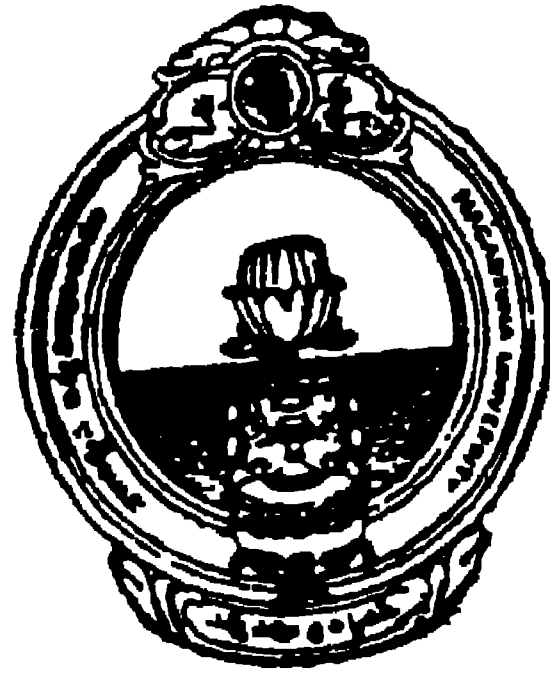

**SOCIAL REFORM
A N D
LITERARY WORKS OF VEERESALINGAM**

By :

Smt. V. Koteswaramma, M. A., B Ed.,
PART TIME RESEARCH SCHOLAR

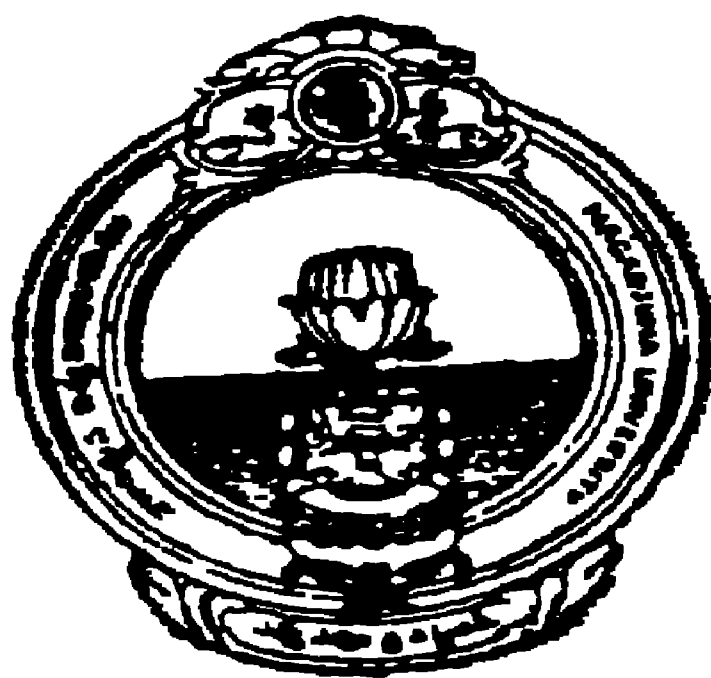
**THESIS SUBMITTED TO THE NAGARJUNA UNIVERSITY
FOR THE AWARD OF THE DEGREE OF
DOCTOR OF PHILOSOPHY
MAY 1979.**

పంథు పంక్త రణం :

వీరేశలింగ సాహిత్యం

రచన :

శ్రీమతి వి. కోటి శ్వరమ్మ, యం. ఎ., బి. ఇడి.,
పార్థశాలిం రిపెర్టి ప్రింట్

పి.ఎచ్. డి. సర్వంకొనం

నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయానికి సమర్పించిన సిద్ధాంత వ్యాసం

మే, 1979

DECLARATION.

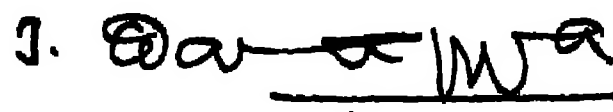
I declare that this thesis has been composed by me and has not previously formed the basis for the award of any Degree, Diploma, Associateship, Fellowship or other similar title, of any other University.

SIGNATURE OF THE RESEARCHER.

CERTIFICATE.

Certified that this is a genuine and bonafide work.

DIRECTOR OF RESEARCH.

శ్రీ జనోద్ధాతకుడు

శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులు

వి ష య కా ను క్క మ తి క

1. కృత్తుతాంబులి	
2. భూమిక	
3. ఒకడ అభ్యాసం - సాహిత్యం - సమామ - సంస్కరణ	1 - 19
సాహిత్యప్రకరణము	3 - 5
సాహిత్యం-సమామ-సంస్కరణల పరస్పర సంబంధం	5 - 19
4. రెండవ అభ్యాసం - భారతీయ సమామ - స్త్రీలస్థితిగతులు	20 - 91
స్త్రీలు-సమామ-సంస్కరణ	20 - 22
వెడకాలంబు స్త్రీలు	22 - 55
పతిహాసిక యుగంబు స్త్రీలు	56 - 58
దైవ బౌద్ధంబుగాల్లా	58 - 59
స్మృతుల యుగంబు	59 - 69
దైవ వైష్ణవ యుగాల్లా	69 - 73
కవంతుల - పరిపాలకులు	73 - 82
సంఘసంస్కరణోద్వమం	83 - 87
మార్గాన్వేషణ చేసిన మానిసిమణులు	88 - 91
5. మూడవ అభ్యాసం - కందుకూరి జీవితంబు-ప్రభావకృషి	92 - 138
భౌగోళిక పరిస్థితులు-చరిత్ర	92 - 100
వీరకవీగం-పూర్వరంగం	100 - 105
పంతులుగారి కుటుంబం-పుట్టుపూర్వోత్తరాలు-	
విహ్వాహనం	105 - 112
జీవితంబు తాటిక-సాహిత్యవాహనం	113 - 123
పురాతనాధునాతన సాహిత్యసంప్రదాయాల	
సమన్వయం	123 - 126
సంఘసంస్కరణ కార్యకలాపాల అంభం	126 - 138
6. నాలుగవ అభ్యాసం - వీరకవీగం-వీరంతువివాహాలు	139 - 214
వీరంతు వివాహమోద్యమారంభం	139 - 146
రాజధానితో పంతులుగారి సంబంధాలు	147 - 156
వీరంతు వివాహాలమీద చర్చ	157 - 175

సంస్కరణల నూతన పథాబు	176 - 187	
మహారాసుల వితుతుచరణాబును స్థాపన	187 - 191	
కాన్తా అంభ్రమీరాన బ్రహరానక్తి	192 - 204	
వితుతుచరణాబును-హితకారిత సమాబుం	205 - 214	
అయిదా అభావంబుం - పరెకలింగు-స్త్రీవిద్య		215 - 230
మారుతున్న సమాబుం వస్తున్నమారు	215 - 217	
సంప్రదించుకపితం నుండి సంస్కరణకాను		
రచనావాంసుంగు	217 - 241	
రామండి ఇన్నీనువేలూ బాల్కొపాతలం	242 - 250	
3. లో అభావంబుం - మూళ్ళ విశ్వాసాబు-దురాచారాబు		251 - 271
జ్ఞానాతం	251 - 252	
సంస్కార జ్ఞాం	252 - 256	
మూళ్ళవిశ్వాసాబు-సాంఘిక దురాచారాబు	256 - 263	
అవినీతి - లంఘనాండితం	264 - 270	
పంతులుగారిలోని వ్యత్యేకత	270 - 271	
9. పదా అభావంబుం - సమాఖాంకం		272 - 281
10. జయంబుక్త గ్రంథ సూచిక		

== == ==

కృత్యతాంబులి

అభిస్మయకామి, సుస్మరణాభిలాషి సంస్కృతి అలలున
వీరేశలింగుగారి ఆలోచనా సరళిని అనిపుష్టకాన్తవారు మాగురువులు
ఆచార్య. చాణప్పగారు. వీరేశలింగుగారి పలు నాకున్న కృత్యతాభావం
శ్రీ చాణప్పగారి గౌరవభావం ఈ సిద్ధాంత వాస్తవరచనకు రూపురేఖలు
డిద్దాయి. భాషాసాహిత్యాలలో నిరంతర పరిశోధనా నిష్ఠాతులు
ఈ పరిశోధనకు ధర్మకులు, మార్గదర్శకులు శ్రీ చాణప్పగారు నా యీ
ప్రయత్నానికి అడుగడుగునా చెరువంతసిచ్చి, సహకరించినందుకు,
ప్రయతనకాలాన్ని కూడ సిద్ధాంత వాస్తవ పరిశీలనకే నియోగించి
ఉదాత్తమైన సలహాలను అందించినందుకు వారికి నా హృదయపూర్వక
కృత్యతాంబులను సమర్పిస్తున్నాను.

ఈ గ్రంథ రచనకు అవసరమైన సహకారాన్ని అందజేసిన శ్రీ తారకు
గారికి, డాక్టర్. ఆక్కిరాం రమణాచారిగారికి, డాక్టర్. కాత్తవల్లి
వీరభద్రరావుగారికి, డాక్టర్. పి.ఎస్.ఆర్.అప్పారావుగారికి, శ్రీ మండలి
వెంకట కృష్ణారావుగారికి, డాక్టర్. జాన్ లియోనార్డ్ & యు.యస్.ఎ. &
శ్రీ వి.లక్ష్మణరెడ్డి గార్లకు నా కృత్యతలు తెలుపుకుంటున్నాను.

అవసరగ్రంథాలను అడరెంత అందించిన వేటపాలెం అంధ్రసారస్వత
నికేతనం కర్వడర్శులు శ్రీ అడుసుమిల్లి సుబ్బారావుగారు, లైబ్రరీయన్
గారికి, తమిళనాడు పత్ర కేంద్ర & Archives & డిప్యూటీ డైరెక్టరు
శ్రీ శృంగరాజ్, ఎమ్.ఎ, ఎం.పీఓ, గారికి, లైబ్రరీయన్లకూ, మద్రాసు
విశ్వవిద్యాలయం గ్రంథాలయశాఖలోని శ్రీ పి.గుగాధరరావుగారికి,
తెలంగాణ అకాడమీ డైరెక్టర్ శ్రీ ఎన్. వెంకటస్వామి గారికి, లైబ్రరీయన్
గారికి నా హృదయపూర్వక కృత్యతలు.

గ్రంథసేకరణః తండ్రిడిన శ్రీమతి మోహరాంబ ఉంచుం,
 శ్రీ పటకరాంబ బహుమమరాంబ, కుమారి బాలసరస్వతి, శ్రీమతి వై. రత్నమాల
 శ్రీ దిగవల్లి పివరావు, శ్రీ దేకుమక్క రామచంద్రరావు, నాగార్జున
 విశ్వవిద్యాలయం వైద్యరింగున్ శ్రీ యస్. కోదేప్పరరావు, రామమోహన్
 గ్రంథాలయం, లంఘన లయరాళా, మాంబిసోరి కళాకాలం వైద్యరింగున్లకు
 నా కృతజ్ఞతలు.

ఈ సాఫల్యతినీ సకలముగా రూపొందించుటకు సహకరించిన
 కళాప్రార్థ మిహురాంబ పివరామరావు గారు, చిరంజీవి వి. సుబ్రహ్మణ్యం,
 శ్రీ కె. రామకోదేప్పరరావు గారు, చిరంజీవులు మేరే, పుష్పలత,
 లలితకుమారి, పద్మశ్రీ, శారద, సత గార్లకు నా మనఃపూర్వక
 ధన్యవాదాలు.

సంస్కృత సాహిత్యస్వవలంకించి కావలసిన అభివృద్ధిని సేకరించి
 అందజేయుటకు పాటు నా యిరా కృషిలో అది నుంచి అంతవరకూ అందించిన
 ఆమరాల్వసహకారానికి శ్రీ వేంకటేశ్వర శాస్త్రి గారికి నా హృదయపూర్వక
 కృతజ్ఞతాభివందనాలు. ఈ గ్రంథరచనలో అడుగుడుగునా నాకు బాసటగా
 నిలిచిన చిరంజీవి షిండుబ్బికి అనెక కుభావీసులు.

ఈ నా కృషిలో నాకు వేదోడు వాచాడుగా నున్న చిరంజీవి
 వి. వెంకటేశ్వరరావుకు, వ్యాత పృథిని శ్రద్ధగా అందింగా దైపుచేసి అందించిన
 రవి సూర్య ఆఫ్ కానుర్పు, పౌష్కల్యుటర్ శ్రీ పోడూరి బ్రహ్మసూరరావు,
 చిరంజీవి అమట వెంకట సరసింహారావు గార్లకు అభినందనలు. ఈ గ్రంథానికి
 ముద్రపత్రం ముద్రించి అందించిన చిరంజీవి డి. బసవేశ్వరరావుకు, తమ
 ఆమరాల్వమైన సహాయం, సహకారాలనుండించిన మామాంబిసోరి విద్య
 సంస్థల సిబ్బందికి, ప్రత్యేకంగా శ్రీమతి జి. నాగరత్నమ్మగారికి హృదయ
 పూర్వక ధన్యవాదాలు.

కవి డరారడ్రష్ట, పుర గామి, సుసాగరి, సంస్కర్త. కంఠుకూరి
వీరేశలింగుపంతులుగారు కవిత్వరంజు. కవుల భావనలకు పాత్ర పశ్చిమాల
అవధులుండవు. కులమత వర్ణలింగ పరిధులూ వుండవు. వీరేశలింగుపంతులుగారె
దానికి తార్కాణం.

పాశ్చాత్యసంస్కృతితో పరిష్కృత సన్నిహితత్వంవల్ల, క్రైస్తవ మిషనరీల
మిత్రాన వ్యవార కాంతికిరణాల మింపి, సమాంతరాల నుండి బైతస్యశక్తికి అనక
రూపాల్లా సమకాశీ వ్యవలకు వ్యక్తం చెబారు వీరేశలింగు పంతులుగారు.
అలా వ్యక్తం చేయడానికి అయిన చేసిన కృషి, దానికను ఓడ్చిన చెమటకూ
అయిన రమించిన గ్రంథసంపుటాల శాశ్వత విహ్వలం. అయినా ఉయింపిన
నూతన భావాలను అనతికాలంనానే చదివవారందరూ జీర్ణిండుకోవాలనే అయిన
అనతికీ, అయినా అగ్రంభాలే వ్యమాణసూచికలం. అయిన సమకాశీనపు
ఉద్వేగాలను సన్నిహితంగా అనుశీలించిన కాడ్డీ, అవద్యమాల కాయన
అధికారణం కాకపోయినా¹ అదిమ కెంద్రం కూడా కాకపోయినా, అయినా
వాటి కెన్నింటికీ బలమైన సురక్షితమైన పునాదులను మాత్రం అయిన వెళారనే
అభిప్రాయరానికి అందరూ రాక తప్పదు. అధునిక యుగపు అభివృద్ధి
కంతటికీ కారణం, మార్పుకు మూలం అయిన అన్నా అతికెంతోకీ కాదు
కూడా!

1910 లో జె.గురునాథం గారి 'వీరేశలింగం' త్రుంథంనా భారత
జాతీయ భావాలను సప్రజ్ఞా 'పంతులుగారిని మించి నాశించవలసింది' గా
అంధ్రంయవకులను అయిన గట్టిగా షాభిస్తారు.¹ దాని ఫలితమే తరవాత
రెండేళ్లలో వచ్చిన అంధ్రోద్యమం. 1953లో అంధ్రప్రదేశ్ అవతరణకూడ దాని
పరస్పరానమే! ఇదీవల కాలంనా 'దక్షిణ భారతంనా నవాంధ్రం' అని
పంతులుగారి ఉత్సవాలు జరవబడ్డాయి.² క్రమంగా పంతులుగారి స్థాయి
వెరుగుతూ వచ్చింది.

1. జె.గురునాథం. 'వీరేశలింగం' పుటలు 165, 166. రామమండ్రి 1911.

2. పి.ఆర్.నార్ల. 'వీరేశలింగం' పుటలు 179 - 181.

పండామిత్తా కతాద్వి య్తరార్థంభా పంతులుగారు జీమిచారు.
 ఇరవయ్యెర్యా కతాద్వి మొదటి రెండు కతాద్వాల వరకు, ఇందుమించుగా,
 అనేవితం విస్తరించింది. యూవజ్జీవం గావ్వు సంఘ సంస్కర్తగా, తెలుగు భాషావేత్తగా
 జీమిచారు. అయిన జీమిచీన కతాద్వాంతంభా సంఘసంస్కరణ, సాహిత్య
 వేత్తత్వమూ సమన్వయం చెప్పడం స్వసామాన్యం. వంగదేశంభా ఈ స్వర
 చంద్రవిద్యాసాగర్, మహారాష్ట్రంభా ఆర్.జీ.భండార్కర్, సంస్కృత వాచిత్తంభా
 వారికున్న పాండిత్యాన్ని సంఘసంస్కరణోద్ద్యమంభా ఏమాధా విసిరెరాగించు
 కున్నారు.¹ సంఘ సంస్కర కార్యకలాపాలకు శ్రుతి స్మృతి పురాణేతిహాసాల
 నుంచి ఉపవేత్తులను అధికారంయితంగా చూపే నైపుణ్యానికి వైవారిత సరిరాక
 పోయినా, సంఘ సంస్కరణ కార్యకలాపాలలో మాత్రం క్షణ భారతంభా
 పంతులుగారు సుప్రసిద్ధులయ్యారు. ఆకార్యకలాపాలను నలభైయేళ్లపాటు
 నిర్విరామంగా అయిన కానసాగించారు.² అలాంటి భాషాసేవా, సంఘసేవా
 చేసినవా రనేకులున్నారు. వారందరిభా పంతులుగారి కాక ప్రత్యేక స్థానముంది.
 అయిన కార్యరంగంభా దూకి, కార్యనిర్వహణకు జీవితా న్నంకితం చేసిన
 మహానుభావుడు.³ సంఘసంస్కరణంభా పంతులుగారు సాధించిన షేయాల
 అనేకాలు. నలభైకి వైగా వితంతు వివాహాలు జరిపారు. రెండు బాలికా పాఠశాలలు
 స్థాపించారు, స్థాపించజేశారు. వితంతు శరణాలయాల రెండు నెలకాల్పారు.
 ఒకటి మదరాసుభా, రెండోది రాజమండ్రిభా తరవాత కాన్నాళ్లకి ఇందుమించుగా
 మద్రాసునున్నది అయినతోపాదే రాజమండ్రికి తరలించా అన్నట్లు యిక్కడ
 ప్రారంభించడం, అక్కడివారు కూడా ఇక్కడికే రావడం జరిగింది. పతితరక్షణాలయం,
 స్త్రీల ప్రార్థనాసమాజం, పురమందిరం, అస్త్రీ పాఠశాల సహావిద్య ప్రప్రథమంగా
 ప్రారంభించారు అధునిక యుగంభా - ఇన్ని సంస్థల్ని స్థాపించడానికి కారకుడు,

1. Heimsath - 'Indian Nationalism & Hindu Reform' P. 124, Princeton, 1964

2. Vinay Ghosh - Eswara Chandra Vidya Sagar - pp 81 - 82, New Delhi, 1965

2. The Hindu - December 11, 1911.

3. The Hindu - September 5, 1919.

ఎంత శ్రమ చేయరాల్సి వేరుగా చెప్పవలసరం లేదు. అందున కార్యక్రమా లన్నింటినీ ప్రచురించడం కోసం ఒక పత్రికను కూడా స్థాపించారు. అది 'విచిత్రవర్ణి' : అందున దానికి సంపాదకుడు కూడా. రనడే, రఘునాథరావు మొదలైన ఆనాటి సుఖ సుస్కర్తలతో 'హాల్చిమాస్తే', అందున శక్తిసామర్థ్యాలు కాట్టాపిచ్చనట్లు కనుడతాయి. అందున సాధించిన మియరాలకు అసృభతమైన ఉపకరణాల విచిత్రవర్ణి ప్రతికేసని చెప్పమచ్చ. అందున గావించిన భాషాసేవకు సంఘసేవకు అదే ప్రచుడ సాధనం.

అపత్రికతో సుఖ దురాచారాలనూ, అనాచారాలనూ ఎత్తి పూపేవారు. నాటి బ్రాహ్మణుల వ్యక్తిగతలాలనూ, కష్ట వర్తనాలనూ గురించి తీవ్రంగా విమర్శించేటప్పుడు స్థానికంగా ఉన్న ప్రముఖ వ్యక్తుల మీద చాడి పరిపేవారు. వారిలో బ్రిటీషు ఉద్యోగులూ, భారతీయ న్యాయరాశివతులూ కూడా ఉండేవారు. తమ కార్యకలాపాల విమర్శనానికై బ్రిటీష్ ఉద్యోగుల మీద అందున ఆధారపడ్డం అధికమైన కాదీ, తనకు వ్యతిరేకులైన తోటి సంస్కర్తల మీద అందున చాడి పోపించారు. అందున ప్రయోగాలనేకం విఫలమైనప్పటికీ, చెప్పుకోతగినంతగా సాంఘికపు మార్పును తీసుకురావేకపోయినప్పటికీ, ఆరోపణలూ, అపరిస్థితులూ గణనీయమైన మార్పు మాత్రం సాధించగలిగారని చెప్పవచ్చు.

అందున ఆలోచనా ధోరణిలో రెండు విషయాలు ప్రముఖంగా ప్రత్యక్ష మవుతాయి. ఒకటి - పాశ్చాత్య సంస్కృతిలోని ఉత్తమోత్తమమైన దాన్ని భారతీయ సంస్కృతిలోని ఉత్తమోత్తమమైన దానితో సమన్వయం పరచడం. రెండోది - భారతజాతిని, ప్రత్యేకించి ఆంధ్రజాతిని, అభివృద్ధి పరచడం. అందులోనూ నిద్రాణంగా వున్న స్త్రీజాతిని చైతన్యవంతంగా చేయడం, విద్యాకార్యక్రమాల ద్వారా విద్యావతులను చేయడం, విజ్ఞానా న్నందించడం.

సాహిత్యరంగంలో అందున వెంపొందించుకున్న మనరచనా ికైలీ రీతి ప్రధానమైంది. పాశ్చాత్య సాహిత్య ప్రక్రియలన్నింటినీ తెలుగు సాహిత్యంలో ప్రవేశపెట్టారు. సాహిత్యవిమర్శలూ అందున సమకాలీనులూ సమచిత్ర స్థానాన్ని సమంపాదించారు. సంస్కృతాంగ గ్రంథాల నుంచి తమవాద గ్రంథాలను

రూపాంశించారు. వాడికి అంధ్యదేహ నాతావరణం కల్పించి, పాత్యల అచార వ్యవహారాలను కూడా అంధ్యవాతంయం చేశారు. స్వయం హృచ్చా ప్యాభవాంతా తెలుగు సాహిత్యాన్ని చరిత్రాస్థింపి, పరిశీలించి, పునరుద్ధరించడంకూడా కి వ్యంగ్యంకాదు. వానిద్వారా లభించే పునరుద్ధారణలతో గుఱ గాష్ట్ర సాహిత్యవేత్తగా ప్రకాశించడానికంటే, పృథావరణ పాండ్యం కోసమే ప్రణాసంగా కృషిచేశారు. కాస్త్రీయం విజ్ఞానాన్ని, అయిన హృచ్చా హృచ్చారం చేసి, అకాచకం పృథావరణ నుండేచారు. స్త్రీలసాహిత్యమనే ఉపరంగాన్ని రూపాంశించి, అభివృద్ధిచేసి, స్త్రీలతో వడుపు మీద విజ్ఞానను పురికాల్చారు.

పంతులుగారి సాహితీరంగంలాసి కృషిమీద సమగ్రంగా పరిశీలన చేసినవారు అక్కిరాజు రమాకాంతరావు గారని చెప్పాలి. పంతులుగారి నవలలు, నాటకాలు, అనువాదాలు, మొదలైన అన్నిప్రక్రియలను విభజించి వివరించారు. అయిన తెలుగు సాహిత్యరంగాని కంపించిన హృచ్చయలన్నింటినీ స్వచ్ఛంగా పరిశీలించి, ఎనలేని శ్రమ కోర్చి, ఫలితాన్ని గ్రంథరూపంలో అందించారు - తరవాత వచ్చిన జీవిత చరిత్రకారులు. అయిన జీవిత విశేషాలను కోర్చి కరింపినవారు, ఆవుల సాంబశివరావు, నార్ల వంటివారు. రమాకాంతరావుగారి సంపూర్ణమైన సమగ్రమైన ఆధారగ్రంథసూచికవై ఆధారపడి పేరారేమో అంటారు ఆమెరికన్ చరిత్రకారుడు జాన్ లియెనార్డ్. రమాకాంతరావుగారి 'పంతులుగారి జీవితం' లో, ముప్పవంట్లాలు సంవత్సరాలవరసలో తప్పులు వచ్చాయంటారు లియెనార్డ్. పంతులుగారి రచనల్ని పరిశీలిస్తే, తాళిపరిశీలనలు సామాన్యంగా పంతులుగారి సాహిత్య కృషిని క్లుప్తంగా సమీక్షిస్తాయి. వాటిలో జరుగుతుంది రామయ్యగారి 'అధునికంధ్ర వాఙ్మయం వికాస వైఖరి' - కురుగంటి సీతారామయ్య, పిల్లలమర్రి హనుమంతరావు వ్రాసిన "నవాంధ్ర సాహిత్య వీధులు" - నిడదవోలు పేకటరావు గారి "అంధ్రవచనవాఙ్మయం" చాల విలువైనవి. వీరేశలింగం గారి సాహిత్యరంగంలాసి కృషిని విమర్శించి, ఆయనతో విభేదించిన సాహిత్యవేత్తల్ని అయినా సంఘటనల్ని ఈ గ్రంథాలు వివరిస్తాయి. పంతులుగారి ప్యామంఖ్యాన్ని గురించి తెలుగుసాహిత్యవేత్తలకూ అంధ్యవాతంయం నాయకులకూ ఉన్న భిన్నాభిప్రాయాలను కూడా ఈ గ్రంథాలు విశదపరుస్తాయి.

ఇది యెంతో అపారోగ్యకరమైన వృద్ధి - పంతులుగారి గ్రంథాలూ ఎరి
సమకాలీనుల రచనలూ కంటే అత్యధిక విలువైనవి ఈ చరిత్రకర్తల వ్రాసినవి. ఇవి
వాటి విధున తెలుగుసాహిత్యం వచ్చేమార్పులకు మాత్రమే పరిమితమైంది.
ఇవి అంతకుండా విస్తృతమైన సాంఘిక సాంస్కృతిక పరిణామాలకు సుబంధించినవిగా
అండదండ అవుతున్నాయి కనుక అవి.

సాలమం: యిప్పటికే పంతులుగారి దీప్తిచరిత్రను ప్రకటించారు. కవిగా
అందుకు చరిత్రను 1894 లోనే తాళి వేంకటసుబ్బారావుగారు రాశారు.
అందుకు పంతులుగారి ప్రెస్ లో పనిచేసిన వల్ల సన్నిహిత పరిచయ కూడా ఉంది -
ప్రత్యక్షంగా. శ్రీ నార్లగారు అందుకు దీప్తిచరిత్రను తాళినారీ సమీక్షించారు.
కానీ లియోనార్డ్, మక్లే, అందుకు యిచ్చిన తేడీలు సందర్భాలు సరియైనవి
కావడం. A catalogue of Telugu books in British museum
లో ప్రస్తావించారు. 1

పంతులుగారు 1911 లో అత్మకళ మొదటి సంపుటాన్ని ప్రచురించారు.
1915 లో రెండవ సంపుటం వెలువడింది. 1890 నుంచి 1913 వరకు అందుకు
దీప్తిచరిత్ర ఇంగ్లీషులో వివరించబడింది. అనునంతరమే టి.వి.సుబ్బారావుగారి వివరణాత్మక
వైస ద్వితీయ సంపుటం ప్రచురించబడింది. పంతులుగారి కళను, జె.గురునాథుని
అంగుల ప్రచురించారు. వారిద్దరూ పంతులుగారి స్వయంచరిత్రనే ఆధారంగా
తీసుకున్నారు. పంతులుగారి మరణానంతరం, అందుకు అంతేవాసినీ, సుప్రసిద్ధ
కవయిత్రి, కాటకలపూడి సత్యమ్మగారు ' కందుకూరి వీరేశలింగ చరిత్ర ' అనే
పద్యకావ్యాన్ని రచించారు. దీనిని అందుకు దీప్తిచరిత్రగా విభజించి చూసేకంటే,
వివాదానికి అంతే సుఖంగా అంటుంటేమో! 1931లో రాయలసం వెంకటాచార్యులు
' శ్రీవీరేశలింగ సాంస్కృతి ' అనే గ్రంథాన్ని రచించారు. ఇది పంతులుగారి
సహచరులతో, సన్నిహిత బంధుమిత్రులతో, అనుయాయులతో అందుకున్న

సంఘసంస్కరణవాంఛనీ గురించిన చక్కని స్పష్టమైన సమగ్రమైన వివరణ. ¹

అంతే కాదు కేంద్రాధికారుల పరిశీలనలకు కేంద్రీయత కానావశ్యకు విడిపోయినా, వృద్ధులైన పరిశీలనలకు పట్ల అయినా పే, మాభివృద్ధి మాత్రం పోలేదు.

1944 నుంచి 1959 వరకు పరిశీలనలకు కేంద్రీయత పరిశీలనలకు వెలిచాయి.

అయిన మీదట వాస్తవాలున్నా మార్చాయి. కే.పి.దేశికాచారిగారు రచించిన “జీవితచరిత్ర” ² కంగేటి నారాయణస్వామిగారు వ్రాయించిన ‘శ్రీ పీఠానికి స్మృతి’ అంధ్రదేశానికి పరిశీలనలకు గురించిన వివరణ ⁴ కంట కృష్ణమూర్తిగారి ‘పీఠానికి చరిత్ర’ ⁵ తెలుగు విజ్ఞానసర్వస్వ ⁶ మరాఠీవసంపుటి.

ఈ కేంద్రీయత కారణాలకు రచయిత పీఠానికి గురిచేసిన సుస్పష్ట పీఠానికి గురిచేసిన మధ్యస్థున్న అగాధాన్ని విశ్లేషించి చూడలేదేమోననిపిస్తుంది. సంఘసంస్కరణలకు అయిన సాగించిన విచారణలకు బహుశా అసక్తి అభిరుచి వ్యతిరేకమైన సామాజికులు, అయిన పొందిన అవకాశాలకు అంతకుండా ఎక్కువ అసక్తి చూపలేదు. అయిన రచనలు సాగించిన రచయితలు కూడా అయిన జీవితాలకు కాన్నికాన్ని విశ్లేషణలకు అయిన జీవితం నుంచి ఎన్నుకొని రాకారు. సామాన్యంగా వారికి తగిన వాటిని, నచ్చినవాటిని, వారు మెచ్చిన వాటిని తీసుకొన్నారు. చరిత్రలకు నాయకత్వపాత్ర వహించడానికి తమదృష్టిలో నచ్చిన విధానాన్ని, దృక్పథాన్ని అయిన జీవితం నుంచి ఎన్నుకొని విభిన్న దృక్పథాలనుంచి, విభిన్నాభిప్రాయాల ననుసరించి అయిన చరిత్రనూ, అంధ్రుల చరిత్రను కనుగొనడానికికాయన స్వయంచరిత్రనే అధికంగా ఉపయోగించారు. సంఘసంస్కరణగా అయిన సంపూర్ణమయిన సమగ్రజీవితాన్ని, విభిన్నకాలాల నుంచి పరిశీలించి, విభజించి చరిత్రకే దృక్పథంతో లింకెనార్డు సమర్పించారు.

ఇంతమంది చేపట్టి ఒక్కొక్కరు ఒక్కొక్క దృక్పథంతో పూర్తిచేసిన ఈ మహామనీషిగావించిన సంఘసంస్కరణలను, స్త్రీ శాంతిని నిద్రాణచేసి నుండి జాగృతవస్థకు గానితెచ్చిన స్త్రీజనాధికారికుని గురించి అదృక్పథంతో సమగ్రంగా పరిశీలించాలన్న పరిమితితో ఈ కార్యక్రమాన్ని చేపట్టడమయింది. సంస్కరణ

1. Guntur 1931

2. Rajahmundry 1946

3. Rajahmundry 1953

4. Vijayawada 1955

5. Rajahmundry 1957

6. Madras 1959

కార్యక్రమాలన్నీ స్త్రీని కేంద్రంగా, తీసికొని ఆమె చుట్టూ తిరుగాడవే
 అవడంవల్ల ఆ స్త్రీ జాతి స్థాయిని భారతీయుల సమాజం లో బుగ్గెడకాలం నుంచీ
 ఎలా ఉంటూ వచ్చిందో పరిశీలిస్తూవచ్చి పంతులుగారి జననకాలనాటికింత
 అధమస్థాయిలో ఉండో గమనిస్తూ ఆనమయంలో జననమందిన పంతులుగారి
 జనన కాలపరిస్థితులు, పుట్టి వెరిగిన వాతావరణాన్ని సన్నిహితంగా అనుసరించేస్తూ
 అంతలా పరిస్థితులాయున్న సాహిత్యవేత్తగా, సంఘసంస్కర్తగా ఎలా రూపొందించాడో
 అందున సమాజంలో స్త్రీజాతి స్థానాన్ని, స్థాయిని బుగ్గెడకాలపరిస్థితికి
 గానిరావాలని పట్టుదలతో పనిచేసిన విధానాన్నీ విపులంగా వివరించడమయింది.
 స్త్రీ విద్యావతి కావడానికి అవసరమయిన పరిస్థితులను పంతులుగారి దృక్పథంలో
 వివరిస్తూ, ఆమెకు విద్యావకతలను కల్పించడానికి, ప్రత్యేక పాఠశాలలను
 ధనాభావంతో డిగ్విజయంగా నిర్వహించలేకపోయినపుడు ఆస్తిక పాఠశాలలో
 అధునిక యుగంలో మొట్టమొదటిగా సహవిద్యనారంభించిన సంస్కర్త. బాలికలకే
 కష్టము లేకుండా ఉండడానికవసరమయిన జాగ్రత్తలనన్నింటినీ అందున తీసికొన్నారు.
 పంచమరాలిశి మాలమాదిగలిశి పారడోలే రోజుల్లానే అందున వారికి ఆస్తిక
 పాఠశాలలో ఉచిత విద్యానౌకర్వాన్ని కల్పించడంలో అద్భుతమైన ఉదారహృదయులు.
 మంచీ, ముస్లిమా కలిగిన మహోన్నతమూర్తి.

సమాజంలోని దురాచారాలనూ, అనాచారాలనూ, అవినీతి, లంచగాండి
 తనాలను కూకటి వేళ్లతో వెల్లగించనారంభించిన మానవతావాది. మహాసంస్కర్త,
 అయిన పంతులుగారి జీవితసరళిని చక్కగా పేడపరచడమయింది.

ఈ కృషిలో అవసరమయినది ప్రత్యేకించి ఆరున రచనలు. తరువాత
 సమకాలీనుల రచనలు, సమకాలీన వత్తికలు, ప్రభుత్వరీకార్డులు, డిస్ట్రిక్టు
 గెజటీర్లు, మెడ్రాసు నేటివ్ న్యూస్పేషరు రిపోర్టులు, మొదలయిన ఎన్నో
 జ్ఞ గ్రంథాలను సమకూర్చిన సంస్థలకూ, వ్యక్తులకూ, అవసరమైన విషయాలను
 నేకరించి యిచ్చిన స్నేహితులకూ, అభిమానులకు పితగానో బుణపడియున్నాడు.
 దానిని కేవలం స్త్రీగా ఈనాటి సమాజంలో స్త్రీల స్థాయిని, స్థానాన్నిగాంచి,

. VIII. .

అన్నిరంగాలలోను, అన్నిస్థానాలను అంకితముగానే అవకాశాన్ని రాజ్యంగంబో
కలిగియుండడాన్ని చూచి, ఈ పరిగితి మరల అయిన పంతులుగారి
వల్లగల కృత్యతాభావాన్ని తెలుపుకోవాలనే భావంతో చెప్పిన కృషియున్నది.

--: 000 :--

పద సంకేత వివరణ పట్టిక

1. అ.సం. ఆధర్వణ సంహిత
2. ఆ.గి.సూ. ఆపస్తంబ గృహ్య సూత్రములు
3. ఆశ్వ.గృ.సూ. ఆశ్వలాయన గృహ్య సూత్రములు
4. బు. బుగ్వేదము
5. బు.సం. బుగ్వేద సంహిత
6. కం.వీ.కృ. కందుకూరి వేరేశలింగ కృత గ్రంథాలు
7. కం.వీ.వ్యా. కందుకూరి వేరేశలింగ వ్యాసములు
8. కం.వీ.స్వీ. కందుకూరి వేరేశలింగ స్వీయ చరిత్ర
9. పు. పుట - పుటలు
10. బృహ.ఉప. బృహదారణ్యకాపనిషత్తు
11. బౌధ.గృ.సూ. బౌధాయన గృహ్య సూత్రములు
12. సాంఖ్య.గృ.సూ. సాంఖ్యాయన గృహ్య సూత్రములు

ABRIVIATIONS.

1.	Aait. Brah.	:	Aaitaraya Brahmanam.
2.	A.V.	:	Atharvanaveda.
3.	C. M. S.	:	Church Missionary Society.
4.	C.M.S.A.	:	Church Mission Society Archives.
5.	G. O. I.	:	Government of India.
6.	G.O.M. Report	:	Government of Madras Report.
7.	I. E. C.	:	Indian Educational Commission.
8.	I. O. L.	:	India Office Library.
9.	M. E. P.	:	Madras Educational Proceedings.
10.	M. F. P.	:	Madras Financial Proceedings.
11.	M. J. P.	:	Madras Judicial Proceedings.
12.	M.L.M.P.	:	Madras Local & Municipal Proceedings.
13.	M.N.N.R.	:	Madras Native News Reporter.
14.	M. P. P.	:	Madras Public Proceedings.
15.	M. R. O.	:	Madras Record Office.
16.	P.	:	Page.
17.	P. P.	:	Pages.
18.	Sat. Brah.	:	Satapatha Brahmanam.
19.	Tait. Brah.	:	Taittiriya Brahmanam.
20.	V. V.	:	Viveka Vardhani.
21.	V. S. C.	:	Veeresalingam Sweeya Charitram.

౨ క టా ఆ ఘా యం

సాహిత్యం - సమాజం - సంస్కరణ

సాహిత్యానికి సమాజానికి ఉన్న సంబంధం యుగయుగాలుగా గుర్తించబడింది. సమాజ జీవనం సాహిత్యంపై ప్రతిబింబిస్తుందనే విషయం సర్వవిదితం.

సాహిత్యం - సమాజం 'లిటరేచర్ అండ్ సాసైటీ' అన్న అంగ్లవ్యవహారానికి సమానార్థకాలు. సాహిత్యంపై వచ్చే సకలమయిన మార్పులు సమాజంపై వచ్చేవాని ప్రతీకలే. అరెండిటిని గురించి కాంత పరిశీలిద్దాం.

సాహిత్యం ఎప్పుడు ఎలా ఆవిర్భవించిందీ విశదీకరించడం అవశ్యకం. సమాజంపై రసార్థప్రసాదంపడేందుకునాడు తన కష్టసుఖాలను తనదయిన శబ్దసంపద ముఖంగా వ్యక్తపరచడమే ప్రాకృత భాషపై సాహిత్యవతరణమని చెప్పవచ్చు. దీని పుట్టుపూర్వవత్తరాలు - ఉవాకందని దూరానికి పోతాయి. రాజ్యాలావిర్భవించక పూర్వం సభ్యత జనించినాడు ఈ అవతరణ జరిగింది. సాహిత్యం సంగీతం కలిసే కవలలుగా జనించాయి. ఈ విషయంపై మనకు ఆఫ్రికాపై నిదర్శనాలింకా కనిపిస్తాయి. పదయినా ఆపద కలిగివున్న గాసి, ఆనందం అతిశయిల్లినపుడు గాసి వారు ధక్కలమీద ఒక లెక్కప్రకారు దెబ్బకాట్టి యిరుగువారికి పారుగువారికి కూడా వార్తలనందజేస్తారు. ఆ ధక్కానాడంపై ఒక కవితా స్ఫుర్తి ఉంటుందని భావించాలి తలంపు.

మనదేశంపై కూడా ఇదే జరుగుతూ ఉండేది. ఇది సర్వదేశాలలోను జరిగిన విషయం, జరుగుతున్నది, జరుగబోయేది. నాల్లల్ల, కోతల్ల, పండుగ వచ్చాల్ల, వలైసీమల్ల బృందగానాలు వేయడం అనాదిగా వస్తూన్న ఆచారం. మానవుడు తన నిత్యజీవితంపై ఎదురయ్యే కష్టనిష్టరాల తాకిడికి తట్టుకోలేనపుడు అనందావేశాల పురవడిలో కాట్టుకుపోయినపుడు అతని హృదయరాంతరాల నుండి బహిర్గతమయిన సమాజగానమిది. ఇదే కవితాస్ఫిర్భావ్యతాశీరూపమనవచ్చు. స్త్రీల పాటలు, పలిపాటలు, లాలిపాటలు, గాచ్చిపాటలు, జాజరపాటలు, తుమ్మెడపదాల

వీరమ్మ, కామమ్మ, తిరుపతమ్మ, ఇక్ష్మమ్మగాళలు, వీరగాళలు, యక్షగానాపి
వివిధరూపాలు సమాజ వృద్ధుల నుండి బహిర్గతమయ్యాయి. మచ్చుకు
కాన్ని జానపదమేరూలు గమనిద్దాం.

“బాయికేమో వచ్చినాము, బాయిగుగా మేలుకోవే
బద్దరామరా బాయిగుగా బాలలూ నీ భారమమ్మ” 1

మరాకటి

“ఆకులేనీ అడవిలోనా మేకలేలా మేపుతావూ
ఆకులేనీ దానియెంటా దేకమేలా తిరుగుతావూ” 2

ప్రాథమిక దశలో అవతరించిన కవిత గేయరూపంలో బహిర్గతమయింది.
స్త్రీల పాటలు నాటి నుండి అనుక్రమంగా వచ్చేవి ఆకోవకు చెందినవే. సమాజం
పొందే ఒడిదుడుకులన్నీ ఈ గాన వాహినిలో ప్రతిబింబితమవుతాయి. సుఖదుఃఖాలు,
కోపతాపాలు, ఆవేశకావేషాలు, సర్వవిధాలయిన అనుభూతులూ అనాదివారికి
తెలిసిన భాషలో గేయరూపంలో వెలువడ్డాయి.

ఈ దేశికపిత్యం పదేకానికాదేకానికి వేరుగా వర్తిస్తుంది. అయితేకాల
సమాజ పరిస్థితిని అడిగానందేస్తుంది. నిజానికి ప్రజాకవిత్యమంటే ఈ దేశికపిత్యమే
అనిపిస్తుంది. సరళమయిన, అకృత్రిమమయిన, నిశర్లమయిన కవిత్యం
దేశిలో కనబడుతుంది. అయితే జరిగిందేమిటి? అనాటి పాటలు, గేయాలు
గాలిలో జనించి గాలిలోనే సమశ్లేషయ్యాయి. లిపిలేనాడు వాటికి స్థిరరూపం
కాదు కదా! లిపి యేర్పడిన తరువాత కూడా మంద్రణానౌకర్యం లభించే
వరకు శాశ్వత రూపం లభించినప్పటికీ బహుళక ప్రచారం సాధ్యం కాలేదు.
లిపి లేనాడున్న ఆకురూపం అక్షర రహితమైన సాహిత్యం కళ. లిపియేర్పడిన
విమృత వచ్చింది అక్షరబద్ధమైన కళ.

1. “తెలుగులో కాత్తవెలుగులు” ఆచార్య తూమాటి దాణప్పగారి రేడియో
ప్రసంగాలు. మొదటి సంపుటి. ‘మనజానపద సాహిత్యం’ పుట. 147.

2. వైది.

సాహిత్య దేశకాల సామాజిక పరిస్థితులతో సంబంధం లేకుండా కూర్చుంటూ వ్రాసే వాడే పదార్థం కాదు. సాహిత్యానికి సమాజానికి భావనామయమయిన బింబ ప్రతిబింబ సంబంధమంటుంది. సాహిత్యం చదువరుల - శ్రోతల హృదయాలపై శాశ్వతమండ్రవేస్తుంది. మనసుకు వికాసాన్నీ, మహానందాన్నీ ప్రాప్తింజేస్తుంది. ఆహ్లాదమందిరాల్లా శాశ్వత స్థానమేర్పరచుకొని వారిని ఉత్తమమానవులుగా మలచడానికి, కర్తవ్య నిర్వహణ మార్గాలను నిర్మించడానికి ఉపకరిస్తుంది.

“మానజాతి ప్రగతి పథం మనవికాసం యదృచ్ఛికంగా సంప్రాప్తింపింది కాదు. అది అంతా చిత్తినాక సునిశితమయిన పరికరంగా మలచుకోడానికి ఎంతో పరిణామచరిత్ర జరిగింది. అదేరీతిని మధురా లాపనకు పరవచించే వెపి, మనహారా కృతికి మెరిసే కన్ను మొదలయిన జ్ఞానేంద్రియాల నిశితత్వాన్ని సాధించిన మానవుడు అనందానుభవాన్ని స్వాధీన పరచుకోడానికి ఎంతో శ్రమించాడు, దాని కొరత క్రమపరిణామం కావలసివచ్చింది.” అన్నది కారల్ మార్క్స్ మహాకారుని ప్రవచనం.

పంచేంద్రియాల ద్వారా లభించిన సమస్తమయిన అనుభవాలసారాన్ని అనుభూతుల వాసనల మధ్య భద్రపరచుకొన్న మానవ హృదయంతో సాహితీ క్షేత్రవ్యవసాయకుడయిన కవికి గల ప్రత్యక్ష సంబంధం మరేయితర కళకూ, కళాకారుడికి లేదు.

కవి ఆత్మశుశ్రూషతో ఈ తీర్మానాన్ని హృదయానుభూతుల్ని సమన్వయ పరచిరాస్తాడు. చదువరికి ఆకర్షణించిన భావాల సవ్యయానుభూతులుగా మార్చగల శక్తి మాంత్రికకర్త కవి సృజించిన సాహిత్యానికంటుంది. రచయిత వల్ల వ్యక్తపరచబడ్డ అంశాలలోని నిశితత్వం, అనుభూతి చిత్రణలోని సార్వజనీనత,

రచనా నైపుణ్యం, సుందరతరంగా, లలిత మనోజ్ఞంగా మలిచే కత్తి, సమర్థత చదువరి వృద్ధయవార్మ్యంలూ నిగూఢంగా, నిశ్శబ్దంగా దాగి ఉన్న కంఠాలు, గాంతెత్తి వినిపించజేస్తున్న అనుభవాన్ని అతనికి కలుగజేస్తాయి. అందువల్ల సామాజికుల అంతర్వైతన్య మంతా ఒకే కాలవేనికి అర్థమయి ఉంటుంది. దీన్ని క్రిస్టియన్ కాల్వెల్ ఈ క్రింది విధంగా చెప్పాడు.

"Men are affected by each other's emotional¹ experience and the experience of reality"

దీనివల్ల సాహితీ సృష్ట అయిన రచయితకు దానిని ఆసక్తితో పఠించే పాఠకుడికి మధ్య ఎలాంటి అవంతరాలు లేని అవినాభావ సంబంధం ఏర్పడుతుందన్న విషయం స్పష్టమవుతుంది. 'సమాజ సన్నిహిత సంబంధం' మానవుడిలో చైతన్యం రూపొందుతుంది. ఆసంపర్కం కేవలం ఆసమాజంలానే అందరి చిత్తవృత్తులతో కాదు. చిత్తవృత్తులను సహజాతాళే పాలిస్తాయి. అయితే ఏమని? సామాజిక సంపర్కమంటే ఆర్థికాత్మకతతో పర్వదీని అర్థం.²

సాహిత్య మెప్పుడూ వర్తమానంలానే హృదయాలకు లోనవుతూ భవిష్యత్తు మీద తన హృదయాలను హృదయంజేస్తుంది. సమాజాపరిణామాన్ని, రాజకీయ కల్లాలాలనే కేవలం స్వరామాత్రంగా కాక జీవనధాతువుగానే పరిగణించి కానసాగుతుంది. అందువల్ల సాహిత్యం సమాజ నౌదర్వాన్ని సంతరించుకో గలుగుతుంది. సమగ్రజీవిత జన్యమయిన సాహిత్యం కత్తిమంతమై సజీవసుందరంగా బహుముఖ హృదయాలకు పీలసిల్లుతుంది.

సాహిత్యం - సమాజం - పరస్పర సంబంధం

సాహిత్యం సామాజికుణ్ణి పాలకునిలాగ చాసిస్తుంది. ధర్మాధర్మాలను ఈ విధంగానే అచరించడమవుతుంది. మిత్రునిలా హితాహిత బాధచేస్తూ స్మార్గంలా నడిపిస్తుంది. అనుకూలవతి, అనురూపవతి అయిన గృహిణి సర్వవిధాలా భర్తమనసును

1. Caldwell - Illusion and Reality, p. 160.

2. Ibid, p. 144.

రంజింపజేసి వ్యంగ్యంగా అనుసరించి అచరింపవలసిన విధులను తెలియజేస్తూ సద్గుణ సంపన్నునిగా తీర్చిదిద్దేటట్లు సాహిత్యం చేస్తుంది. ఇలా సాహిత్యం సావరాజికుని మీద ఎనలేని రీతిని తనవైఖావాన్ని ప్రసరింపజేసి జీవనవిధానాన్ని మార్చివేయగలిగినంతటి కత్తి సంపన్నమయింది.

అలాంటి సాహిత్యాన్ని సృజించే సృష్ట సృష్టికి అవసరమయిన ద్రవ్యం కావాళి. ద్రవ్యమంటే పదార్థం. అది సమాజంలాని పరిణామాల నుండేభిస్తుంది. కవి సమాజంలా జనించే ఆ సమాజసంహదాయాలను జీర్ణిండుకాని తన వ్యక్తిత్వం వల్ల ఆ సంహదాయాల కాకవినూత్న రూపాన్నిచ్చి ఒక నూతన విప్లవాన్ని లేవనెత్తుతాడు. ఈ సృష్టి ప్రతిభావంతమయి నూతన రూపంతో సమాజానికాక వినూత్నమయిన బాటనేర్పరుస్తుంది. అలాంటి వినూత్నమార్గాన్ని సృజించినా సమాజపు ముద్ర కవి మీద పడక మానదు. అతడి మనశ్శరీరాలు రెండూ సమాజంవల్ల ప్రభావితాలవుతాయి. కాబట్టి అతని సాహిత్యమంతా సమాజం మీదే ఆధారపడి ఉంటుంది.

కాగా సాహిత్యసమాజాల్లా పవిత్రమీద ఆధారపడి ఉన్నదా చెప్పడం కష్టసాధ్యం, ఇది - విశ్మయ ముందా? చెట్టు ముందా? అన్న సామెతలా ఉంటుంది. చక్రనేమి న్యాయంగా పరస్పరాకృతమైన పరిభ్రమించే విషయాల్లా పది ముందు పది వెనుక అనే అంశాన్ని నిష్కర్షగా నిర్ధారణ చేయడం ముష్టం. ఎంత పరిశీలించినా, ఎన్ని ఉపమానాలు తెచ్చిపూసినా రెండువాదాలు పొక్షికావే గాని, ఏ ఒక్కటి పరిపూర్ణ సత్యంకాలేదు. కాగా అవి రెండూ పరస్పరాకృతమయినా ఉండడం ఈ లోకంలా కనబడుతుంది.

భేదాభేదాలు

ఈ జగతిలో ఏ కత్తి ఎల్లప్పుడూ విజృంభితావస్థలో ఉండదు. ఇదాక జీవన స్రవంతిలాంటిది. ఎల్లప్పుడూ ఏకరీతిని స్రవించదు. ఒకప్పుడాక చోట కాస్తుంది. మరాకసారి వేరాకచోట దిబ్బివేస్తుంది. అదేరీతిలో సమాజం ఉద్యోక్తస్థితిలో ఉన్నప్పుడు

సాహిత్యాన్ని నియంత్రించి తన యిష్టానుసారం నడుపుకాంటుంది.
సాహిత్యం ఉద్రిక్తావస్థలోనున్నప్పుడు సమాజాన్ని తన దిత్తానుసారం నడుపుకా
గలుగుతుంది. మొత్తం మీద రెండూ గుగా యమంనల్లా ప్రవహిస్తూంటాయి.
ఏదీ ఎలాగున్నా సామాజిక జీవనంవల్లనే సాహిత్యం ఆవిర్భవిస్తుంది. సమగ్ర
మయిన సామాజిక జీవనంలేనినాడు సాహిత్యం కూడా ఉండదు. పరస్పర
భావాలను అవగతం చేసికావలసిన అవశ్యకత కలిగినప్పుడు భాష ఉత్పన్నమవుతుంది.
ఆఅవసరం కూడా సామాజిక జీవనమున్నప్పుడు మాత్రమే కలుగుతుంది.
పరిష్కారాన్నయినా ఆలోచించడానికి, అభివృద్ధిపరచడానికి భాషే ప్రధానసాధనం.
అదిలేనినాడు మానవుడు ఆలోచించడం కూడ కష్టసాధ్యం.

ఈ విధంగా సమాజంలా ఆవిర్భవించిన భాషసమాజంతో పాటు మారుతూ
ఉంటుంది. సామాజిక జీవనంలానే కళ ఉంటుంది. అదిలేనినాడు కళ మృగ్య
మవుతుంది. కాబట్టి కళను గాని, కళలా ఒకభాగమయిన సాహిత్యాన్ని గాని
సమాజం నుండి విడదీసి విమర్శించి యిదమిత్థమని తేల్చుకోడానికి వీలులేదు.
అలాచేసిననాడు అగమ్యం తప్ప మరేమీ గోచరింపదు. ఈ కళకూ, సాహిత్యానికి
కారణభూతమయిన సమాజం అనుక్షణం మారుతూ ఉంటుంది. అలామారే
సమాజంతోపాటు మానవుడి అనుభూతులు కూడా మారుతూ ఉంటాయి.
ఈ అనుభూతులు మారుతూ ఉండడంవల్లనే పూర్వకాలంలా ఒక తనకే ప్రముఖ
కాగా నవీనకాలంలా అది కాకపోవచ్చు. సామాజిక పరివర్తన వల్ల మానవుడి
అనుభూతులు మారుతాయని అన్నాం. దానివల్లనే సాహితీ లోకంలా కూడా
మార్పుకలుగుతుందన్నమాట. కాగా సామాజిక పరివర్తన ఎలా సంభవించేదీ
వివరంగా చెప్పగలిగింది మార్కుస్ మహానుభావుడాక్కడ మాత్రమే.

ఆమహానుభావుడి చారిత్రక భౌతిక సిద్ధాంతాన్ని అనుసరించి సమాజం
మారడానికి కారణం. సమాజంలాని ఆర్థికావస్థ, సంబంధాలు, వీటి నాధారంగా
చేసికానే తత్త్వం, శాస్త్రం, నీతి, ధర్మం, చట్టం, కళ, భాష, భాషలో ఉద్దేశాలు
పర్వతాంబు. వీలయినంత వరకు ఉత్పత్తి సంబంధాలు, ఉత్పత్తి సాధనాల వల్ల
నిర్ణయింపబడతాయి. ఈ ఉత్పత్తి సాధనాలు కూడా పర్వకాలాల్లాను సమానరీతిలా

ఉండవు. పరిస్థితుల ననుసరించి మారుతూ ఉంటాయి. సమాజంలాంటి నీతి, ధర్మం, సత్యం, భావం, ఆవర్ణం వారికి సంబంధించి ఉంటాయి.¹

ఈ సందర్భంగా గమనార్హమయిన అంశమొకటి. ఓజాతి యొక్క ఆర్థిక స్థితి, సమస్యగ్రాహి స్థిరపడగలుగుతుందా అజాతి సాహిత్యం మరాడుపువ్వులలా ఆరుకాయలుగా వర్ణిల్లుతుంది. కాబట్టి ఆర్థిక విధానాన్ననుసరించి సాహిత్యం కూడా వెంపొందగలడన్న విషయం స్పష్టమవుతోంది గదా!

సమాజం సాహితీ సృష్టను ఒకరకంగా అనుకొన్నట్లుంది. దాన్నికాదని ఏ కవి కూడా ఆకాశంలా హర్షింపను నిర్మించడం అసాధ్యం. ఒకవేళ నిర్మించినా అవి ఎన్నినాళ్లు మనగలవనే సంగతి తప్పదు. అందువల్ల ఎంతటి ప్రతిభావంతుడయిన కవి అయినప్పటికీ సమాజానికి శాబ్దం నడుచుకొంటుందే. కానీ ఒక విశేషం మాత్రం ఉంది. సమాజశ్రేయస్సును భంగపరచనంతవరకు మాత్రం కవికి సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యం ఉంటుంది.

సంస్కరణ

సంస్కరణ లేక సంస్కారం అంటే మార్పు. మార్పు ప్రకృతి ధర్మం. దృగ్గోచరమయినా అగోచరమయినా ఉనికిని కలిగి ఉన్న ప్రతిపదార్థం మార్పును పొందుతూనే ఉంటుంది. సజీవపదార్థాలలో మార్పు త్వరితంగా కనబడుతుందంటే నిర్జీవ పదార్థాలలో మార్పు శూన్యమని అర్థం కాదు. కానీ అన్నివిధాలా కాన్నీ పరిధులలో జీవిస్తున్న వ్యక్తి, నిర్జీవపదార్థాలలో నెమ్మదిగా కాననాగుతూన్న మార్పును గుర్తించని సామాన్య జనానీకానికి మార్పు అంటే భయం. ఈ మార్పు పరిణామం అనేవి ఒక్కక్షణంలా ఉండిపోవని చెప్పుకున్నాం గదా! వాటంతట అవికూడా

యేర్పడవు. కాబట్టి వ్యక్తులు తమ ఆలోచనా విధానాలలో, జీవనసరళిలో వినూత్న పద్ధతులను ప్రవేశపెట్టుకుంటారు. ఆపద్ధతుల మంచితనాన్ని గురించి ప్రజాబాహుళ్యంలా ప్రతిబింబంగా ప్రచారం చేస్తారు. అలా సమాజంలా రావలసిన మార్పుకు ఒకరకంగా నాందివాక్యం పలుకుతారు. ఆమార్పు లేక పరిణామం

రావడానికొక సొ తమ జీవితాలనే 'పణం' గా పెడతారు. ఆపరిణామాల కోసం చేసే ~~జ్ఞ~~ ఉద్భృత ప్రవరాతే ఉద్యమాలు. అలాంటి ఉద్యమాలు జనించడానికి దోకంతాని 'కాలమానపరిస్థితులు' కారణమవుతాయి. ఉద్యమాలుడయిపోయిన తరువాత ఉద్యమకారుల్లా నూతనోత్సాహం ప్రవేశిస్తుంది, వెల్లుబుకుతుంది. వారు తమ ఔఖే మేధనూ, అనుభవాన్నీ పురస్కరించుకొని చేసే పనులు ప్రజల జీవన సరళినీ, దేశగతినీ కూడ మార్చివేయగలుగుతాయి. గతంతా చేశాయి, చేస్తాయి. ఆపనుల్లా మంచిని, అభివృద్ధినీ గ్రహించలేని మూర్ఖులు ఈ మారు ^{సాటి} సంస్కారంకోసం పనిచేసే సంస్కర్తలకు ప్రతిపక్షంగా నిలుచి అభివృద్ధి ~~నిలుచి~~ కవరచడానికి ప్రయత్నిస్తారు. అదీ జగత్తులో సర్వసామాన్యం. ఆటంకపరచేవారికి అభివృద్ధి కారకులయిన సంస్కర్తలు, వారి సంస్కరణ మహాద్యమాలు మహమ్మతిలా కనిపిస్తాయేమో! స్వీయ జ్ఞానం లేనినాడు జరిగేవిలాంటివే గదా!

ప్రతి ఘటనలు ఎదురయినా, సంఘర్షణలు చెలరేగినా, సంస్కరణలు సమాజంతా అడుగుడుగునా జరుగుతూనే ఉంటాయి. బౌద్ధులు క్షణికవాదులు. వారి సిద్ధాంతాన్ననుసరించి కేరం క్షణక్షణానికి నూతనరూపం దాటుతుంది. ఈ జగత్తుకూడ అలాంటిదే. ప్రతిక్షణం సంస్కరణాన్ని పొందుతుంటుంది. అలాగే సాహిత్యంకూడా. మనసులో కవితలేని మానవుడండడు. పదో ఒక నూతన పదిథాననుసరించని కవికూడా కనుడడు. పదేకానికాదేకం 'మాకవులు', మాకవులు, అని అభిమానాన్ని వెలిబుచ్చుతూ ఉంటుంది. అయినా కవులందరూ ఎవరి మార్గాన వారు పోతూఉంటారు. ఎవరి భాష వారిది. ఎవరి పోకడవారిది. ఎవరి ఉహవారిది. అది వారి జీవనసంపుటినీ బట్టి, చిత్తసంస్కారాన్నిబట్టి మారుతూ ఉంటుంది.

ఈ పరిణామానికి జగమే మూలాధారం. భూతభవిష్యద్వర్తమానాలతో కూడిన ఈ విశాల విశ్వంలో వర్తమానం భూతకాలం సూక్ష్మరూపంలా ఉండగా భవిష్యత్తు వర్తమానంలా అంకురప్రాయంలా ఉంటుంది.

సమాజంతా జరిగే అన్యాయాలను సహించేవారు తిరుగుబాటు చేస్తారు. తిరుగుబాటునే విప్లవమంటారు. సమాజపురాగతి చాలవరకు ఈ విధంగానే

జరుగుతుంది. ఐదులూ సంఘ సంస్కరణోద్యమాలు ఒకటేగా.
సమాజంలూ మార్పును కోరే ఉద్యమాలను సంఘ సంస్కరణోద్యమాలనే,
రాజకీయపరిణామాలు రావాలని కోరే వానిని రాజకీయవిప్లవాలనే నాహిత్యంలూ
మార్పుకావాలనే వాటిని అభ్యుదయ విప్లవాలనే అంటారు. అన్నీ స్థూలంగా
పరిశీలిస్తే ఒక జాతికి సంబంధించినవి అనే విషయాన్ని విస్మరించరాదు. అన్నీ
ఒక నూతన పథాన్ని, ఒక నూతనరీతిని, ఒక నూతన విధానాన్ని కోరుతున్న
మాట మాత్రం వాస్తవం. జరుగుతున్న ప్రతిమార్పు మంచిని వెంచేడి
అవుతుందన్నది నూరుపాళ్లూ ఊంకాదు. కాని మంచిని కోరే మార్పునే
విప్లవంగా, అభ్యుదయంగా, సంస్కరణగా గుర్తించడం సవ్యజ్ఞం.

సమాజం - సంస్కరణలు

సంస్కరణలు బహుముఖంగా పయనిస్తూ ఉంటాయి. సమాజం
తా లోదకలూ, మనిషి మేధావిగా ఎదగని కాలంలూ, స్వార్థంతెలియని స్థితిలూ స్త్రీ
పురుషులందరూ ఆకారాలకే పరిమితంకాని స్థితిగతుల విభేదం లేదు. నాది అన్నది
లేనప్పుడు, అస్తియన్న పదం తెలియదు. మనిషీ మనిషి అనుబంధమే అనాడు
తెలిసింది. అస్తి, స్వార్థంలేని దేశలూ స్త్రీష్టానం ఉన్నతమయింది. జన్మనిచ్చిన
తల్లి పూజయింది గౌరవించబడింది. ప్రకృతి వనరులు సమృద్ధి సంపద అయినట్లే
స్త్రీ పురుషులందరూ కలిసి జీవించడమే కాని నావారు అన్న కుటుంబదృష్టి
అనాడు లేదు. తండ్రి ఎవరో తెలియని దేశే అది. నాగరికతా పరిణామంలూ
కుటుంబమేర్పడింది. సమాజంలూ మాతృస్వామ్య వ్యవస్థ నెలకొంది. తల్లిగా,
అధికారిణిగా గౌరవాలుడుకొంది స్త్రీ. సమాజం మరింత ఎదిగింది. మేధస్సు
వికసించింది. స్వార్థం వెరిగింది. అస్తికి సంబంధించిన బయట పనులు తానుచేపట్టి
కాయకష్టంతో కండులాన్ని వెంచుకున్నాడు పురుషుడు. ఎడకన్నెరుగే
అవసరంలేని బాధ్యతలతో పనులతో సహపరిని అబలగా మార్చుకున్నాడు.
పూర్తిగా పరాన్నజీవిగా ఆమెను మార్చి స్వాధికారాలు తాను చేజిక్కించుకొని
విత్తస్వామ్య వ్యవస్థను పటిష్ఠం చేశాడు.

సమర్థవంతమయిన కుటుంబం ఏర్పడింది. కుటుంబంలా తండ్రి
 ఎరుకమీ. తడితరులు అతని అజ్ఞాబద్ధులు. కాని, ఒక పురుషునికి ఒకస్త్రీ
 అన్న ఆచారం శ్వేతకేతునికి పూర్వమన్నట్లనిపించదు. కుటుంబమరియరాదల్లా
 అతిథి కన్నపానాదులు సమర్పించినట్లే భార్యను సమర్పించే ఆచారమండేదారాజుల్లా.
 జుగుప్సాకరమయిన ఈ ఆచారాన్ని అసహ్యించుకొని స్వస్తి చెప్పించినవాడు
 శ్వేతకేతువని భారతం చెపుతుంది.¹ ఇది కూడా ఒక సంస్కరణే కదా.
 అనాటి నుండే వివాహం అనేదానికొక అర్థం, ఒక పత్తితంత్రం ఏర్పడింది.

బహుభర్తృత్వం భారతావనిశా కలదని ఊహించుకొని కూడా భారతంలా
 కనబడుతున్నాయి.² అనాడు బహుభర్తృత్వానికి నిషేధం లేదనే విషయం స్పష్ట
 మవుతుంది. ఈనాడు సమాజంలా దానిని అరాచకంగా, అధర్మంగా
 భావించడం లేదా! దేవరన్యాయం కూడా అనాటి సమాజంలా నుండడం భారత
 కళ్ళవల్లనే తెలుస్తుంది. దాని నిపుడందరు అతినీచంగా, పాపంగా భావించడం లేదా?
 దానిని సమాజం నుండి కూకటి వేళ్లతో కూడా వెకలించి పారవేయలేదా! అదీ
 ఒక సంస్కరణే కదా! ఇవన్నీ ఎలాంటి అస్తంగతమయ్యావాయి. పూర్వం
 రాజులు మొదలయిన వారిలా బహుభార్యాత్వమండేది. ఇప్పటికీ మహమ్మదీ
 యుల్లా కాంత ఉన్నదనే చెప్పవచ్చు. కాని హిందూ సమాజంలా చట్టంద్వారా
 దాన్ని నిషేధించారు గదా! అదీ సమాజంలా మరొక సంస్కరణే కదా!

అధునాతన సమాజం సతీసహగమనాన్ని చట్టరీత్యా నిషేధించింది. వరకట్న
 నిషేధవట్టాన్ని కూడా హవేకవెట్టింది. 'కన్యాశుల్క' మనే దురాచారాన్ని వీరకళిగు
 వంటి మహానుభావుల బలీయమయిన ఉద్యమాల ద్వారా క్రమంగా నీర్మూలమయ్యాయి.
 ఆ పిమ్మట వచ్చిన దురాచారమే వరకట్నం. చట్టమున్నప్పటికీ అమలుపరచడంలా
 ప్రభుత్వం విజయవంతం కాలేదని చెప్పవచ్చు. సామాజికుల సహాయ సహకారాలు
 సంపూర్ణంగా లేనినాడు చట్టాలెన్నటికీ విజయవంతంగా అమలుపరచుడవన్న విషయం
 సర్వవిదితం. వీరకళిగులను వీరకళిగుగారు అంగీకరించు అవసారాలూ

1. భారతం, 1-5-127.

2. వైది, 1-5-214.

అత్యధికంగా కృమింపి పోతస్సొందారు. ఇవన్నీ సంఘ సంస్కరణోద్యమాలగా వ్యసిద్ధిగాంచాయి. అవే సమాజ విప్లవాలు. ఈ విప్లవాలన్నీ సాహిత్యం లో కీర్తింపబడ్డాయంటే సాహిత్యం కూడా కాంతవరకు వీనికి కారకమయి తన విధిని నెరవేర్చుకొన్నదని అర్థమే కదా!

దీనిని బట్టి మనకాక విషయం సుస్పష్టం. సమాజం లో జరిగే సంస్కరణలు సాహిత్యం లో వ్హనాన్ని సంపాదిస్తాయని, అలాగే సాహిత్య విషయాలు సమాజం లో జరిగేవేననీ, ఈ అవేనాభావ సంబంధాన్ని ఇంతకు ముందాకనా రి చర్చించడం కూడా జరిగింది.

సాహిత్యం - సంస్కరణ

మానవుడు సంఘజీవి. సమాజం లోని కష్టనిష్ఠురాలకు, అవేక్షకాపేక్షాలకు స్పృందించేవాడు, చలించేవాడే మనీషియై కవిగా మనగలుగుతాడు. ఆస్పృందన తప్పక రచనల్లో చాటుచేసుకొంటుంది. సమాజ స్థితిగతులను వ్యతిబింబించిన రచనే పదికాలాలపాటు స్థిరంగా నిలిచి వాగలుగుతుంది. సాహిత్యదర్శనకాలం నుంచి ఈ నాటి వరకూ సాహిత్యచరిత్రను పరిశీలిస్తే కవుల జీవితంతో అదిముడివడి ఉంటుంది. ఆకవులు తమ కాలంనాటి సమాజంతో ముడివడి ఉంటారు.

సాహిత్యం సమాజానికి వ్యతిబింబం కాబట్టి అంతా కావ్యాల్లోని పాత్రలు పాత్రకం లోనివారయినా మనం సృష్టిచుకొన్న దేవుళ్లనుబడే అతీతమానవులయినా కవి కలంతో చాసిండుడ్డవారే. కవి ఆలోచనలతో షోషిండుడ్డవారే. పనాటి సాహిత్య మయినా తన కాలంనాటి సమాజంతో విడదీయరాని అనుబంధం కలిగిఉంటుంది. మారేతున్న సమాజం లో మారని సాహిత్య సిద్ధాంతాలు నిలువలేవు. కాబట్టి సాహిత్యవిప్లవాలు కూడా తప్పనిసరి - తెలుగులో తానీసారిగా 'జానుతెనుగు' అనేవేరుతో భాషావిషయకంగా ఒక సిద్ధాంతాన్ని లేవదీసి 'నన్నెచోడుడు' * తరువాత కవులకు మార్గదర్శి అయ్యాడు. 1

ఆ సిద్ధాంతాన్ని తిక్కనార్కుడు చెప్పక పోయినాడు. చెప్పి పూర్తిగా నాధింపనివాడు పోతనాగారాధిపతి సామనాథుడు, సాహిత్యం లో ఈ తడు తెచ్చిన మరాక విప్లవం ద్వితీయ భండస్సు. వర్ణవ్యవస్థకు అతీతంగా వున్న వీరకైవం ఆనాటి సమాజరీతికి ఒక తిరుగుబాటు. ఈ వీరకైవ ప్రచారం కోసం ప్రజలకు దగ్గరగా వున్న ద్వితీయ భండస్సును ఉపకరణంగా చేసుకున్నాడు. ఆనాటి కథలూ, డియరాలూ ద్వితీయ సాహిత్యం లో సర్వులు సమానమన్న భావం వెల్లివిరిసింది. అవిధంగా సాహిత్య సంస్కరణతో బాటు సమాజ సంస్కరణకూడా జరిగిన విషయం సాహిత్యం లో ప్రతిబింబితం అవుతుంది. సామనాగారి రచనలనే పరికిస్తాం. సంఘసంస్కరణ సాహిత్యానికి యిది ప్రబల పతాకశాంఘిడి. మార్గకవిత్వం లో వున్న కనబడని రీతిలో విప్లవ పంథాను తాక్కినవారు కూడా తీసుకువచ్చారు. అలాంటివారిలో శ్రీనాథుని పేరానవచ్చు. కాముల తిరిగిన కవిసార్వభౌమండు ఈ మహానుభావుడు. అయినా పల్నాటి వీరదత్తరాసి విప్లవ పథం తాక్కినాడు. మార్కు చేసిన సమాజ విభాగాన్నను ను సరించి ఈ కవులందరూ జమిందారీ సమాజం నాటివారు. ఆనాటి సమాజపు మంద్ర వారి మీద వడి కాంతవరకు సాహిత్యాన్ని ప్రజాసాగరానికి భిన్నమైన మార్గములలో ప్రవహింపజేసినది.

సాహిత్యం సమాజం లో జీవిస్తూ సమాజంతో ప్రభావితమవుతూ సమాజాన్ని కూడా ప్రభావితం చేస్తుంది. ఆ ప్రభావితం చేయడం అనేది మంచి కోసం అయినప్పుడు అది సంస్కరణ అవుతుంది. అలా మంచి కోసం సాహిత్యాన్ని ఉపకరణంగా వాడుకున్నవారు గత కాలం లో వేమన. ఈ పాడులొకాన్ని మరామ్మత్తు డియరాలని మధనపడ్డ సంస్కర్తలనేకులూ వేమన ఒకరు. మమతనూ మానవతనూ వెంబాలని భావించిన మహానీయులన్నికాలాల్లాను లోకాల్లానూ అవతరించారు. చిత్తకుద్ధితో, స్థిరసంకల్పంతో కృషిచేశారు. కాని ఈ లోకం పరిణామకీలమయినప్పుడీ బ్రతి మన్నుతిన్న వెంబారు. దీని బుద్ధి

కుక్కతోక; దీని స్వభావం చిత్రమయింది. వంచేవాడుంటే ఒడిగిబడిగి బతుకుతుంది. వంగివంగి దండాలు వెడుతుంది. వారంకనుమరుగయినంతనే యుక్తాపూర్వకమవుతుంది. ఆ మహాపురుషులందరికీ గుళ్లూ గోపురాలూ కడుతుంది. పూజలూ పునస్కారాలూ చేస్తుంది. ఎక్కడికక్కడికే స్వర్ణకుంబుంది. సరివెట్టుకుంటుంది. అంతటితోనే సరి అవతార పురుషులు సభా! మళ్ళీ తనమానాన తానుసాగిపోతుందీ సమాజం. చెప్పేదానికి చేసేదానికి పోలిక ఉండదు. చేసికదే, నాటికేనేటికీ కనశబడదే. అశాపిందగా రాగమొకటి మందాకటి అనిపిస్తుంది. రాగనిర్ణయం ససిగా యిదిగితే తప్ప అమృతం నోకినా ఆరాగ్యం పర్వదదు. సంస్కరణలదారి సంస్కరణలే. సంస్కర్తలదారి సంస్కర్తలే. సమాజుదారి సమాజందేను.

పచ్చటి షిండునగర సామ్రాజ్యం భగ్గున మండిపోయింది. సీమసీమకు చిట్టిపాట్టినామంతులూ, పల్లెపల్లెకూ పాలెగాళ్లూ పరిపాలకులుగా తయారయ్యారావం. మహామండలేశ్వరుల అతివేలమైన భాగ్యాలసత్వం, స్థానికాధికారుల అధికారదాహం, దౌర్జన్యశక్తుల విశృంఖల విహారు ప్రజల బతుకుల్ని దుర్భరం చేశాయి. దామ్మిలూ, దోపిడులూ సర్వసామాన్యమయ్యాయి. ఇలాంటి అరాచకానికి తోడు ప్రజల్లో వేరుకుపోయిన అజ్ఞానం, అల్లుకుపోయిన అమాయకత్వం, వేషధారుల మంచినా కిల్లు పరిస్థితుల్ని మరింత పొడుచేశాయి. పన్నుభారం మించిపోయింది. ప్రతి వృత్తివారు దానితో కఠికటవడ్డారు. దానితో ఊళ్లకు ఊళ్లే ఉజాడయ్యాయి. సామాన్యుడి బతుకు వెనంమీద వెనరగిపోతూ తయారయ్యింది. దినదినగండం డేయ్యాలతో పోయింది. సదాచారంపేరునా, కాస్తాధికారు పేరునా స్వార్థపరుల బహుకరాపువైఖరులు, వాడబలం లేకపోయినా వాడిబలంతో ఎదుటివాడి నోరుమూయించే డబాయిస్సు ధోరణులు వెచ్చిపెరిగిపోయిన దుర్దినాలపి. అర్థంలేని ఆచారాలూ, అంతులేని దురాచారాలూ, మితిలేని షేఖ మిథ్యావారాలూ వీరవిహారంచేసిన రాజులపి. అట్టడుగున జనాల్లో వర్తమానంపట్ల అసంతృప్తి, భవిష్యత్తుపట్ల అందోళనా చిట్టచివరి స్థాయికి చేరి సమాజం అట్టుడికినట్టుడికిపోయిన రాజులపి. జాతిలో చాలాభాగం మచ్చినచావుగా బతికిన పీడకలల పిదపకాలమిది. కళ్లయెదుట కన్నకసుమాళం జరుగుతూ వున్నా, అంతావగాదిగా చూసి నీళ్లునమిలేవాళ్లేగాని,

నిలదీసి జడేమని అడిగే తాహత్తుగానీ, ఎదుకీ అత్వాచారాలని ఎదురించే గావు గుండెతనంగానీ, ఎవరికీ శేకపోయింది. -ఈ ఆసంతృప్తికి ఒక అక్కతినిచ్చి తరణాపాంసం సూచించగలిగిన నాథుడే కరువయ్యాడు. ఎదుటివాణ్ణి - అందులోను తిరుగులేని అధికారం కలవాణ్ణి - మధ్యాన్నంతా అహంకరించినవాణ్ణి ఎదుర్కోవడం చెడురుమదురుగా ఎక్కడన్నా ఉన్నా చివరిడాకా నిలడాక్కు కోవడం తలకు మింపిన పనులు. నూతికో కోటికో నవతను సమతను కోరె వారున్నా చెడ్డను ఎదిరించే పేవగల వారెవ్వరూ శేకపోయరారు. ఎవడో పుట్టుకు వచ్చి తమను అడుకుంటాడనీ, అమాంతంగా అవడల్లాంటి అడుకుంటాడనీ, అకాశులోకి ఎదురుమాపే అలవాటు మాత్రం జాతికి పోలేదు. సంస్కారబలం చాలక దగావడ్డ జాతికి స్వయంపాదకకత్తి కూనస్సు. బహుశః యుగయుగాలుగా కర్మసిద్ధాంతానికి కట్టుబడ్డజాతి అవడమే దానికి కారణం కావచ్చు.¹

అలాంటి డిక్కూడెనా తెలిక, చేపుణికిల్లాడే దశలో చిమ్మచీకటి తెరలను భేదించుకుని వెలిగిన వేగుజుక్కలు వేమన వీరబ్రహ్మాండంబులు. ఇద్దరూ ఇంచు మించు సమకాశీనులే; ఒకరినాకరు ఎరుగకపోయినా, ఒకరినొకరు కూడబలుక్కో పోయినా, ఒకేఆశయంతో దాదాపు సమానమైన సాధనాలతో యిద్దరూ తమ ఉద్యమాలను నడపడం యూద్బుద్ధికి సంఘటనే. ఇదేసమయంలో కన్నుడ దేశంలో వట్టిష్టమైన ఒక కాత్తగాంతు వీరితో కృత్రికకీపింది. అదే సర్వజ్ఞుని వాణి. “భాషలెన్నియైన భావమొకటె”. వీరంతా నాస్తికులుకారు; పరమాస్తికులే. వీరి బోధల్లో షక్తియే తత్త్వం ఐదీ. షక్తిబోధించే ధారణి వుంది. వీరు షక్తిచారం చేసిన తత్త్వం అంతను పూర్వం అనేక మంది మహాసీరులు షక్తిపాదించిన పరమార్థానికి కాత్త వ్యాఖ్యానాలను సుతరించిందే. దానితోపాటు పారశీకాది పరసీమలుంటే వచ్చిన ముస్లిం సాధువులు షక్తిచారంచేసిన సూఫీతత్త్వం కూడా వీరివీడ కాంత షక్తిభావాన్ని కలంగజేసినట్లు కనబడుతుంది. వీరు శాస్త్రంలొ నిష్ణాతులుకాకపోవడంవల్ల తర్కకర్కశ్చైన ధారణిలోకాక, అలతి, అలతియైన తెలుగు పలుకుల్లో సూటిగా బోధపడే అతి సన్నిహితమైన ఉపమానాలతో తమ షక్తిచారాన్ని సాగించారు. నీతిషక్తిచారానికి వాహకమైన కవిత కేవలం ఒకవరికరుంగా మాత్రమే ఉపయోగపడినట్లు కనబడుతోంది.

1. పాల్గెనర్ టి. దాణప్ప వేమన - వీరబ్రహ్మాండంబుల తాత్త్వికధారణలు - అకాశవాణి

సమాజంలాని కుళ్లును కడగడానికి వెమన కపిత్వాన్ని ఉపయోగించిన వద్దతి నెచికి కాదు. రెవటిక్కూడా రెవటికపిత్వంలాగానే భాసింజేస్తుంది. ఆయన సమకాలీన సమాజంలా వ్యభాపితమవుతున్న మూఢమతాచారాలను వర్ణాశ్రమ విధానాన్ని సెకితంగా విమర్శించిన మహావిప్లవ యోధుడూ మహాయోధుగి. ప తత్కారణము వల్లనే క్రీశ్రీ ఆయనను తన గురుత్రయంలా జరిగా గైకొన గలిగాడు.

మూఢాచారాలతో, అపీసీతి, బంధగాండితనంతో కుళ్లి బుకబుకలాడుతూ ఉన్న సమాజాన్ని, బైతన్యరహితమైన సమాజాన్ని, నిద్రాణమయిన సమాజాన్ని సాహిత్యంతో మెల్లమెల్లమీనవారు ఆధునికవైతాళికులు వీరేశలింగం, గురజాడ, క్రీశ్రీ మొదలయినవారు.

విశ్వసమాజంలా వినూత్నమయిన మార్పు

మరాక వినూత్న పరిస్థితి ఈ నాడు సమాజంలా పర్వడింది. 'మాడేకం' మారాష్ట్రం అని గిరిగీసుకానే సంకుచిత దృష్టి ఈ నాడు పమాత్రం అవకాశంలేదు. భాషలు సాహిత్యాలు, మతాలు, సంప్రదాయాలు అన్నీ కాత్తమరాసల్లా పోసి పోతపోతుబడుతున్నాయి. వ్యవసాయంలా దూరాలన్నీ దగ్గరవుతున్నాయి. పౌరతర్భజనం ఢిల్లీలో, మధ్యాహ్నం బండనోలో, సాయంకాలం న్యాయూర్కులో జరిగేటట్లు సమాజ కార్యకలాపాలన్నీ మారిపోతూ ఉన్నాయి. అభివృద్ధి చెందిన దేశాలలా అద్భుతమయిన శాస్త్రపరిశోధనలు జరుగుతున్నాయి. ఒకప్పుడు దేవతగ పరిగణించుడ వండుడినాడు పరిశోధనీయమయిన జడగోళంగా మారిపోయాడు. అన్నిరంగాల్లాను అనుకాసి మార్పులు జరిగాయి. జరుగుతున్నాయి. భావ స్రవంతులు తూర్పు నుండి పడమరకు, పడమర నుండి తూర్పుకు కల్లాశితాలై వ్యవహిస్తునే ఉన్నాయి. వసుధైకరాజ్యం కావాలన్న వాదాలు కూడ అంకురిస్తున్నాయి.

అంతర్జాతీయ వాదం, సర్వమానవతా వాదం బలపడుతున్నాయి. ఇలాంటి క్షుభ్యమైన దేశాల సాహితీపరుల కర్తవ్యం సుస్పష్టంకదా! సాహిత్యంలానికి ఈ భావనా స్రవంతులన్నీ పాంగిపారశీ వచ్చి సాహిత్యం వినూత్నమయిన రూపాన్ని సంతరించుకోవడంలా అచ్ఛర్యమేమీలేదు.

ఈ సంక్షోభంనా కార్మికకర్షకుల అర్తనాదాలు! పతితుల దీన జనుల
అర్తనాదాలు, కవులు చెప్పల్లా గింగురుమంటరా వినుడుతున్నాయి.
వారు ఆవేశులయి కవితా గర్జన చేయడం సర్వవిధితం. ఆ ఆవేశంనావారు
అగ్నికణాలను కక్కారు. ఇదే అధునిక కవిత్వరహస్యం. పూర్వం చరిత్ర
అంటే కాండరు రాజులచరిత్ర. ఇతిహాసమంటే కాండరు రామాల కాండలు ధర్మరాజుల
కథ. ఈ నాడు చరిత్ర అంటే, ఇతిహాసమంటే దీనుల గాథ, పతితుల కథ
అన్నార్తుల ఆక్రందన; అందువల్లనే శ్రీశ్రీ -

‘పదేశ చరిత్ర చూచిన
పమున్నది గర్వకారణం
నరజాతి చరిత్ర సమస్తం
పరవీడన పరాంకుతప్వం’.

‘నైలునదీ నాగరికతనా
శూన్యము సామాన్యని జీవనమెట్టిది?
తాజమహల్ నిర్మాణానికి
రాత్నైత్తిన కూలీలెవ్వరు?’

‘ఇతిహాసపు చీకటి కాణం
అట్టడుగున పడి కాన్ఫిరేషన్
కథలన్నీ కావాలిప్పుడు
దాచేస్తే దాగని సత్యం’

అన్న చరిత్రాల్లా స్పష్టపరచి వొచ్చరించాడు. సంస్కరణ జరగాలి, జరుగుతోంది.
ఇకముందు కూడ జరుగుతుంది. ఇది సంస్కర్తలకు సంస్కార వ్యతిరేకులకూ
జరిగే సంఘర్షణ. అన్నిరంగాల్లా సత్వాసత్వాలకు, ధర్మాధర్మాలకు, స్వాతంత్ర్య
పారతంత్ర్యాలకు సంఘర్షణ జరుగుతున్నాడే ఊహి.

“సత్యం, సన్మతం, సర్వదా ఐక్యరస్యంతో, అధికారులతో, ఉన్నత పదవులతో
కలిసి మేడల్లా నివసించవు..... స్వాతంత్ర్యానికి కేట్రువులయిన వారు

నిరంకుశత్వానికి మిత్రులయినవారు యదివరకెన్నడూ మించుం పొందలేదు.
ఇక పొందబోరు. 1 అనేది రాజారామమోహనానుని ప్రవచనం.

సమాజం అన్యాయమును కమయినపుడు ధర్మమడుగొడినపుడు
మహాపురుషులుడయిస్తారు. కావలసిన మార్పులు చేసి సమాజాన్ని
కాపాడతారు. ఇదే గీతా శ్రీకృష్ణుడు చెప్పింది కూడా. 2

అలాంటి మహానుభావులైన రాజారామమోహనరావు, కేశవచంద్రశేన్,
ఈశ్వరచంద్రవిద్యాసాగర్, రనడే, పండిత రమాబాయి, కార్వే, ఆనందబాయి
జోషి, రమాబాయి జోషి, ఆంధ్రదేశం లో వీరేశలింగంగారు, మిక్కిలీ,
గురజాడ, పానుగంటి, రఘుపతి వెంకటరత్నంనాయుడుగారు, విఠాపురు
రాజుగారు మొదలయినవారాకావకు చెందినవారే.

రామమోహనానుడు నవభారత ప్రవక్త, దేశాన్ని ఐక్యతలూగిస్తున్న
నవకర్తాకి పునాది ఆయన వేసిందేనని చెప్పాలి. భారతదేశ రాజకీయం, సాంఘిక,
నైతిక, మతవిషయక ఆశలన్నీ ఆయనలో మూర్తీభవించిన వనడం లో అతిశయోక్తిలేదు.

సమాజంలోని దురాచారాలను మాన్పడానికి, ఆయన జీవితాంతం
సర్వకర్తలను వినియోగించి, నిర్విరామకృషి చేసిన మహానుభావుడు,
రాజకీయం నిరంకుశత్వాన్నే విధంగా ఖండించాడో సాంఘిక నిరంకుశాధికారాన్ని
కూడా అదేవిధంగా, అసహాయకూరుడై ఎదుర్కొని అతిథూరుగా పోరాడి
'సతీసహగమనాది' దురాచార పికాచాలను తుంచి సాంఘిక స్వాతంత్ర్యం జయం
వతాకాలనెత్తి భారతీయుల తీరని కృతజ్ఞతకు పాత్రుడయ్యాడు. ఒక వంక
స్త్రీలు, బలిహీన జాతుల పట్ల ఫరారానాన్వయాలూ చేస్తూ మరాకవంక పాశ్చాత్యులు
మన కన్యాయుం చేస్తున్నారని గుభీరోషనానాలు చేసి కవటదేశభక్తులకు ఆయన
సంఘ సంస్కరణ రాజకీయ సంస్కరణ కంటే ముందుజరగాలనీ, సంఘంలోని
అన్యాయాలను తొలగించి, దురాచారాలను మెట్టుమొదలుగా రూపుమాపాలని
ఉద్బోధించారు.

1. సీతారామబ్రహ్మం - రాజర్షి రాజారామమోహనరావు ద్వీ. కజ్జయంతి
సంచిక పు. 154.

2. యదా యదాహి ధర్మస్య గ్లానిర్భవతి భారత
అభ్యుత్థాన మధర్మస్య తదాత్మానం శ్చుజామ్యహం
వరిత్యాణాయ సాధూనాం వినాశాయచ దుష్కృతామ్
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగేయగే.
- భగవద్గీత

అదే విధంగా తరువాత వచ్చిన ఆంధ్రరాజు రామమోహనుడు,
వీరేశలింగువంతులుగారు. అందున కూడా సమాజంశా సేర్వులు
మొందల విధానవంతులు కావాలనీ, ముఖ్యంగా స్త్రీలకు విద్య అత్యంతావశ్యక
మనీ అప్పుడుగాని సమాజంశా దైతన్యం వెల్లిపరిచడనీ ఉద్బోధించిన మహామనీషి.
జ్ఞానమొందిన షిక్షాన కాంతికిరణాలు సమాజంశా సర్వత్రా వ్యాప్తిచేసి, తను
ప్రపంచ కిరణాలవేడిమితో మూఢాచారాలను, మూఢవిశ్వాసాలను భస్మీకరించు
చేసి అజ్ఞానాంధకారాన్ని పటాపంచలు కావించాలని ఉద్ఘాటించారు.

ఈ మహానుభావుల నిరంతర కృషి సాహిత్యం నుండి ప్రతిబింబిత
మవుతోంది. వీరేశలింగుగారు ముఖ్యంగా తమ ఆశయసిద్ధికి, అంటే
సంఘసంస్కరణానికి సాహిత్యాన్ని ప్రయోగించుకుంటూ వాడారు. ఛాను
దేశంశా వాల్మీకి మహాకవిని పేర్కొని పంతులుగారు తమకలాన్ని పద్మసదృశంగా
రచుకుంటున్న మహానుభావుడు. సాంఘిక దురాచార నిర్మూలన కోసం
బహుముఖ సాహితీ ప్రక్రియలను సృజించిన సాహితీవేత్త. 'వివేకవర్ధని' అనే
మాసపత్రికను స్థాపించి భాషాభివృద్ధికి, సమాజాభివృద్ధికి నేపథ్యంగానని
స్వీకరించుచున్నా వాడెపుతారు.

లంచగాండితనం, స్త్రీవిద్యావిషయం, వితంతు వివాహం, బాల్యవివాహాల
నరికట్టడం, మూఢవిశ్వాసాలను, దురాచారాలను రూపుమాపడం మొదలయిన
విషయాలా అందున సాగించిన అవిరళ కృషి అనితరసాధ్యం.

అందున కృషి సంఘ సంస్కరణోద్యమాలతో అగత్యం. సాహిత్యక్షేత్రంతో
అనేక సూతనకావలను నాటి భవిష్యత్తును దర్శించగలిగిన మహామనీషి అందున.
ఒకమాటలో చెప్పాలంటే ఆంధ్రావనికి సాంఘికంగా, సాహిత్యాత్మకంగా
నవదైతన్యాన్ని కలిగించిన ప్రథమ వైతాళికుడు వీరేశలింగుగారు.

ప్రకృత రచనాద్దేశం

సాహిత్య విప్లవాలను గురించి యింతకు పూర్వం మనవి చేశాను.
అవేకాన్ని కవితా రీతుల్లో, మరికాన్ని మతవిషయాలలో, యింకా కాన్ని

సాంఘిక వ్యవస్థలపంపనా వచ్చినట్లు కనుడతంఁది. సమాజుల సంఘదాయ సిద్ధంగా వస్తూ ఉన్న మూఢాచారాలు, మూఢవిశ్వాసాలవైన తిరుగుబాటు జరిపి, వాటిని సమూలంగా నిర్మూలించి సమాజ సుక్షమం కాటకు నూతన సంఘదాయరాలను నెలకొల్పిన ఆ మహామనీషి వీరేశలింగుగారి మహత్తరమంపన కర్మయజ్ఞాన్ని సాహిత్యదర్పణంల తిలకించి అందునకాలంల జరిగిన సంస్కరణాన్ని అందున సాహిత్యరూపాలనుంచి సమీక్షించడమే ఈ రచన యొక్క పరమార్థం.

- : 0 : -

ಹೆಂ ದ್ ಂ ಫ್ಯಾಯಂ

భారతీయు సమాజం - స్త్రీల స్థితిగతులు

స్త్రీలు - సమాజం - సంస్కరణలు

అనాది నుండి మానవుడు సంఘటింపఁ తాను, తన తనీయములు, అలుదిద్దులు, ముట్టుపక్కలు - ఎవరికాను వారు కాకుండా అందరినీ సు అందరూ ఎవరినానీకి అలవాటు వహించారు. అలాంటి వారందరూ కలిసి జీవించి నానిన సంఘం లో సమాజం అంటారు.

అనేకమంది వ్యక్తులతో కూడినకాన్పుని సమాజం అంటారు. వివిధవర్గాలవారుంటారు. వస్తులూ, వర్తలూ, ఆడవారూ, మగవారూ అందరూ సంఘంలో పట్టుల. వ్యక్తి వివేకానికి, సంఘ వివేకానికి అనివాదావ సంబంధం. ఒకదాని మీద ఒకటి ఆధారపడి బుడబుడవల్లి అరెండూ కలిసి వైకి పొంగనయినా పొంగుకాయు. కిందికి కుంగనయినా కుంగుకాయు. కిరులలో ఓభాగం కృశించినా. ఆ కిరీరమంతా కృమకృమంగా క్షీణిస్తుంది. సమాజానికి కూడా అది అన్వయిస్తుంది. సమాజంలో పవర్లు హాస్తికలతో ఉన్నా, ఆ సంఘం కిణ్ణం కావడం తథ్యం.

“ధర్మం పతనమయినపుడు తదుద్ధరదార్థం ననపకరిస్తా” నన్నాడు శ్రీకృష్ణుడు గీతలో. భాషామూల అభివ్యాంయం దీనికి అన్వయిస్తుంది. సమాజోద్ధరణకు ఎన్నింటిని సంస్కర్తలను అవతారుపురుషులుగా వ్యాపితులు (భాషామూలు) గుర్తిస్తే భాతికవాదుల అభిప్రాయం తద్విన్నంగా కనెందుతుంది. ఒక ప్రాంతానాన్ని అరించి పసంవర్తూ ఎన్నింటిని. పుట్టుకతో ఎవరూ మరూకన కర్తలు కాలరు. కానీ అన్నివిధాలా సర్వాగ్రహణితో ముడిగిద దీనులు, పోరులు నిర్ణేక్షణమయివారు, వీరితులు, బాధితులు, అమర్జులు, అడుగుడుగునా సమాజంలో కనెందుతున్నప్పుడీ, మునురాక కానె అకాళివ వారి దీనాకాలానీ ప్రాదుమిమిప్ప ముద్దుదయిద వ్యక్తిని మురితానె దీక్షాంధుర్తి వహాయి. అలా వ్యభార్య జీవుల కానె మర్మప్రొప్పీ అర్పిద

పట్టమయ్య తాగి మరణించినట్లుగా తనకు కింది మార్గార్థిని నమోదు
 తీర్చిదిద్దుకుంటున్నాడు. తనకు పతనం కాకుండా ఉండేందుకు. పృథ్వీదేవత
 అని సర్వసామాన్యమయిన పేరును. అనాహతుడు మన భారతదేశం
 'పశ్చిమోగమయ' అని పిలుస్తారు. స్త్రీల కిది బాధాకరంగానూ పృథ్వీదేవత
 గానూ పేరుమొందింది. అప్పుడు రాజాచార్యమహాశయం యు రమణాచార్యుని
 నేవారించి మహాభారతకావ్యంతో మహావకారం చేశారు. అలాగే పశువుల
 స్థితి లోనీ గతీ పాఠ్యంపుడు కంఠంకూరి పేరకలిగింపకుండుగాను పశ్చిమా
 వేదాహారం పోత్తపూర్వం. అలాంటి వారినీ సంఘసంస్కర్తలుచారు. వారి
 కృషి సంఘసంస్కరణ.

సామాన్యంగా పూజలలో, ముఖ్యంగా మహాదేవతలలో ఎక్కువగా
 ముష్టితల మండవారు స్త్రీలు గనక ఈ సంస్కరణలు స్త్రీలకునేమీ ప్రత్యేకంగా
 అవసరమయ్యాయి. 'పృథ్వీదేవత' అని పిలుస్తారు. ముందీ ముష్టితల
 ముందీ స్త్రీని మహాదేవత. స్త్రీలకు కిదికీకీ కుండులు, గామం, బాతి
 వాడుకలవ అభ్యుదయం వైపు పురోగమిస్తాయి. అవ్వారు నెహ్రూవేదితుడు.
 అందున వెప్పిండి ముమ్మాదికీ నీరు.

దీన్నుపిల్లలకు వెళ్లిపో పండుకం, దీన్నుతనలోనీ అభిర్థి దేవత అయి ముష్టితల
 పనితోదానికి పేరుపడేదం, భర్తకేవలం పాటు భార్యకు బలవంతంగా దిక్కుదే
 పడేవంగా దేవతం పండుకుం, అన్నీపిల్లలకు నివేదించేం ఇటువంటి మరాఠావారు
 స్త్రీల ముష్టితల కారణాలు. అ ముష్టితల కాళిగిరి వారిని ఇన్నీత పూర్వకేతనానికి
 పేర కృషి సంఘసంస్కరణలో భాగంగా గుర్తిస్తారు.

ఈ మండర్నంలో అపికుండు గమనించాలి. భారతదేశం స్త్రీల ముష్టిత
 అనాది ముందీ అడుగిరిపోయే అదా. ఈ మూడంత వారి పూర్వం కాళిమేతా
 దిగ్గారేపోయిందా. పండు యుగోళ్ల పండు పిల్లలుగా, పండు పూవానిను
 మహాదేవత మూడంత అత్యమిందార మొట్టమొదట పేరకలిగింపేం వాళా
 అవసరం.

భారతదేశ పరిత్యజ్ఞం అతిహాసనమయింది వేరయ్యగం. అతరువాత క్రమంగా బ్రాహ్మణాలు, ఉపనిషత్తులు, మంత్రబ్రాహ్మణాలు, పురాణాదిహాసాలు, రూపేత్యాదులు. పురాణంయొక్క ముందున్నది జైన బౌద్ధయోగం. అయితే పౌండ్రీక కాలాల్లో భారత స్త్రీల స్థితిగతులు వ్యస్తమే స్థూలంగా వర్ణిస్తూ ఉంది.

వేదకాలం స్త్రీలు - ఋగ్వేదం

పాండ్యులను నా స్త్రీదేవతానికి ప్రధానమయిన దేవులు మహాదేవ. బాల్యం, యౌవనం, వార్ధక్యం, జీవిత ఉపాయం, పాండ్యుల మహాదేవతా. పాండ్యుల సాంఘికవిధానం బాల్యం, కన్యకా, వేద పరివర్తనం మహాదేవత. యౌవనం, గృహిణి, పతి, వార్ధక్యం మహాదేవత. పాండ్యుల. ఈ ముందు దేవులను ఋగ్వేద కాలం స్త్రీల పరిస్థితి ఉన్నత స్థాయిలో ఉండేదని కలువంటి సుదీపమహాదేవ.

పాండ్యులకాలం స్త్రీలూ పురుషులు సమానత్వంలో ఉండేవారు. నాడు స్వాధీనతలేదు. మగపిల్లవాడు పుణ్యధామం అడవిలో పుట్టడం అరుదైనదే అని అనుకున్నానని వారు కారు.

పాండ్యుల గృహకృత్యాలు అగ్నికార్యాలు, దేవతాపూజలు మొదలయిన మతక్రియలు కూడా పురుషులతో సమానంగా బాధ్యతలూ, అధికారాలూ స్త్రీలు వహించేవారు.¹ పుత్రుల్లాగే పుత్రికలకు కూడా ఉపనయనమూ, వివాహమూ² జరిగేవి. శాస్త్రకర్మలు వేదాధిపతి అనాడు స్త్రీపురుషులు భాగ్యులూ సమానులే. స్త్రీలు తక్కువగా గానీ, తరచుగా గానీ మోడరైజేషన్. ఈ సమానత్వనిరూపించడానికి ముందుగా 'కన్య' అన్న పదాన్ని వర్ణిస్తాం.

1. మహాభారతం 4. 1-14-3 పు. 155

2. యమమృతి. పోరకకురి వైరమిత్రాచార్యుల సంపాదిత ప్రకాశ పు. 402-403.

3. సీమంతం - 2 - 5

కన్య - సుహృత్. ఈరెండు పదాలు సమానార్థములు. అదేపిల్ల లకు వర్తిస్తాయి.

కన్యవ తస్మిన్ కాక్షానా పపి కపివ మమృతమాణి

పంశ్చమమానా యువతిః పురస్తా నా నర్వహంసి విభాతీ ||

'కన్య లమంకువ సహసార్చి పాంసుతు' బానికలని ' పీకడమవుతుంది. అజాతాని వర్ణించి యుక్కు వల్ల. అంటే పూర్తిగా అంగసౌఖ్యం కలిగి వరమా బానికలకు సహవాలు దేవవారు కాకనే కష్టమవుతుంది.

సామగ్గావారుల పదకొంఠ ' కన్య ' అంటే వెనుగుతూన్న మాత్రమే కాకుండా ' అందాబామ్మ ' అని అర్థం కూడా కలుగుతుంది. దీనినే

జన్మింతయోషా పతయం త్కన్య కాపి వారుహస్త్యరుధోదం

అష్టైరే యంత నిహవ సింధవా²వ్యా అహ్నా భవతి తత్పరిత్యయం.

ము. 10 - 40 - 1

అని యామకడు వ్యాఖ్యానించాడు. తరువాత కాండీరు ' కందిలోని పావ ' అనికూడే అన్నారు. ఈ మాటలను బట్టి అనాడు అదేపిల్లల మీద ముక్కుద ఎక్కువనే తెలుస్తుంది. ఈ సదింపు కనిపింపదు.

నిర్మలమయిన వృక్షుతి కాంత పదకొంఠనాచి వన్యల భావాలనూ పృథ్వావాలనూ గ్రహించి ఉషా కన్యలో తీర్చింపారు. స్వర్ణంబో పరివర్ణిత రంఘంబో వ్యవస్థగా కన్యమందే ఉషా కన్యను వర్ణింపారు.

వికృతాం మృదాం కన్యకాం గిర్జిర్జికాం వరుణా వాక్యదధై

మయీ రక్త్రవ యమకుర్య మిహ ద్వాపా అదేమా బాహులికే³ వై.

ఉషావృత్తా వృత్తినించిన అనాచి కన్యకాపీకం పృథ్వామయకమయింద నదానికీ నదిర్కదం. కన్యగా ముక్కున్నది మాతృత్వం దాత్రి కన్యకత్వం

1. ము. 1. 123-10

2. ము. 10. 40-1

3. ము. 8. 88-1

పరిత్యజించిన మేఘములు ముగ్ధులలో కనిపిస్తాయి.

ద్రుత వ్రతా ఆశాస్వా జహిరా లరి మత్తర్త రహా మూరి వాగసి ¹

' అమూర్ ' అనేదేం తేంద్రయిం పెరిగెట్టడయిం కన్పకరివర్తిస్తుం.
అమూర్లేమదాహారంగా భోషకు ² చెప్పవచ్చు. అమేసు గురించి చెప్పిన రెండు
గీతాల్లోను అమే పితృగృహంలో ఎవహాహాళగాని బడిపోయిందెల్లు వర్ణించుచుం.
దాని³ బద్ధి కాందరు యువములు ఎవహాహాళలుగా⁴ జీవించిందెల్లు తెలుస్తుం.
అది వ్యవహాసే వాటుకుండి ఎవహాహాళయిం. ముగ్ధులలో కన్పలకు
ఎవహాహాళయిం సిర్పకముయిం అట్టెట్టెకా దనుడమే. అంతమాత్రం చిత
అరాచిల్లో బాల్యఎవహాహాళయిం కూడ చెప్పటం. మాత్రాకాలంలో
మాత్రమే అవి మోక్షమధాయి.

కన్పల 'ఎవహా కుతాహాశివేషి వారే వావతుతావ్యకి పితాహా
మిచ్చి' ⁵ పేరు.

వ్యవహా హేమ వ్యామయవైయె యోమామార్త గిర్జత్వవ్యా: వ్యతిదర్శిత
వ్యవత్పథాక రక్తిభి: సూర్యవ్యా వ్యవత్తే మునేగా వే. ⁶

మతపయంధముయిన అత్తనంగా వాయుగును కమనను వర్ణించాడు.
దాని అవి ఎవదారి కాసే పర్వడిందేని అనేమరి అభిప్రాయం. అదేమేముయిన
కన్పలు, బ్రహ్మవారులు కలుమకావడానికి వ్యవృత్తిగా సంభావించుచా దానికి
మనములు కలుపుకావడానికి ఎవకాకాలు కల్పించ వ్యవదరు పొందిన పండుగ
'మనుస'. దానిలో గ్రకు పండగల పాటలు కనిపిస్తాయి.⁷

వ్యాధాన్య విరూర దేవయంతా కిక్కుయూరభయమర్థవేకాకా
పూర్వ కికుం న మాతరు రహాత ముగ్ధవాన కమనవ్యవత్తే
కిక్కుయూరూ కిక్కురూత ముకూ వామూరుదా వహాకు క్షుతకం న
వ్యనాముందేతం కరవత్వ వాకార్థావాయుకం న మమనద్యవహా.
అభివ్యవంక పేరుదేత యోవా: కళావ్యా: వ్యయమూచావా అగ్నిమ
ద్రుతవ్య ధారా: కిక్కురూ న నంత కామవావా పోత్తేత వాతదా:

1. ముగ్ధులం. 2. 20. 1

2. పేటిక బయిమ్మ వార్యం. 3. 20

3. ముగ్ధులం. 1. 124. 8

4. ము. 7. 2. 20 5. 70. 40 ము. 4. 20. 8

దానిని బట్టి వదుల్చి తామె చదువుకాని స్వచ్ఛ కన్యల కుండకీ ముందువవుడుండే.
తమవారత కాలంబో వ్యవధి సమయ స్త్రీలు, కన్యలు నిష్కలమున నందర్భావనాంబు

జీవితముం గమనింపాలి. అదేమిదియు విశ్వరూపదేవారు.¹ నిశ్చయ
కృమిశ్చేద కలుగుదుంది గదా. అందువల్ల పాతగారావంగా పెంపినా పాత
స్వచ్ఛగా తిరగిపెప్పినా కన్యలు వెడదారి బట్టవారు దానిని తెలుస్తోంది. వదువు
దాంబూ యింటివనంబు దీనికాంబూ అదాని కన్యలు పాతూ నింజావకుండా
బ్రతికివారనిపిస్తుంది.²

అధర్వ వసంతో

ముగ్ధుడే కాలం నుంచీ అధర్వవేకాళానికి వచ్చేసరికి కన్యల స్థితి
కాంతమూలే కలుగిపోయింది. ముగ్ధుడేకాలంబో కన్యలు వివాహికులుగా అన్న
అభ్యంతరం లేదు. అధర్వవేకాళంబో స్త్రీకి వివాహంబు అభిలషింపమయింది.
అనతిగా కూడ అయిందనవచ్చు. ముహూతకు మందివరుడు బంధించి
మంత్రాలు పఠిస్తూ పూర్ణింపవారు.

ఇందుమగ్గు వారవతిం వేదక్ష వామో వా రావా సుభగా కృణోతి⁴
మేవానా పుత్రాన్ మహాషీ భవతి గోవా పతిం సుభగా విరాజతు ||

పుత్రక ముహూతాని కాంక్షకున్నా, కుటుంబంబోనివారికి అదేమి
పుత్రం పమంత మహాభూయకుగా అందే కదూ. అదేమి పుత్రకూడదంబూ
పూర్ణివదు వేద అవారు పూవారంబోకి వచ్చింది.

“హృణోతి రమమతి: వివాహ్యవీక్ష్యవత్⁵

శ్రోమాయ మన్వత్య దేవత పుమాంస ముద్య దివా

పింగే ర్ష జాయమూనా మా పుమాంసం శ్రీయం కృన్

అందాదా గర్భాన్మాద్యేన బాధప్రక: కిమిదీన్:”⁶

వై వాచీన్ బద్ధి వాచితా నననం వాంఛనీయంకారాని కున్యతే మపుమందీ.

అంతే స్త్రీ ప్రియం త్థిందప్పమాతే గదా. వివాహాని పూర్వము యువతీ

1. యమశ్చుతి: హరితకుని శ్లోకమిత్యాయం మంత్రాదే హృకాకాశు. 402, 403.

2. చ. కమంతకారాపు. ' ఇమన్ ఇన్ వేదిక్ షో ' పి. 2

3. A. S. Altekar, "The Position of Women in Hindu Civilisation"
p. 15.

4. A. V. 2. 26.3. 5. A. V. VI. 11.3. 6. A. V. VIII. 6.25

యమువడులం పోమిండుదానవారు. వేయియవీరి కలుసుకొనదానికి
పోమిండును వేళ్లివ్వెనును అయిలదిలి 1 పారి కండ్లకడుండా యడం కోసం
వారందరూ నడ్డంమత్తుల మురిగి పోవాలి అతను మంత్రస్త్రవోలుచే 1
దెలివారే. అమెను మెప్పించి తనదానిగా దివకదానికి తగిల మంత్రము
గురించి కరాణా వెప్పబడింది.

బ్రాహ్మణాలు - స్త్రీలు

వారాలు ముందే బ్రాహ్మణాల యుగానికి మృషరికి స్త్రీల పరిస్థితి
యింతా మారింది. మరణానంతరం ఉత్తర లోకాలు పోయిపోయి పుత్రుడే
కాళ్ళకర్మలు చేయాలి. కనుక పుత్రు నేను కోసం తపించి పోయిపోవారు.
వారిలో హరికృష్ణ గాళ్ళ పుత్రుని పోయిపోయి జన్మకావచ్చి యిలా
విజేపరుస్తుంది.

“భార్యమిత్రురాలు. పుత్రుక కండ్లకడుండా.

పుత్రుడు అతువన్నీక లోకానానికి దివ్యసిహికి” 2

ఈ విధంగా అడవిల్లలు గురుమొనపించారు. వారు పుట్టినందు
అడవిం కోసం పూగా పురస్కారాలు పంపించి మొదలుపెట్టారు. పుత్రులకు
సంహితలో పున్నమ నెల పాడుపు రాబుల్లో పేద పూలు కవలు అమ్మి
పుట్టకుండా అడవిం కోసం విజేపని వెప్పాని.

అపరిష్కృతులు - స్త్రీలు

అపరిష్కృతుల కాలులో కన్యల జీవితంలో మరెకాంత మార్పు వచ్చివా
కాళికలకు నిర్వాహ్యమే వేదాల్లయను అడవి. “నిర్వాహి కాగల పుత్రుక
కావాలనుకునే వారు జీయకుల నువ్వులు కనుక పనికి వెన్నలో కనిపించాలి” 3

దీనిపు నేర్చి అడవిల్లలు కావాలని అరాబుల్లో మొక్కుకావాలని
చైవవని ప్తి తెలుస్తుంది గిర్రా. కానీ క్రమక్రమంగా స్త్రీలకు వేదవిద్య విధియించింది.

1. అం.పి. 4. 6. 22

2. అమెను బ్రాహ్మణం 7. 13

3. అమెను బ్రాహ్మణం అగ్నిమారుతాస్త్రం 3. 24

బాల్యవివాహాలు చూడటానికి వచ్చివుంటే కోపిస్తుంది. "పుత్రిక గర్భిణి
లో వసే గృహకృత్యాలు సమర్థవంత నిర్వహణగావుంటే. అమోఘ సజ్జనీ
నిష్కరించుకొంటే కాబట్టి ఆమె పరిపవనసింది గృహవిద్య అయింది. సుపారాస్థి
చక్కపట్టుకుంటే మహానీతి అవసరమయింది. జీర్ణా శీర్ణా అంవరములతోనూ బానిక
విద్యోభ్యసించానీ. అని కేంద్రం వారుంటే తరువాత వికటికరించారు.

పీఠ్య

స్వేతుల కాబులో కృష్ణుల పూ. ఇంక మొదటి కృ. అయిన మరకు
స్త్రీ విద్య వాగా వ్రువించింది. కానీ పాథారూపంగా అధికస్త్రీమతగల కుటుంబాల్లో
మతాత్మక బాధకలకు స్త్రీలకు విద్యోభ్యసించడానికి వదిలిపెట్టబడుతుంటే
పామరాత్వం కలిగి దుర్లభమనే చెప్పవచ్చు. అలాంటి విద్యగలవైనవారే
అభ్యసించారు. విద్యపూర్ణులైనవారు గురువుగారినిబోసే అది వారికి
అవలంబం. బాధకలు మాత్రం తమ ఇంట్లోనే అది తండ్రి, పితృత్వం,
పోషకుల దగ్గర మాత్రమే పరిపూర్ణమవుతుంది. కాండముంది 'భాత్యచారిణ' ¹
మనది గృహాధ్యక్షులకు మాత్రమే విద్యోభ్యసించే సాధనం.

కోవిద్యుల గాక వృత్తి విద్యలు కూడా విద్య అభ్యసించారు. బుద్ధులు,
శిల్పిలు అల్లడం, బట్టలు నూలువడికి నేయడం, నాలువీటికి వెళ్ళి ముట్టిగలు
తయారుచేయడం, వంటలకు కాళికాకాయల వెరువుల మొదటి వారువుల
మొదటి వారు తయారు, పిల్లమ్మలు తయారుచేయడం, ఇటువంటి వేసేలు
వర్చుకాని తయారుచేయడం పొందుపడవారు. ¹ మంగళం, నాట్యం మొదలయిన
తల్లిలో పాఠశాల మొదలయినారు. పాపాత్మకాలలో పాపాత్మక పాఠశాల వైదిక
మంత్రాలను రచించారు. బాధకలకు అవసరమైన జీవితాలకు కృమంగా
క్షణించింది. వేదమంత్రాలు వేదం అవసరం తయారుచేసి బాధకలకు చేయించి
అవసరమయ్యే కృష్ణుల పూ. ఇంక పాఠశాల మొదలయిన భర్తకాత్మకారు
అభ్యాసించారు. అ తరువాత యూ. వయస్సుకు స్త్రీలకు చేయించానన్నంగీకరించడం

¹ 1. Dr. AS. Altekar - "The Position of Women in Hindu Civilisation"
Motilal Banarsidass Indological Publishers, Delhi, 1978
p. 179.

దానితో పాటు వేరేవిద్యార్థులను కూడా అంకించింది. దీని వల్ల నేమోనని
చారిత్రక స్రావం వాగి తగ్గింది. భామదేవమే. దేవదేవ నిర్మలముగా
సామాన్యజీవితం భరిస్తూ మనోహరిత పాపిష్టిగాగానాది కీర్తి. వాటి
భావాలు చార్తంగా ముద్రాపకానికి ఈ క్రింది మంత్రం వ్రాయవలెను.

“మమేషుతాః కమహాతాః కమ మహాతాపరాదే
తాపామస్మే ముచరాదే తస్య మల్లేరే ఉత్తమః”

ఈమే పరిమలమైన పుష్పాలు కలిగాలి. వాగా విరాగ్లను పుష్పకలు
కలిగాలి. అందరిలోనూ ఉన్న మరలమున ఈమే భర్త పెమ్మనా వాలనీ వారి
కాకుమందునీ జ్ఞానా భామం. వామే కన్యలు వివాహమరీకాకులగా
జ్ఞానములు కూడా. తమ బాధ్యతల్ని కామం గుర్తించి తమ విరాగలను
తాము కర్తవ్యముగానెవారు. కై క్షాతం వానికి పాక్షిణి పరిగ్రహించా
నమర్తకతో సంపాదం జుకుగిరిగో మంతులతో కన్యలను వివాహం చేసేవారు.
అందువల్ల వారు గృహిణులుగా వెలుగాండెవారు.

ఉపకాంతి, మధ్యాహ్నాత్మమేల్లు కన్య గృహిణిగా మారింది. వప్పుడు
గృహిణి గురించి పరిశీలిద్దాం.

గృహిణి

గృహిణి యజమానురాలు గృహిణి. వివాహంకరం పరిగ్రహించామి
పాపిష్టిగా. వివాహాన్ని అత్యంత పవిత్రంగా భావించారు భారతీయులు.
వివాహాప్రసాదం అనేక కర్మకాండలతో పవిత్రంగా వర్ధిల్లింది. అప్రక్రియలన్ని
గృహ్యోక్తాశ్లాఘా సమయంగా వర్ధింతుడాయి. అన్ని కనులు మంత్రపూర్వకంగా
జరుగుతాయి. వివాహమయినా వధువునితో పూజాధిష్టారు.

“లమోర్మంగేత. పతిభక్త మాన్విల”

ంభోరదర్శు రేపతి ఘృష్ణి

“సుపుర్యాం సుభాగాం కృణు”

సమాశ్చ కృకురే భవ సమాశ్చ కృచ్ఛ్యాభవ”

కేనాంఠి సుమాశ్చ భవ సమాశ్చ లక్ష్మివృషు”

“కర్మకా” మంగళాచారం గుణాన్విత పతినాన్వితాన్విత పాంసమం.
కావద్మస్తి తనీచాన్విత. భర్తను బాధించిన దాన్విత మంది సంతానం. అత్తమామలూ,
అదేపమలూ, బావమరుణాదలూ మహారాణిలాగే పిరికిలు అనే భావం.
గృహిణి పృవద్మనూ చక్కగా పిరికికర్మమంది. సమాశ్చ అనదంవల్ల అయిందీ కామె
యమమామరాణి భావం.

భార్యాభర్తలు జీవితంతోనే అన్తియగాల్లామే సమభాగ్యులనీ, మహాభర్తవారులనీ
భారతీయుల పనికి భావం. వార్షికరూ ఎప్పుడూ పదిపాకుండా ఒకటిగా
ఒకకాని పెళ్లలు జీవిస్తారు.

వేకువల్లి పండలను పెంపొందించునీ వాటిని రంకుతో కూచి
కాపాడెనునీ సంతానాన్ని పాండి మంకాభివృద్ధి పంకుమనీ జీవితంను భక్తితో
పూజించెనునీ గృహిణి అధిపత్యం వహించెనునీ ముఖంగా జీవించెనునీ
అశీర్వదిస్తారు.

అవేసతో గృహిణి భర్తలు, ఏమిటా యిమిడి అబ్బాయి.
గృహిణికి సమాజంతో గౌరవభావం మంకమింది. పూజావిధానాల్లామే,
అగ్నికార్యాల్లామే భర్తతో సమాసమయిన అర్హత భార్యను అభించింది.
భార్యను అర్హంగా భావించవారు భర్త. అలాగల్లా కూచి ఒకభార్యత్వం
కనపాతడు. ఇట్టి భార్యల కాకభర్తగా భార్యల మధ్య రాదుగా, రెండు
సైపులా పదివ్వలం ద్వేషించే భార్యలతో ఒక్కలు పిరికినీ ముగ్ధుడనీమీమాలు ²
ఒకొకవత్పాకానికి నిరర్థనామగా ముచ్చాయి. నేను నవకులను పిరికినీమీమాలానీ,
భర్తకి ¹ నవకులమీమాలానీ యిల్లాలు నవ కాన్పి మంకమీమాలానీ వృష్టావనీ
ముక్కుల్లా కనెందుకుంటి.

1. ము.పం. 10. 20. 43, 44, 45, 46.
2. ము.పం. 1. 110. 12. ము.పం. 1. 130-7

“ ఏ ఓడలో ఉంటే తాళిగి కుంభంగా పెవలెనా వలెనావు.
నా ప్రశస్తిని తాళిగిండు. నా భర్త నావానిగా పెయ్యు.” అని
వెప్పబడింది. 1

ప్రాచీన కాలంలో బహుభర్తృత్వం అడవిమేల్ కాని ముడిచెప్పడం
కాని సుగమమే. పురాణకాలంలో బహుభర్తృత్వం అడవిమేల్ కాని
సామాన్య జీవితం. సుయోగానికి వ్యతిరేకమే తాత్పర్యం. అప్పుడు సహస్రం
వివాహాలే సూక్ష్మమే అవలంబించే వస్తువు. వరుని కుటుంబానికి చెప్పేవారు గాని
వరుని కాళ్ళడికి మాత్రమే కాక, మళ్ళీ పెంపనే అని వ్యవస్థలు విధించబడింది.
పురుషుల బలహీనతలు “ అని చెప్పింది.

మరియు నిజమే కాదు సుయోగానికి అధికంగా అనుభూతి అడవిమేల్ తెలుస్తుంది.
ప్రతి ఒక్కరినూ సుతాని ప్రాప్తి వ్యవస్థలను అలాగే భావించాలి.

కానీ వైదిక వాక్యాల్లో ఏమిటో వ్యవస్థలనే అడవిమేల్ వల్ల వదిలి వేయబడుతుంది
సమయం, వేరే వేరే వేరే, వేరేకాదు వ్యవస్థలను సుయోగానికి మరేకాని
అసాధారణ సందర్భాలలోనే ప్రతి పరిస్థితి పరిస్థితులన్నీ కలుగుతుంది.
అలాంటి వాటి వల్ల మూలం అంత కఠినంగా అడవి కాదు. వాళ్ళ సుయోగానికి మంచి
అయ్యేటట్లు వెళ్ళగొట్టడం వాళ్ళ అరుదు.

యవ్వన వ్యవస్థ కమహ మోహములైన నీ పక్షి
సృష్టించు జీవించు కమహ నాకుమారుని

ము.మ. 10. 142.6

మహామహిమ కార్యక్రమాల్లో వాళ్ళు మోహముగా వాళ్ళకు
అందువల్ల అలాగే ప్రతి వ్యవస్థలను మహిమ అడవిమేల్ వల్ల వేరేవేరే.

అలాంటి పరిస్థితుల పరిస్థితి గమనించి అందుకున్నాగా కదలిం.
అందుకే కాలంలో పరిస్థితులను పరిస్థితి కలిగి నియమాలు కోర్కె నివేదించు.
వేరేయ్యగలగా కలుగు. వైదిక వాళ్ళు ముఖంగా కలిగివేరే అలాంటివి కలిగివారు.

1. ము.మ. 10. 142.1.

2. అప్పుడు సూక్ష్మం 2. 27.3-4.

3. ముగియడం 10. 142.6

విశంతువు వాళ్ళరేసు ఫర్త నో కేరుడు మోస్తూనే చెడ్డల అనుమరిచ
మెను మోహమాడతాడీ చెప్పండి. 1

ఉమ్మె నార్యుని నీవలం గూసుమితమువలె పహ
హాన్తగానప్ప విభవప్తవం భర్తునిత్వ ముభిమంభూవ.

మరాక యుక్కు కూడ విశంతు మోహాన్ని బలపరస్తుంది.

“కుహాస్త్విహ కుహావస్తారక్ష్విహ కుహాభివత్సంకరతః కుహావేదుః
కావాకంయుత్యా విభవవేదం మరణం న యోవాక్యమిత సభాస్వయ ॥ 2

విశంతువుల్ని ఫర్తకేంతో పాద చికిమీడ సజమగా నహానం దీపి అవారం
'నీ పహాగమేను' వెకాఖంబో లేదు. అర్హుల్లో క్షాల్ని బనకు చివవాళ్ళ
గానీ దహానం వహాక్లు కాదు. 3

ఉపేర్పమాతరు భూమివేతా మురుచ్చవసం పృథిమ సుకేవాం
ఉర్దమృదా యువతిక్షణావత పహత్వావాతు నిర్మత రుష్యాత్ ॥
10-10-10

ఉచ్ఛ్వాహమానా పృథివీ సుతిష్ఠతు సహస్రం మితడహోత్రయంతాం
తగృహానో భృతక్కుతోభిమంతు నిర్వాహాన్మై కుడాః మత్వత్య
10-10-12

ఉచ్ఛ్వాహమి పృథివీ త్వత్సరేమం శోగం విదధన్వా అహారేఖం
పితాం భూజాం పితరోధారేయంతు త త్యా పాదేనా త మినాకు
10-10-13

మీ మాతృమూర్తే భూమాతూ కడివో. కికాఖంగా వీర్వరిందివ
అనంద వ్రదమయిన పువ్వులాగా మృదమయిన మట్టిని కేంబై కప్పండి.
అతల్లి అట్టివయిన అతడికి సులశాంతులను పూజించు. అతల్లి పితలో కప్ప
తల్లిలాగా మృదుమయిన మట్టితో కప్పివేయు. అనిభావం.

దన్నిఅల్లి కూనకి అనుమే గానీ దహానం కదనీ వత్సమవుతుంది. అందువల్ల
'నీ పహాగమేను' కూడా లేదుకావచ్చు.

-
1. యుగ్వదం 10. 10. 8
2. యుగ్వదం 10. 10. 40. 2
3. యుగ్వదం 10. 10. 10, 12, 13.

భర్త మరణించగా అతడు పుక్కిమిక్కి భార్య అమె భర్త నోరును
తవడిసి తో నసిగా దిసురాదానికి యింట్లోకి తిరిగి వెళతాడు.¹

అందుం నారీ వరిలకం వృణానా సుదీక్షిత ఉత్పా మర్త్య త్రేతం
భర్తృంపురాణ మనువాలయంతి తస్యైవృణాం కృషిం దివో భవో॥

ఉత్పా నార్యు జీవలకం గూసుమత మువరిష పవో
వాస్త గాభస్వ క్షిప్తవదం పుష్కరితమథి ముభయాళ్ల ॥ ౩

భర్త మరణించి అమె కర్గరకు వెళ్లి భార్యాన్ని మహించి భర్తమయినావు.
వీతంతువు కలివ బ్రహ్మదేవుల అవలంబించాలని సమయం సిద్ధమిదట.
పశ్చిమంప సుమార్కాన్ని మహిష్టుండి.² కమక వేదక లంబో వీతంతువుల
జీవితం మెర్పరం కాదు.

య్యలర్వవంబో కవలం య్యలమూగామిల కార్వలలామే నిరూచించి
బడేను వల్ల దీనికి సుబంధించిన వ్యవ్రామ కనుడేదు.

అధర్వ వేదం - గృహాని

గృహాని భర్తమీద ప్రామామరాగాలు ప్రపరింజితా మరెయి
వీధంతులతో ప్రవర్తనూ అవని ముఖంకోసం ప్రయత్నించెడు. అమె ప్రభావ
కర్తవ్యం, అదర్శం, భార్యాభర్తలిద్దరు కలిపి జీవించాలని మహిష్ సమయంతో
అదృష్టవారు.

జ్ఞానము క్షుంకక్ష్మివా మానయకాష్ట సేరాధేయంతః మధరాక్ష్మిరంతః
అన్యతస్యై వల్లవదంత సత పరీవీనాన్ నః మమగమత్ప్రదామి. ౩

అధర్వ వేదం ౩.౫౦.౩

మీరు నిదిగా అందకండి. కలిసిమొలది జీవించండి. కలిసికట్టుగా వనిషిస్తూ లతలండి.
వరప్రసం అంగికారమయినదానికి గురించి మాట్లాడండి. ముందులోది సక
మనమ్మలమగా వస్తామి అనిభావం. అకాంతో భర్తకు భార్యమీద అనురాగంతో

1. అధర్వ వేదం 1.౫.౩.1.
2. అథర్వాణ్యు మి. సెట్. పు.౧౩

పోయిగా లోకారో కూడా ఎదోదోరి రుక్మిణి వార్యాలు సోక్ష్మంగా ఉన్నాయి.

“అతవృద్ధాన్తి లబ్ధమస్త్యుగా ము న్నీల్లుక. నాకీరు కావాలా? అడుగులు కావాలా కన్నులు కావాలా? నాకీరు తృప్తి నీచే కళ్లను పోమితో తుమి. నా బాతు బావలబుధనాలలో కిర్రా వృద్ధిరానికి వాళ్లుక. నాకు సుపూర్ణంగా లోకారోమైవో” అభావం. దీర్ఘబద్ధి నీచితులు సుపూర్ణంగా ఒక్కమయి నా నీచివై పకికి లోకారోమైవొడిస్తే తోవోండి.

మంత్రబ్రాహ్మణాలు - గృహిణి

మంత్ర బ్రాహ్మణాల కాలంలో కూడా గృహిణి అత్తమే స్థానంపాలిమి. అమె భర్తకు సహార్యవారిని. అమె లోకుండా పుష్కలం అమెక కార్యాలూ జరగవు. ‘ పుష్కలం భర్తమా పోవో’ అని ^{సంస్కృతము} కానీ, ఎవరే సమావేశాలలో ప్త్రీ నివసించుచుండి. ప్త్రీని గురించి దురభిప్రాయాలూపెచ్చి పోవారలలోకి మన్నాయి. అమెను దిక్కుమారు మోర్తం ముడిబు పెట్టారు. ప్త్రీని ముక్కుతోనూ, జరాదంతోనీ పొదికతోనూ పోల్చింది మైత్రాంకుడివంపాక 13 - 631.¹ అంటే వమానంతోనీ పిళ్ళి ప్త్రీ వ్యవహారం వమానంగా ప్త్రీని ఒమకెట్రారప్ప మూలు.

అంగే అంటే అవత్యం అని వ్యకతిమిది కైకరంయ పంపాక 14-౧, ౨, 21
ప్త్రీని దుక్కుని కంటే వానంగా పరిగణించింది ఈవళ్ళ బ్రాహ్మణం 11 - 301-౪1

అకాలంతో బహుభారాత్వం పొందింది, పృథానంగా రామిల్లో మహిషి - వరిపిరక్త - పిరిక - పరిగిరి - ఈ నాలుగు రామిల నలుగురు భార్యలొకప్పుడే పడ్లు.

మహాషి - వృక్షానే భాక్యం. పితం పూజితం నా యజ్ఞంకాగాంబునా
 భర్తం సహకరించమని వత్తి.¹ పరివరక్త సంకారం తన భాక్యం.² పిత -
 పితరి పృయమైత నతి.³ పరిగతి రాంపత వరుడుడిగి అష్టాంగవృగి పుత్రిక⁴
 దీనిని బట్టి ముచ్చి బ్రాహ్మణాని కాంబులో స్త్రీకి కాంత లభికారం, కాంత
 స్వాతంత్ర్యం ప్రదించాయుని వెప్పవద్దు.

కృ తు వు లు

వృశిక్రతువులను స్త్రీ వృక్షావతాత్య వహిస్తుంది. గృహాని లబంధా
 పక్రతువు సాగెడు. కవలం స్త్రీవహత్యమే అవరించి అక్రతువు కడవళ్ళ
 బ్రాహ్మణులలో వర్ణించుడింది. గతులలో ఈ వాపేషువుత్వాన్ని గృహావతమ్మ
 మరెవ్వరూ పేవవారు కాదు. అందువల్ల వర్తమానంలో కూడ అమెకాని
 పురంహతుడు కానిదీన్ని నెరవేర్చడానికి నిబడతారు.⁵

స్త్రీలకు మహాభయంకరం వేసి అధికారం ఉన్నదని కూడా కడవళ్ళ బ్రాహ్మణులు
 నిరూపిస్తాంది.⁶ దానివహాయి కృతువుత్వ పేవకూడల్ల వేసి అధికారం,
 సామర్థ్యం వాళ్ళకున్నట్లు తెలుస్తాంది. అలానాక కృతువుని గృహాని పూరింధించకు
 కడవళ్ళ బ్రాహ్మణులు వర్ణిస్తుంది.⁷ కైకరీయ బ్రాహ్మణులు దాన్ని ముతకరిస్తుంది.⁸
 వతిలో అర్థభాగం పతి అని కడవళ్ళ బ్రాహ్మణులు చెప్పుతుంది. అక కృతువుల
 యజమాని స్త్రీలను ఎక్కువగా గృహానినీ కూడా అనుసరించును. అర్థిస్తాడు.⁹
 ఇలా స్త్రీల పూయుని వెంటనా అధిక్తి కరించకు కూడా కనెండుతుంది.

1. Tait Brah. III 9,4,4. Sat. Brah. V 8,1,4. VI 5,3,1.
VII 5,5,1 XIII 2.6.4. Panha Vinna Brahmana XII 1,4.
Tait Sam. I 8,4,1.
2. Sat. Brah. XIII 2,6,6. XIII 4.6,8 XIII 5.2.7. Tait Sam I
8,9,1. Tait Brah. I 7,3,4. Sat Brah. V. ~~8,4,4~~ 9,4,4
3x Kothaka SamX.10. IV 4. Sat Brah. V. 3,4,13.
3. Ait Brah. III 22. Tait Brah. I 7,3,3. III. 9,4,4.
Sol Brah. XIV 2,6,6.
4. Tait Brah. I 7,3,3. III. 9.4.15, Sat.Brah.XIII 4.1.8
5. కడవళ్ళ బ్రాహ్మణులు 1. 4. 13
6. దీనిలో 1. 2, 14, 15.
7. దీనిలో 1. 3. 1. 12, 13
8. కైకరీయ బ్రాహ్మణులు 3. 3. 3.

భర్త భుజింది రేరువాతే భార్యభుజించాతే. భర్తమూల రేరుమెప్పునీ సతి పడిమంది మెప్పుపొందుకుంది.¹

సతిపతులు సమ ములసే భామమూరి పరికి సతిపథించురాంయింపు పరిస్థితి వచ్చింది. మరాక వేళకు కూడా వస్తుంటుంది. చ్చేమింపు బ్యావ్వాణం 13. 1221 కన్నకు పారితోషింగా అర్పించి వేమిమూర్తి వివరిస్తుంది. 1 చ్చాలో కళి అంటే స్త్రీ ఒకవేస్తువుగా పరిగణించబడిందన్న మాటగా? బహు మానాబుగా అర్థమిదివే వస్తువులగా!

ఈ విధంగా బ్యావ్వాణం కాలం పోన్న భావాలు క్షేమనాన్ని. మరేవిషయాలలో గృహానికి వ్రాసేముంది. గృహ, పమా విషయాలలో స్త్రీవ్రాసు తగ్గింది.

ఉపనిషత్తులు - గృహాని

ఉపనిషత్తుల కాలంలో మళ్ళీ మెరుగులుంటే స్త్రీల పరిస్థితి. అదివారి కుత్తమకామనీ భామివేస్తు. భాందోగోపనిషత్తులలో

“తుదించుం భవతు త వ్యాదించుమ, త్వదించుం భవతు మ మునః” అనే వేదములతో వరుడు వెప్ప వేనాల్లో కంపకుల ప్థుకేల్లావం వ్యక్తమవుతుంది. బాల్యవివాహం మొదటిసారిగా భాందోగోపనిషత్తులలో కనిపిస్తుంది. దాని వల్ల స్త్రీ విద్యాభ్యాసానికి అంతరాయం కలిగిందని స్పష్టమవుతోంది. కాని స్త్రీ విద్య అంతరించలేదని కూడా చక్కటి కళవల్ల తెలుస్తుంది. కూర్చుండిన జనక్రుతికి రైక్వుడు బ్రహ్మచార ముదాహరించడానికి నిరాకరించాడు. జనక్రుతి తన కుమార్తెను రైక్వుని కిచ్చి వివాహం వహాడు. రైక్వుడంగీకరిస్తాడు. అప్పుడు తన భార్యద్వారా అతనికి బ్రహ్మచారాన్ని విదరించవచ్చని అంటాడు!

1. కళవల్లబ్యావ్వాణం 1.9.2-12, 10.9-2-9

2. అదేరీయ బ్యావ్వాణం 24-7.5, గోవల్ల బ్యావ్వాణం 2 - 3.22

ఈ కథ రెండు నిమిషాలలో పూర్తిచేస్తుంది. చిటి స్త్రీలను బ్రాహ్మ విద్యను బోధించవచ్చునని, రెండు వర్ణాలలో వివాహాలవ్వడావారలలో ఉద్భావించునని.

భార్యాభర్తలు సమాన సమీకారం సమానులని నిరర్థకము.
 “పతి వివాహించునని పతి పరు వ్యక్తి” అని వాటి విషయం బ్రాహ్మచారియైనా కావని పట్టుకొని పోషించునువుతుంది. 1 క్రమంగా స్త్రీల వ్రాసు అలవాటు మారేమయింది. ఒక వంక పతికి అర్థాంగి అనివెనుకూ స్త్రీ స్వాతంత్ర్యాన్ని తగ్గించారా కాబలం. మగని మాని వివాహం కుంగిపోయింది. మగవ వివాహం తీవ్రమని వ్రాసారు. 2

తన అవకాశ భార్య కిరసావహించుచు ఉబయంతంగా పయిలని అధికారం వర్తకుంది. 3 అంటే అడవారికి నేర్వద్ద తగ్గించుమోసగా.

పుత్రునికోసం కోసం పేసే పూలు మతవిధులుగా వర్ణించుచున్నారు. 4 వివాహం కాగల పుత్రుని కోసం పేసే పూలు కూర్చి తిరస్కరించు. 5 కాని బిడ్డ స్త్రీ పరివర్తితమైన అధికారాన్ని కోల్పోయి వ్యక్తిమవుతుంది.

స్త్రీ పేసే పితృపతనలు పరలోకం తరించే అవకాశంలేదు. ఎరుపును పాతల కంట పంపారాన్ని తరించే అవకాశమూ లేదు. అమెల్ల అడవారికి కాన్పి హక్కులందక తప్పదు. కాని మగవారు తమ వైద్యులుగా పేసినా కాని మొదలుమొదలనే మాత్రం చెప్పవచ్చు.

మంత్రబ్రాహ్మణాల్లో వివాహవిధానానికి ప్రాధాన్యమివ్వారు. భార్యా భర్తలు భృత్యులుగా జీవించాలని మంత్రబ్రాహ్మణాలాదక్షిణము.

“నీ హృదయం నా వధుల సంగీతంలాంటిది. నీమనసునామనమీ సంగీతంలాంటిది. నా జ్ఞానం నీవు మనస్ఫూర్తిగా వెలిపాంటి. బ్రహ్మకాని నీసంగీతంబిల్లు పంపాంటి.” 6

1. బ్రాహ్మచారియైనా కావని పట్టుకొని పోషించునువుతుంది 1. 4. 17
2. బ్రాహ్మచారియైనా కావని పట్టుకొని పోషించునువుతుంది 4. 4. 3
3. బ్రాహ్మచారియైనా కావని పట్టుకొని పోషించునువుతుంది 4. 4. 3, 7
4. బ్రాహ్మచారియైనా కావని పట్టుకొని పోషించునువుతుంది 1. 4. 17
5. బ్రాహ్మచారియైనా కావని పట్టుకొని పోషించునువుతుంది 4. 4. 17

అది భార్యభర్తల సహవాసి కాకుండా సుసారీ అయిపోయి
వృష్టమయింది గదా! అది అమె ప్లానం మరికాంత హామీమయిందే
మాటగా! కానీ భార్య సుఖంగా స్థిరంగా దిరకాలం సుసారం అయిపోయి
భర్త లభింపజేస్తాడు. ఈ ఏడాది పృథ్వింను మిథులంగా గృహమారాల్లో
వివరించుచుంది. అదేవారి హామీలను గురించి కొంత సూత్రాలు చర్చిస్తాయి.
ఇకవాటికి పరిశీలిద్దాం.

కొంత సూత్రాలు

ట్యూరికి సంబంధించి కొంతం. కొంతసూత్రాలు ప్రధానంగా వైదిక
కర్మలను వర్ణిస్తాయి. మంత్రాలతో కూడుకున్నది కనుక పాఠశాల
పరిశీలనలనంతగా విశ్రింబదు. అయినా వైదిక పూర్వోక్త ప్రాంతాన్ని పాల్గొని
ఇవి వక్కగా ప్రదర్శిస్తాయి.

ఋగ్వేద కాలంతో ప్రాచీన పురుషులు సమానంగా అన్వీకార్యాదును
నిర్వహించేవారు. కృతువుల్లో ప్రాచీన ఉన్నత ప్లానం వాక్యమిందేం పాల్గొన్నాల్లో
కూడా. కొంత సూత్రాలు వైమిని రచించిన పూర్వమమారవా సూత్రాలు
వాటికి కురవామి రచించిన వ్యాఖ్య కూడ మన కర్మల్లో ప్రాచీన పాల్గొన్నాల్లో
బలపరుస్తాయి. ఈ కృతకర్మకారణం నయినా వది హామీ ప్రాచీనమిందే
మమారినదర్శనం వృష్టంగా చెప్పవచ్చుంది. కానీ అయితే కాయమును
మొడిచును వారు దాన్ని వ్యతిరేకించారు.

కృతువులు మమదానికి భేదం కావాలి. అర్ధకపాతకంతుల తన ప్రాచీన
భేదమో అర్ధమవుతుంది. అది అకాలనానికి ప్రాచీన అయింది అప్రహేళులు
తనని తెలుస్తుంది. "ప్రతి తుదివేత అమ్మడి భర్త వేత కామిది మూర్తి" అన్నారు.
అకాలనా కనామూర్తియందేమదానికి ఈ క్రింది వాక్యాలు పాక్షికం.

"వేదము పాపమునీ, దక్షిణమునీ మమద రక్షామయి, పక్షి అవుతుంది
అర్ధ వేదమునీ అదిగే వివాహంతో జన్మించి."

స్త్రీల అస్తిహాస్థులు తండ్రికి గాని భర్తకు గాని చెప్పరాదు.
 నీతి - చాసే - ఎరుడు - ఈ ముగ్గురు సాయ అస్తినివారు. వారి
 సంపాదించిన యజమానికి చెప్పరాదు. ఈవాదాన్ని వినిందివారు,
 "వత్సరగతుం, అనమరమే కిందుతే" * పతి అస్తిహాక నేటికీ రుదారు.
 అలా స్త్రీ అధిక స్వాతంత్ర్యాన్ని గురించి కొత్తమత వ్యాప్తము
 భిన్నాభిప్రాయము వ్యక్తమిందారు. చరిత్రయందును కావాలి -
 గ్రామపురం వారుడు - స్త్రీ - వరు కరువులు చేసేప్పుడు వా, హాయిను
 భరింపరాదు. * మనువు కాపించాడు. దాని బట్టి స్త్రీలు వైది కర్మచాండలు
 చేసే వాకు, వాగాట్రుక తదిది చెప్పగలం. కాని అస్తిహాస్థులను గురించి
 వాక్కుల విషయం స్పష్టంగా లేదు. పల్లి వర మచ్చి కాసుకలు నభువుకి
 వెండుకాంచుందారు కాండరు, వెండవలారు మరీకాండరు, మొత్తం మీద
 స్త్రీల అస్తిహాక్కును గురించి తగువులాకాదు అంధులవారునని చెప్పవచ్చు.

అంతమాత్రాన స్త్రీలకు అస్తి లేదు చెప్పడానికి ఏమిలేదు. అతరువాతకాదు
 కూడా స్త్రీలు దానధర్మాలు చేశారు. కావాలివారికాదు వాగ్దే
 కాతకర్ణివచ్చి దానధర్మాలు చేసేప్పుడు కావాలి ముతాయి. వానికీతున్నది
 వచ్చి మాయమవుతుంది మున్నగువారు పతి అనుమతి లేకుండా వ్యతంక్రంగా
 దానధర్మాలు చేసేప్పుడు కావాలి వారుకాదు. కనుక స్త్రీకి అధిక స్వాతంత్ర్యం
 ఉన్నదేదం నిష్పదించు. కృ. ఈ పన్నెండా కతాబంధ ముందు స్త్రీలు
 భర్త అనుమతి లేకుకాని దానధర్మాలు చేసేవారని కావాలి వల్ల తెలుస్తుంది.
 అంత అప్పటికి వారి వాయి కాంత దీక్షారించిన స్పష్టమవుతుంది.

గృహ్య మూలాలు

గృహ్య ముఖ్యమైనది ఈ మూలమునకేదమైన : పూర్వ వివాహకర్మ
 కారము వికటికరించేది గృహ్యమూలాలు. పాధారణంగా మూసటివికారము

* నాతి. నాయాధి ౩. పు. ౭౩

1౭. మనుస్మృతి-౪ అంశ

1. స్త్రీలను గాని పురుషులను గాని కృష్ణమయ్యలను ముందుగానే గృహ్యసూత్రాలు
బుద్ధిగించుచున్నాయి. గృహంబు గృహిణికి ప్రాధాన్యమివ్వవలయు
గృహ్యసూత్రాలు.

2. పైకి వైకి కాదు గృహ్యసూత్రాలున్నాయి. అక్కలాదున,
కానకాయన గృహ్యసూత్రాలు ముగ్ధకాయన మొదలయి. వరాహమిహిర
గృహ్యసూత్రాలు కుష్టయజుర్వేదానికి, గాథల, వాచిర గృహ్యసూత్రాలు
సామవేదానికి, బోధాంతున అవస్తయ గృహ్యసూత్రాలు కృష్ణ యజుర్వేదానికి
అవస్తయసూత్రంబున అవస్తయసూత్రంబున కుష్టయజుర్వేదానికి అవస్తయసూత్రంబున
వెందుతాయి. 1 భరద్వాజ, సత్యకథ, హరణకాకి సూత్రాలు అవస్తయసూత్రం
సంబంధించినవి, కేక కేక కూడా యజుర్వేదానికి సంబంధించినవి.

3. వైక సూత్రాలు 2 అభ్యర్థనానికి వెందుతాయి. ఇవి ఎర్ర గృహ్య
సూత్రాలకు తరవాత మూలము. కాని, కొక సూత్రాలకు కుష్ట ముందువే.
మూలకాయన మొదటి కథ గృహ్యసూత్రాలు. 3 మొత్తాయన కాదు
వెందుతాయి. వీటి కాదు వీటి ప్రాంతాల్లో విస్తరించాయి. అక్కలాదు
మన గృహ్యసూత్రాలు తరవాతగా అధికారకంగా వస్తున్నాయి.
వామనకాస్త్రంరంగుల మనుధర్మకాస్త్రం. కైక వృథావేముందో మూల
నిర్మాణ రంగుల అక్కలాదును గృహ్యసూత్రాలకు అంక వృథావే ఇది.

అక్కలాదునని సాంఖ్యాయనున గృహ్యసూత్రాలు ఏవోవేదానాంతో
అరంభమయి. కన్యమ నెవ్వంక మూతునక మధావంతునక చిట్టి వెళ్లితయూతి. 4
కన్యమూడా మధి మూక్షితో పాలు వందర్వమునా నాకన్యమునా కేకి
అందాది. 5 అన్నిటికుంటే, తదివితలయి వెక్కువగా నూదాది. "మధిహామంతో
సంపారం వెక్కువకు పాక్షికమూ" అని భరద్వాజుడు ప్రార్థించాడు. వధువు
వృథానాన్ని తన భావోపేక్షాన్ని, నిర్ణయించుకు తామ అక్కలాదును రాక
పర్యవే మూదాడు. వివిధవృత్తాల ముది తెచ్చిన ఎవ్వరి ముద్ది ముద్ది వాకుల

1. హాథీ అఫ్ బురుకున్ కులకర్ణ, ముందున్న పు. 277

2. వైక. పు. 220

3. వైక. పు. 278

4. అక్కలాదున గృహ్యసూత్రాలు. 1. 22x 10.1

5. వైక. - 1. 22x 10.2

జెప్పి, వానిని చూచి ముగ్ధులై కిరీతులుచేసారు కన్యకులు. మే తన
జ్ఞాపకమును ముగ్ధుల జ్ఞాపకములతోఁబోల్చి, 1. చంద్రునిచూచి, సూర్యుని
1. పూజించి, తిరుగు చూచు వంటి భూమి నుండి తెచ్చిన ముగ్ధుల ముగ్ధుల తన
లతోడ, వచ్చుకొని యుండి. 2. వరువుల పొకరిని ముగ్ధుల తన వరునువడ
వచ్చియెందుమంది. 3. వారామ వదిలి కిరీ తెచ్చిన ముగ్ధుల తన వదిల్యంగా
వచ్చుండి. 4. వచ్చుదరా మిచ్చి, కిరీ తెచ్చుదరా ముగ్ధుల తన వరు సుకానం
యగుమంది. 5. చంద్రుని వారు నుండి తెచ్చిన ముగ్ధుల వారు సూర్యుని
గదిగి యుండి. 6. గాలుగుదారుల కదలింపి ముగ్ధుల తన వరు 10. చంద్రుని
నూరూనం గురి వరుతుంది. 7. వరులూ వంటి పొలింతుండి తెచ్చి ముగ్ధుల
తన వరులూ వరుతుంది. 8. క్షయమల ముగ్ధుల తెచ్చిన ముగ్ధుల తన
భర్త ముగ్ధులను. 9. ఈ విధంగా వరులూ భరియాలం అర్చయారును
సూర్యుడు.

అవస్థలును సత్తాలు కలిపి వారుగుబట్ట నుండి తెచ్చి వారుగు ముగ్ధుల
ముగ్ధుల కన్య తులూని సూర్యుడు. అవస్థలును కన్యకుల చూచి
అర్చయించి సత్తాలను చెప్పాడు. వరువులు కాజీవాన్ని, అవస్థలను
తెల్లలు గుదాన్ని, వారిమంది మిత్తులు గుదాన్ని, వరుల ముగ్ధులను
దగ్గర వరులను గుదాన్ని వరులను ముగ్ధుల కావెందాడు. ²

అంగీకరించి వరుల మంది దక్షిణ భారత ముందలూ అవస్థలును సూర్యులు
అనుకరించుమయ్యారు. అందున కన్యావరులూ వైసియూమూల సూర్యుని
అది ముగ్ధులను మూలం వరులను.

“మనమును నెచ్చి కంటికి బంపుగా కనుగొని కన్య వరుల కావెందాన్ని
కలుగజేయుండి. అందున, అందున అవస్థలును వరుల సూర్యులను వరులను
నవరుల తమ. వరుల అభిప్రాయాలని యింకా అవస్థలును అనుకరించి
అవరుల కూడా కలు. 3. 3

1. అర్చయించున గుర్యులూకూలు. 2. 4-5

2. అవస్థల గుర్యులూకూలు. 3. 11-13

3. వరు. 1. 3-10

ఇది సతతము సుఖమును కలుపును. ముద్దిమండల వర్ణము
వల్ల కన్యకావ్యయము పరిగి అవకాశములు. చాలమంది సుఖములు
ముద్దిమండల వర్ణము వెలువారు. కాని అదిపరమముని కాదు.
అవస్థయందు వెల్లివెలుగు తగిలి కన్యకా మనములును. వినాహ వేదముల
కన్యక కిదివరకున్న స్వచ్ఛ యుష్మదంతరింపిందని ఈ వర్ణము చూపుచున్నది.
ముద్దిమండల వర్ణముకాని ముద కన్యకావినా జీవితాల్లాడవడి చూపుచున్నది
వారి వ్రాలు చుక దిగిపోవుచున్నది మనకర్థమువునుండి. పెద్దలివరిని
వెల్లడమంట వారిని వెల్లడారు.

అశ్వలాయనుడు అష్టవిధ వినాహము వర్ణిస్తాడు.¹

1. బాహ్యము : సతతాభరణ భూషణమున కన్యక, వరుని కాళ్లు కలిగి,
వధువు తండ్రి కన్యాదానం వస్తాడు.
2. దైవము : శ్రీకాగ్నులు పోల్చి బహిష్కారము వదిలించుకొనునది
వధువు తండ్రివై విధంగానీ కన్యాదానం వస్తాడు.
3. పాపాపకన్యము : సతవకులు భర్తామను నిర్వహించునది అర్హమునది. వధువు
తండ్రివేక, కన్యాదానం చేయుచునుండి.
4. అర్హము : వధువు తండ్రికి అర్హము గానీ, అవును గానీ వరుడిచ్చి,
కన్యకా వినాహము గృహిస్తాడు.
5. గాంధీర్వము : వధూవరులు అవస్థానాగ్రహారంకా, పెద్దలతో నిమిత్తం
నిమిత్తం తయారా, పోషించుకుని పెళ్లిచేసుకుంటారు.
6. అమరము : వధువు తండ్రిని భరింపక వధువునది, కన్యాకులమిచ్చి,
వధువును వివాహమాణానికి, తనతో వరుడు తమకు
వెడతాడు.
7. వైకాళికము : కన్యా అమె కుటుంబము, నిద్రతో గానీ అచాగ్రహారం
గానీ అమె వరునితో, వరుడు రాంగోతులుగా వచ్చి,
వధువుని అమెతోగా వధువుతోతాడు.
8. రాక్షసుడు : కన్యకులకు కుటుంబములతో అమెతోనది అమెతో,
అమెతో తనతోనా, తమకానితోనా వరుడు
పెళ్లి చేసుకొంటాడు.

ఈ ఎడిమిడి రహస్యమా, మొదటి నాలుగూ షష్ఠత వ్రాయుచు
వెందిన వీవావో విభాగాలనీ, ఏవరి నాలుగూ స్వర్ణబద్ధమనా మర్యాద
వ్యక్తమైనది కావనీ, ఆశ్వులాయునునీ అభిప్రాయం. గాంధీర్వ, రాష్ట్ర
వీవావోలు ఎక్కువగా రాజులకు సంబంధించినవి. భారతంలో కేసులంత
గాంధీర్వవీవావోనీ, కాకిరాజుకీర్వలు రాజ్యవీవావోనీకి పేరర్పణలు.

వీవావోనీకి సంబంధించిన అవారాలు ఏవిధ ప్రాంతాలలో విభజింతులుగా
యితాయు. ఆశ్వులాయును సంగీతరీతివాడు. ఆశ్వులాయునుడు చెప్పిన
మర్తిముద్దల వర్ణన, అది కావదు పెరిసిన పాంభ్యాంతుమనీ సూత్రాలలో
కలిపబడినది. కీర్వ వక్రగా ఉంటే వానినాడు పాంభ్యాంతుమనుడు. వర్ణనను
స్థాయింపడంలో ఆశ్వులాయునుడు కీర్వ బుద్ధి సూక్ష్మతకు ప్రాధాన్యమిస్తే,
పాంభ్యాంతుమనుడు తీరవాంపర్యానికి ప్రాముఖ్యమివ్వడు.

కాకిరాజు మనోకన కుమారసంధ్యమలో గారీకుపస్పందీర్పంలో -

“రత్నం ఎవరుల వేత అన్వేషించుకుంటి గానీ, ఎవరుల వేన్వేషించడు” అన్నాడు.
వర్ణనను వరుదన్వేషించుకోవాలి గానీ, వరుని కావం వర్ణన తమింద నేవేరు
లేనీ దాని భావం. “మీ పిల్లను మీ పిల్లవాని కివ్వండి” అని వెళ్ళిపోతుడు
తండ్రిని వెళ్ళిపోతుకువారు అదిగవారు.

“వరుని వర్ణ ముగ్ధవర్ణులు : యుగ్ధవర్ణుల వేన్వేషించి దిద్దునందివారు :

వర్ణన గృహానికి వెళ్లి, అమె జవకుని ఫలప్రశ్నజంకంకోలా

అభినందిన, ఇతరుల మంకాల గురించి వరత్నం వేరించుకొని : వ్యవరాలు

వెళ్ళుకొని : కన్యను వరువదిచ్చి వదిలయిం దింతుమనీ ముగ్ధవర్ణులల్లివారు”

ఇది కన్యాకేరణం. ఇప్పటికీ అప్పుడు అల్లుని కావం వెతుక్కుకూ తిరిగి

వని తడు. అ వరుడు కన్యకు స్వామి తదా అవ అలాగేమూలా తడు.

ఇరువేళ్ళాం వెళ్ళిపో దిద్దుకుంటే తాలు. వెళ్ళి జరిగిందన్న మూర్తి తుయరావారాని

కన్యాలువదిన కన్యలు అనంతప్రసాద ప్రకటించియుగానీ, వ్యక్తిగతించినట్లుగానీ

ఎక్కడా కరుదేడు. గృహం సూత్యకారులందరూ వనాహా వహానాన్ని
విపులంగా వేవరించారు. స్వల్ప భవాబుగ్నా వారుదరివీ జీ వట్టేరులు.
వెళ్లి సాధారణంగా వేరువు గృహంలానే యగుతుంది. అగ్నిసన్నిధిలో,
అగ్నిపాక్షిగా యగుతుంది. వృత్తిస్థితియే వేదమంతావ్యాధియై
యగుతుంది. ఆ వేదరాధిష్ఠుడు పరిశీలిస్తాం.

మొట్టమొదట వేరుడు మంత్రాబుద్ధిరీప్తూ, వేరువు యొక్క
కుడిచేతి బాటనే వేరినీ గృహించాలి. ఇది పాణిగ్రహం మహారాత్సవం.
బాటనే పరిసి వట్టుకాంతి పుత్యసుతానాన్ని కాదుకున్నాడే, తక్కి వృక్షమే
వట్టుకుంటే పుత్యకా మంతానాన్ని కాదుకున్నాడనే సూత్యకారుడు సూచిస్తాడు.
ఇది విశిష్టమైన భావం కూడా! అలాంటి రూపా అడవిల్లలు పుట్టాలని కాదుకునే
వారని దానివల్ల తెలుస్తుంది. అంత అడవిల్లల మీద పాయభావం లేదని
రయివవుతాంది.

“వానిని నేను, అమెవు నేను. అమె నేను, వాడు నేను.

వ్వర్థు నేను, భూమి నేను. పాము నేను, బుక్కునీవు. రమ్ము.

మన మిక్కడ మహామాదెడం గాక్క! పత్తుకాన్ని బదుముడు గాక్క!”

అంతా, వేరువును వెంటబట్టుకుని, వేరుడు అగ్నిగుండానది, అలికలూనికీ
ప్రక్కణం పోతాడు.

వేదాహం వల్ల భారాభారము అమోఘావ మయింభం కర్మగుతుందనీ,
సంతానం కాదు వెళ్లి పనుకావేదమనీ అమంత్రం వల్ల తెలుస్తుంది.
‘నేను నేను, నేను నేను’ అన్నది దుష్టమి మహాదాదర్శనం. ఆ తరువాత
అక్కారాహం యగుతుంది. ఆ రుక్మరాయి మీద వేరువు నిలువాలి.
“ఈరాయిపై వెక్కుము, రాయిపై వెక్కుంగా నుండుము.” అంటాడు
వేరుడు. అటుదుకుతెన్నే వేక్కినా, ప్రే వేరినీకుండా వేరినీతో నిద్రాక్కుకానీ
అందాలనే భావం ఆ మంత్రంతో స్ఫురిస్తుంది.

1. పాంత్యా గృహం - 1-7 2-4

2. మంత్రవేద 1 2-7 అత్వరాగృహం పు. 20

3. పా. 14 1-47

లావోరామంబో వరుని పోదరుని మొదటి పట్టా సేయిస్తా
 పిలవరా పోసి అగ్నిర వారామం పేయిస్తాడు. పొరుగుకొక సూత్రాని
 పోకారం లావోరామం పేయించెవాడు వరుని కాని పోదరుని కాదు.
 “నే పోసి పట్టా సేయి పోసే ఈ వలాయి నీకు నేల పోభాగ్యానికే పెట్టు గాక!
 నీకు ౧ వల పోభాగ్యానికే కలిపి నీకు పెట్టును గాక!” అనినా
 వరుడు మంత్రం పఠిస్తాడు.

పూరిత కట్టి పట్టి పూతురి ఒడముడిని జేస్తుడు గాంధీ పరివ్రాతు
 అమె తండ్రి గారెంచి ముండి పిడుదల పుడుదానికీ పిచ్చం కావచ్చు అలా
 జేయిస్తు వరులుడవు

పొకామొసామ వరుని పోకాకే పోయి పోకే పోకా ముడిచి
 ముడిచి పోకే పోకే పోకే పోకే పోకే పోకే పోకే పోకే
 పోకే పోకే పోకే పోకే పోకే పోకే పోకే పోకే పోకే
 మంత్రాన్ని పఠిస్తాడు.

పట్టాది అంటే పట్టాది గులు కలిపి పట్టాది. పట్టాది అంటే పట్టాది గా
 పట్టాది గులు పేయిస్తారు. పట్టాది అంటే పట్టాది పట్టాది పట్టాది
 పోకే పట్టాది. పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది పోకే పట్టాది
 పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది
 పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది
 పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది
 పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది

“మొక్కరావు కావాలి, ఈ పట్టాగా నాకే నా కాంక్ష పట్టాది”
 అంటాడు. “నీకు పోకే పట్టాది” అనే అర్థాన్ని ఈ అంశం ముండి
 పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది
 మొక్కరావు కావాలి పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది
 పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది పట్టాది

1. మొక్కరావు 10. 2. 3. 4.
 2. పోకే పట్టాది గు. పోకే పట్టాది-1. 7. 8

వధూవరులను స్నేహితులుగా తియ్యడానికి ఈ వ్యవస్థ వీధానం వలననే
బడింది.

వ్యవస్థ వ్యయవహనాలు ముత్య చావ్వాడలలో వరుగా కనిపించాయి.¹
సాంస్కృతికమునీ వ్యవసాయం అభివృద్ధి, తన పురం పోతుంటే వ్యవసాయ
పరిమళాలు వస్తున్నాయి. అక్కడాయనను వ్యవసాయం వరుస వ్యవస్థ అనిపిస్తోంది.
అది సరైనది. వరుసకు అప్పుడు పరిమళ ముత్యం వరుసవ్వరించి
గనక యుద్ధరూ కలిసి పరిమళాలు వసి వ్యవహారాన్ని గనక.

అతనునాత అరిగి వ్యవసాయాన్ని వరుగాని వరుసగా గా.
వరుస తలమీద కట్టెమునీ పురిచి "వ్యవసాయం అమెరికన్ వ్యవసాయం
అనిపించి" అనికరుకూ ముత్యం వరుసవరు.

"వరుస వ్యవసాయం వరుస వ్యవసాయం
వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస"

వివాహం వరుస వరుస వరుస తన యుద్ధం తలమీద వరుస.
వారు పునరుద్ధారాన్ని తలమీద కూడా తలమీద వరుస. గృహవ్యవసాయం
వరుస వరుస వరుస, తలమీద వరుస వరుస వరుస వరుస.
వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస.

ముత్యం వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస
అనిపిస్తోంది. ఈ ముత్యం వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస.
వివాహం వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస.
తానీ వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస.
వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస.

యుద్ధం వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస.
ముత్యం వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస.

"నా వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస
గాక వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస"

1. ముత్యం వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస.

2. ముత్యం వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస వరుస.

నీవు వ్యసించుపూర్వకంగా ఆనందించు గాక!
 బ్రహ్మానంద నీ బుద్ధిబలాన్ని నాబుద్ధిబలంతో కలుపుచు గాక! అలాంటి
 శ్రీకరుల కుష్టిగా మనవాక్కులైనా పరిపక్వము న్ముదిర్చుగా పరిపాటి
 ఆ ముత్యాల భావం.

సాంప్రదాయములు శ్రీకి మాతృపితగా ఉన్నత స్థానముల్లాను.
 ఉపసంహరించు వాగానీ మును పోషకముగా వెల్లివిడి పరం.

“తిరప్పరియే శ్రీని భిక్ష నడగ నెవ్వరొకటి అట్టేనా తిరప్పరియే” అరుదుదిగిన
 అనంతరము” అంటాడు. ² అయితే శ్రీభాగవాన్ని తగ్గించాడు. గృహపూజా
 వస్తువుల శ్రీకి ప పాత్రాల అందుకే ఇచ్చివేయబడినవి.

గృహపూజాలలో ఒకటి కవిపిష్టులది. జాత్రుల పూజకారులను
 జాత్రుల స్థానాన్ని శ్రీకిచ్చాడు.

యజుర్వేదం కావలెను వస్తు. బోధించుచును వెల్లివిడి పరిపా పరిపాటిగా
 వరుడు వధువును ‘నామిత్తురానివు’ అంటాడు. అందుకే ప్రకారం వస్తు
 మోక్షవానికి వ్యయించునాను - అవారం, బలం, వ్యతానం, వ్యవహారం, పడువులు,
 సంపదలు, పురావోతులు. అయిదింటి కావలెను పడుగులు వస్తరా ‘నీవు
 నా మిత్తురానివు.’ ³ నీవు నీ వ్యవహారం నీ ముఖవిస్తాడు ‘అంటాడు వరుడు
 వధువుతో. “నీవు నన్నునుబోయితి నా పోషకవారాని వగుదువు గాక” అన్నది ⁴
 మంత్రభేదానా అవత్తయిన పూజాలలోనూ కావలెనది. శ్రీకి వరునియ్యల
 ఉన్నత స్థానాన్ని బోధించుచును చిహ్నము. స్వేచ్ఛ అర్చిత భక్త్యాం దీర్ఘం
 దంబుత్వం వలెనది మంత్రం⁵ కావలెనది శ్రీరంగా, శ్రీర దీర్ఘం అంటానీ పరిపూర్ణిస్తాడు.
 స్థాపనాకం దంబునది, పరిప పుష్ట దుష్టత్వం మంప ర్చించునది అగ్నిని పూర్ణిస్తా⁶
 పారామం దీర్ఘం. బోధించుచునది భావాలు బోధించునది.

-
1. సాంప్రదాయం గృహపూజ 2 4.1. మదియును అయింది. 2.15
 2. సాంప్రదాయం గృహపూజ 3.1
 3. అర్చన గృహపూజ 22.7
 4. బోధన గృహపూజ 1.1.20
 5. బోధన గృహపూజ 1.4.1
 6. బోధించునది 1.0.7

అదేవారే ఉత్తరమును స్త్రీష్టాము" తగ్గిస్తాడు. "గృహాని గాని, ఉపనయనము కాని వారినరముగా గాని నిష్కర్మము చేసి, అధిపతిహారమును తిరస్కరిస్తారు" అంటాడు.

మతకుగురిలో స్త్రీ స్థానం వెలకుమింది. పతి అడవిలో కూడా
 సారథ్యునియై, ఎందుకంటే, భర్తను వేకుదనుకడం అను వ్యతిరేక
 ముద్రాకంకాబడు వేవరువాడు. అవ్వంబును. పతి అనుకూలుడైతే,
 పతి ముద్రాకంకాబడునుకు ఉండురాగించమని వస్తుంది? అవ్వంబును
 అనారా? కెక్కువ పొమువ్యాప్తివ్వాడు. పానానం సంతానం కావమంతాడు.
 పుత్రికల కన్నా పుత్రులకే ఎక్కువ పొగ్గాన్వయివ్వాడు.²

పాఠశాలకొకి కూడా బోధాయమని లాగి వనాపాం సంకాపిస్తే
కావమయ్యాడు. "సంతాన ప్యాక్షిణి" నీ పాఠశాల గువాళ్లుద్దామో" అని
వరుడు వధివుతా వెపుతాడు. కనుక ఒక్కడే కూడా ప్రియ భార్యులు తగ్గించిన
వెప్పానీ.

భద్రోద్ధానము పుత్ర నాందర్లు కుమి మేళాపంజరే అర్చకమయిరినీ,
దృశాంపదగిరినీ పోషింపగాడు.

మహావ్యయము ఒకవిధంగా శ్రీనివాస అనామకమును పేరొందు. అవలంబితానామకాన్ని వర్ణనార్థమేనైన వారిలో ప్రధానముడు మహావ్యయము. ఈయనకే కాకంబో శ్రీనివాసమే ప్రధానమునకును మునుపటి వివరించినట్లుగా. ఇది మరల అనామకమును శ్రీనివాస అవలంబితానామకాని భావించుటయును సహజముగా.

గాధీలుడు స్త్రీకి కాంత స్థానం మళ్ళీ వివరించాడు. అరుంధతీ వ్యక్తంగా వ్యక్తమే
దేదీ వ్యక్తమే "నీవు స్థిరంగా అకాశంలా నిలబడి పోయినట్లు నేను నావతి
గృహంలా స్థిరంగా నిలబడి ఉంటున్నాను గానీ" అంటుంది.

పోత్యంయ్యలకు మామో విధావాలు మారేమీ మామయి. వసువు
 కుయియి నాళాగ్నానికి, నాళానికి, రాంకి, బాళ్యత మోరవాకి. స్త్రీపురుషులు
 అధ్యాత్మికంగా పరివర్తన పొందేటాకి. ఇది మహాతాళమ్యం.

1. 0-5, 0-6, 0-7, 0-8

2000 2001 2002 2003

[illegible]

“ నీ-జపిరీశ నా-జపిరిని బిలుపుతాను. నీ ఎముకల్లా
నా ఎముకలు. నీ మాంసంలా నామాంసం,
నీ దేర్మంలా నాదేర్మం సంపూర్ణముగా శ్మశ్శుక్లమవును గొక్క”
అన్న వారు. మూలము వల్ల వాభాగ్యమంతమైన శ్మశుక్ల సమకమే
వధరావరుల వాహాశ్మశుక్లమని సూత్రకారులు నిర్దేశించియున్నట్టేమిటుంది.

శ్రీ విద్య

ఐతవరేకు వైదిక, వ్యాహ్మిక, జైనీయ, ముఖ్యవ్యాహ్మిక, తౌత, గృహ్య సూత్రాలలో శ్రీ శ్రిరీగతులను పరిచించాం. కన్యగా, గృహిణిగా కుటుంబంలోనూ సమాజంలోనూ సేవలుచేసి శ్రీ వ్రాహ్మి వివరించాం. కృమంగా శ్రీవ్రాయూ పతనాన్ని చూస్తూ “అకాకుటుంబ నుండి కంఠుని జీడంబుండి, తీతాన్ని ముల్లకంబయిన పామూర్తి నుండి భువి” అన్న భర్తృప్రవారి పద్యాలలోని గుంగానదీ భగ్యప్రపంచాకం గుర్తుకొట్టుంది.

శ్రీవిద్య కూడా తీతాన్ని నుండి పాతాళానికి కృమంగా పతనమయింది. ఋగ్వేద కాండలో శ్రీలు పురుషేతతో సమానంగా విద్యాభ్యాసం చేశారు. మగవారి కంటే మెగువలకు తెలివితలులు వాలుగురెల్లు. చారిత్ర తెగువ అరురెల్లు అంటాయన్నారు.

“ఋగ్వేదానికి దేతుర్లుదా, నాహాసం వడ్లుదెచ్చి” అందువల్ల దేతువు వెచ్చిస్తే అదేదెచ్చితో పయికింపనా వెళ్లగదన గెదా! చాచితి నిదర్శకుం వ్యాపిత కాణలలోని విద్యాసేతులు. వారిలో ముఖ్యంగా ఋషియైన శ్రీశివరు ఋక్కులు దేవించారు. ఆ పాఠ కన్య పామరహాన్ని గురించి వెచ్చిస ఋక్కు.

“యూవత్త రత్నావృత యూహాలో యూవన్పరత్నాహాదీభావాః

కుటిం హామీల కుటిహా హాత మన్మ ఐద్యహాయూ హాతం ఐత్తిరదం ।
వృహహాం విదాదాకు విత్తి అమోకుండా విదాద హామీయెక్కియే మూలిక

1. ఋగ్వేదం 7. 91.4

2. ఋగ్వేదం 9. 28.1

అపాలి శివ్య యుంజితి తసిహానివెళ్లి బుడ్యుని రాసం, కుడ్యుని రాసం దాని
రనాన్చి పిండుతానుముంది. విశ్వావర రమిదీ. ముక్కు అన్నిచేవు.
క్షుతించితి -

“సమీర్థా అగ్నిర్దీపి తాదిరశ్రుతశ్చతస్త్విషాదే సముద్వందమా విభాతి
పతి పాపానీ విశ్వవారా నమో భర్తేహా ఈ శానా నానాపాశ్చుతాదీ ||

బుడ్యుని కుడి విశ్వవర ఎరు వస్తుంది. రుషిరవదార్థాలను నింపుచున్న
కేకలంబా తూర్పుదిశగా పండునిష్ఠా తమ గ్రహాధిపత్యాన్ని రక్షించమనీ,
రమ్యపురిను నాకను చేయమనీ అర్చనలు చేస్తూ దేవతలను పూజిస్తుంది.

సంహారాదు విధంగా శ్రీమమమలని పృథ్వివందీన వారెవర. తానామదు
బుగ్గిదంబా 1. 179. 122 బుక్కు రేపింది. తారంతుని భార్య కరియూతి
బుగ్గిదంబా 5. 182. 9-8 బుక్కు రేపింది.

శ్రీలు పురుషులతో సమాన స్థాయినుండుకున్నారనడానికి ఈ బుక్కుల
రేఖను పృథ్వి వీరేశ్వరు. మరెకాండరు శ్రీలు పురుషుల సమీపం సమాకారాలతో
బుక్కులు రేపించారని చెప్పతారు. అయినా వారేలో పూజితవ్వే కిక్కివే
వారెందరు వారాదిక దేవతలు.

పూజ : - బృహత్పత 7. 48, 49 తా పూజించును క్షేపముని పుత్రికగా
వేర్పడింది. తనకు రావమముక్తిని 1 రాగనివారణ కలిగియుని అమె అర్చన
దేవతలను పూజిస్తుంది.¹

“అర్చన దేవతలారా మానవునికి కల్యాణముని మిమ్మందారు. నిజానుమ
మీరే వైదుంబారు. వామనలతో బాధించుదవారికి మీరే రక్షింబారు” అని
అందులదా పూజితా.

పూజ : - బుగ్గిదం-10. 88. వేదం పూజితానికి రేపించిందంటారు.

అమెచరు తండ్రి వంశానుంబా : వీరేశ్వరు : వర్పింది. బుక్కులో సమావేశాను
విషయంగా వర్ణించింది.² గృహ్యపూజలతో వివాహ విధానాని కీటి పృథావాధా
మొందుంది. శ్రీశక్తికిత తారామం.

1. బృహత్పత 7. 48-49

2. బుగ్గిదం 10. 88

మద్యాని : - మద్యాని వత్తి. తే, పాశమీ కూకీ మెదామధింకూల.

మద్యాని కార్యకలాపాలను ప్రసంగించడానికి ఇచ్చబందువే ముగ్గురం 10 143.
ముగ్గురం మద్యాని కేదన. ఇతర కేతుల మీద తనకున్న అభివత్వాన్ని అందులో
వర్ణిస్తుంది.

"నా వ్యక్తి కర్మలను ఎదురించి దీగ్వియురాలివంశస్థులు
ఇక ఈ నాయకుణ్ణి అతని వ్యయము కూకీ పారించగలను" అని భావం.

వ్యయము పారించే కత్తి పామర్థ్యాలు అలాంటి వ్యయమునకు వసదం
అరికాయోక్తి గాదు.

యమి : ము.సం. 10. 154. యమి రహింపించారు. మరగిందివారి
అత్మలు వ్యర్థాన్ని పదుకావాలి ప్రాశ్న అ ముక్కుల అది. ము.సం. 10. 10లో
యమి కనుగొనుతుంది. ఇందులో అమె పాశాలింకూరగి. మొదటి గీతంలో
అమె యమిని పోడిరి. వారుభయములు అలంకారికుగా నివారాకాలకు
పాశాలింకూర వహిస్తారు.

పర్వదాని : ము.సం. 10. 155. గీతం రహింపించి పర్వదాని లేదా వాగిరాలి.
భారతము పురాణాల్లానీ కమ్యన అమె.

కృష్ణదాని : ము.సం. 10. 156. ముక్కు రహింపించి.

అర్చక : ము.సం. 10. 157. గీతంలో అర్చక తన కథను అం తాను వెల్లె
కాంబుంది. దీని నుండి భువికి దిగి వత్తి, పురూరవకుని పరింది. కాంతకాలం
కాపురంపని మళ్ళీ వ్యర్థానికి వెళ్ళి పోతుంది. - అర్చకపురూరపులు అమె మూ
మూర్తులకూ పాశాలింకూర వహిస్తారు. వారి వంశానికి పూర్వకాంతికి,
అంధకారానికి ఎదిగిన పూదమనన, మాక్ ముల్లర్ పితంగా వ్యాఖ్యానించారు.
అర్చక కథ కథింకూర వ్యాఖ్యానించామూ, మహాభారతంలోనూ కనుగొనుతుంది.
కాకూత మహాభారత రహింపిన పితృమోర్త్యులనుం పితృవిశ్వాస్థిస్తుంది.

ఈ మె పరిశ్రమ వ్రీ పాశాలింకూర వ్రీ కథిస్తుంది. వ్రీలు పరిశ్రమమాల
నమకరించే వారమూనికి అర్చకగానే వ్యర్థావార్థాలం అమెకి వారికుంక గారమం.

1. ముగ్గురం 10. 158.

వ్యతిరేకం యుక్తులకు తర్వాతాబ్ధివశం సమావేశం. . తర్వాతాబ్ధి
గార్తీ వాచక్యవి. వాడే ప్రతిభయం, సుఖమైత్యయం. ' ఈ ముగ్ధునికీ కూడా
అర్పించవారు.

ఐతకన్యా గౌరవం ప్రీతి ఐతమయర్యాశి? అలాగే యుక్తులు
మనోయుక్తులతో సమాన భావాన్వితం. దానికి కారణం వారి విద్య.

ప్రీతి భావకూరంబు

విద్యను సాధించేమే కాకుండా, బాధించడం కూడా వారు పొందుతారు.
వ్యభాతయర్యాశి. ' అవారాధి ' ' అవారాధి ' అనే మాట దానికి
నిదర్శనం. అవదానం అవారాధి భారాధి. అవారాధి అనే
అర్థం అనే కాండరి అభివ్యాంబం. "స్వయంమంగా బాధించే" అని భర్తా.
జీవితం తన విధానం కామయితో వివరించారు. వామదేవ జీవితం కూడా
1. బాధించేమే వాదాం 1. చు. 2. అంబా. అంబా. అంబా. అంబా. అంబా. అంబా.

వదానం విద్య కామయితో వందిన ప్రీతి భావకూరంబు గురించి పాతని
వివరించారు. దేవాకామయితో వందిన ప్రీతి భావకూరంబు అవారాధి కామ కూడా
యుక్తులతో కలుగుతుంది.

వందిన ప్రీతి భావకూరం అవారాధి వ్యాధిభావం. వందిన ప్రీతి 'అవారాధి ముగ్ధులపాన్తి
భవమింద ప్రీతి' ముగ్ధులపాన్తి. ' అవారాధి ' అంబా. అంబా. అంబా. అంబా. అంబా.

వందిన ప్రీతి భావకూరం అవారాధి వ్యాధిభావం. వందిన ప్రీతి 'అవారాధి ముగ్ధులపాన్తి
భవమింద ప్రీతి' ముగ్ధులపాన్తి. ' అవారాధి ' అంబా. అంబా. అంబా. అంబా. అంబా.

విద్య భావకూరం అవారాధి వ్యాధిభావం. వందిన ప్రీతి 'అవారాధి ముగ్ధులపాన్తి
భవమింద ప్రీతి' ముగ్ధులపాన్తి. ' అవారాధి ' అంబా. అంబా. అంబా. అంబా. అంబా.

యందును నీ యిందా విజ్ఞప్తుక వారి. విద్యార్థికి నడుము ముట్టరా
 వారెక్కడు నమోది, తలమీద పెడిలుండి తిరారి. గురువుకు సవర్ణులు
 తయరారి. భిక్షాదు వల్ల భజనం సంపాదించుచో వారి. అవి వారికి
 విధించిన నియమాలు. వారికిలకు కూడా అవి వర్తిస్తాయరా? సర్వకాక్ష్య
 కారులైన యందు, వారితకుల స్మృతి వాక్యాలు ఇలా వివరిస్తాయి -

“పురాతన్మే మమారణామ మోక్షవిధాన మ్మితే,
 అభ్యాసేనైవ మదానాం పావిత్ర్య వాచోంతథా
 వీతం పితృవోస్య భ్రాతావౌజ్ఞానా మభ్యాసేయతత్పరః
 స్వగృహేనైవ కన్యాయూర్జైవమర్వా విధియతే
 వర్ణంతుత్ యజనసంభారమ్ అపాధారణ మవతా” 1

ప్రాచీన కాలాల విద్యార్థులకు కనాడ నడుము ముట్ట కానికట్టలు,
 వేసాయి పోధించుట, గాయత్రీ మంత్రాన్ని పఠించుట, అంజీ. కా.,
 తండ్రి, పినతండ్రి, పోదరుడు తప్ప మరెవరూ కన్యకు విద్య చెప్పరాదు. వారికిలు
 వ్యగ్రహమందే భిక్షనడగారి. మృగవర్మ భారణా అపాధారణ వారు వర్ణించారీ
 అనిపై వాక్యాలు కర్తం.

అనంతర వాహిత్యాల వారితకు ఇతర గురువుల వద్ద విద్యార్జన
 వసి నందర్బాలు కనిపిస్తాయి. వాత్మకి అశ్రమాల వనమకులలో వారు
 అత్యంతు అనేక వైదిక వాహిత్యార్జనయను దివి, అ వారికిలతో సమానంగా
 విద్య నభ్యసించుట, దక్షిణాచారానికి వెళ్లి అగ్రహార మివారు, వద్ద నభ్యసించుట.
 దక్షిణాచారి వారి వాంఛల ముంది తన వద్దకు విద్యార్జన కోసం విద్యార్థులు
 వచ్చేవారే కామందే అవి వాద్యులై వెళుతుంది. 2 ప్రాచీన కాలాల వ్రాలు
 మానమయైన గురువుల వద్ద విజ్ఞాన పాధించవారు, అర్పించిన వారితకు
 విద్యార్థినివారు. అంటే వారికి గురువీతం కూడా అందేదన్నమాట.

1. యమమృతి ముంది వారితకున వైదికాదును సంహార వ్యరాల
 పురిలు 402, 403.

2. భవభూతి - ఉత్తరరామచరిత్రనామకం, ద్వితీయాంకం.

3. మానమీమాధనం వారికి, వ్యధిమారణం.

స్త్రీలకు విద్య అవసరముగాలుగా పిల్వరించిరి. పరపిద్యలోరా
 ఎవరే విద్యబిను కూడా అభ్యసించేవారు. స్త్రీలలో ఎందరే కవయిత్తులుగా
 మోహితీనందారు. క్రి.పూ. 2వ శతాబ్దిలోని వాటని గాఢాష్టకతి
 1 పదవిద్యనుకలనం1 యందు పాకృత భాషలో పద్యరచన పనికి ఎరిమిడి
 మంది పద్యాలు ద్భుద్ధాయిం. అనుబద్ధి, అనంద్రి, మాధవి, వ్యభాత,
 రవ, రావ, కవిభృత, అద్భావవో - అని అయింక ముంపుగురి పేరులు.
 ముంకురి రచించిన స్త్రీల నివారక పర్మాన్యం గా!

స్త్రీలు - లలితకళలు

స్త్రీలు లలితకళలను నేర్చుకొనేవారు. ముంగ్వదంలో 110: 68, 81
 వివోదాత్పవాల్లో స్త్రీలు గానంపెప్పిల్లు నేరుదుతుంది. గృహములు అంత
 నాణ్యము వాయిస్తూ పాడడం నరపాటి 1ము.పం.10: 58, 31 అష్టమాఅవక,
 తాంబూలీ, కుండీలీ, పిమ్మర మొదలైన ప్రితిన వాద్యాలు. గృహముకాన్చి
 అనుపరించి, వధువు పుత్రుకాన పొత్తి కాను దుండభి, గాముల మొదలైనవి
 వాయింబిరి. స్త్రీలకు గానాకళ మది అష్టి అండదని ముంగ్వదం 11:9, 2:41
 పేర్చుతుంది. అంతకాదు స్త్రీలు గావ్న వక్తలు. విహారంగదభల్లో అష్టకుంగా
 అవ్వపింపేవారు. వారికి పదిమందిలోకి వచ్చి వ్యవృ అండదని గణ్డిగా పెప్పనమ్మ.

వీరవారులు:- ముంగ్వద కాంంక వీరవారులు నరపాటి. మృమతి,
 విజ్ఞా అనే యుద్ధరిని గురించి ఘోష ముంగ్వదంలో1 పర్మాంమంది. ముద్దకుని
 భార్య ముద్దకిని రురంగులో పతిరథానికి పారక్ష్యం పేసి, అతని మియ్యూనికి
 కారకురాయింది. ఈ కరియూని రురంగులో వీరపహారం పేసి ధీర.²

దీనిని అర్థి స్త్రీలకు కూడా అనాడు నైక క్షణ అదని తెలింది. స్త్రీలను
 నైన్యలో నేర్చుకొనడం సామాన్య విషయం. అదే జాతుల వారైన చాములు

1. ము.పం.10 : 58-60.

2. ము.పం.88 : 61. 3 - 3

కూడా తను స్త్రీలను ప్రత్యేకంగా వైదిక క్షేత్రం ఏర్పాటు. 'వామన' స్త్రీలు అయిఉంటారు. వారి అవస్థలను దేవుని వైదిక వాక్యాలలో వేదిక చేస్తుంది? అనే అనుగ్రహంతో 1000 సం. 5: 40:01 గీతం పేర్కొంటుంది.

అయితే అలాంటి వారాదుకూడా స్త్రీని పరిమార్చడం పాపం కాదు. అలాంటి వారు - వ్యక్తమేదు? తల్లి 'దేవు' అయిఉన్న వ్యక్తిని తన అయితే అది వేదమేదు అయిఉంటున్న పరిమార్చాడు. 'కర్మక' అనబడుతుంది 'కూర్మాది' అనే అర్థంతో వ్యయోగినిపేర్కొని వేదాది 14. 1. 10:01 పేర్కొన్నాడు.

వాత్సల్యమును కామసూత్రాలు కూడా అ పేర్కొన్న సుగ్రవ పరివాయి. అలాంటి స్త్రీలు పురుషులతో వైదిక క్షేత్ర పొంది అయిఉంటు పేర్కొన్నారు.

స్త్రీలు కళార్థంగా తత్పరలు కూడా. పంగిత పానాశ్మయం పాలు, వృత్తం, పితృలను, సూర్యమాలిని, కుటుంబం, వేద్యం, అన్యాయం పాపం, కారణిక వాహనము, వైదిక క్షేత్రం - అంకా అయిఉంది కలితమో విద్యలమో నేర్పారు. వారికా వ్యభిచరించి, గౌరవమునా వచ్చి.

"ముదితక నిర్వగ తని విద్యలలో ముగ్ధార నేర్పరినా" అన్న కవి వాక్యం మొదల ముగ్ధాదీతీ వత్సం.

ఇతివోసాయుగంబో స్త్రీలు

రామాయణంబు

అవయ్యుగంబో అభివృద్ధి స్త్రీవర్గం ఇతివోసాయుగంబో కూడా
 అవయ్యుగంబో. ఈమద్యామాయుగంబో స్త్రీలు అవయ్యుగంబో.
 అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో. సతాదీనీ నిత్యమయ్యుగంబో
 అవయ్యుగంబో, అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో. 1 రామాయణంబు 10.14. 10.11
 అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో, అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో
 అవయ్యుగంబో, అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో. అవయ్యుగంబో
 అవయ్యుగంబో 1 రామాయణంబు 2.20.151 అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో
 అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో.

అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో. అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో
 అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో. అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో
 1 రామాయణంబు 3.74. 10.321

అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో.
 అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో.

అవయ్యుగంబో, అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో, అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో
 అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో.

రామాయణకాలంబో స్త్రీలు అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో. అవయ్యుగంబో
 అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో. అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో. అవయ్యుగంబో
 అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో. అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో.

అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో. అవయ్యుగంబో
 అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో అవయ్యుగంబో. అవయ్యుగంబో

అది స్త్రీమహారాష్ట్రత స్థాయికి నిదర్శనం. ర-మల్క్మణిలకాసం సీతా
ఉర్మిళలను వశిష్టుడరా, భరత శత్రుఘ్నులకాసం మాంకవీ కృతకీర్తులను
విశ్వామిత్రుడు జనకుని అర్థిస్తాడు 1 బాలకాండ-70 సర్గ-45 శ్లోకం.

“భాస్కరునకు ప్రభవల్లు అనన్య భరాతంరెరా, అట్లే భర్తకు

భార్య అనన్యభరాత” 1 5-21-5 1

రామాయణ కాలం: స్త్రీలు గృహలక్ష్మిలు, గృహక్షిప్తులు.
విడుషీమణులు, ష్టానధన్యులు, జ్ఞానమూర్తులు, గౌరవనీయులు.

మహాభారతం:

మహాభారత కాలం: కూడా స్త్రీలు బ్రహ్మచర్యదీక్షతో వేదవిద్యాభ్యాసం
చేసేవారు. అటువంటి వారిలో ‘ సుభద్ర ’ ప్రముఖురాలు 1 12-320 1.

‘ శివ ’ అనే యెరాగిని సకల వేదశాస్త్రాలు అభ్యసించిన విడుషీమణి శుక
1 9-54, 6-8 1. గౌతమి కూడా శుక బ్రహ్మతత్వాన్ని గ్రహించిన
విద్వాంసురాలు.

రాజమశస్త్రీలు న్యాయశాస్త్రాలనూ, రాజకీయాలనూ అభ్యసించేవారు.
ధర్మాన్ననుసరించేవారు. అందుకు నిదర్శనం గాంధారి. యుద్ధానికి వెళ్లే
ముందు దుర్యోధనుడు తల్లిని దీపింపమని కోరగా ‘ యతో ధర్మస్తో యః ’
అన్న గాంధారి దీవెన సూక్తిగా నేటికీ నిలిచింది.

ద్రౌపది విద్వాంసురాలేకాక, ష్టానుని కూడా! “నన్నాడి తన్నాడెనా?
తన్నాడి నన్నాడెనా?” అని అమె వేసిన ప్రశ్న అమె న్యాయశాస్త్రీ ష్టతను
నిరూపిస్తుంది.

సృత్య, గాన, చిత్రలేఖనాలను గృహమండే అభ్యసించేవారని పరాట
రాజపుత్రిక ఉత్తరములుచెప్తుంది. 1 3-232 1.

గృహానికి స్త్రీలు జ్ఞులనీ కదదీపికలనీ జాగ్రత్తగా పరిరక్షించుకొనాలనీ
మహాభారతం చెపుతుంది 1 5-38-11 1.

నరకాసురునితో వరాడిన సత్యభామ, అర్జునునకు రథసారథ్యం చేసిన సుభద్రా పేరనారులు.

ఆవేశంతోపాటు ఆలోచన కూడా పీవితంలా అవసరమని చకుంతల కథ చెప్పటండి. ఇచ్చిన మనసు తీసుకోగూడదని డమయంతి బోధిస్తుంది. పాతివ్యత్యమహాత్మాన్ని హరించిిన సాధ్వీమణి సావిత్రీ.

ఆకాలంలా స్త్రీలు విద్యవంతులు, సమానంలా గౌరవస్థానాన్ని ఆక్రమించారు. సతులు వతులకు సహధర్మచారిణులు. బ్రాహ్మిని ధర్మరాజు జరాడంలా పండ్ల పండ్లగా వెట్టడం, స్త్రీలు పురుషుల నత్త సాత్తులు అనేభావాన్ని కలిగిస్తుంది. అంటే స్త్రీస్థాయిల బాగా తగ్గిపోయిందన్నమాట.

జైన బౌద్ధ యుగంలా

జైనమత స్థాపకుడైన మహావీరుడు తన సంఘంలా స్త్రీలను చేర్చుకోడాని కెన్నడూ వెనుకాడలేదు. పురుషుల కంటే స్త్రీలే అధిక సంఖ్యాకుగా జైన మతంలా ప్రవేశించారు. నూతన మార్గంలా ఉన్నత విద్యను స్త్రీలకు బోధించడాని కంగీకరించింది, జైనమతం. స్త్రీ పురుషులకు సమాన స్థాయిని సమానావకాశంనూ కల్పించింది.

“స్త్రీగాని, పురుషుడుగాని, ఎవరి కారకాయరదం వేచి
యలుంటుందో వారు ఆయరదం వల్లే విద్విముని సన్నీధికి
పోదురుగాక! ”

అని సుప్రసిద్ధ జైనగురువుల గ్రంథం ‘ ది మిక్ ఆఫ్ కిన్డ్రెడ్లు సేయంగు ’ పార్టు-1, పు.45లో వ్రాశారు. ఆకాలంలా స్త్రీలకు స్వాతంత్ర్యమూ, మానసిక అధ్యాత్మిక ఏకాసాలకు అవకాశమూ ఉండేవి. బౌద్ధయుగంలా స్త్రీలు అధ్యాత్మిక వికాసాలకు అవకాశమూ ఉండేవి. సాహిత్యరంగంలా

సాధించిన వ్యగతిని ధేకీగాధలు ిభిక్షుణుల గీతాలు ి క్లుప్తంగా వివరిస్తాయి.
ఆగ్రంథంబో 71 మంది భిక్షుణుల రచింపిన గీతాలు 500 కంటే ఎక్కువే అంటాయి.
ధమ్మ : 1178 గీతాలు ి గుత్తాః 1163 ఎఫ్.ఎఫ్ గీతాలు ి రావోణి 171 ఎఫ్ ఎఫ్
గీతాలు ి అన్వమః 1155 ఎఫ్ఎఫ్ గీతాలు ి

ఈ ధేకీలలో కాండరు గావ్వి ఆచార్యాలు, బోధకురాండ్రు. కనక
వారు సంపూర్ణంగా విద్యాభ్యాసం చేశారని చెప్పావీ. ధమ్మాడిన్న - సుక్క -
వతాచార - ఖామ - వీరందరూ గావ్వి భిక్షులై బౌద్ధధర్మాన్ని బోధించి,
వ్యచారం చేశారు.

తుక్లానంద - కుంగల - బద్ధాకుండల - వీరుకూడా ధర్మమార్గాన్నను
సరించిన విదుషీమణులు.

అకాలంబో స్త్రీ విద్యకూ, స్త్రీసావితంత్యాసికీ, ఎటువంటి అవరోధాలూ
లేవు. పురుషులతో సమానంగా స్త్రీలు సాంఘిక రాజకీయరంగాలలో
ఉన్నత స్థాన మాక్రమించారు. మతరంగంలో ఉత్తమ స్థాయి సాధించారు.

స్త్రీతుల యుగంబో

అనేక సాంఘిక రాజకీయ కారణాలవల్ల స్త్రీల స్థాయి కాంత వరకు
తగ్గింది. స్త్రీలకు వేదవిద్య నిషేధించడం వరకు వచ్చింది. అయినా వారి గౌరవం
మాత్రం తగ్గలేదు.

మనువు మాతృదేవతలైన స్త్రీలను వ్యత్యేకంగా అభినందించాడు.

“ఉపాధ్యాంయుని ిపామాన్య విద్యాబోధకుని కంటే ఆచార్యుడు ిఅధ్యాత్మిక
గురువు ి పదిరెట్లు మిన్న, వందమంది ఆచార్యుడేవుల కన్నా ఒక పితృదేవుడు మిన్న,
వెయ్యిమంది జనకులకన్న ఒక మాతృదేవత మిన్న” ిమనుధర్మశాస్త్ర-2, 145, 146

అత్యస్త్రుతిలో, భూమండలంబోనీ గురువులందరినీ మించిన మహాగురువు
మాతృదేవత, అనివర్ణించబడింది.

అత్యున్నతి 1188 ఎఫ్ ఎఫ్ - యజ్ఞవల్క్యస్మృతి 1711 - పరాశర
స్మృతి 124-51 - ఎట్టి పరిస్థితిలోనూ స్త్రీని పరిత్యజించగూడదని శాసించాయి.

స్త్రీలకు వేదమంత్రాలు లేకుండా ఉపనయనం చేయవచ్చునని
మనుస్మృతి 12-66, 71 ఆదేశించింది. అందువల్ల స్త్రీలకుపనయనం మనువు
కాలంలో ఆగిపోయింది. కానీ, షడో విధంగా విద్యాభాధ మాత్రం ఆగలేదు.

వేదానంతరం బౌద్ధులగుండా కరాడా స్త్రీ అడరించబడేది.

“కన్యావ్యేతం పాలనీరూక్షణీయూతీయత్నతః”

పుత్రికను కరాడా పుత్రునంత జాగ్రత్తగా పెంచి విద్యాబుద్ధులు నేర్పించాలి
1 మహానిర్వాణతంత్ర 8-471

మహాకవి, నాటక రచయిత, వాస్కర్త అయిన రాజశేఖరుడు సుష్యస్థి
గ్రంథమైన కావ్యమేమాంస 1పు. 531 లో ఇలాగెన్నాడు.

“పురుషవత్ యోషిఃపి కపిభావేయః సంస్కారోహ్వ

త్మని సమవైతి, నీస్త్రీణం పౌరుషదా విభాగం

అవేక్ష్యతే, క్రూర్యంతే పృశ్వంతేద రాజపుత్ర్యస్య

మహా మాత్య దుహితరా గణికాః కౌతుకి భారాస్కచ్చ

శాస్త్ర పృహత బుద్ధయః కావాస్కచ్చ.”

పురుషుల వలె స్త్రీలు కరాడా కపిత్యం చెప్పగలరు. సంస్కారం కలవారు
కరాడా. శక్తిసామర్థ్యాలలో స్త్రీపురుషులింగ భేదముండదు.

రాజకుమార్తెలూ, అమాత్యుల పుత్రికలూ, వేద్యుల కుమార్తెలూ,
ఉపపత్నుల పుత్రికలూ కరాడా మహాగ్రంథాల నధ్యయనం చేసి, వానిలోని
షిష్టానాన్ని సాంతం చేసుకొని, వాటిమీద అధిపత్యం వహించి, కవయితులైన
వారెందరో కనబడతారు, వినబడతారు. కనక విద్యసర్వులకూ అర్హమైనదే!

‘ చతుర కపిత్య తత్త్వపటు సంపద ఒక్కరిసాముకాడు, భారతి

దయ నౌధవార్ధి, కవిరాజుల మానసముఖ్యులు, లాయతము

కాలింది లభ్యమగు మయ్యమృతంబు.....’

పశువు నుంచి మానవుని వేరుచేసేది విద్య.

“ విద్యావిహీనః పశుః ”

కనక స్త్రీపురుష భేదం లేకుండా సర్వమానవులకూ ఉత్తమ విద్య ఉత్సవనరు. అని సర్వులూ గ్రహించాలి.

జ న ని

మాతృభక్తి, మాతృపూజ, భారతీయుల మతశాస్త్రం, సాహిత్యం శాస్త్రం, సామాన్య కళాశాస్త్రం, తత్వశాస్త్రం శాస్త్రం వివరించబడింది. మాతృపూజకు ఈ దేశం విచిత్రమైన, పురాతనమైన చరిత్ర ఉంది. మాతృదేవతను గురించి రూపాంధులూ వచ్చిన నవీన భావాలతోపాటు, ఆమెకొర్రకి నూతనరూపాలూ నవ్యపూజావిధానాలూ ఉద్భవించాయి.

ప్రాచీన కాలం నెమెటిక్, వాలెనీక్, ట్యూటానీక్, నార్మెక్ చాతులశాస్త్రాడా మాతృదేవత మీద విశ్వాసం పడే ఒకరూపంగా ఉన్నట్లు కనబడుతుంది. వారిలో అది కాలక్రమేణా తగ్గింది, భారతదేశం ఆమాతృత్వం తన ప్రభావాన్ని, అనాదికాలం నుంచి అధునిక యుగండాకా, ప్రసరిస్తూనే ఉంది.

మాతృపూజలు ఒకవిధమైన ఉత్సవాలుగా మాతృస్వామిక సమాజం ఆరంభమైనాయి. ఆకాలం జనులంతా కేంద్రస్థానం. సమాజం తమ స్థాయిని స్థానాన్ని పిల్లలు తల్లి వద్ద నుంచే సంగ్రహించడం సువిధితం. మాతృదేవత క్రమంగా శ్రీకాళీమాతగా రూపొందింది. సింధునాగరికతలో చెప్పని అర్థాంగిగా మాతృదేవత శ్రీమాతృంగా గోచరిస్తుంది. ఆభావానికి ఫలితంగా వైదిక సాహిత్యం మాతృదేవతలనేకాలుగా అవతరించారు.

వేదాలలో : పురుషదేవతలకే అధికం. స్త్రీదేవీ మూర్తులు స్వల్పసంఖ్యలో అందుగా కనబడతారు.

అదితీ : మొదటి స్త్రీ దేవత అనాలి. దేవతలకు మాత. పురాణాల్లో దేవమాతగా ప్రబలింది.

పృథ్వీ : మాతృపూజా పరిణామంబు అత్యంత పృథాన్వయంగల దేవత.
స్వర్గాధిపతితో కలిసే ఆమె పృథ్వింబుడుతుంది. బుంగ్వేడంబు 'మాతృం
' మా భూ మాత గావ్వడి ' అని విడిగా వేర్కానుడింది. తండ్రియైన
స్వర్గాధిపతినీ, తల్లియైన పృథ్వీసతినీ, తమకు పుష్కలంగా పండిపంటల
నిమ్మని జనులు వేడుకుంటారు.

అధర్వవేదంబు భూదేవిని కీర్తింపే గీతం ౧౭. సు. 12-1, 1-18౧ ఉంది.
"ఆమహామాత ధరితీ జనుంత్రి, జ్వల జేతే మేధస్సవదనూ, ఉన్నత బల
సంపదనూ, ఊర రాజకీయ సంపదను మనకు ప్రసాదించుగాక!"

ఐతరేయ బ్రాహ్మణంబు ౧8-5౧ శ్లోక భూమీశీనమైంది. ఉనిషత్తులతో
కూడా అలాగే ఉంది. లక్ష్మి అంటే పంట సిరి. శ్రీదేవీ భూదేవీ విష్ణుక్తులు,
పృథ్వీమాత యొక్క ద్వివిధమైన అంశలు - 1. భాగ్యము, 2. ఉత్పత్తి - ఇవి
ఆ అంశలు.

స ర స్వ తి

భారతీయ పృథాన దేవతల్లా సరస్వతి కూడా ఉంది. బుంగ్వేడంబు
ఆమె ఒక పవిత్రమైన నది. నదులను కూడా దేవతలుగా మాతృమరార్తులుగా
భావించడం భారతీయుల సనాతనాచారం. బుంగ్వేడంబు సరస్వతి దేవతగా
భావించబడి బలీపూజలకు కూడా అర్చనారాల్సింది. తరువాత ఆమె సకల
విద్యలకు అధిష్టాన దేవతయైన వాగ్దేవిగా పరిణమించింది. ఆమె వాహనం 'హంస'.²
ధవళనాహంస, ధవళ వస్త్రం, ధవళ దేహం, ఆమె స్వచ్ఛతకు చిహ్నం.
జగన్నాథ వివిధరూపాలలో సరస్వతి ఒకరూపం. బ్రహ్మదేవునికి భార్యయై
వేదాలకు మాతృమరార్తిగా పరిణమించింది. ఆమె గాయత్రీదేవియే. గాయత్రీ
దేవి ఉడంబూన్న గాయత్రీ, మధ్యాహ్నవేళలో సావిత్రీ, సాయంకాలం
సరస్వతి.

1. బుం. సు. 1. 168-33

2. Images of the Goddesss are found where the lion is her Vahana.
In some images in South India she is found seated on a pea-cock.
The lamb also is found to be her Vahana.

జైన బౌద్ధమతాల్లా కరాడా సరస్వతీదేవికి స్థానముంది. వారి సంప్రదాంతరాలనుసారం విద్యులకళి దేవతయైన మంజుశ్రీతా సరస్వతి కలిసి ఉంటుంది. మహాసరస్వతి, తిర్వహ్యసరస్వతి, షుక్లీసరస్వతి, షుక్లశారద మొదలైన నామధేయాలతో బౌద్ధులమెను వర్ణిస్తారు.

శ్రీ దేవి

మరాక మాతృదేవత లక్ష్మీదేవి, సమస్త సంపదలకు సర్వవిధనందరాలకు అధిదేవత. ఆమె మొదటిసారిగా బుంగ్వేడం : అ.బు.సం. 5-15: శ్రీసూక్తంతో కనుబడుతుంది.

లక్ష్మీదేవి కెందామరవై ఆసీనయై, ఎర్రనివన్నెలతో మెలుగాండూ, కెందామరలను ధరించేట్లు వర్ణించబడుతుంది. అందువల్లే పద్మ అనేవారు కలిగినట్లు శ్రీసూక్తం చెపుతుంది. ఆమె అడివిష్ణువుని అర్ధాంగి. పతరేయం బ్రాహ్మణంతో శ్రీదేవి భూదేవితో లీనమై పంపిరిగా పూజించబడుతుంది.

సర్వాంతర్యామియైన విష్ణుదేవునితో కలిసి, అరున కత్తిగానూ, సర్వసంపన్నయైన భూమాతతో కలిసి సుస్వల్పత్తిగానూ - శ్రీదేవి రెండు విధాలుగా గోచరిస్తుంది.

దేవి

బుంగ్వేడంతోని పడవ మండలు ఇరవై యైదవ గీతం ' దేవీ సూక్తంగా ' ప్రసిద్ధికెక్కింది. అంభోణి బుంపుత్రకుయైన వాక్దేవి, బ్రహ్మతో లీనమై పారవశ్యంతో :దేవీ: మహిమను కీర్తిస్తుంది. "సకల దేవతా రూపంతో చరిస్తాననీ, సకల సృష్టికీ కారకురాలననీ, భక్తి విశ్వాసాలవల్లనే తనను తెలిసికొ గలుగుతారనీ" చాటుతుందా గీతం.

బుంగ్వేదం 10 - 127 లో రాత్రి దేవీ మూర్తిగా భావించి కీర్తించారు. సామవిధాన బ్రాహ్మణం 3.38 లో రాత్రి మాతృదేవతగా వర్ణించబడింది. రాత్రిని లేక చంద్రుని స్త్రీశక్తిగానూ - అహస్సును సూర్యునితో లేక శివునితో పోల్చడమూ - తాంత్రిక తత్త్వంతో కనబడుతుంది. ఐతరేయ బ్రాహ్మణం 7.11, మహాభారతం 8, 34, 32, మార్కండేయపురాణం చుండీ అధ్యాయం - వీటిలో దుర్గాదేవికి ' రాత్రి ' అనేపదంతో అంతమయ్యే విశేషాలు ఉండడం గమనించవలసిన విషయం.

అంబిక - ఉమ - దుర్గ

శుక్లంబుజుర్వేదం 3-57 వాణజసేరు సంహితలో అంబిక ఇంద్రుని నోడరి, రుద్రునితోపాటు వచ్చి, బహిష్కరించబడిన అర్హులందుకామ్మని ఆగ్రేతంలో దోష్టక మవుతుంది. అది తైత్తిరీయ బ్రాహ్మణం 1, 6, 10, 40 లో పునరావృతమైంది. మైత్రాంయజీ సంహితలో 1, 10, 20 - ఈ అంబిక రుద్రునికి నోడరిగానూ, సతిగానూ కూడా వర్ణించబడింది. బుంగ్వేదానుబంధం 1 ఖిల 10-127 లోనూ, తైత్తిరీయ ఆరణ్యకం 1 10-1-2 లోనూ దుర్గాదేవిని అగ్నిమతి వర్ణంగలిపిగా వర్ణించారు.

ప్రతిపదార్థంలోని దివ్యశక్తికి దివ్యతాపస్సుకూ మూలం ఆ జగజ్జనని అని అధర్వవేదంలోని 6.38 గీతం కీర్తిస్తుంది. దేవదానవ యుద్ధవేళ దేవతలకు విజయం చేకూర్చుడని కథావనిష్ఠు వర్ణిస్తుంది. దుర్గ, భవాని, ఉమ, హౌమవతి, మొదలైన నామరూపాలతో అంబిక అర్చించ బడుతుంది. శివుని ప్రమాణాన్ని గణించ గలిగి గనక ఉమ ' ఓసీ తపస్సుమానుషు ' అని తల్లివేత కారుడింది గనక కూడా ఉమ గర్భ అనేవారు వచ్చింది. ఆమె పర్వతదేవతగా అర్చించబడేదనడానికి ఆమె వివిధనామాలే నిదర్శనం. అగజ, నగజ, పార్వతి, గౌరి, గిరిజ మొదలైన వామె వేర్లు. ద్రావిడుల ' ఉమ్మ ' అనేమాట 'ఉమ' కు మూల రూపం. ఆమె వాహనం సింహం. కాశీమాత నల్లని కరీరంతో, ఎర్రని నేత్రాలతో, నెత్తురుతో

తడిసిన ముఱంతా భంతుంకరంగం యుండని భారతం నౌష్టిక పర్వం
వర్ణించారు. పురాణాతిహాస కావ్యనాటకాలనేకం దుర్గాదేవి స్థితివర్ణనలు.
అనార్యులైన కురులకు ఆమె ' పర్ణశబరి ', లో కమాంత.

శక్తితత్వం

ఈ ప్రపంచం లో హృదిదాని సృష్టితీయరాలకు కారణం శక్తి అని
జానబారు. ఈ అనంతమైన శక్తి స్త్రీ సంబంధమైనదనీ, అంబుజేతనే
జగ్జ్ఞుని మహాచ్ఛక్తి అని భావించారు. హృది పురుషు డెవతకం ఒక స్త్రీదేవీమూర్తి
ఉంది. పురాణాల్లో పురుషుని స్త్రీమూర్తిగా ప్రకృతిని వర్ణించారు. మాయ,
బ్రహ్మశక్తి, అంబుజీవశక్తి, లక్ష్మీవిష్ణుశక్తి, రాధకృష్ణ శక్తి. అదిలో స్త్రీపురుష
భేదం లేక రెండూ సంపూర్ణంగా ఏకమైనవనే భావించారు. క్రమంగా అని
రెండుగా విడిపోయాయి. సృష్టిలో మొదటి జంతు అదే అయింది, బృహదా
రణ్వకావనిష్టు. ఈ భావాన్ని పురాణాలూ, తంత్రాలూ మహాయానమూ
మొదలైనవి విరివిగా ఉపయోగించుకున్నాయి. ఒకప్పుడు శక్తి అనే అర్థంతో
స్త్రీశక్తి అనీ, సత్యమయింది పురుషశక్తి అనీ భావించారు. కాని శివుడు గాని
శక్తిగాని ఒకరువినా మరొకరు సత్యం కారు.

మాతృదేవీ పూజా పరిణామం

సర్వాతీతమైన మహాజ్ఞుని యొక్క దైతన్యశక్తి అనేక రూపాలతో
అనేక కార్యాలలో సాక్షాత్కరిస్తుందని శ్రీ ఆరమిందుడు వివరించాడు. ప్రథమరూపం
మహాత్తరమైన ఆదిశక్తి. ఆది సర్వలోకాతీతంగా నిలిగి, కావలసిన సత్వాన్నీ
రూపాన్నీ పిలిచి చూపించగల అనంతశక్తి.¹

ద్వితీయ రూపం - సర్వాన్నీ సృజించే జగన్మాత. సమస్తలాలూ
వాసించి, సర్వోత్తమంగా నిర్వహించే మహాచ్ఛక్తి.²

1. Sri Aurobindo. "The Mother". p. 3

2. Ibid. p. 37

తృతీయ రూపం - వై రెండు క్తులను తనలో సమైక్యంచేసుకున్న
వ్యక్తిగత శక్తి. దివ్యస్వభావానికి మానవ మూర్తిత్వానికి మధ్యంతరంగా
వ్యవహరిచే అపూర్వశక్తి.¹

మూల ప్రకృతి లేక ఆదిదేవత ' మూడు మూర్తులుగా వ్యవహరిస్తుంది. సత్వగుణం ప్రభావంగా గల మహాసరస్వతి - రజోగుణం ప్రభావంగా గల మహాబ్జి - తమోగుణం ప్రభావంగా గల మహాకాళి - ఈ మూడు రూపాలు మూడు కారణాలవ్వకుండా ఆదిశక్తి రజగన్మాత నుంచి రూపాండాలు. ఆమె చతుశ్శక్తులూ చతుస్స్వరూపాలుగా ఈ లోకాన్నీ లోకసంబంధ కార్య కలాపాలనూ నిర్వహించడానికి ప్రాతినిధ్యం వహిస్తాయి. మాహేశ్వరి - మహాకాళి - మహాబ్జి - మహాసరస్వతి - ఇవి అచతుశ్శక్తి స్వరూపాలు.

జ్ఞానేశ్వరి మాహేశ్వరి

విశాల ప్రకాంతమూర్తి. సర్వలోక సామ్రాజ్య. దివ్యుని. అనంత కరుణాసాగర - మాహేశ్వరి:

మహాకాళి

ఈ మెలో దివ్యశక్తులన్నీ కేంద్రీకృతమై ఉన్నాయి. సంగ్రాహణ లో ఉన్న మూర్తియై ప్రపంచాన్నీ కంపింజనేన మహాచ్ఛక్తిగా గోచరిస్తుంది - మహాకాళి.

మహాబ్జి.

మధుర మంజులమూర్తి. గుప్త సౌందర్యరాశి. లయనానుకూల గానానికి అనుగుణమైన మనోహరాకారంతో కనిపించే చల్లని తల్లి. అసమాన సంపదకరా, రూపసంపదకు ఆశ్రయమైనది. సర్వులకు ఆశ్రయమైనది మహాబ్జి.

1. శ్రీ అరవింద్. " ది మదర్ " పేజీ. 37

మహాసరస్వతి

సమస్త విషయాలల్లా సంపూర్ణతను సమగ్రతను సాధించగల జనని.
సంపూర్ణత కదసరమైన పరిణతకృషిని సమగ్రజ్ఞానంతో సాధించగల దివ్యశక్తి,
మహాసరస్వతి. చండీపురాణానికి అనుబంధమైన దేవీకవచం లో దేవి సమస్తము
శైలపుత్రిక అని వర్ణిస్తారు. ఐకా వివిధ నామాలతో కీర్తిస్తారు. కౌశికి,
కాకాంబరి, భృమరి మొదలైన వేర్లు అనార్యుల దేవతలు, తార, భిన్నామత,
వర్ణకుబరి, మొదలైనవారు పౌర్ణదేవీ మూర్తులు.

దీనిని బట్టి ఒకవిషయం స్పష్టమవుతుంది మనకు. అనాదికాలం నుంచి,
లన్ని సమృద్ధిగాయాలూ వారు జననిని శక్తి స్వరూపిణిగా భావించి నేమిదేవారు.
అవిధంగా మాతృదేవతకు స్త్రీకి ఉన్నత స్థానమిచ్చారు.

మహామాత దుర్గాదేవి పూజావిధానంతో వంగడేళం ముండంబవెస్తుంది.
కాశీమాత వంగేయలకు ఇష్టదేవీమూర్తి. ఆమె వెలికత్తెలైన జయరాజింకలు
లక్ష్మీ సరస్వతులని చెబుతారు.

చండీమాత గాఢ జగజ్జనని యొక్క మహామాయను గురించి మనకు
పరిచయం చేస్తుంది. సర్వసృష్టికి ఆధారమైన మహాశక్తియే ఈ మహామాయకు
కూడా మూలకారణం. మహామాయయే మహాశక్తి అని అరవిందుడు
వివరించారు.

హృతివ్యక్తి, కరీరంశోని హృతికణంశోను తాను జీవించడం, చరించడం,
దృశ్యాదృశ్యమైన ఆదివ్యశక్తియే అనివిశ్వసించాలి. అదే సాధకుని విధి. హృతి వస్తువులను
జగన్మాతను దర్శించగలగడమే సాధనా ఫలితం.

1. ఆమెకోసమే పవననైనా చేయాలి. ఫలాన్ని కోరాలి గాని ఫలితాన్ని కోరగూడదు.
 2. సాధకుడు తానాక సాధనం మాత్రమే. అతని శక్తులన్నీ ఆమె వే.
 3. నిన్ను నీవు ఆదివ్యమాతతో సంపూర్ణంగా స్మృత్యవరమహాగలుగుతావు.
- మాతృదేవత ద్వారా సర్వేశ్వరునికి సంపూర్ణంగా అంకితం కావాలని శ్రీరామకృష్ణ
వరమహంస ఆచార్యపూర్వకంగా బోధించాడు.

మానవ మాత నుంచి దివ్యమాత రూపాంశింది. ఇది అధునికుల అభిప్రాయం. అందుకే మానవమాత కాకవిధమైన మహామా పాధాన్యమూ కలిగాయి. “దివ్యమాత భౌతిక స్వరూపమే మానవమాత” అనేభావం భారతీయ సంస్కృతికి ఉదాహరణం. ఒకవంగ కవి అవిషయరాన్ని రమణీయంగా వర్ణించాడు.

“మామూలుగా అవు దారిమెట పోతరాన్నప్పడు హాసిగిట్టుల
తాక్కిజివల్ల పర్పడిన చిన్నచిన్నగుంటల్లా నిలిచిన నీటిలో కూడా
విశాలమైన ఆకాశం ప్రతిబింబిస్తుంది. అలాగే ఆ దివ్యమాత ఈ లోకంలోని
తల్లులందరిలోనూ, పతల్లిలోనైనా సరే, ప్రతిబింబిస్తుంది.”

ప్రతిమాతా జగన్నాత అన్నభావం, భారతీయ సమామలలోనూ, గృహంలలోనూ స్త్రీకున్న గౌరవస్థానానికి ప్రబల నిదర్శనం. వివాహం కాని బాలికలను కన్యాకుమారిగా, ప్రేమించిన భర్తతోను తమిచే తరుణిని మూడేవిగా భావించడం. స్త్రీలకు గౌరవాన్నింకడమే, వారికీ గర్వకారణం.

ప్రపంచంల మరించే దేశంలలోనూ ఈ మాతృప్రాజాపరిణామం ఇలా కనిపించడం. ఇది భారతీయ సంస్కృతికి ప్రత్యేకత నిచ్చింది. ఈ మాతృభక్తి 19, 20 శతాబ్దాలలో దేశభక్తిగా పరిణమించింది. భరామాతంచే దేశమాత అనే ఆలోచన అంకురించింది. భరామాత మహామాతకదా! 1

దేశభక్తి మతవిశ్వాసమూ వేర్వేరించాయనీ, తత్కలితమే మగదేశ కవి బంకించందుని ‘ వందేమాతరం ’ అనే జాతీయగీతం ఆవిర్భవించడమనీ స్పష్టమవుతుంది.

రాజులెప్పుడూ ఒకేలాగే ఉండవు. అమోరారాత్రాలలో పరిభ్రమిస్తుంది కాలం. కాన్నాళ్లు వెన్నెల, కాన్నాళ్లు చీకటి. ఇది ప్రకృతి స్వభావం. లోకానికి మార్పు జీవితం.

ఈ మార్పు భారతదేశ స్త్రీజీవితంల స్పష్టంగా దౌతకమవుతుంది. వేదకాలంల స్త్రీల స్థాయి కైలాసశిఖరానికి వ్యాపించింది. ఉపనిషదుగంలలో కూడా స్త్రీలు శుద్ధీకాశంల మాయంగా విహరిస్తూ జీవించారు.

కృమంగా మేఘరాలు కమ్మకాసి, అంధకారాలు చెరిగేగాయి.
స్త్రీలు మరుగున పడిపోయారు. మరుగున పడిపోయారు. అంధకారం
అంధకారం యుగం.

కాసి, చీకటిని చెడగొట్టడానికి కాన్ని నక్షత్రాలు వెలుగును
వెడల్లక పోలేడు. చైవన్మయం యుగం లో దివ్యతారలు కాన్ని వెలుగులోకి
వచ్చాయి. అమహిమలు సమాజం లో తమ సముచిత స్థానాన్ని
నిలబెట్టుకో గలిగారు.

ప్రాచీన యుగానికి అర్వాచీనయుగానికి సేతువులైన అవనితామ
తల్లల ప్రీతిగాలు భారత మహాళల మహాత ఋషికి తార్కాణాలు.
చైవన్మయం యుగం లోని కాండరు సుప్రసిద్ధ స్త్రీలను గురించి కాంచె
తెలుసుకుందాం.

చైవన్మయం యుగం - స్త్రీలు

కీర్తి కేకం అందులో కతాబం నుంచి అరంభమైన అస్తి కోర్కెవం
దక్షిణ భారతం లో పడవ కతాబానికి బాగా వృద్ధి చెందింది. భక్తులూ తత్వజ్ఞులూ
అనేకులు జన్మించారు. వారిలో స్త్రీలు కాండరు సుప్రసిద్ధులైనారు.
వైదిక మత పునరుద్ధారకులు కుమారిభట్టా, చంకరాచార్యులు. మండన
మకుని భార్య సరసవాణి ఓభంబుభారతి మొదటి కుమారిభట్ట
అనుయాయుని, తరవాత చంకరాచార్యుని శిష్యురాలైంది. ఆనాటి విదుషీమణులలో
ఆమె అగ్రగణ్యురాలు.

తిలకవతి

తాను వెళ్లి చేసుకోవాలను కాన్న నైసికుడు యుద్ధం లో మరణిస్తే, మళ్ళీ
వెళ్లిచేసుకోడాని కాప్పుకోని స్థిరపిత్త. ఒకని కిచ్చిన మనస్సు సింకాకరి కియ్యని

ఆనంద జీవి. శివభక్తురాలై జైన మలాలందియైన తన తమ్మునికి శివాను
గ్రహం వల్ల ఆరోగ్యం కలిగింది అతన్ని శివభక్తునిగా మార్చిన మహిమాస్విత.
తీతకవతి విగ్రహాన్ని తిరువాడిగై ౧౮మె జన్మస్థలం ౧ అలంకారం అందడం
అమె గావ్వుతనానికి గురుతు.

మంగురూర్కరాశి

=====

పడవ శత్రువులతో మధురను పాపించిన కర్మఫలండ్ల మహారాజు
జైనమతావలంబి. అందున పట్టమహిషి మంగురూర్కరాశి శివభక్తురాలు.
మధురాధీశుల ఇలవేల్పు సుందరేశ్వరుడు. మంగురూర్కరాశి మహానం
అంకుకాని, భక్త సంబంధార్ మధుర వచ్చి, కునె చాండ్యుని కైపునిగా మార్చాడు.
సంబంధార్ గేరూలూ మంగురూర్కరాశి గుణగణాలు వర్ణించుకొంది.
అమె కరాణా నయనార్థలతో జకరుగా గౌరవించబడింది. అంకుకలతో భార్యలకు
భర్తల మీద చాలా పలుకుబడి ఉండేది మంగురూర్కరాశి జీవితం చాటుతుంది.

కర్మకామ అమ్మయ్యార్

=====

అమె శివభక్తి అనామాన్యమైంది. పరమశివుడామె భక్తికి వకుడై, అమె
కారీకలను తీర్చేవాడు. అది చూసి, అమె భర్త అమెను దేవతగా భావించి
పరిత్యజించాడు. అమె ఐహికాలను త్యజించి, కర్మకామ నుంచి తిరువాడంగాడు
వెళ్లి పరమశివుని మహిమలను కీర్తిస్తూ జీవిత కేళి గడిపింది. అమె నందరూ
' అమ్మగారు ' అనేవారు, అందువల్ల అమ్మయ్యార్ అయిందికాని, అసలు
వేరు పునీతవతి. "దైవభక్తిగలవారికి, సర్వజగత్తును సృజించే పరమశివుడు,
హృదయంలతో హృదయించే దివ్యజ్ఞాను" అని ఒక గీతంలతో అమె చెప్పింది.
' తిరుమురై ' అనే శైవగ్రంథంలతో అమె పాటలున్నాయి.

అక్కమహాదేవి

=====

వీరశైవ భుక్తులూ, కర్ణాటక సాహితీవేత్తలూ మహాదేవి అక్కకు సాచిరా గు
స్తీలు చాలా కాడ్డిమండలన్నారు. ఉదాహరణలూ పుట్టింది. తల్లిదండ్రుల వద్ద నుంచి

వచ్చిన శివభక్తి ఆమెను పట్టివదల లేదు. వివాహం చేసుకోక, బహికాలను త్యజించి, బసవేశ్వరుల ననుసరించింది. భక్తి భావాలను మంచి గేయాలగా ప్రకటించింది. ప్రతిగీతం పద ' చెన్నమల్లార్జున ' అనే మకుట ఉంటుంది. ఆమె వాక్కులు సూక్తులుగా స్వయం. అవి కన్ఘ్రాస్వియనే నీతివాక్యాలను పోలి ఉంటాయి. దైనందిన జీవితాని కతిసన్నిహితంగా, కష్టసుఖాలనూ, మానసికాంక్షాశనలనూ అవి వివరిస్తాయి. ఆమె కవయిత్రి, మరాఠు గ్రంథాలు రచించింది. ఆమెను గురించి ' మహాదేవి యాక్కన పురాణ ' అనే గ్రంథం రచించబడింది ఆమె గాఢతనానికి తార్కాణం. భక్తులూ కవయితులూ మాత్రమే కాదు, శిష్టకళాప్రేమాస్వాహుకులు కూడా అనేకులున్నారు.

రంగవతాక

పల్లవ రాజసింహుని వత్సుల్లా ఆమె ఒకరు. కంచిలోని కైలాసనాథాలయం దేవాలయపుష్పింశా నూతన విధానానికి నాంది పలికింది. ఆస్మిణ్ణానికి దోహదమిచ్చి ప్రముఖాత్య వహించింది రంగవతాక - అని దేవాలయంలాంటి పడవ కణాబ్దం సంస్కృత శాసనంలా ఉంది.

సెంటియూన్ మహాదేవి.

చోళరాజ్యాన్ని పాలించిన గండరాడిత్యుని పట్టమహిషి, సెంటియూన్ మహాదేవి. ఆరాజు శివభక్తుడు, ' తిరునిచ్చెప్ప ' అనే కావ్యాన్ని రచించాడు. అనతికాలంలాంటి మరణించాడు. సెంటియూన్ భక్తురాలు. శివుని వివిధరూపాలు కంచువిగ్రహాలుగా తయారుచేయించి, వాటిని అమరాశ్వాభరణాలను సమర్పించింది. ఆలయంలాంటి కళాకారులను పోషించి వారికి సకలసౌకర్యాల సమకూర్చింది. తిరుముక్కదళిం అమెవేరిట అమె మనుమడాక భవనాన్ని నిర్మించాడు.

ఆనాటి వారికి స్త్రీలను గౌరవించడమేలాగా తెలుసు.

మొదటి రాజరాజుని కామె సోదరి. బ్రహ్మచేక పాంతరాజు
వ్యవసాయదైన వితేంద్రచేవుని వివాహమాడింది. నేటి దాదాపురు వద్ద
వైష్ణవాలయరాన్ని కట్టించింది. శైవ జైన అలంకారాలనూ, వైష్ణవాలలనూ
నిర్మింపజేసి, వాటి పోషణకు విరివిగా ధాన్యరూపం చేసింది.

కుంకుమ మహాదేవి

బనవానైన పరిపాలించిన అలవ రాజైన చిత్రవాహనుని భార్య కుంకుమ
మహాదేవి - అని కాసనాల వల్ల వెల్లడవుతుంది. ధార్వార్ శిల్పాలాని లక్ష్మీశ్వర్
చిగ్గర ఒక జైనాలయరాన్ని నిర్మింపజేసింది. పారణ్య గర్భదానం చేసి, అమరాలస్య
రథాలనూ, గజాలనూ కూడ దానం చేసింది.

శాకమహాదేవి

బాదామీ రాజైన రెండవ విక్రమాదిత్యుని పట్టమహిషి. ఈ నాడు విరూపాక్ష
అని పిలవబడే శాకేశ్వర దేవాలయరాన్ని నిర్మింపజేసింది శాకమహాదేవి. అజేవాలంకు
శిల్ప నిర్మాణానికి సంతోషించి, ఆగ్రామంలాని శిల్పాలకు యువంది పన్నులు
వేయకుండా చేసింది. “భారతదేశంలాని ఆత్మన్నత దేవాలయాలలా అది ఒకటి”
అన్నారు అనందశై. కుమారస్వామి. నృత్యగాన కళలను ప్రోత్సహించింది
శాకమహాదేవి. అచల అనే కళాకారిణి నూతనరీతిని బాధించే నాట్యకేంద్రాన్ని
కళాకాలను స్థాపించడానికి సహాయం చేసింది.

దానమితామణి అత్తిమావై.

ఈమె రాణి కాదు. మల్లరంకు అనే గొప్ప విలుకాని కూతురు.
చాళుక్య నైన్వాధిపతియైన నాగదేవుని పెళ్లిచేసుకుంది. పతి మరణానంతరం ఆమె
జ్ఞానమతాన్ని ప్రోత్సహించడానికి కుద్యపించింది. జ్ఞానమత గ్రంథాలను రచింపజేసింది.

1500 జైన్ విగ్రహాలను, అలంకారాలతో సహాదానం చేసి 'దానచింతామణి' అనే బిరుదు నార్జించింది. అనేక జైన్ దేవాలయాలను కట్టించి, వాటి పోషణార్థం గురుకి అనే గ్రామాన్ని దానం చేసిస్తుంటుంది.

రెబ్బలదేవి

సామాన్యకుటుంబంలో జన్మించింది. బళ్లారి జిల్లాలోని హుళిహళ్లి వేదశాస్త్రాలకు సింహం. రెబ్బలదేవి కూడా పండితురాలు. రాంరువేడుడనే నేనా సాయకుని భార్య. అన్నసత్యం కట్టించింది. కళల నభ్యసించి కళలను పోషించింది.

శాంతలా

హంపిరసల రామ బత్తిగువే జైనమతం విడిచి, వైష్ణవ మతాన్ని స్వీకరించాడు. ఆయన రాణి శాంతలా మాత్రం జైనమతాన్ని ఆశ్రయించింది. బెల్గాళాలో శాంతిడినున కాక దేవాలయం కట్టించింది. విష్ణుమూర్తి విగ్రహాన్ని కూడా తయారుచేయించింది.

అనాడు స్త్రీలకు ప్రతిపక్షయంలాగా సావితంత్యం ఉండేది. మతంలో ఎవరి యుష్టంవారిది. అధిక సావితంత్యం కూడా ఉండేది. స్త్రీకి సహనం ఎక్కువ. మతసహనం కూడా ఎక్కువే. కళాసక్తులు స్త్రీలు. కనుకనే కళలను పోషించే వారు. వారు గౌరవస్థానాన్నాక్రమించారు కనుకనే, భర్తలు వారి ధర్మకార్యాలను పోషిస్తూపోవేవారు. వారిడన్నతమైన స్థితి.

క వ య త్స లు

ప్రాచీన కాలం నుంచీ కర్ణాటక దేశంలో విదూషీమణులు, కవయిత్రులు చాలా మంది వెలుగులోకి వచ్చారు.

జయభట్టారక ఉత్తమ రచయిత్రు.

కీ.స. 1100 లో మొలకలు పుట్టిన మొలకలు మొలకలు కాంతి కవిపండితురాలు. ' కాంతిహంపన సమస్యగళు ' అనే పద్యకావ్యం వ్రాసింది. ' అభినవవాగ్దేవి ' అనిపించుకుంది.

మొలకలు

తెలుగువారిలో పేరెక్కిన కవిమంత్రి మొలకలు. ఆమె రచించిన రామాయణం పరిమాణంలో పుట్టినా, పరిమార్చినా గావ్వది. సుఖమైన, గుభీర గమనం. ఆంధ్ర సాహిత్యంలో మొలకలు రామాయణానికి ఉత్తమ స్థానముంది. అవకాశాల్లో స్త్రీలు సకలకళానిపులులవుతారు.

ప రి పా ల కు లు

ఇంతవరకు భక్తులూ కవిపండితులూ అయిన భారతస్థిలలో బహుకాష్ఠిమండిసి గురించి తెలుసుకున్నాం. సమాజంలో వారికి గౌరవం ఉంది. గృహంలో సావితంత్రం ఉంది. ఆ కాలంలో వారు హాస్యస్థితికి దిగజారిపోలేదు.

శక్తి సామర్థ్యాలను గుర్తించేవారు, అర్హులైనవారికి సమంజస స్థానాలు లభించేవి. స్త్రీల జీవితాలు సుఖంగానే సాగేవి. వారికి అధికారం కూడా ఉండేది. సమర్థతతో దేశాన్ని పరిపాలించే శక్తి సుపాదించే రాజకీయగుర్తుల స్త్రీలు గావ్వగా రాణించేవారు.

అటువంటి పరిపాలకులలో కాందరీని గురించి కూడా మనం కాంచే తెలుసుకుందాం.

శ్రీరామహదేవి

ధృవుడనే రాష్ట్రకూట చక్రవర్తికి శ్రీరామహదేవి పట్టమహిషి. శక్తిమంతుడైన ఆరాట రాజకీయాలలో దేవరి సలహాలను తీసుకునేవాడంటే, ఆమె ఎంత ప్రజ్ఞావంతురాలో పేరెదెప్పాలా? పతి అనుమతి లేకుండా అనేక దానధర్మాలు

చేసిరి. అదిషయం అమె స్వాతంత్ర్యాన్ని చాటుతంది. పాంఛాల రీతిలో
బాణునితో సహానురాగిని రాజుచేరుడు పోరాన్న కవయిత్ర శ్రీల, శ్రీరామిక
ఈ మెంతు కావచ్చు.

అక్కాచేపి

వనవాసి పొలికుడైన మంరూరవర్మ భార్య అక్కాచేపి. అమె స్వతంత్రంగా
కూడా రాజ్యాన్ని పరిపాలించింది. రణరంగులలో భీకరమర్యాగా విచ్ఛింభించిన
వీరనారి. అనేక దేవాలయాలను నిర్మించింది. రాజ్యంపై విద్యాభివృద్ధికి అసక్తిని
వ్యదర్శించింది. అమె పరిపాలనా దక్షతను ఇతర రాజులు ప్రశంసించారు.

నాయకురాలు

ఒక సామ్రాజ్య స్త్రీ శక్తి సామర్థ్యాలతో మహాసత్ స్థానమాక్రమించింది.
పలనాడును పాలించే అనుగ్రాహును తనచేతికిలుబామ్మనుగా చేసింది. మహామేఘావీ,
వీరుషా అంటున అమాత్యుడు బ్రహ్మనాయకుడు, అతని అంకణించింది.
అనుగ్రాహుని తరవాత రాజైన నలగామని కూడా తనవెప్పువేతల్లో వెట్టుకాసి,
రాజ్యాన్ని పాలించింది. పలనాటి యుద్ధానికి కారకురాలు అనాయకురాలు
I అసలువేరు నాగమ్మ I రణరంగులలో పోరాడి వీరస్వర్ణమలకరించిన నారీమణి.
స్త్రీలు అబలలుకారని ఆమె బోధింపుచేసింది.

రుద్రమాంబ

దీరుగల్లును పాలించిన కాకతీయచక్రవర్తి గణపతిదేవుని పుత్రిక. కుమారులు
లేకపోవడం వల్ల ఆమెనే తనవారసురాలిగా ఆచక్రవర్తి ప్రకటించాడు. స్త్రీపాలనను
సామంతులు సహించలేదు. కాని రుద్రమాంబ శక్తితోనూ, యుక్తితోనూ
వారినణచింది. యరాడవరాజైన మహాదేవుడు ఆమె మీద దండెత్తి వచ్చినప్పుడు
రుద్రమాంబ స్వయంగా నైన్యాన్ని నడిపించి, శత్రువులతో పోరాడి, విజయరాన్ని
సాధించింది. రాజ్యంపై శాంతిభద్రతలను స్థాపించింది. ప్రజాసంక్షేమం కోసం

నిరంతరం కృషిచేసి నిర్మాణకార్యక్రమాలు నిర్వహించింది. ఎమె షిఫ్ట్ కురాలు.
అయినా అంతర మరల వల్ల సహనాన్నీ సమరంతాన్నీ చూపించింది.
ఎన్నోదేవాలయరూలను నిర్మించింది. దానాశ్రమాలు చేసింది. కళలను విద్యలను
పోషించింది. వీరభద్రుడనే తరార్లు వాళుకుప్పని వరించింది. ఇద్దరు పుత్రికల
జన్మంత్యంనైంది. మార్కాపోల్ అనే గ్రీక్ యరాత్రికుడు రుద్రమాంబ
రాజ్యంపై వ్రమంబ వాణిష్ట పరిశ్రమ కేంద్రాలను దర్శించి నాడిచేపన్నతికి
అశ్చర్యపడి ఎంతో హాసంపొందాడు. అవకాశాల్ని అతివలు అవసరాలన్నీ పరిపాలించే
గలరని రుద్రమాంబ పరిత్యజాపి చెప్పింది.

గణపాంబ

ఈమె రుద్రమాంబ బెల్లెలు. కాట నాయకుల వంతుల పేతనాయకుడు
గణపాంబను వరించాడు. భర్త యుద్ధానికి వెళ్లిప్పుడూ అరుణ మరణానంతరమూ
రాజ్యాన్ని స్వతంత్ర పరిపాలించిదామహారాణి. ఈమె కూడా షిఫ్ట్ కురాలు.
రెండు శివాలయాలను నిర్మించింది.

గుంగాడేవి

జియంనగరాధీశ్వరుడైన రెండవ కంఠరాయని సతీ గుంగాడేవి. భర్తతో కూడా
జైత్రయరాత్రికు వెళ్లిన ధీర. ఆమె పండితురాలు, కవయిత్రి, కంఠరాయని
వీరగాళ్లను “మధురాజియం” అనే సంస్కృత కావ్యంగా రచించింది. గుంగాడేవి
తెలుగువారి అడవడుచు, తెలుగురాణి.

ముస్లింలలో అగ్రగణ్యులైన అతివలు

మహమ్మదీయ ప్రాభవంపైకి వచ్చిన దేశాలలో అడవారిని వెనక్కినెట్టడం
జరిగింది. జాతీయ దీవనంపైని సాంఘిక, సాంస్కృతిక, రాజకీయరూపి రంగాలలో
ముస్లిం పరిత్యకారులు స్త్రీలకిచ్చిన ప్రాధాన్యం బహుస్వల్పం. పురుషులు చేసిన
వ్రతి చిన్నవనినీ వైకెత్తాడు, స్త్రీల కిచ్చిన ప్రాధాన్యం బహుస్వల్పం. ఈ స్త్రీల
విషయం పూర్తిగా వదలివేశారు.

ముస్లింములు స్త్రీల నభిమాన స్థితిలో ఉంచినందుకేరాదు. మహమ్మదీయులకు స్త్రీలు పవిత్రమైన స్త్రీలు, జనానాలో జాగ్రత్తగా కాపాడబడేవారు. అందువల్ల షరీఫాబాదులకు కంటపడకుండా చేశారు. స్త్రీలు చేసే పాపానికి పురుషులకు పరిహారమునకరంగా ఉండాలని వారి నమ్మకం. స్త్రీల వేరు దేవుడం వారి నగరవరదడమున్న అభిప్రాయం వెలిగిపోయింది. ఒకవేళ తప్పని సరిగా చెప్పవలసి వస్తే, ఫలానా వారి పుత్రిక - ఫలానా వారి నోడరి - ఫలానా వారి భార్య అనిపెట్టాలి, దేరుకి ముందు ఇస్మతేవనా అమాయకత్వానికి ఆశ్రయం అనిగాని, ఇష్మతేమాబ్ పవిత్రాశ్రయం అనిగాని చెప్పి చెప్పాలి. అంటే తమకుగా తాము వేరుపాండడానికి వీలులేదు. వారిని ఇళ్లలోనే ఉంచి, బైటకు రాకుండా చేశారు.

అయినా, ఇంకా బైటా గాప్పనులు చేసిన ముస్లిం మహిళలు తేకపోలేదు. కాని వారిని గురించిన వివరాలు అందుగా దారుకుతాయి. తల్లిదండ్రుల కోసం, తాడబుట్టువుల కోసం, భర్త కోసం, సంతానం కోసం, కుటుంబ గౌరవాన్నీ జీవభాగవాన్నీ రక్షించడం కోసం వారెంతో కృషి చేసి త్యాగం మాపించారు, దానధర్మాలు చేశారు. కాని అవివేకి రాలేదు. అక్కడక్కడ కాంత మంది వేర్లు కాడ్డిగా కనబడతాయి. అవి తప్పని సరిగా చెప్పవలసి వచ్చింది.

కాదరం మహమ్మదీయులు మనదేశానికి వచ్చిన వారు, పూర్వకాలపు నామాడిల్ అవారాలను తీసుకొనివచ్చారు. నామాడిక్కులు ఒకవేళ స్థిరంగా ఉండేవారు కారు. బయళ్లలో తిరిగేవారు. వారు అడవారిని జనానాలో ఉంచడానికి వీలుండదు గదా! తమతో తిప్పిపోవాలి. అందువల్ల కాన్ని కట్టుబాటు తగ్గి, స్త్రీలకు కాంత స్వేచ్ఛకలిగింది. వారిని పురుషులతో సమానంగా చూసేవారు. పురుషులు పక్కనే గుర్రాలమీద స్త్రీలు కూడా స్వారీచేసేవారు. విల్లములు చేపట్టి పోరాడడానికి తయారుగా ఉండేవారు. షరీఫాబాదుల విషయాలలో స్త్రీల సహాయం పురుషులు తీసుకునే వారు. గోల్డెన్ హోర్నోజాన్ రాజులు అరునతో దర్బారులో కూర్చుని అగంతకుల నాహ్వానించే ఐన్ బటరాటా వివరిస్తాడు.

అండ్ వారు విద్యావతులనే వివేకవతులనే తెల్లముపుటుండి. వారికి కాంతవరకు స్వేచ్ఛ కూడా ఉండేది.

భారతదేశం మొగల్ చక్రవర్తులు రాజులు రాజకీయాలలో అరితేరిన వారు కాండరు లేకపోలేదు. బేబర్ కు సలహాలనిచ్చే వారిలో ముస్లిములు అతని తల్లి ఐతలకె నిగార్, నోడరి హాన్ జాడీ బేగం. హుమాయూన్ కూడా తనరాజులతో రాజకీయాలను గురించి సంప్రదింపులు జరిపేవాడు. దానికాసం వారానికి మరొక రోజులు కేటాయించేవారు.

వారిలో బహువత్సీత్యం చాలా ఎక్కువగా ఉండేది. అయినా శక్తి సామర్థ్యాలు గల స్త్రీలు గౌరవస్థానాన్నాక్రమించేవారు. అటువంటి వారిని గురించి క్లుప్తంగా తెలుసుకోవడం అవసరం.

రజియరాసులనా

బానిస వంశాధైన ఈ క్లౌడ్ ముష్ కుమార్తె. ఢిల్లీ సింహాసనాన్నిక్లింపిన పక్షిక స్త్రీ. ఈ క్లౌడ్ ముష్ కి కాడుకులున్నారని గాని, తనకు వారసురానిగా కుమార్తెనే ప్రకటించాడు. అందుకు కారణం ఆమె శక్తి సామర్థ్యాలే. ఖురానూ, చాస్త్రాలూ రాజనీతీ పఠించింది. ధైర్యసాహసాలు గల వీరనారి. యుక్తితో సామంతులను స్వాధీను చేసుకుంది. రణరంగాలలో యుద్ధం చేసి తిరుగుబాటు దారుల నణచింది. ఆమె స్వల్పకాలమే రాచరికంలో ఉన్నా, ఆమె పరిపాలనలో ఎవరూ ఎట్టి లోపాలనూ కనుగొనలేదని చరిత్రకారులు వ్యాచారు. కష్టనష్టాలను లెక్కచేయక, అజయ్యాలకు జంకక, నిరాశపడక, తన స్థానాన్ని తాను నిలువోడానికి ప్రయత్నించిన రజియరా ఒక గొప్ప వెలుగు. స్త్రీశక్తికి నిదర్శనం.

గుల్బదన్ బేగం

బేబర్ చక్రవర్తి పుత్రిక విద్యావతి, భక్తురాలు, తన 52వ యేట మక్కా యాత్ర చేసివచ్చింది. మేథాశక్తి అనుభవ సంపదా గల గుల్బదన్ బేగం "హుమాయూన్ నామా" అనే గ్రంథం వ్రాసి తనమీద కావ్యతం చేసుకోగలిగింది.

అ.క. 1. అంగ్లానువాదమున్న పర్షియన్ గ్రంథం. శ్రీమతి ఎ.బివరెడ్డి దానికి 1902 లో నోట్స్ వ్రాసి ప్రచురించింది.

హుమాంసురాన్ పరిపాలనకు సంబంధించిన ఆనేక ముంపుపిఠురాలు
అగ్రంశం వల్ల బైటపడ్డాయి. ఆమె యితః గౌరవాన్ని సంపాదించింది.

నూర్జహాన్ బేగం

అవెంది నిజమైన ప్రేమగాఢ. పరిష్కారదేశాలని సామాన్య
కుటుంబంలా జన్మించి, జీవన్ పాథి కాసు తల్లిదండ్రులతో కూడా భారతదేశం
వచ్చి, పాడుషా అనుగ్రహానికి పాత్యురాలైంది. షేర్ అప్పున్ ఆశీఖుశీహాన్
ఆమె ప్రథమ భర్త. అతడు నిహతుడయ్యాక ఆమె పాడుషాకి భార్య అయింది.

అత్యంత నౌందర్శవతి, వివేకవతి, విద్యావతి, సంభాషణలతో చమత్కారం
గలిగింది. అందుకే జహంగీర్ హృదయరాసి కథినేత్రు కాగలిగింది. గుర్రపుస్వారి
వేయగలిగింది, ఆయుధాల ప్రయోగానికి తెలుసుకుంది. రాజకీయాలతో
ఆరితేరింది. పరిపాలనా భారమంతా ఆమెమే భరించింది. ఒక గ్లాస్ బ్రెస్ట్ యానకి
తనరాజ్యాన్ని నూర్జహాన్ కి విక్రయించానని భ్రష్టిగా జహంగీర్ అన్నాడు.

గులాబీ అత్తరు కనిపెట్టింది నూర్జహాన్ అంటారు. ముటలతో కాత్తకాత్త
రకాలు తయారుచేయించేది. నగలూ, నాణేలూ కూడా అందంగా
తయారుచేయించేది. “జహంగీర్ ఆనతితో ఆయన జీవిత భాగస్వామిని
నూర్జహాన్ పేరుతో బంగారం నూరు రెట్లు అందం సంతరించుకుంది.” అని
ఒకనాణెం మీద చెక్కారు. రాజకీయంగా పర్వదిన కుట్రల నెడుర్కాసి,
హారాడి, రుంకుత్తిని ప్రయోగించి, కష్టాల నుంచి బైటపడింది నూర్జహాన్.
“మన పకాంత సమాధిపై ప గులాబులూ పరిమళించవు. వికసించవు.

ప కాయలూ మధుర గీత మాలపించడు...” ఈ విధంగా నిరాడంబరంగా
ఆమె సమాధి మీద వ్రాత కనిపిస్తుంది.

జహానారా బేగం

షాజహాన్ ముంతాజ్ కుమార్తె. నౌందర్శమూ, మేధాశక్తి ఆమెలో
మేళపించాయి. నవాసక్తి కామె తార్కాణం. అనేక మంది మొగలరాకుమార్తెల

వలెనే ఆమెకూడా అవహాపిత. భార్య పింఠాగంత దుఃఖించే తండ్రిని అనునయిస్తూ సేవపెట్టరా డీపించింది. అపారమైన ధనానికి అధికారిని, పేద సాక్షుకు దానధర్మాలు చేసింది. భారతీయ సామ్రాజ్య నాడరించింది. అన్నకమ్మల మధ్యవచ్చిన పోల్లాటలను మాన్పించడానికి చాలా పాట్లు పడింది. కళావంతమైన సమాధిని క్రామమొందుదీన్ పేర కట్టించి ఆమెత ధనాన్నిచ్చింది. పిల్లలంతా ఆమెకు మక్కువ. నీతి నియమాలచే జీవించింది. ఆగ్రాలోని జామామసీద్ ఆమె కట్టించిందే. తాను నిరాడంబరంగా జీవించింది. తన సమాధిని కూడా నిరాడంబరంగా తయారుచేసుకుంది.

“నా సమాధిని ఆకుపచ్చగడ్డి తప్ప మరేదీ కప్పరాదు. పల? నిరుపేదలైన

మర్త్యులకు అగడ్డకప్పే శైర్యకవచంబగును.”

అమాబలామె నిరాడంబరత్వానికి, జనానురాగానికి సాక్ష్యంగా కలకాలం నిలిచిపోతాయి.

జోబున్నీసా

బెరంగజోబు కుమార్తె. అండవందాలూ, తెలివితేటలూ గల ఆరాకుమారి సాహిత్యాభి రుచిలో మిన్న. ఆమె కసాభారణమైన జ్ఞాపకశక్తి ఉంది. చిన్నతనంలానే ఖురాన్ సుతనూ శత కంఠస్థం చేసింది. పర్షియన్ ఆరబిక్ భాషలు నేర్చుకుంది. పండితురాళ్ళకాక కమలత్రి కూడా అయింది. మరాఠీ అనే కలంపెరుతో ఆ పద్యాల పక్కడించారు. ఆమెకాక మంచి గ్రంథాలయం ముండేది. ఆమె కూడా బలవంతంగా అవహాపితగా డీపించింది. కవిపండితులను పోత్సహించి, అనేక గ్రంథాల రచనకు కారకురాలైంది. ఆమె జీవితం వాస్తవంగా కళాత్మకం.

మతరంగల్ ముస్లి కాంతలు

బీబీఫతీమాసామ్.

స్వార్థంతో రాజకీయరంగం అల్లకల్లాలుగా ఉన్న సమయంలో స్వార్థ రహితుడైన స్త్రీ పురుషులు ఆధ్యాత్మికాన్నతి కోసం కృషిచేశారు. అటువంటి

వారిలో బీబీఫతిమా నామె ప్రముఖురాలు. ఆమె భక్తురాలు. కవయిత్రి. ఆనేక పర్షియన్ గీతాలు రచించింది.

“రాష్ట్రముక్కల కాంత మరాకరికి పాలు పంచగల వానికి,
ఒక గిన్నెడు మంచినీరేండు గలవానికి వేయదీవన లుడుతాయి.
పడివేల ప్యార్థనలతో, ఉపవాసదీక్షలతో పాండలేని ఫలితాన్ని
దానంవల్ల అందుకో గలుగుతారు” :

ఇటువంటి విశాల దృక్పథం గల భావాల్తో ఆమె వ్యాసిన గీతాలు జనానురంజకమైనవి.

బీబీపీజా

జామిందీన్ ఆలీయారా అనే భక్తుని కన్నతల్లి, మహిమాస్వీతురాలు.
ఆమె భక్తి వల్ల కుమారుడు మృత్యు ముఖ నుంచి బయటపడ్డాడు. తన చావును
తాను ముందుగా తెలుసుకున్న పిజ్జాసి.

ముస్లింలలో మరనారులు

చాంద్ బీబీ

చాంద్ బీబీ 1547-99 అహమద్ నగర్ ముల్తాన్ హుస్సేన్ నిజాంషా కుమార్తె.
బీజపూర్ నవాబ్ ఆలీ ఆదిల్షాను వెండ్లాడింది. విద్యావివేకమూ గల రాకుమారి.
నైసిక చిక్షణనుడి, జైత్రయాత్రలలో పాల్గొనేది. భర్త మరణానంతరం ఆమె పరిపాలనను
సహించని సామంతులు ఆమె మీద కుట్రలు పన్నాడు. ఆమె ధైర్యంతోపోరాడి,
జయరాజులను లెక్కచేయకుండా ముందుకు సాగింది. ధిక్కారములను
కూడా ఎదిరింది. పరిపాలనా దక్షత, నైసిక చిక్షణ స్వేచ్ఛలతో ఆమెకు ప్రధాన
సుగుణాలు. ఆమె జీవితం విషాదాంతమే అయినా ఔన్నత్యాన్నీ అధికారాన్నీ
అనుభవించింది.

సావోబ్

కాబూల్ గవర్నర్ గా నియమించబడిన అమీర్ఖాన్ భార్య సావోబ్. ఎప్పుడు
సంక్షోభాలతో కూడిన కాబూల్ రాష్ట్రంలో శాంతిని నెలకొల్పిన అమీర్ఖాన్ కు

కుడిభయం నావోజ్జీంరేం. పతిమరణానంతరం కాబూలే వ్యవహారాలను దక్షితత్వ నిర్వహించిండా వీరనారి. తిరుగుబాటుకారులను సురూన్నా, భయరూన్నా శాంగడీసింది. అపీరనార్కి ధీరచిత్త, యుక్తిత్వనూ, శైర్స్యంగానూ ప్రతిష్టలను నాథింపింది.

వేదకాలంనా స్త్రీలం ఉషఃకిరణాల వంటి వారం. తామం వెలుగుతూ తమ చుట్టూ వెలుగుసిపెవారు. అన్నిరంగాలనూ స్వచ్ఛననుభవితూ పురోగమించారు. ఉషఃకల్యణంనూ, ఇతిహాసంకలనంనూ స్త్రీలస్థాయి కాంఠే దగ్గినా గౌరవానికి సుజీవనానికి శాటుతేలు. విద్యాసంఘా, మేళా సంఘా స్త్రీల జాన్నతాస్యికి కారణాలు.

ఉషనంకనమూ, వేదవిద్యాభ్యాసమూ స్త్రీలకు నిషేధించడం వల్ల వారి స్థాయి, ప్రభావమూ దిగజారడం మొదలు వెట్టాయి. ముస్లింల దండయాత్రలూ, ఆధిపత్యాలూ వచ్చి స్త్రీ జీవితాన్ని అభావనం చెరాయి. మానవ సంరక్షణ కోసం స్త్రీల కొన్నాకాత్త ఆచారాలు తెప్పివెట్టారు.

బాల్యవివాహం - పరదా - సతి - ఇటువంటివన్నీ స్త్రీల ముస్లితినీ చాటుతాయి. అడవిల్లగా పుట్టడమే మహాపాపంగా అనుకానే రాజులు వచ్చాయి.

సంఘసంస్కరణ చక్రము

భారతదేశం లో స్త్రీల పరిస్థితులను వేరకాలం నుండి పరిశీలించాం. ఆర్యసంస్కృతి స్థానం నుండి స్త్రీల జీవితం క్రమంగా వతనమైంది. ముస్లిం పరిపాలనా కాలంలో స్త్రీలకు దుర్భరస్థితి ప్యాప్తిందింది. మహమ్మదీయరక్షణ కాలం ఆడవారు అనేక నియమాలకు లోబడి గావలసి వచ్చింది. విద్యలేదు, స్వేచ్ఛలేదు, ఇళ్లలో చాకిరీ చేస్తూ వసిస్తుండవలసి వచ్చింది.

వైగా 'సతి' వంటి దురాచారాలు ప్రబలాయి. అడపిల్లలకు గంగాక్షిలో పారబేయడం, చిన్నపిల్లలకే వెళ్లిళ్లు బేయడం, బాలవితంతువులు సుమతీ అవకాశాలపై లేకపోవడం - ఇటువంటివి స్త్రీ కీమతాన్ని దుర్భరం చేశాయి.

ఇంతలో అంగ్లపాలన వచ్చింది. అంగ్ల విద్యాభ్యాసం ఆరంభమైంది. దానితో, పాశ్చాత్యదేశాలలోని పరిస్థితులను భారతీయులు గ్రహించారు. యూరప్ దరిత్రనూ, సాహిత్యాన్నీ పఠించిన యువతరులలో నవీనభావాలు తపన్నై మైనాయి. వారి మనస్సులు వికసించాయి, నూతన చైతన్యం అంకురించింది.

పాశ్చాత్యదేశాలలోని స్త్రీల పరిస్థితులను తెలుసుకున్నాడు అక్కడ వెల్లిరు, అక్కడ చీకటి. మనమీ చీకటిని పోగాట్టలేమా? వెల్లిరును చేపట్టలేమా? ఈ ఆలోచన అంకురించాయి.

బుగ్వేదకాలంలో సహగమనం కనిపించదు. భారతంలో పాండూరాసుతో మాప్రి సహగమనం చేసింది. క్రీ.పూ. 500 నుండి నివాసానంతరం అయిన భార్యలు నలుగురు సహగమనం చేశారు. వారున్న తల్లి యుక్తావతి భర్త మరణానంతరం తనదేవాన్ని అగ్నికాహుతి చేసింది. దాసదాసీలు కూడా సతివేసేవారు. అది ఇబ్బందైనా అది సరిగ్గా కాని బలవంతంగా కాదు. రాజపుత్ర స్త్రీలు 'జోహార్' మంటల్లో చూకి పాణాలు విడవడం చేసేవారు. అది ఇబ్బందైనా అది సరిగ్గా కాని బలవంతంగా జరిపించే దురాచారం. అది బెంగాల్ లో ఎక్కువ. 1803 లో 438, 1815 లో 378, 1817 లో 780, 1818 లో 839 సతులు జరిగినట్లు తెలుస్తోంది. అక్బర్ మొదలైన వారు దాసినావడానికి ప్రయత్నించి విఫలమైనారు.

నరణులు దురాళ దురాచారు. పరరాన్ని అనేక విధాల బాధచెట్టడం ముందిదని కాండరి నమ్మకం.

హృదయం అక్షానం, నిరక్షరాస్యత, మూఢవిశ్వాసాలూ, ప్రబలడం వల్లనే దురాచారాలు మరీ పెరిగిపోయాయి.

అసలు దురాచారాలు స్త్రీలనే కేంద్రంగా చేసుకుని విస్తరిస్తాయి. వాటిని పోగొట్టాలంటే, స్త్రీలను ముందరింకా వెట్టాలి. అదే సంఘ సంస్కరణం.

స్త్రీవిద్య - బాల్యవివాహాల నిషేధం - వితంతు వివాహాల ప్రోత్సాహం - సహగమనాల నివారణం - ఇవి హృదయ సంస్కరణలు. కానీ, అనేక తాత్కాలికంగా పాటుకుపోయిన దురాచారాలనూ, మూఢవిశ్వాసాలనూ వెకలించడం సులభ సాధ్యం కాదు. పది పదురేత మిడిసి.

డానికితాడు సమాజం అనే అస్పృశ్యతా కులతత్వమూ చెలరేగి చేరాన్ని క్షణక్షణం తీసుకువచ్చాయి. స్త్రీలు వివేకవతులైతే ఈయనర్థాలను నివారించవచ్చునని కాండరు షిక్షానులు భావించారు. దేశాన్ని తీసి వాతీయరాఘవ్యదయరాన్ని కాంక్షించిన స్వార్థతాగ్రులు వారు, ధీరులు. సంఘసంస్కరణకు తీవ్రమైన ఉద్యమాన్నారంభించారు.

సమాజం అనే స్త్రీలు కోర్కెలను పూనాన్నీ హృతిష్టనూ, పునరుద్ధరించడానికి వారు దీక్షతో హయత్నించారు. సనాతనుల సవాళ్ల నెదురొచ్చారు ధైర్య సాహసాలతో. పేదకాలనాటి స్త్రీల ఆశయాలను పునరుద్ధరించడానికి శ్రమ సంకల్పించారు. వారి కృషి అసామాన్యమైంది. వారు లోకానికి గౌరవనీయులు. వారి సంకల్పమే సంఘ సంస్కరణోద్యమంగా ఆవిర్భవించింది.

అలాంటి సంఘసంస్కర్తలు బహుస్వల్పసంఖ్యాకులు. వారిలో మేటి - మొదటి వాడు రాజారామమోహన రాయ్.

ఆమోహనీయుల జీవితాలను స్థూలంగా పరిశీలిద్దాం.

రాజారామమోహనరాంయే

సంఘ సంస్కరణ నవరక నిర్మాత - భారతీయ పురుషోత్తమచక్రస్థిత -
రాజారామమోహనరాంయే వంగదేశం లో ఒక సనాతన కుటుంబం లో 1774 లో
జన్మించాడు. బెంగాలీ, సంస్కృతం, అరబ్బీ, పర్షియన్, హిందూ, గ్రీక్,
లాటిన్ భాషలు నేర్చుకుని అనేక గ్రంథాల నుంచి అనేక విషయాలు గ్రహించాడు.
ఉపనిషత్తులూ పురాణావగాహనలూ కూలంకషంగా పఠించి షిక్షానాన్ని సంపాదించాడు.

స్త్రీలను వెకెత్తడమే అందున లక్ష్యం. ' సతీ ' ని నివారించడం కోసం 1811
నుంచి 1827 వరకు నిరంతర కృషి చేశాడు. సనాతనులలో పోరాడి, వ్యభిచారాన్ని
వేడంకాని, పట్టిన పట్టు విడువకుండా, కష్టనష్టాల కోరిక కృషిచేశాడు. 1829 లో
బెంటింక్ వ్యభిచార సతీనిషేధ చట్టాన్ని అమలు పరచడం రామమోహనరాంయే షిక్షించు.
స్త్రీజాతికి భారత జాతికి అది మహావాపకం, బహుభార్యాత్వాన్ని కూడా
రామమోహనరాంయే వ్యతిరేకించాడు.

1828 లో అందున బ్రహ్మసమాజాన్ని స్థాపించి, కులతత్వాన్ని
నిర్మూలించడానికి కృషిచేశాడు. భారత సంస్కర్తలకు రాజారామమోహనరాంయే
మార్గదర్శకుడు.

దేవేంద్రనాథ్ ఠాకూర్

1817 లో కలకత్తాలో జమిందార్ కుటుంబంలో జన్మించాడు. హిందూ
కళాకాలంలో విద్యనభ్యసించాడు. సాంఘికంగా సాంస్కృతికంగా, దేశభివృద్ధికి
కృషిచేశాడు. స్త్రీ విద్య, వితంతు వివాహం, బాల్యవివాహ నిషేధం, బహు
భార్యాత్వ నిర్మూలన— ఇవి అందున చేపట్టిన కార్యక్రమాలు. ' సమాజోన్నత
విధాయనీ సుహృత్ సమితి ' ని స్థాపించాడు. స్త్రీవిద్యకోసం తన ధనం విశేషంగా
వ్వించు చేశాడు. రామమోహనరాంయే స్థాపించిన బ్రహ్మసమాజాన్ని
అభివృద్ధిపెరిగించాడు దేవేంద్రనాథ్ ఠాకూర్.

ఈ క్షరదండ్యవిద్యాసాగర్

1320 లో వంగదేశాన బ్రాహ్మణ కుటుంబం లో జన్మించి సంస్కృతం లో అసమాన పండితాన్ని సంపాదించాడు. కళాశాలలో ఉన్నానకుడుగానూ, విద్యార్థిగానూ పనిచేసి, తన జీవితాన్ని సంఘసంస్కరణ కు కితు చేశాడు. పితంతు వివాహాలను సమర్థిస్తూ “హిందూ పితంతు వివాహం” అనే గ్రంథాన్ని రచించాడు. విద్యాసాగరుడు స్త్రీ విద్యనాన చాలా కృషిచేసి 40 బాలికా పాఠశాలలను స్థాపించాడు. బెటూన్ కళాశాల అందున కృషి ఫలితమే. ఈ క్షరదండ్యవిద్యాసాగర్ స్త్రీజాతి సమృద్ధిరణ కవతరించిన కర్మయోగి.

స్వామి దయరానంద

గుజరాత్ లోని కళియవాడలో 1324 లో జన్మించాడు. సంస్కృతం లో అసామాన్య పండితుడు. బాల్యం లోనే సత్వాన్వేషణ మారంభించాడు. వేదాలలోని పరమ సత్యాన్ని గ్రహించాడు, ప్రచారం చేశాడు. సాంఘిక దురాచారాలను నిర్మూలించాలనే సంకల్పంతో “అర్వసమాచారం” స్థాపించాడు. స్త్రీ విద్యను ప్రోత్సహించాడు. బాల్యవివాహాలను వ్యతిరేకించాడు. స్త్రీల ఉపాధ్యాయ వృత్తి నవలంబించడం వల్ల విద్యవాప్తిస్తుండని అందున విశ్వాసం. దానికోసం కృషిచేశాడు. దయరానంద స్వామి ఉదార్థావాలు ౨ మతసహనం గల మహనీయుడు, గొప్ప సంస్కారి.

జోషీబహుర్

ఈయన 1328లో కూశీ కుటుంబం లో జన్మించాడు. కనుక విద్యాభ్యాసానికి అవకాశాల శ్రేయోపయోగించి. 15 ఏళ్లు ముచ్చిక మిషరీని సహకారసానుభూతులతో విద్యనభ్యసించాడు. హిందూమత సంహదాయరాచారాల వల్ల విమర్శనాదృష్టి ప్రబలింది. బ్రాహ్మణుల ప్రతిఘటించాడు. ఒక బాలికా పాఠశాలనూ, ఒక పితంతు కరణాలయూన్నీ స్థాపించజేశాడు. కేవలం విద్యాప్రాప్తి వల్లనే ప్రజలకు ప్రబోధం కలుగుతుందని ప్రచారం చేశాడు.

1837 లో జన్మించిన మహాసీరుండు 16వ యేటనే సుఘసంస్కరణోద్యమం లో పాల్గొనివాడు. కులతత్వ నిర్మూలనానికి స్థాపించబడిన “పరమహంస సుఘము” లో సభ్యుడైనాడు. తరువాత మండేక సాంఘిక పరిస్థితులను పరిశీలించి, “భారతీయ సాంఘిక చరిత్ర” వ్రాశాడు. అందులో కులవ్యవస్థ పుట్టుపూర్వోత్తరాలు వివరించాడు. హిందూ ముస్లిం సమ్మేళనం జేకానికి క్రయసక్రమని ప్రకటించాడు.

అందున ముఖ్యంగా స్త్రీల పరిస్థితిని సరిమెరచాలని ఉద్ఘాటించాడు. స్త్రీలకు అంగ్ల విద్యకూడా బోధించడం అత్యవసరమని నాక్కివకాశించాడు. బహుభారాస్వత్వం కూడదన్నాడు. పితంతువివాహం కావాలన్నాడు. మహిళా విద్యావీథానికి ఉపాధ్యక్షుడై స్త్రీ విద్యకోసం కృషిచేశాడు. సిమ్లాతల నుద్దరించడం, అసభ్యకవ్యతను నివారించడం, రైతులను బుణబాధ నుంచి విముక్తులను చేయడం - ఇవి భండార్కర్ చేపట్టిన కార్యక్రమాలు. సమాజంలోని దురాచారాలను నిర్మూలించడమే సుఘ సంస్కరణము యొక్క ప్రయోజనమని భావించి, కృషి చేసిన మహాసీరుండు భండార్కర్.

మహాదేవ గోవిందరనడే

=====

ఈయన సుఘ సంస్కర్తలలో ప్రముఖుడు. జననం 1842. చిన్నవయసు నుంచే సమాజాన్ని ఎలాబాగుచేయాలా అని ఆలోచించేవాడు. 1861లో “హిందూ ప్రకాశ్” వారపత్రిక అంగ్ల విభాగానికి రనడే సంపాదకుడుగా ఆహ్వానించబడ్డాడు. “విధవావివాహ ఉత్తేజక మండలిలో” సభ్యుడై స్త్రీజనాభ్యున్నతికి కృషిచేశాడు. స్త్రీ విద్యమీద అందున కృషి కేంద్రీకృతమైంది. “ఐంటి గెలిచి రత్న గెలవ” మన్నట్టు, ముందుగా తన భార్య రమాబాయికి అందున చదువు చెప్పాడు. పూనాలో ఉన్నత పాఠశాలనూ, ఛెర్లూసన్ కళాశాలనూ స్థాపించడానికి డాహాద మిప్పిన వాడు రనడే. హిందూ మతాన్ని విడిచివెట్టడం మంచిది కాదనీ, సుఘంలో దురాచారాలను మాత్రం తొలగించాలనీ అందున వాటిచెప్పాడు. రచనల ద్వారా, ఉపన్యాసాల ద్వారా, సుఘ సంస్కరణోద్యమానికి జీవం పోసిన మహాసీరుండు మహాదేవ గోవిందరనడే.

మార్గాన్న స్వేషించిన మానసికముఖము

భారతీయుల స్త్రీల పరిస్థితులను మెరుగు పరచాలని యయము దెరినవారు మొట్టమొదట పురుషులే అయినా, తరువాత కాయరు స్త్రీలు కూడా వారి ననుసరించారు. వారికెదురు వచ్చిన అడ్డుగడలను పడగొట్టడానికెంతో పాటుపడ్డారు. అలసటను పోషాజ్ఞ, కాత్త వలొన్ని పొప్పించే పాశ్చాత్య - ఆలసనా పోషకాహారము వ్యవహారము వారు జారపెడుచుకొని తేకపోయారు. పాశ్చాత్య విద్యావిజ్ఞానాల ప్రభావం వారి మీద పడినది, వారికి నూతన దైతన్యాన్ని ప్రసాదించింది. కిథిల సంప్రదాయాలనూ పురాతనాచారాలను ధైర్యంగా వ్యతిరేకించారు. స్త్రీ స్వాతంత్ర్య సాంఘిక పునరుద్ధిష్టన కార్యక్రమాల నారంభించారు. ముగ్ధుడైన కాలినాది స్త్రీల గౌరవ మర్యాదలను పరిశీలించి అత్యంత తేజస్వీకానూరు. పాశ్చాత్యప్రజాస్వామ్యం నుంచి ప్రోత్సాహాన్ని పొందగలిగారు. విద్యావతులైన స్త్రీలు కాత్తడారులు పేరుకానికి ముందుకు వచ్చారు. అటువంటి వారిలో పండిత రమాబాయి ప్రముఖురాలు.

పండితరమాబాయి

1858 ఏప్రిల్ 23 వ తేదీన ఆమె పండిత కుటుంబంలో జన్మించింది. ఆమెకు తల్లిదండ్రులు వేదవిద్వానుల నేర్పనందుకు ఆకుటుంబాన్ని సనాతనులు బహిష్కరించారు. స్వగ్రామం విడిచి ఆ కుటుంబం పరదేశాలలో పర్యటించారు. నానా కష్టాలూ పడ్డారు. రమాబాయి తల్లిదండ్రులనూ, సోదరునీ, భర్తనూ, కోల్పోయింది. తన జీవితాన్ని స్త్రీ జనాభుస్వంతికి అంకితం చేసింది. లోకజ్ఞానం, అన్యకవాగ్ధాటి, ఆమె పాండిత్యానికి సహకరించాయి. స్త్రీవిద్వానుల ప్రోత్సహించాలనీ, బాల్యవివాహాలను నివేదించాలనీ ఆమె ప్రచారం చేసింది. 1882 లో పూనాలో మహిళా సమాజాన్ని స్థాపించింది. 'స్త్రీ ధర్మసీతి' రచించింది. ఆమె ఐగ్లాండు వెళ్లింది. క్రైస్తవ మతాన్ని స్వీకరించింది. అమెరికా వెళ్లివారి మన్ననలను పాశ్చాత్యురాలయింది. బాస్టన్ లో 'రమాబాయి సొసైటీ' ఏర్పడింది. 1889 లో 'కారదాసదస్' కి ప్రసాదించింది, పూనాలో. స్త్రీవిద్యాభివృద్ధికడకొండ్రం. కానీ క్రైస్తవ మత ప్రచారానికి

కరాడా = సంస్థను వంగెరాగించింది. 1900 లో ముక్తిసాధన అనే పిదపానందరాన్ని రమాబాయి స్థాపించింది. సాంఘిక కార్యక్రమాలలో పాల్గొని ఉన్నాను అని తెలుసుకోవడానికి నాధించింది. స్త్రీలకు సుఖమును కానుకగా కృషి చేసింది.

రమాబాయి రసజ్ఞ

=====

1862-1924 కే సనాతన కుటుంబంలో జన్మించిన రమాబాయి మొదట చదువురానిది! మహాదేవ గోవిందరసజ్ఞకు భార్య అయింది. అందున గొప్ప సంస్కర్త. అందున అదేకానుసారం రమాబాయి వెళ్లయిన తరవాతనే వదులు మొదలు వెట్టింది. బ్రహ్మభాషలో పండితురాలయింది. ఆమె స్త్రీవిద్య కోసం స్త్రీసంక్షేమం కోసం కృషి చేసింది. అర్వమహిళా సమావానికి ఆధ్వర్యంపాలై పొందరా స్త్రీల సాహిత్య సాంఘిక సంస్థను స్థాపించింది. భారతీయ భాషాచేన సంస్కృతిలోని ఉత్తమ గుణాలనూ పాశ్చాత్యసంస్కృతి లోని ఉత్తమ గుణాలనూ సమన్వయం చేసి, స్త్రీల అభివృద్ధికి దివ్యమార్గాన్ని చూపించింది రమాబాయి రసజ్ఞ.

అనందబాయి జోషీ 1865-1887

=====

బాల్యం నుంచీ అత్యధిక మేధాకత్తిని ప్రదర్శించింది అనందబాయి. గోపాలకృష్ణానందం జోషీని వివాహమాడింది. భర్తవ్యక్తానందం అమె పిదపానందరాన్ని మారంభించింది. బాల్యం నుంచీ ఆమె పూర్వాచారాలను తిరస్కరిస్తూనే ఉంది. ఆమె పక్షైక సంతానం బాల్యంలోనే మరణించడం వల్ల మనదేశంలో వైద్యులెంత కరువా తెలుసుకుంది. భర్త అనుమతితో ఆమెరికా వెళ్లి, డాక్టర్ పరీక్షలో పట్టా తీసుకుంది. అక్కడ చదువు తూన్నంత కాలం స్వజాతి అవారాలనూ స్వకుటుంబ అవారాన్ని ఆమె విడవలేదు. తిరిగి భారతదేశం వచ్చి, అల్బర్ట్ ఎడ్వర్డు హాస్పిటల్ లో రెసిడెంట్ డాక్టర్ గా పనిచేసింది. స్త్రీల దుస్థితిని తాలగించాలనే హేళా కృషి చేసింది. ఆరోగ్యం చెడి, క్షయవాధికి గురియై అకాలంలో మరణించింది. ఆమె సోదర స్త్రీల కాదర్శప్రాయంగా కీమించింది.

భాగ్యసేనా సారాంశం

ఈ మె పండిత రమాబాయికి మిత్రురాలు. స్త్రీ విద్యా సృజనకులైన ఆంగ్ల గణిత శాస్త్రాలు. పశ్చిమభారతం లో వాతావరణ పాఠశాలను, పూనా లో మరాఠీ వైద్య విద్యాలయాలను స్థాపించింది. స్త్రీ విమోచనోద్యమం లో ఈ మెకు ఆసక్తి. కలిగించిన పండిత రమాబాయి లో కలిసి పనిచేసింది.

యూనైటెడ్ స్టేట్స్

ఈ మె 1888 లో ఎడింబరో వెళ్లి డాక్టర్ వరీక్ష పాస్ చేసి, బాంబాయి లోని ఆసుపత్రి లో వానెస్ట్రన్ గా చేరింది. స్త్రీ-ఆతిథి కళాపితాంస నేన మెరలాలనుకొంది. కాని ఆమె కోరికను మృత్యువేదంతో కానరాగనియ్యలేదు.

రుక్మాబాయి

స్త్రీల హక్కుల కోసం పోరాడిన నా హాసి. ఆమె వైద్య విద్య సభ్యునిచింది. భర్త ఆమెని వద్దన్నాడు. ఆమె వినలేదు. దావాలు జరిగాయి. షిప్పిచ్చి రాక్షివడించి గాని, భర్తతో కాపురానికి వెళ్లేలేదు. కాని యూనైటెడ్ మస్ట్రీ వెళ్లిచేసుకోకుండా పుండాలని కోర్టు తీర్పు చెప్పింది. రుక్మాబాయి లండన్ వెళ్లి 1895 లో డాక్టర్ తిరిగి స్వదేశం లో వైద్యవృత్తి నవలించింది. రాజకీయ స్త్రీ, వైద్యశాల లో డాక్టర్ గా పనిచేస్తూ, స్త్రీ ఎనాక్లరణకు కృషిచేసింది. స్త్రీ విద్యను ప్రోత్సహించింది.

ఆమె హాళి ముఖం కండుకూరి వేరేకలింగుపంతులు గారికి సమకాలికులు, సనాతన హిందూ సమాజం లోని సంప్రదాయాల నెదిరించి అదేపనిగా పోరాడారు. వారి అభ్యుదయ కాలం లో వారు సంకల్పించిన విద్యాన్ని సాధించుకోవాలన్నారు గాని, భవిష్యత్తు లో వారికి మార్గదర్శకులయ్యారు. తరువాతివారు తమ అడుగుజాడల్లో నడిచిపోతుంటుంటే సాగునట్లు పాటుపడ్డారు. చిరకాలంగా సమాజం లో పాతుకు పోయిన దురాచారాలన్నూ దుస్సంప్రదాయాలనూ కూకటి పక్కలలో వేకలింపడం

సుఖసాధ్యం కండు. అయినా ఈ ప్రయత్నం మనోహరమైనదిగా నాటిక విత్తనాలు మొలకెత్తి, భవిష్యత్తులో మనోవృద్ధిచేసి, ఎడవానలు తాకిదిక్లాడు వనితలకు నీడ నిచ్చింది. వారి కృషి క్రమంగా ఫలించి, సంఘ సంస్కరణకు కారణమైంది.

ఇంతవరకు చాలా మంది సంఘసంస్కర్తల ప్రేరణపెడాలను గురించి పరిశీలించి, వారు తీసుకొని వచ్చిన సంస్కరణలను గురించి తెలుసుకున్నాం. వారు స్వార్థరహితంగా, దీక్షతో స్త్రీల సాఫల్యంనకు కృషి చేసినవారు. ప్రతీ కష్టసమయంలో సహించి పడినందు మేలు కోసం పాటుపడిన వారు. వారు కరదీపికల మణివారు. అరసి బ్రాహ్మణులు.

అటువంటి సంఘ సంస్కర్తలకు భారతదేశంలో అదిపురుషుడు రామా రామమోహనానందం. అంధ్రదేశంలో కందుకూరి వేరేణింగంపతులుగారు, స్త్రీలకానికి ఆంధ్రుల అపారమైన నేర పేకారు. కవిగా, పండితుడుగా, ఛరిత్ర, కారుడుగా, నాటకరచయితగా, నవనాకారుడుగా - సాహిత్యంలో అన్నత స్థానమాక్రమించిన గంతులుగారు సంఘ సంస్కర్తగా అగ్రస్థాన ములంకరించారు.

గంతులుగారు సంఘ సంస్కరణలలో పంతులు కార్యక్రమాలను తలపెట్టారో, వేపట్టారో, వాటిని సాధించడానికి సాహిత్యాన్ని ఎలాగే సాధనంగా అయిదుధంగా ఉపయోగించారో రాబోయే ఆధ్యాత్మికరాజ్య వివరంగా, విపులంగా పరిశీలిద్దాం.

— : 0 : —

ಮೂಡ್ ಅಧ್ಯಾಯ ೦

ಮೂಡ್ ಅಧ್ಯಾಯ ೦

ಮೂಡ್ ಅಧ್ಯಾಯ ೦

కందుకూరి జీవితరేఖలు - ప్రధానకృషి
=====

శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారి సంఘసంస్కరణ కార్యకలాపాలను వారు పుట్టివెరిగిన వాతావరణం దృష్ట్యా పరికించడం అవసరం. అయిన సాహిత్యవేత్తగా ఎలా రూపొందిందీ, అసాహిత్యాన్ని సంఘసంస్కరణ కెలా ఉపయోగించిందీ తెలిసికోవాలంటే భౌగోళికంగా రాజమండ్రిపట్టణ ఉనికి, దాని పరిసరప్రాంతాలూ గోదావరిజిల్లాతో సహా కలిపి పరిశీలించాలి. అయిన జీవితాన్ని కవీగా, సంస్కర్తగా మలచడానికి దాహదంచేసిన పరిస్థితులు. అవతరించిన ఆధునిక యుగోదయం కూడా కాంతవరకు మనకు ఈ విషయాన్ని స్పష్టీకరిస్తాయి.

ప్రప్రథమంగా రాజమండ్రి ప్రత్యేక స్వభావాన్ని భౌతికంగా చారిత్రకంగా పరిశీలిద్దాం.

రాజమండ్రి భౌగోళిక పరిస్థితులు
=====

సాగరాంధ్ర భౌగోళికవటుం మాస్తే కాశీ నుండి రామేశ్వరందాకా సాగిన రాదారిని రాజమండ్రి దగ్గర గోదావరినదీ విడగొట్టడం కనబడుతుంది. ఈ పట్టణానికి పశ్చిమోత్తరాన్నుంచి దానివ్యక్తంగా ప్రవహించి దిగువభాగాన్ని డెల్టాగా విభజిస్తూ ఆపాయల ద్వారా పట్టణాన్ని సముద్రతీరంతో కలుపుతోంది. ఇది నదీమార్గం. రెండోది భూమార్గం. దక్షిణభారతాన్ని ఉత్తరభారతంతో ిరిస్సా బెంగాలులతో కలిపే మార్గం. రాజమండ్రి గోదావరికి తూర్పుబడ్డన ఉన్నది. బంగాళాఖాతం ఈ పట్టణానికి ముఖ్యమైక్ల దూరులో వుంది. ఆగ్నేయప్రాంతం నుంచి దక్షిణాదికి వెళ్ల ప్రయాణీకులు రాజమండ్రి మీదుగా వెళ్లాలి. రాజమండ్రికి పశ్చిమోత్తరంగా వైకి లేదే తూర్పుకనుమలు - కాంచెం కిందువాలుగా, పొమ్మతగ్గులుగా, వైకిశేష్టా న్నట్లున్న చివపిన్నగుట్టలూ, మెట్టలూ కనిపిస్తాయి.

పర్వతప్రాంతంలూ ఆటవికాత్మకమైన వాసం, లేకుండు మొదలైనవాటిని పడవల మీద రాజమండ్రికి వంపుతారు. రాజమండ్రికి ఎగువన యరువైమైళ్లలో పోలవరంఅనే పట్టణముంది. అయినప్పటికీ 19వ శతాబ్దం నుంచీ పాశ్చాత్యులకు రాజమండ్రింగే కేంద్రంగా ఉంటూవచ్చింది. ఉదాహరణకు, ఉద్యోగములకు, ఉద్యోగములకు కూడా అదికేంద్రం. పర్వతప్రాంతాలవారికీ, భద్రాచలముట్టుపట్ల పనిచేసేవారికీ కూడా రాజమండ్రివరమే కేంద్రం.

రాజమండ్రికి దిగువభాగాన సారవంతమైన మైదానముంది. వ్యవసాయానికెంతో విలువైన బియ్యమును నడివ్యవసాయం కాట్టుకురావడంవల్ల బంగారు స్త్రీగా పంజాబు తయారయింది. అక్కడక్కడ గ్రామాలమట్టా కనుక తాటితోపులు తప్ప నేలంతా వరిపొలాలతో నిండి ఆకుపచ్చని మెత్తని తివాచీపరచినట్లుగా కంటికికెంతో అద్భుతంగా ఉంటుంది. తాటితోపులకు తోడు ఈతపాడలు, అరటి, కాబ్బరి, మామిడి తోపులు కన్నుల పండువుచేస్తాయి. సుందరీతరమైన ప్రకృతినిలయం ఆప్యంతం ²

1. O.H.K. Spote and A.L.A. Leornorth 'India and Pakistan; A general and Religious Geography (I-II Ed. London 1967) 24 Although the author's object to the term 'Eastern Hills' since it covers Geographical features, with little structural uniformity, their substitutions of 'Eastern Hills', 'Gadapah Ranges' and 'Thar Hills' have not gained wide acceptance. Their elucidation of the word 'Chots' meaning 'steps' or 'terraces' is also relevant to the term used.

2. Charles Houston - A statistical Atlas of the Madras Presidency (Madras 1895) p. 35.

పదేటా గోదావరినది పొంగిపొరబడంవల్ల సారవంతమైన బండ్రుమట్టి
మైదానాలల్లా, అంటే పొలాలల్లా వచ్చిపడుతుంది. తత్ఫలితంగా రైతులకు
సేవాజమైన ఎరువులు పుష్కలంగా లభించినట్లువుతుంది. దానికి తోడు రాజమండ్రికి
దిగువభాగాన ధవళేశ్వరువద్ద ఆనకట్టకట్టకంవల్ల ఆపాలాలు నిరంతరం నీటితో నిండి,
వంటలతో కలకల్లాడుతూంటాయి. అప్యంతం నిరసంపదలతో తలతూగుతూంటుంది.
రాజమండ్రికి ఉత్తరానగల భూములకు మాత్రం ఆనకట్టవల్ల ఉపయోగంలేదు.¹
దెల్టాప్యంతం కంటే రాజమండ్రిమట్టరా మెట్టవంటలు మాత్రమే పండే భూమిగా
అయింది. కారణం నీటిపారుదల నౌకర్వం లేకపోవడమే.²

1. Charles Beuston - A statistical Atlas of the Madras

Presidency (Madras 1895) pp 62, 63, 69.

2. Ibid 57 Cf. Letter dated 24.4.1861 No.81 from R.E.Morten,

Officiating Deputy Director of Revenue settlement,

Godavari District, to H.Neorill Director of Revenue Settlement:

Papers relating to the schemes and settlement of the Central
and Eastern Deltas, and the upper taluks of Godavari District

(No.XXX II in the selections of the Madras Government,
third series, Madras 1872) et passim.

చ రి త్ర

రాజమహేంద్రవరం లోని పురాతనపాఠశాలలు అపట్టణ చరిత్రకు పాతనిధిస్థంవహిస్తాయి. నదీతీరాన అనేక దేవాలయాలు ¹ స్నానఘట్టాలు ఉన్నాయి. భారతదేశంలోని ఇతర నదులకులాగే, గోదావరికి కూడా పవిత్రత ఉంది. అనదీతీరాన ఉన్న నగరాలన్నింటిలోను రాజమండ్రి ప్రధానమయిన మతకేంద్రం. మతసంప్రదాయాల ననుసరించి, తీరాంధ్రపాఠశాల నుంచి కాశీ వెళ్లివచ్చి ప్రతి యరాత్రికుడూ తిరుగుప్రయాణం తప్పనిసరిగా రాజమండ్రిలో ఆగాలి. కాశీనుంచి తెచ్చిన గంగాజలంతో గోదావరి జలార్పి కలిపాలి. గౌతమీ స్నానం పరమపవిత్రమైందని అందరూ విశ్వసించేవారు.² గోదావరినదీ స్నానం కోసమే ప్రత్యేకంగా మదరాసు నుంచి కూడా వచ్చే వారులే అవిశ్వాసమెంతగట్టిదో గ్రహించవచ్చు. అలావచ్చి యరాత్రికులకు సంపన్నులు వసతుల సౌకర్యాలు దేసేవారు.³ మామూలుగా పడూడి పాడుగునా మతసంబంధమైన కర్మకాండలు జరుగుతూనే ఉంటాయి. అవికాక, వన్నెండేళ్ల కాకసారి గోదావరి పుష్కరం జరుగుతుంది. దానికి ప్రధానమైన కేంద్రం రాజమహేంద్రవరం. పితృదేవతలను తృప్తిపరచాలనుకొనేవారు దేశం నలుమూలల నుంచే ఆక్షేత్రాని కాకర్నివచ్చడతారు.⁴

1. A map drawn in the first decade of XX Century shows 3 big temples situated along the river. None have been added since then See F.M. XXVII No.11. November, 1906.

2. F.R.Henning Way - Godavari (Madras District Gazetteer Madras 1915) 1, 247

3. పనుగుల వీరాస్వామి 19వ శతాబ్దంలో కాశీయరాత్రిచేసివస్తూ పోలవరం జమిందారు వద్ద రాజమండ్రిలో ఆగారు. i నాకాశీయరాత్రి చరిత్ర - దిగవల్లి శివరావు

4. The Hindu, Sep. 12, 1889.

వడకాండో కతాబ్దంబో జరిగిన రెండు సన్నిహితసంబంధంగల సంఘటనలు మాత్రం రాజమండ్రి పురాతనతత్వాన్ని నిరూపిస్తాయి. అందులో మొదటిది నన్నయ్యగారి భారత రచన. అది అష్టమతానుసారాయులకు గాప్ప యితీహాసం. తెలుగులో లభ్యమయిన మొట్టమొదటి ప్రామాణిక పద్యగ్రంథం. తెలుగు సాహిత్యంలో దానికి సార్వకాలిక ప్రాధాన్యంబుంది. తరువాత కవులందరూ నన్నయగారి నెంతో గౌరవిస్తూ వచ్చారు. ఆగౌరవం అయినకు అదికావాస్యసికే జన్మస్థానమయిన రాజమండ్రికి దక్కింది. సాహిత్యసౌధానికి అయిన వేసిన పునాజ్ ఆగౌరవానికి కారణం. ¹

నన్నయగారి సహాధ్యాయుమిత్రుడు అయిన నారాయణభట్టు పశ్చిమ వాళుకంబులప్రతినిధి. సంస్కృత, ప్రాకృత కర్ణాట వైకాపికాంధ్రభాషల్లో కవిరాజు కేవలం దాని ఉపక్లాంకితుడు. అయిన సాంస్కృతిక రాయబారికన్నమిన్న అనిపిస్తుంది.

“ పాయక పాకకాసనికి భారతఘోరరణంబునందం నా
రాయణునట్లు వాసిగధరామరవంక విభరాషణుండు నా
రాయణభట్టు వాజ్మయధురంధరుడుం దనకిష్టుడున్ సహా
ధ్యాయుడునైనవాడభిమత స్థితిదాడయి నిర్వహింపగాన్ ”

వడకాండో కతాబ్దంబో తూర్పువాళుకవరాజులన రాజరాజనరేంద్రుడు రాజమండ్రిని రాజధానిగా చేసికొన్నాడు, తాత్కాలికంగా. ² దానితో రాజమండ్రి పండితులకు కేంద్రమయిందీ. ఆక్రీతితో పోల్చినప్పుడు ఈ రాజకీయప్రాధాన్యం కేవలం తాత్కాలికం.

¹ K.A. Neeḷakanta Sastri - 'A History of South India' Madras III Edition 1966. p. 406.

2. నన్నయ భారతము - అవతారిక పూ 4

3. Telugu Culture (Madras N.D) 26. The vicissitudes of Namayya Patron. The Eastern Chalukya Kings are described by Sastri (South India 1854to186)

పాశ్చాత్యవిద్య - స్థానికసంస్థలు :-

1854లో కార్లె ఆఫ్ డైరెక్టర్స్ మాతృభాషలో పాఠ్యమీక విద్యను ముందుంచేసిన పతాన్ని విడుదలచేసినప్పుడు, లండన్లో రేఖామాత్రంగా తయారుచేసిన పథకాన్ని అమలు జరపడానికి గోడావరిజిల్లాలో పథకం వేసుకున్నారు.¹ మాతృభాషలో విద్యాబోధనురగడంవల్ల ఇంగ్లీషుమీడియం కంటే సులభతరంగా పాశ్చాత్యజ్ఞానమూ విలువలూ నరనరాలకూ అణువణువునా వ్యాపించడం జరుగుతుందని భావించారు. భారతీయ మహానగరాలలోని ఇంగ్లీషు మీడియం విద్యాలయాలలోకంటే, మాతృభాషలో బోధించే పాఠశాల లెక్కువలాభదాయకంగా ఉదాయని అోజులల్లా అనుకొన్నారు.

భారతీయ విద్యాచరిత్రలో 1854 వ్యవస్థన ఒక ప్రముఖసంఘటన అయినప్పటికీ, తక్షణ పాఠాన్వయమాత్రం భారతీయులను విద్యావంతులను చేయాలనే ప్రభుత్వ గురుతరబాధ్యతవై అధారపడింది. ఈ మార్పుయొక్క సజ్జమైన ప్రభావం కాంతకాలం వరకు కనబడలేదు. దాని నమలు పరచడంలో ఎదురైన అనేక సమస్యల ఫలితం అధికావచ్చు.² విస్తృతరీతిలో ప్రజలందరికీ విద్యాబోధన నేర్పాటు చేయించడానికి ప్రధానంగా వారేదుర్కొనవలసి వచ్చింది అర్థికసమస్య. దానికి తగిన మార్గాల వన్వేషించడం కష్టతరమైపోయింది. అయినా, అర్థిక పరమయిన వనరుల నేర్పరచడానికి కాంతమెరుగైన పద్ధతులను తయారు చేయడం జిల్లాలోని ప్రత్యేకతగా కనబడుతుంది. అందువల్లనే విద్యారుగంలో ఇతర ప్రభుత్వప్రయత్నాలకంటే జిల్లా ప్రయత్నాలు ప్రత్యేకంగా కనబడతాయి.

1.

R.J.Moore "Sir Charles Wood's Indian Policy"

(Manchester 1966 & 108-123) (Papers relating to the establishment of Village Vernacular Schools in the Sub-Division of Rajahmundry No.XXVI in the selections from the records of Madras Government, Madras 1858, 25)

2. An Analysis of the despatch of 1850 in the Madras Presidency is presented in 'Indian Education Committee' (This report is cited I.E.C. Calcutta 1884) 10-25 Between 1855&1865. Three grant-in-aid codes were drawn up and enacted. Dramatic increases in the student population only occurred in 1868, with the introduction of Results grants Scheme:

1853లో జి.ఎస్.బైల్ దార గోదావరి జిల్లాలో గ్రామీణవిద్యావ్యవస్థకాన్ని ప్రారంభించారు. ఈ వ్యవస్థకు ముఖ్యంగా రైతులచందాలమీద ఆధారపడింది. ¹ ఆరున అసమందుల నరసాపూర్ సబ్ కలెక్టర్ గా ఉండేవారు. అదిచాలా సారవంతమైన ప్రాంతం. ² అక్కడ అంగ్లోవర్నాకులర్ స్కూల్ లో ప్రారంభించారు. క్రమంగా ఆవిద్యాలయాల సంఖ్య ఎనిమిది వరకు పెరిగింది. వీనిని 55 గ్రామాలు పోషించాయి. నరసాపూరుమట్టువక్కలనున్న మూడుతాలుకాలలోని గ్రామాలలో, ఒక విధంగా చెప్పాలంటే, బైల్ దారగారి కార్యక్రమాలు వ్యక్తిగత ప్రయత్నాలనే చెప్పాలి. వాని విజయం కేవలం ఆరున పోత్సాహఫలితమే. అధికార నివేదికలు ఆరునకేవుద్దేకాలనూ అంటగట్టకపోయినప్పటికీ, మేషరీ ఉత్సాహం ఆరునని ప్రభావితమైందేనడంలా ఎటువంటి సందేహమూ లేదు.

1871లో మదరాస్ ప్రభుత్వం పట్టణాభివృద్ధి చట్టాన్ని, స్థానికనిధుల చట్టాన్ని తీసుకొని వచ్చింది. వీటి లక్ష్యం స్థానిక సంస్థల ద్వారా సహాయరాన్నీ, సహకారాన్నీ అందించడం. మునిసిపాలిటీలు, జిల్లాబోర్డులూ - ఇవే ఈ స్థానిక ప్రభుత్వసంస్థలు. 1863లోని స్వచ్ఛంద విద్యాచట్టం 6వ పక్షువల్ల, 1871 వరకు స్థానిక నిధుల నుంచి విద్యాలయాలకు సహాయం లభించేది. గోదావరి జిల్లాలోని పరిస్థితులను సరిదిద్దడానికి ఆచట్టం రూపొందించబడింది. గ్రామీణప్రాంతాలలో ప్రాథమిక విద్యకై ప్రభుత్వం ఇంకా గట్టిప్రయత్నం చెయ్యాలని అంటుంది. ఆచట్టం ఈ విధంగా గట్టిగా చెప్పడాన్నీ కొంది విధంగా తెలుపుతోంది.

1. I.E.C. 25 Paper relating to Vernacular School 7--22

2. (Benson) A Statistical Atlas 64 of the 13 Taluks in the Godavari District, Narasapur was the second most productive in yielding to Government Land Revenue.

“1871 లోని నాలుగోయరాక్టు గ్రామానికి చెందిన, మూడోయరాక్టు అదే చేసింది. కానీ ఒకటి భేదం. నాలుగోయరాక్టు విద్యకాసం ప్రత్యేకనెస్సును విధించగా, మూడోయరాక్టు “మొనిసిపల్ నిధులు విద్యారంగానికి కూడా సహాయసహకారాలను విస్తరింప చేస్తుంది” అన్నక్లాజును చేర్చింది.¹ తత్ఫలితంగా జిల్లాబోర్డులు విద్యారంగానికి సహాయరాన్ని బిచ్చితంగా అందజేయగలిగాయి. మొనిసిపాలిటీలు మాత్రం అందించలేకపోయాయి. నిధులపంపకం లో వట్టణాలలోని ఇతర ప్రధానమైన కార్యక్రమాలతో విద్యభివృద్ధి పోటీపడవలసివచ్చింది.

1870 లో గోదావరిజిల్లాలోని రాజమండ్రిలో ఈ పట్టు యొక్క ఫలితం కనబడింది. విద్యాపథకం విశ్లేషణసంస్థల యాజమాన్యాలకు నిధులకు గల సంబంధాన్ని సాధించడానికి అవకాశమైంది. ఈ పనిలో బ్రిటిష్ ఉద్యోగులు, యూరొపియన్ మిషనరీలు, భారతీయ విద్యవేత్తలు కూడా సమగ్నులయ్యారు. వీరేశలింగుగారి రాజకీయకార్యకలాపాలు చాలావరకు ఈ సంబంధాల మీదనే కేంద్రీకరించబడ్డాయి. అంతేకాక అయిన విద్యకార్యక్రమాలూ, సంఘసంస్కరణ కార్యక్రమాలూ కూడా వీరివల్ల వెనకబడిఉన్న ప్రాంతాలలో కాననాగనాగని ఆనాటి వరికీలకు విశ్వాసం. 1880 నాటికి మదరాసు రాష్ట్రంలో అధికసంఖ్యాకమైన పాఠశాలలు కలిగియున్న ముఖ్యమయిన జిల్లాలలో గోదావరికి నాలుగోస్థానం లభించింది.² జిల్లాలోని విద్యాలయాల సంఖ్య ఒక్కడక్కడా 1870-71 లో 123 నుంచి 1880-81 లో 749 కి పెరిగింది. నిధులు లభించడానికి, పాఠశాలల సంఖ్యపెరగడానికి మదరాసు ప్రభుత్వమే ప్రధానమైన కారణంగానీ, మొనిసిపాలిటీలుగానీ జిల్లాబోర్డులు గానీ కాదని తేలింది.³ అయితే, ఈ అభివృద్ధి అంతా దాదాపు ప్రాథమిక పాఠశాలలలోనే జరిగింది. మాధ్యమిక పాఠశాలలలో 310 నుండి 203 కి పడిపోయాయి. ఉన్నతపాఠశాలలు మాత్రం అలాగే ఉన్నాయి. రాష్ట్రమంతటా అసంఖ్యాకంగా ప్రాథమిక పాఠశాలలున్న జిల్లా గోదావరిజిల్లా.⁴

1. I.E.C. 24 - 1

2. I.E.C. (37)

3. Morris (Godavari District 369)

4. Ibid

చీఫ్ ఆఫ్ ఐగ్లాండ్ బాతీకాపాథశాల రాజమండ్రి చాప్లెన్తో 1382లో
30 మంది బాతీకలతో పొరంభమైంది. క్రమంగా విద్యాలయరాలూ
విద్యార్థులూ పెరగడం జరిగింది, గానీ, విద్యకు సంబంధించిన పద్దుల బహుమాత్రం
అతిస్వల్పంగానే ఉండేది. విద్యావకాశాలు విస్తృతమవడం, వనరులను బట్టి
ఉంటుంది. రాష్ట్రనిధుల నుంచి ప్రత్యేకించి విద్యకోరకు 260 శాతం వెరిగింది.
కానీ విద్యారంగం అంచనాలు వెంచడానికి రాజమండ్రి పట్టణమునిసిపల్ కాన్సిల్
వ్యతిరేకించింది. దానికనేక కారణాలున్నాయి. అనేకమైన ఇతర సంస్థలు
రాజమండ్రిలో విద్యాబాధ్యతను వహించడానికి సుముఖంగా ఉండడం ఒకకారణం.

కందుకూరి వీరేశలింగుగారి పిష్యుంలూ అయిన భావాలు ప్రథమదశలో
ఎలా అవతరించిందీ రేఖామాత్రంగా కూడా లభించడం కష్టతరమని చెప్పవచ్చు.
ఇరవయ్యవారు సంవత్సరాలప్రాయలూ అయిన వ్యాసాలు ప్రకటింపనారంభించారు.
వానిలో ఉన్నభావాలు కాన్సి యితరులకు గోచరించవచ్చు. కానీ అధికభాగం
మాత్రం మేధాశ్రమతి సృష్టించడా అన్నట్లుంటుంది. నానాదనతో నావకాశంగా
ఆశ్రయంతిని పరికించినపుడు మిషనరీల ఆలోచనలనుండి జనించిన ఆలోచనా శ్రమతులెనని
స్పష్టమవుతుంది. అనగా ఆనాటి భావాలను రూపొందిస్తున్న క్తులను రేఖా
మాత్రంగా తెలిసికోవచ్చు. కానీ ఆరేఖామాత్రపు పరిశీలన చేయాలన్నా ప్రతి
వీరేశలింగు గారి జననకాలానికి పూర్వం దేశంల నెలకానీ ఉన్న సాంఘిక,
రాజకీయ, ఆర్థిక మతపరిస్థితుల్ని కార్యునా అవగతం చేసికోవలసిన అవశ్యకత
యతయినా ఉంది.

వీరేశలింగు - పూర్వరంగం

వీరేశలి కడుపునే కాంతిరక్షలుదయిస్తాయి. అవీరేశలికి విసికిఫోవడం వల్లనే
కాంతికావాలన్నా అకాంక్ష కలుగుతుంది. అజ్ఞానం తిమిరంలూ ముసురు
కున్నపుడే విజ్ఞాన తేజస్సుకై ఆరుగులు చావడం జరుగుతుంది. మూర్ఖత్వం

ముద్దకట్టినపుడే కరిగించాలన్నతపన కలుగుతుంది. మార్పుతప్పనిసరి అయినపుడే సంస్కర్తలుడుంటారు. ఒకవిధంగా చెప్పాలంటే పరిస్థితులే దిగజారిన సాంఘిక పరిస్థితులే మేధాసంపన్నులను వెన్నుచరచి మోక్షులౌతాయి.

వీరేశలింగగారి కాలనాటికి దేశం రాజకీయంగా ఆర్థికంగా సాంఘికంగా మార్పు అవసరమయిన దశలో ఉండేది. లాపించిన సంఘీభావం విశాల దేశంవై ఆధిపత్యాన్ని చిన్నదేశాని కప్పగించింది. ఎక్కడా అరువేలమైళ్లదూరాన అనంత సాగరాల కవతల విస్తీర్ణంల జనసంఖ్యల మనకంటే ఎంతో చిన్నదేశాన్నుండి ఆంగ్లేయులు వచ్చి మనదేశాన్ని జయించి పాలకులవడం ఈ విశాల విశ్వం లో జరిగే విస్మయకాత్మక సంఘటనలలో కూడా వింతయిన వింతగా పరిగణించబడుతోంది. ¹

ఇది జరిగింది క్రీ.శ 1740-56 మధ్యకాలం లో. వారు మనదేశరాజకీయాలలో హ్యవేకించింది 1740 పాతం లో. క్రమంగా సామదానభేదదండ పాలన లో ఒకదానితరువాత మరొక పాతం లో ఆక్రమిస్తూ వచ్చారు. డిసెంబరు 1856 నాటికి దేశమంతటినీ పకపాలన క్రిందికి తేగలిగినారు. సార్వభౌములు కూడా అయ్యారు. తెలుగునాట వారిపాలన ఉత్తరసర్కార్లతో మొదలయింది. డిప్యూటీమాజిస్ట్రేట్ మరణంతో రాయలసీమజిల్లాలు, కడప, కర్నూలు, అనంతపురం, బళ్లారి పాతం లోన్నే నైజాంకు సంక్రమించాయి. వీటిని నైజాం 1800 లో ఆంగ్లేయులకు దత్తంచేశాడు. తెలంగాణా నైజాం అధీనం లో ఉన్నా ఆంగ్లేయుల వెత్తనం అక్కడా ఉంది. ఈ విధంగా అంభమయిన ఆంగ్లేయ పరిపాలన రెండు శతాబ్దాలపాటు ఆంధ్రదేశం లో కూడా అవిచ్ఛిన్నంగా పాగి దాన్ననేక మార్పులకు గురిచేసింది.

ఆదిలో కంవెనీ పాలన కేవలం రాజకీయ వ్యవస్థగా మాత్రం స్థిరపడింది. హ్యధమ స్వాతంత్ర్యసంగ్రామానికి ముందే కంవెనీపాలకులు అనేక సంస్కరణలు తీసుకురావాలని యత్నించారు. రైలుమార్గాలు దేశం లో హ్యవేచెట్టారు. తంతితపాలన నేర్పరచారు. రహదారులు నిర్మించారు. హ్యోకార్డు, సుప్రీంకోర్టులు

1. మామిడిపూడి వెంకటరమణయ్య, "భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమ పరిశ్ర" పే. 1

స్థాపించారు. ఆవిధంగా న్యాయవిహారణకు నాంది పలికించారు.
 ఈ నౌకర్యాలవల్ల దేశం లో సమైక్యత సాధ్యపరచగలిగారు. అంతటితో వారాగలేదు.
 మూకవైపు నుండి కాలవలు త్రవ్వించి నదీజలాల్ని సాగుకు వినియోగించారు.
 ప్రజలకిలాంటి నౌకర్యాలను సమకూర్చారు. గోదావరికి ధవళేశ్వరు వద్ద
 1852లో, 1855లో కృష్ణానదికి విజయవాడవద్ద అభినవభగీరథుడు సర్. ఆర్థర్ కాటన్
 మహాకయిడు అనకట్టలను నిర్మించాడు. ఇలాచేకమంతా స్వచ్ఛావ్యవస్థాపనయే
 అవకాశాలు వెరిగాయి. ప్రకృతివనరులు వినియోగింపబడడంతో అర్థికమయిన
 మార్పులెన్నో ప్రజాజీవితంలో చాటుచేసికున్నాయి.

ఆదిలో 1837 ప్రాంతంలో తంతిపాలా లారంభించిన తపాలా రేలు
 దరరాన్నిబట్టి ఉండేది. 1840-50 మధ్య గుట్టబుట్లు, ఎడ్లుకు కూడ బాబు
 మోయడానికిపయోగపడేవి. అనాడు స్థాంపుల్లేవు. 1857లో అవి అమల్లోకి
 వచ్చాయి. దరారంతో నిమిత్తంలేకుండా దేశమంతా ఒకేరేలు పర్వాల చేశారు.
 1851లో కలకత్తా - డైమండు - హార్బరుకు మధ్య తంతిమార్గంపర్చవారు.
 నాలుగు సంవత్సరాల తరువాత బాబాయి - మద్రాసు, బాబాయి - ఆగ్రా,
 ఆగ్రా - కలకత్తా, ఆగ్రా - వెషావరు మధ్య తంతిమార్గాలెర్పరవారు.
 బాబాయి - ధానాల మధ్య 1853లో ప్రథమ రైలుమార్గం నిర్మింపబడింది.
 1857 నాటికి 274 మైళ్ల పొడవయిన రైలుమార్గం దేశంలో నిర్మింపబడింది.
 వెరుగుతూన్న నాగరికత సత్వజీవితంలో ఉపాపని నౌకర్యాలతో జాతి జీవనాన్నీ
 మార్చినది. ఎందుకిన్ని పాతకాలలు? రైలుమార్గాలు, తంతి తపాలా నౌకర్యాలు?
 ప్రయోజనం పాలకుల స్వార్థమే కావచ్చు. తమ కార్యనిర్వహణకు గుమాస్తాలు
 అవసరం కావచ్చు. తమ దేశంకు ముడిసరుకులు చేరాలంటే ప్రయాణమార్గాలవసరం
 కావచ్చు. తాము పరిస్పరం వార్తలందించుకోవడానికి తపాలా ఆఫీసులు అవసరం
 కావచ్చు. ఉపాపని ప్రయోజన మేదయినా, దేశీయులకు హితం
 ఈ మార్పులపయోగించాయనడంలో సందేహంలేదు.

మేధాసంపన్నమయిన బిరిమిరాజ్వాధిపత్యం దేశంలా అర్థికపరమయిన మార్పులొన్న పృథ్వీకవెట్టింది. వస్తుమార్పిడి క్రమంగా కనబడకుండా పోయింది. విసిమయం బీ వెరగ సాగింది. చిన్నవా పెద్దవా ఊర్వాగాలు, రాజుకూశీ, శేదా నెలజీతం - ఇలా కష్టానికి ప్రతిఫలం ధనరూపంలా లభించడం ప్రారంభమయింది. గతంలా కంటే విసిమయంలా వచ్చిన మార్పులన్ని ధనం విలువ పెరిగింది. అర్థిక వ్యవస్థలా ప్రాథమికమయిన మార్పు వచ్చింది. డబ్బు చేరుతేని పనిచేదు. కత్తిమంతమయిన ధనసంపాదనకు మార్గం ఊర్వగం. ఊర్వగాలె లభికి అంగీకరించు ఒకమార్గమయింది. ధనసంపాదనకు స్వీకరింపబడిన విద్య అయరావితంగానే స్వధర్మాన్ని సరించి ప కాంచేమో భావజైతనాన్ని, సంస్కారాన్ని విద్యావంతులై కలిగించింది. అరుకాలాలు శ్రమపడి సంపాదించిన వ్యవసాయుదారుని కన్నా, సంవత్సరముతా శ్రమపడి చేనే కులవృత్తుల కన్నా నీడనుండే, పని తక్కువ, ఫలితమెక్కువ అయిన ఊర్వగాలు అందరినీ ఆకర్షింపాయి. అర్థికపరమయిన ఈ మార్పు అనుకూలించింది, కూడా కాందరికే. అంగీకరించు చదివి ఊర్వగాలు సంపాదించిన వారికే యివివర్తించాయి. బుద్ధిసూక్ష్మత కలిగించే అక్షరజ్ఞానాన్ని తమకే పరిమితం చేసుకొని, వర్ణాశ్రమ ధర్మాలని కంతమెత్తి ఫహించిన వారే, ఊర్వగసంపాదనలా అధర్మాలకు తిలదకాలర్పించారు. ప్రతి ధర్మమూ తమ కనుకూలమయింది, విస్తరింపబడింది. మానవత్వం మంబకలిసింది కాని నీతిబాధలు వెచ్చువెరిగాయి. అధికారం, ధనం టటే అన్వదేకింకుడు జాతి, మత, కుల, వివక్ష లీకుండా ప్రాజనీయండే. అవి రెండూ శేకుంటే స్వదేశసోదరుడయిన బహుమృతుడే. అంటరానివాడే. కడూతివాడే. మిట్టమధ్యాహ్నం, మండువేసవి. ఇసుకనేల. వడిగాట్టిపడిపోయినా గుక్కెడు నీళ్లకూ, నీడకూ నాచనివాడే. సమధర్మాన్ని చాటి, సమానత్వాన్ని చాటి, మంచిని కారేవి:-

“అత్మవత్సర్వ భూతాని”, “నిర్వైర స్వర్వభూతేషు” వంటి ఉపనిషద్వాక్యాలన్నీ ఆలూదనలై, ఆచరణలై అడుగుబెట్టాయాయి. కాందరి స్వార్థం అర్థిక అసమానతలను

సృష్టిస్తే ఎందరూ మూర్ఖజ్ఞామణులయిన పురుషుల అహంకారు, నగం తెలిసిన మత్జ్ఞానం జాతికి పట్టుగామ్మలయిన స్త్రీలను చీకటికాట్లలో బంధించాయి.

మితిమీరిన సావర్థ్యం రాజ్యం చేస్తుంటే కడుపులోని పసిపాపకే వెళ్లి అనుబడి అమ్మకపు వ్యాపారం కానసాగుతుంది. వృద్ధవతి - పసిపత్ని సాధారణమయిన జంటగా ప్రతీయింటా దర్శనమివ్వారు.

కాకుంటే జీతజాలే జీతయితైం లేని దాసిగా, విధవకూతురు, పకన్నకడుపుకా తప్పు యింటిల్లవాడికి కన్నులపండువుగ ప్రతిపనిలో తానే అయి నడుంపిరగ్గాట్టు కోవడం మరీ సాధారణం. ప్రకృతికామె లాబడి, సహజంగా ప్రవర్తిస్తే, సాంఘిక పరిస్థితులు, అవసర అసహజరీతిలో హత్యనా, శిశుహత్యనా ప్రేరేపించేవి. లేదా నిందనామె నెత్తిన మరాటగట్టేవి. ఇదేమని ప్రశ్నించే ధైర్యంగాని, పరిష్కారాన్ని ఆలోచించగల విజ్ఞానం కానీ అనాది స్త్రీలలో కూన్యం. బలవంతంగా నెత్తినరుద్దబడిన అన్యాయాన్ని మరాగగా అనుభవించడమే అనాది స్త్రీకి తెలిసిన విద్య. ప్రశ్నించేవారు లేనంతకాలం అతాపకం కానసాగుతుంది. స్త్రీవిజ్ఞమంత్రి ప్రదాత వీరకలింగుగారు రంగంలొకి ప్రవేశించే వరకు అది అలా సాగిపోయింది.

మార్పుకు శ్రీకారం చుట్టే తాళివ్వక్తి ఒక్కడే కాని అతడు కోరిన మార్పు అవరణలో మాపాలంటే ఒక్కరికే సాధ్యంకాదు. అవరణలో కాకపోయినా మాటల్లో ఆలోచనల్లో అయినా బాసటగా నిలచేవారు లేకపోతే, ఎంతసంస్కారికీ, సమర్థునికీ అడుగుముందుకు సాగదు. అడుగుడుగునా అవరోధాలే. అటుకాలే. అయినా వెనకడుగు వేయకపోవడమే జ్ఞానసాధనకు పక్షాకమార్గం.

స్త్రీల కన్నీరు తుడవడానికి, నా నట చెరిగిన తిలకం దిద్దడానికి ముందుకు వాచిన చేతిని నరకే ప్రయత్నించాల్సిందే. కాలితోపాటు మారలేని, సంస్కారంలేని మతానికే వెద్దవీటన్నీ సమాజాన్ని అమతం, మతాధిపతులూ కలుబామ్మల్లా అడ్డున్నారు. మౌఢ్యం లేకపోతే మతం నిలవదని వారి భయం. అందుకే ధైవాని కాకుండా రాతిబామ్మకా, పాపాణప్పదయలకా పూజారులుగా వాళ్లు జీవిస్తారు. అందరినీ రాళ్లలాజీపించమనే అభీష్టారు. ప హృదయమయినా అర్తులను జరపి

స్పందించబోతే చిడిమివేనే వ్యయంత్పాలే చేస్తారు. వారికి దోడికిన అంకుంధం 'వెల', సంఘబహిష్కారం, సంఘజీవీకి సామాజిక సహకారంపాపింజాయడం.

ధనం, మతం, అధికారం, రాజ్యమేలుతున్న ర్హజులలో వృత్తి అధికారీ తానాకే వృత్తివే. తన పరిధిలో, తాను సర్వాధికారి. అధికారం కాశ్వతంగా నిలబడాలంటే సక్రమపద్ధతి, సమర్థత, సద్బుద్ధి కలిగి ఉండాలి. ఇవి రెండు అంతగా అందుబాటులో ఉండవు.

కాబట్టి చేతనయిన మార్గంలో పదవిని అధికారాన్ని కాపాడుకోవాలి. లంచగాండితనం, అక్రమాల కంటే బలమయిన ఆయుధాలు మరేవీ లేవు అనిపించాయి అనాటి అధికారులకు. ఈ ఆయుధాలతోనే వీరవిరోధం చేయ నారంభించారు వారు.

స్వాతంత్ర్యం చచ్చి, భావజైతన్యం తూనవ్వమై, సౌజన్యం, సహృదయతలు అగమ్యవ్యతి, మౌనం, నీచత్వం పట్టాభిషేకం చేసుకొని రాజ్యమేలుతున్న కాలం వీరేశలింగం గారి జననకాలం. అందుకే వీరేశ్వర కాశ్వతంగా నిలబడగల సంస్కర్త కాగలిగారాయన.

అయిన జీవనవిధానాన్ని తెలుసుకోవాలంటే అయినకు వృధానులయిన వ్యక్తులను తెలుసుకొని వారితో అయినకున్న సంబంధాన్ని విశ్లేషించి పరికిస్తే సాధ్యపడుతుంది. ఈ విశ్లేషణతో కూడిన పరిశీలనవల్ల వీరేశలింగం గారు అలాంటి భావాల నెలొసంతరించుకున్నదీ స్పష్టపడుతుంది.

పంతులుగారి కుటుంబం - పుట్టుపూర్వోత్తరాలు

వీరేశలింగం పంతులుగారు 1848 ఏప్రిల్ 16 తేదీన కీలకసంవత్సరాన చైత్య కుంభ త్రయోదశి అదివారంనాడు రాజమండ్రిలో బ్రాహ్మణకుటుంబంలో జన్మించారు.¹ అనాడు గోదావరిజిల్లా మొత్తం మీద బ్రాహ్మణులు 5.8 శాతం ఉండేవారు.² అయినా సంఖ్యాబలంతో మించిన పౌరధాన్యమాత్రం వారికి ఉంది.

1. అక్కిరాజు రమాపతిరావు గారు, "ముఖ్యపుట్టుములు" 'యమగపురుషుడు'

2. G.O.I. The Imperial Gazetteers of India 223. 26 Volume, New Edition Oxford 1908-1931 XII 287.

వారిలో 50 శాతం వ్యవసాయానికి సంబంధించినవారంటే నమ్మకకర్వం కాదు. అందులోనూ 11 శాతం వ్యవసాయకులు. అదేవారి భూములను స్వయంగా పర్యవేక్షణ జేసుకునేవారన్నమాట. తక్కిన 39 శాతం 1 భూముల మీద నుంచీ వచ్చే ఆదాయంతో జీవించేవారు. ఆ పాళాలు సామాన్యంగా జమీందారీ భూములు; గాని, అగ్రహారాలు గాని అయివుండేవి. భూములపై వచ్చే ఆదాయంతో జీవించే బ్రాహ్మణులు అన్ని జిల్లాలలో కంటే గోదావరిజిల్లాలో ఎక్కువగా ఉండేవారు. జనాభాలెక్కలను సరించి, బ్రాహ్మణులు క్రమంగా పౌరహిత్యం, ఉపాధ్యాయవృత్తి, యాచకత్వం నుంచి దూరమై భూస్వాములుగా మారిపోయారు. భూస్వాములతో పోల్చినప్పుడు తక్కిన వృత్తులన్నీ వెలవెల పోతుండేవి.²

పంతులుగారి కుటుంబానికి కూడా ఒకప్పుడు మంచి భూవసతి ఉండేది. అయిన తండ్రిగారూ వెదతండ్రిగారూ మదరాసు రాష్ట్రప్రభుత్వంలో రెవెన్యూ ఉద్యోగులుగా పనిచేసేవారు.³ అలాంటి గోదావరిజిల్లాలో కేవలం 1.2 శాతం బ్రాహ్మణులు మాత్రం ప్రభుత్వంలో ఉద్యోగాలు చేసేవారు. మొత్తం జనాభాలో 13 శాతం భారతీయులు ప్రభుత్వ ఉద్యోగులు. అయినా గోదావరిజిల్లా బ్రాహ్మణులు గణనీయ సంఖ్యలో ప్రభుత్వ ఉద్యోగులయ్యారన్నమాట.⁴ ఈ సంఖ్య సివిల్ ఉద్యోగులలో బ్రాహ్మణుల పాదానావాన్ని స్పష్టంగా సూచిస్తుంది. మదరాసు రాష్ట్రం మొత్తాన్ని పరిశీలిస్తే, సివిల్ ఉద్యోగాలను కాంక్షించేవారు ప్రయత్నించేవారూ నూటికి 68 మంది బ్రాహ్మణులేనని తెలుస్తుంది. దానితోపాటు ఉన్న ఉద్యోగుల నుండి విద్యాప్రావీణ్యాలను బట్టి ఉన్నతస్థానాలకు పంపేవారిలో 63 శాతం బ్రాహ్మణులేనన్న విషయం కూడా స్పష్టమవుతుంది.⁵

G.O.I. The Imperial Gazetteers of India 225. 26 Volume

1. New Edition, Oxford 1908-1931 XII 287, Census of Madras Presidency 71 (Madras 1874) I. 135

2. Ibid, Census for 1871, 1, 135

3. V.S.C. I - 17.

4. G.O.I. Census for 1871, 1, 133 - 144

5. G.O.I. Census for 1871, 1, 195 - 197

సంపాద్యబలం కూడా బ్యావ్మణ సివిలు డెవ్లగులు కాన్సిస్టెంట్లు అనుభవించిన అధికారకత్తిసి సంపూర్ణంగా వివరించలేదు. పారుగున్ డెన్ గుంటూరుజిల్లాను పరిశీలించినపుడు 1849లో బ్యావ్మణులు సివిల్కాబుల్ అత్యంతోన్నత స్థానాలనాక్రమించారనీ వారిలొభంకాసం డెవ్లగే నియమాలను కూడా మార్చగలిగారనీ స్పష్టంగా కనబడుతుంది.¹

వీరేశలింగుగారు డెవ్లగుల మకుల్ జన్మించారు. బాల్యంలో ఆయన కూడా సివిల్ డెవ్లగుల్ చేరిన గాథంగా అభిలషించారు. కానీ, అన్నింటికన్నా తాతగారిమీద గౌరవాభిమానాలాయనకు అపారంగా ఉన్నాయి. ఆయన కత్యంత ప్రియమైన శ్రద్ధానమైన వ్యక్తికూడా ఆ తాతగారే. తాతగారివే ఆయనకు వెట్టారు.² తన తాతగారు ఒక మందారని స్వీయచరిత్రలో చెప్పుకున్నారు. పూర్వుల గాప్వతనాన్ననుసరించి గౌరవం లభించాలని కాంక్షించే వ్యక్తికాడాయన. అయినా ఒక విషయం మాత్రం చెప్పుకుండా ఉండలేనంటూ, తాతగారి కీర్తిప్రతిష్ఠలకు సంబంధించిన ఒక సంఘటన నాయన స్వీయచరిత్రలో వేర్కొన్నారు. పంతులుగారి మొదటి నవలయైన రాజశేఖరునిచరిత్రలోని కథానాయకుని పాత్రను తాతగారిని దృష్టిలో ఉంచుకొని సృష్టించిందే.³ ఆ గ్రంథాన్ని ఆయన 1878లో ప్రచురించారు. తమ స్వీయచరిత్రాన్ని 1902లో ఈ కింది విధంగా ప్రారంభించారు.--

"నా రాజశేఖరుని చరిత్ర మందలి రాజశేఖరుని గృహవర్ణన ఐదుమిండు మా గృహవర్ణనమే. పూర్వార్థితమైన అంత వికాలమైన భవనాన్ని కలిగియుండడమే కాంతవరకు మా పూర్వులున్నతస్థితిగతుల్లా ఉన్నవారని చెప్పవచ్చు. ఆభవనాన్ని కట్టించిన మాతాతగారు సుప్రసిద్ధులై, కాంతకాలం సంష్ఠానాధిపతుల దగ్గర దివానుగా నున్నారు! ~~కాంతకాలం సంష్ఠానాధిపతులు~~ మా పూర్వుకులు సంష్ఠానాధిపతులూ జీవపాండ్వాలూనై వెక్కు కావ్యలనూ చైవ గ్రంథాలనూ కృతులనందినవారై యుండిరి. మా తాతగారు మిక్కిలి ధర్మాత్ములనీ, భూదానాదులు చేశారనీ కీర్తిబడసిరి..."⁴

1. Robert Eric Frykenberg's Guntur District 1788 - 1848 (Oxford 1965) 235

2. V.S.C. 1, 2-3.

3. V.S.C.II, 8,9, A translation was published as Fortunes Wheel (Rev.J.R.Hutchinson Tr. London 1887)

4. V.S.C.(III Edition 1954)P.12.The House still existim at

పంతులుగారి జీవనవిధానాన్ని అర్థంచేసుకోవాలన్న హృదయత్పంశ తాతగారికాయన యిచ్చిన పాఠాన్వయం కీలక విషయంకావాలి. తాతగారిని గురించి ప్రస్తావిస్తూ అయన ధనాన్నెలా వ్యయపరచిందీ పంతులుగారిలాచెప్పతారు -
 “అయన అర్జించిన ధనాన్ని ఏకేషంగా నిల్వచేయలేడు. బంధుపాక్ష నిమిత్తం, దానధర్మాని నిమిత్తం, ఎప్పటికప్పుడూ ఖర్చుచేస్తూ ఉండెను. వెద్దకుమారుని వివాహము మహావైభవముగ జరిపి, అన్నప్రదానములు మొదలుగా గువానికి ధనవ్యయం మధికముగా జేసెను. ఇకరాక్కమధికముగా చేర్చుటకాయన మొదటి నుండియు వెద్దపనులను చేసిన వారు కాదు. చిన్నపనులతోనే అంభించి, స్వసామర్థ్యము చేత క్రమక్రమముగా వృద్ధిపొంది కడపటకు గావ్వసేసికి వచ్చెను. వారు ధనకాములు కాక కీర్తికాములై పండితులనాదరించియు, దానధర్మముల జేసియు, ఏకేషంశాధనమును సంపాదించిరి.”¹

దీని నుండి పంతులుగారి జీవనవిధానం ఆకలూ ఆకయరాలు వ్యక్తమవుతాయి. తాతగారి సిరిసంపదలకు వైభవాలకు అయన అనందించినట్లు కనుబడుతుంది. దానితో పాటు ఆశ్చర్యకూడా వ్యక్తమవుతుంది. కాని అదుబారా ఖర్చులను చూసి, బహుశా, పవగిమకాని కూడా ఉన్నారేమో! అయినా నాస్వార్థపింతన లేనందున కాకవంక ఆనందపడుతూ, నయంపంపకుల మోసంశాపడి సర్వమూ పోగాట్టుకొన్నందుకు మరకవంక జూలీపడేవారు. ఈ భావాలన్నింటివల్ల కలిగిన సంచలన ఫలితమే అయన ‘రాజశేఖరుని’ పాత్ర. రాజశేఖరుడా నవలలోని కథానాయకుడు. కవట బంధుమిత్రులవల్ల, యూవకుల మోసం వల్ల కలిగిన సిరిసంపదలన్నింటిని పోగాట్టుకొని కడుబీడవాడుగా నిలిచి వస్తుంది. పురోహితులు కూడా అతని ధనమపహరిస్తారు. చివరకు చీత కాసుకూడా లేనివాడై, నిరుపేదగా, దేకుమంతటా, సిరిసంపదలు చేకూరువరకు, మోసానికి ఏకాసం కలిగేవరకు, తీరుగాడవలసి వచ్చింది.²

1. V.S.C. (III Edition 1954) P.9

2. పోకలింగంగారి రాజశేఖరచరితము 129, 130, 175

రాజశేఖరుని చరిత్ర భారతీయ సంప్రదాయానుసారంగా,
ప్రత్యేకించి, ఆంధ్రుల సంప్రదాయానుసారంగానే ఉంది. నాథారణంగా
భౌతిక సంపదలను క్షోభిస్తున్నప్పుడు ఆధ్యాత్మిక పితన ఆరంభమవుతుంది.
భారతీయ సంప్రదాయం అదే.

పంతులుగారి కుటుంబచరిత్ర మూడుతరాల వరకు ఆయన జీవితచరిత్రల
కనుబడుతుంది. తాతగారి ఆస్తి సంపూర్ణంగా వారిచే పోక ముందే, ఆయన
పరశుకగతులయ్యారు. శిష్యుని ఆస్తి వారసులకు దక్కింది.

పంతులుగారికి కేవలం భౌతిక సంపదమాత్రమే వారసత్వంగా లభించలేదు.
భాషాజీవితంలూ గాఢ సంఘసంస్కర్తగా, మతసంస్కర్తగా నుండగిన గుణవిశేషం
కూడా ఆయన ముత్తాతగారి నుంచి లభించింది. అది కాంచెం కాంచెంగా
వారసత్వమై, బీజరాపంలూ ఆయనలూ ఉన్నదనవచ్చు. ఆయన ముత్తాతగారు
ఆరాధ్యకైవకుటుంబానికి చెందిన వారైనా, వైష్ణవాచారంగల యింది పడుచును
పివాహమాడారు. అందువల్ల ముత్తాతగారి నుంచి కాంత సంస్కరణతత్వం
ఆయనలూ నెలకొన్నదనవచ్చు. తాతగారైన వీరేశలింగుగారు మరాక అడుగు
ముందుకువేసి, శింగభారణాన్ని విశదీంచారు. పంతులుగారి కాలనాటికి,
శివకేశవుల అభేద ప్రతిపత్తిని చూపించనారంభించారు.¹ బీజరాపంలూ నున్న
ఈ సంస్కరణ భావాలు ప్రాయంతోపాటు ఆయనలూ మొలకెత్తి, చిగురించి,
మొగ్గదాడిగి, పుష్పించి, ఫలించాయన భావించవచ్చు.

పంతులుగారి నాటగారేట ఆయన తండ్రిగారు గణించారు.²
వీరేశలింగుగారి తల్లిగారూ, వెదతండ్రి వెంకటరత్నంగారూ, ఆయన భార్య -
వీర ఆకుటుంబస్థులు. వెదతండ్రిగారి కుటుంబానికి యజమానుడు.
1861 లో పంతులుగారికి పివాహమయింది. అప్పటికాయనకు పదమూడేళ్లు.
ఆమె కాబోరు గ్రామకరణంగారి పుత్రిక, పదిసంవత్సరాల బాల. అరాజుల్లో

1. అక్కిరాజు రమాపతిరావుగారి 'వీరేశలింగుపంతులు - సమగ్రచరిత్ర' -
విశాఖాంధ్ర ప్రభుత్వము, విజయవాడ ముద్రణ - డి.ఎస్. పబ్లిషింగ్,
1732 గుంటూరు, సికింద్రాబాద్. పి. 14 - 15.

2. స్వీయచరిత్ర 1. ప్రకరణము 18 ఖా ప్యాషన్

వివాహాల వయస్సులనే జరిగేవి. పంతులుగారి యింటిలో తల్లివెత్తల్లుల మధ్య నిరంతరం రామరావణయుద్ధం జరుగుతూండేది. ఆనాటి సమష్టి కుటుంబ వ్యవస్థ, దాని వల్ల కలిగేవరిణామాలు, పంతులుగారికి బాల్యంలానే అనుభవంలాకి వచ్చాయి. నూతన వధువు వ్రేచుకుూడా తాడికాడక్క పోరాటాన్ని ఆపలేకపోయింది. రెండు సంవత్సరాలలో అస్తిని పంచాలని వేత్తండ్రిగారన్నారు. పంచిన తరువాత తాను పలూరు వెళ్లిపోవాలని కూడా ఆయన నిర్ణయించుకున్నారు. అలా వెళ్లిన కాద్దికాలానికే ఆయన ఈ లోకం నుంచి కూడా వెళ్లిపోయారు. ఈ విధంగా ఆరెండు కుటుంబాలకు పక్కే సంతానంగా పంతులుగారు వెరిగారు.¹ తల్లి, వెత్తల్లి ఇద్దరూ వితంతులవడంవల్ల నిరంతరం సమష్టికుటుంబం కలహాలతో సాగిపోతూండేది. అవన్నీ చూసిన పంతులుగారు భారతస్త్రీల, ముఖ్యంగా ఆంధ్ర స్త్రీల సమస్యలను కాంక్షతో అవగతం చేసుకోవడం మొదలుపెట్టారు.

పంతులుగారి విద్యావాఙ్మయం

వీరేశలింగం పంతులుగారి విద్యావాఙ్మయం ఆనాటి వీధి బడులలోనే ఆరంభమయింది.² వ్యాకరణం, పద్యాలు వల్లె వేయడం అక్కడ నేర్చుకున్నారు. 1858లో, అంటే ఆయన పదోయేటనే, బడిని విడిచివెట్టి, బంధువు ఒకాయన వద్ద పనినేర్చుకోడానికి వెళ్లారు. అబంధువు ఇన్నీసువేటలో ఉన్న తాలూకా కడేలో గుమస్తా. ఆయన దగ్గర రెండేళ్లున్నారు. ఒకవంక పనిచేస్తూ, మరొక వంక ఐటి వద్ద ఒక పండితుని దగ్గర తెలుగు, పెదతండ్రి దగ్గర ఇంగ్లీషు లెక్కలూ నేర్చుకుంటూ ఉండేవారు.

తీరిగి 1860లో పంతులుగారు రాజమండ్రిజిల్లా విద్యాబయ్యలలో చేరి వధువు కావసాగించారు. తెలుగు భాషలో ఆయన పుష్పాదించిన ప్రతిభాపాటవాలు

1. వి.ఎస్.సి. పార్టు-1. పే. 29

2. స్వయంపరిచయము : పాఠకారిణీసమాజము 1954x. పే. 15

అందునకాక ఉపకారవేతనాన్ని బింజీకాయలు. దానివల్ల అందున విద్యార్జనాసంకాననాగింది. ¹ పంతులుగారు చిన్నతనంలానే సంస్కృత, అంధ్ర, అంగ్లభాషల నభ్యసించి వాటిలో పాండిత్యాన్ని గడించారు. బడికి సరిగా పోకుండా వడిగా గ్రంథాలయరాలలోనూ, స్వగృహంలానూ నిర్విరామంగా చదివి షిజ్ఞానాన్ని అర్జించుకున్నారు. బడికి వెళ్లిన రోజులలో కూడా, తోవలో పాఠాలు వల్లించుకాసి, తరగతిలో అప్వజైప్వహారం. అలా వల్లించిన వానిని జీవితాంతం జ్ఞాపకముంచుకోగలిగారు. చిన్నతనం నుంచే శ్రుతిదానిని శతీ గురించి వ్రశ్చించేవారు. తగిన సమాధానం దారికే వరకు తీవ్రాలవన చేసి, చివరకాక నిర్లంయూనికి వచ్చేవారు. ²

1868లో వీరేశలింగుగారు చిత్రపు కామరాజుగారి వద్ద ఇంగ్లీషు గుమాస్తాగా పనిలోచేరి, కుటుంబాన్ని పోషించుకో గలిగారు. జిల్లా కమీషనర్ మొదలైన ఉద్యోగుల దగ్గర నుంచి వచ్చే ఉత్తరప్రతుత్తరాలన్నీ చూసుకుంటూ, వాటి బాధ్యత తాను వహించారు. ఆఫీసులో అన్యాయంవాది ప్రవర్తన వల్ల అందునలో కలిగిన భావాలు అనాటి పాశ్చాత్య విద్యాప్రభావాన్ని వ్యక్తపరుస్తాయి.

ఆ న్యాయంవాది పేక్షల నాంగత్యం ³ గౌరవప్రదమని భావించే పూర్వ నాగరిక కోటిలోని వాడు. పంతులుగారు కాత్తకాత్త భావాలవల్ల మోరుతున్న సమాజానికి చెందినవారు. అందుచేత పేక్షా విషయంలా భిన్నాభిప్రాయానికి చెందిన నవనాగరిక బృందంలానివారు. ఇక్కడ మరాక విషయాన్ని కూడా మనం మరవరాదు. పంతులుగారు భాదసుడుగా నున్న కాలంలా కూడా అవినీతిని అసహ్యించుకొనేవారు. అంటే దుర్నీతి పట్ల అందునకు సహజద్వేషమున్న దన్నమాట.

1. స్వీయచరితము : పాతకారిణీసమాజము 1954 : పి. ౫౫ 46

2. శ్రీ జి. వి. నారాయణ "శ్రీ వీరేశలింగ పంతులు" 1957 పబ్లిష్ సంచిక 'భారతి'.

3. స్వీయచరిత్ర : పాతకారిణీసమాజం 1954 : పి. 62

దినదినం మహాదీక్షాశుభం మారిపోతోంది నాగరిక సమాజం. పంతులుగారు ఆ నవసమాజానికి సంబంధించిన నవీన శబ్దం. దానికి కారణం ఏమిటని పరిశీలిద్దాం, రెండు కారణాలు కనబడతాయి. అందులో ఒకటి - 1884లో కేకవచంద్రసేన్ మదరాస్ రావడం. ఆవచ్చిన కేకవచంద్రసేన్ బ్రహ్మసమాజాల నేర్పరచుకొని పూజలను పోత్సహించడంతోపాటు, ఆభావాలను విద్యార్థులలో గూడ రగిలించాడు.¹ ఆయన పుష్కాసాలు ముద్రించబడి గ్రంథరూపంలోకి వచ్చాయి. పంతులుగారాగ్రంథాన్ని చల్లవల్లి రంగయ్యగారి వద్ద నుంచి తీసుకొని అత్యంతాతురతతో పదివారు.² అంతవరకు దేవేంద్రనాథ్ టాగూర్ నాయకత్వం కిందవున్న బ్రహ్మసమాజం నుంచి కేకవచంద్రసేన్ పడిపోయాడు. తాను మరాఠీ సమాజాన్నేర్పరిచి, పనిసాగింపుతుండేవారు. దేవేంద్రనాథ్ టాగూర్ హిందూ సమాజము నెమ్మదిగా మారవలసిన అవశ్యకాన్ని గురించి నాక్కివక్కాణించారు. కేకవచంద్రసేను ప్యాపీనాచారాలను తీవ్రతరంగా విమర్శించి నిరూపించ వలసిన అవశ్యకాన్ని గురించి నాక్కివక్కాణించారు.³

1868లో అత్మూర్ లిక్ష్మీనరసింహంగారు రాజమండ్రి డిల్లీ విద్యాలయం లోనికి ఉపాధ్యాయుడుగా వచ్చారు. పీఠకలింగుగారి భావాలను ఈ విషయంలో ఆయన వేంపొందించారు. లిక్ష్మీనరసింహంగారు మచిలీపట్టణం చర్చి మేషన్ పాఠశాల నుంచి వచ్చారు.⁴ ఆయన బ్రహ్మసమాజ సిద్ధాంతాలను చర్చించి వర్చా వేదికను రాజమండ్రి విద్యార్థులలో ప్రారంభించారు. ఈ చర్చలలో పంతులుగారూ కనపర్తి లక్ష్మయ్యగారూ చల్లవల్లి నాదరుల్లా ఒకరు కూడా మరికొంత మందితో కలిసి పాల్గొనేవారు.

1. బాంబాయి మదరాసులలో పరిస్థితులను గురించి వివాదాలను తెలిపే ఆయన

డైరీ - ఫిబ్రవరి నుండి ఏప్రిల్ 8వ తేదీ వరకు. 1964 కలెక్షన్ 1887.

Cf. A Mreanaum and Daily News 14 November, 1865.

2. స్వీయచరిత్ర 1. రెండవ ప్రకరణం 60 వే.

3. ది బ్రహ్మసమాజ్ "పసుక్రిష్టు, యూరపు, ఆసియా" 5 మే 1866లోని ఉపన్యాసం - కేకవచంద్రసేనుని ఉపన్యాసముల - 1 తృతీయముద్రణ-కలెక్షన్.

4. గ్రంథి వెంకటసుబ్బరాయగుప్తాగారి "అత్మూర్ లిక్ష్మీనరసింహం నామయాత్రీ జీవితచరిత్ర - ఉపన్యాసములలో" 1వ జయవాడ 1922 20-21.

జీవితం లో తాళిదకే

బాల్యంలో ప్రాథమిక పాఠశాల దశలోనే పంతులుగారు వ్యక్తిగతంగా కాన్సి గుణాలను ప్రదర్శించారు. ఆగుణాలే వారి ఆనంతర జీవితంలో వెంపాండి స్థిరపడ్డాయి. వ్యక్తిగతంగా అయినా సుభవించిన సన్నివేశాలన్నింటిలోను ఒకడానిని బలీయమైన దానినిగా పురకర్తణ కాపించుకుంటారు. అయిన జీవితాన్ని చాలవరకు రూపొందించిన గావ్యసంఘటనగా అదేకనబడుతుంది.

ఒకనాడు సాయంకాలం పంతులుగారు కాందరు మీత్యలలోను ఉపాధ్యాయులతోను వాత్సల్య నిమిత్తం -జరిబైలకు వెళ్లారు. రెండు మైళ్లు వెళ్లిన తరువాత సూర్యుడస్తమించాడు. అప్పుడు వారుడరు వెనక్కుమళ్లారు. కాంత సేపటికి, రెండు పాయలుగా పీచీపాయి న చాటుకి వచ్చారు. ఒకటి అంగళ్లవాడ నుండి, ఐకాకటి గోదావరిబడ్డు నుండి పట్టణంలోనికి పోతుంది. ఏదారిని వెళ్లాలి అనే సమస్య వారినెదుర్కుంది. తక్కిన వారుడరు విషణివీధి నుండి వెడదామన్నారు. పంతులుగారాక్కరగా గోదావరి గట్టున వెడదామన్నారు. తక్కినవారు, వెనక్కి తిరిగితిరిగి చూస్తూ విషణివీధి నుంచి వెళ్లారు. పంతులుగారు మాత్రం గోదావరిబడ్డునే వెళ్లి యిల్లు చేరుకున్నారు. మరునాడు కరాడా అలాగే జరిగింది. చివరకు లాభంలేదనుకొని తక్కినవారుడరూ పంతులుగారి వెంటనడిచిరాన్నే నడిచి వచ్చేవారు. ఎవరు చెప్పినా వినని పట్టుదల పంతులుగారిదని తెలుసుకుని, 'అయన్నను సరింపేవారట.'¹

ఒక విషయం దీని నుంచి స్పష్టమవుతుంది. ప్రజానాయకుడు కావాలని కాంక్షించేవాడు గాని, సంఘసంస్కరణ కార్యకలాపాలలో పాల్గొనాలని గాఢవాంఛ గలవాడు గాని, తనమనస్సు ననుసరించే వ్యవహరించాలి. ఇతరుల సలహా సంప్రదింపుల పాటించనవసరం లేదని అవగతమవుతుంది. పంతులుగారివిషయంలో పాఠకులకాక వాచ్మరికే వస్తారు. సత్కారాస్పదరణ మందు దృఢనిశ్చయము అత్యంతావశ్యకమంటారు.

సాహిత్య వ్యాసంగం =====

వీరేశలింగంపంతులుగారు జీవితంపానీ తాల్చినకాళా కూడా ఉపాధ్యాయుల
వృత్తిని సాహిత్యవ్యవసాయంతో జోడించారు. అయిన 1868-69లో
తెలుగులో కవిత్యం అరంభించారు. పృథ్వీమంగా రెండు కతకాలు రచించారు.¹
పృథ్వీదాస్యంతమండల ఒక దేవతను గాని వ్యక్తిని గాని ఉద్దేశించి పలుకుతూ,
100 శ్లోక 101 శ్లోక 108 పద్యాలు గల రచనను కతకమంటారు. సుమతీ,
వేమన, దాశరథీ కతకాలు అందరికీ తెలిసినవే. పంతులుగారు మార్కండేయు
కతకం, గోపాలకతకం రచించారు. భాగ్యపాపానందా మొదట పంతుడంవల్ల
ఈ కింది పద్యమితకా నిలిచి ఉంది.²

“ శ్రీరమణీ హృల్లాలా గోపాలా ”

తరువాత 1869-70లో “ కృష్ణాంధ్ర నిరంజన్ నిర్వచన నైషధము ” అనే
అద్భుతమగు కావ్యాన్ని రచించారు. అందులో వచనం ఉండదు; సంస్కృత
పదాలిండవు. దానికి తోడు ఓష్ఠాన్నైన పదాలు కూడా ఉండవు. పూర్తిగా
అద్భుతమగు మాటలతో వ్రాసిన పద్యాలతో కూడుకున్నది. ఈ కావ్యం
పంతులుగారి పాండిత్య ప్రకర్షకు ప్రతీక. అయిన కవితా వియత్తులో ప్రవేశించి
బాలభాస్కరునివలె ప్రకాశింపనారంభించారు.³

ఆకాలంలో అయిన మెట్రిక్యులేషన్ పరీక్షకు చదువుతుండేవారు.

1868లో డిల్లీ విద్యాలయం రాష్ట్రపాఠశాల స్థాయికి మెచ్చింపబడింది. అంటే
ఎఫ్.ఎ. పరీక్షకు ఇజ్జనిచ్చే స్థాయికి మెచ్చి సంపాదించిందన్నమాట. అయినా
ఆతరగతి మాత్రం పర్వదశేదు.⁴

1. అక్కిరాజు రమాకాంతరావుగారి ‘పంతులుగారి గ్రంథరచనా ముద్రణముల
వివరములు’ వీరేశలింగుగారి కృతుల చరిత్ర ‘యంగురుపుడు’ లో

ఓవైదరాబాద్ ఎన్.డి.206

2. కం.వీ. స్వయంచరిత్ర ఓవైదరాబాద్ సమాజం 1954x 1-81

3. అక్కిరాజు రమాకాంతరావు “వీరేశలింగంపంతులు” 37-38.

మోరిస్ - గోదామరిజిల్లా.

అనాడున్న సీసియర్ విద్యార్థులలో వీరేశలింగగారాకరు. ఆయనకప్పుడు
21 వ సంవత్సరం నడుస్తోంది. చాలా మంది విద్యార్థుల కంటే ఆయన
వయస్సులో పెద్ద. అందువల్లనే కాబట్టి 1870లో కాత్తగా వచ్చిన ప్రధానాధ్యాపకులు
బారన్ డెడార పంతులుగారి దగ్గర తెలుగు నేర్చుకొనేవారు.¹

అత్యంతాసక్తి, మహాహీనతాశయాలూ, ఆకలూ కలిగిన పంతులుగారి
వంటి వ్యక్తికి కఠినావస్థలనున్న కారంగా వంటి గ్రామం ఇవ్వవలసినంత ప్రోత్సాహాన్ని
ఇవ్వలేడు. అందువల్ల పంతులుగారు లాంఛన్ కేడ్ తెలుగు ట్రాన్స్లేషన్
పరీక్ష కూడా యిచ్చి కృతార్థులయ్యారు.² కానీ, దానిని ప్రభుత్వాధ్వారా
సంపాదించడానికి మాత్రం ఉపయోగించుకోలేడు. ఎందుకంటే, ప్రభుత్వాధ్వారాన్ని
స్వీకరించడానికి పంతులుగారి మనస్సు అంగీకరించినట్లు లేదు. బహుశః, కారంగా
నెలకు 30 రూపాయల జీతంకాగా, ప్రభుత్వంలో గువీనాస్టాకు 15 రూపాయలతో
ప్రారంభం కావడమే దానికి కారణమేమో! ³ ప్రభుత్వకార్యాలయాలలో
పనిచేస్తున్న పంతులుగారి బంధువులతో ఆయనకున్న సంబంధం అంత బలీయంగా
లేదేమో! ⁴ సాధారణంగా పరీక్షల్లో గట్టిక్కడమెక్కుతే ఉద్యోగ సాధనకు చాలదేమో!
కారణమేదయినప్పటికీ, తన సంపదలను తన పని పరిమితులను దాటిన కార్యకలాపాలకు
విసియోగించారు పంతులుగారు.

వీరేశలింగగారి సాహిత్యకృషి సైంగా ఇక్కడే ఆరంభమయింది. తెలుగు
పండితులకోవలసిన ఆయన్ని చేర్చడం సంప్రదాయ సిద్ధాంతంగానే జరిగింది. పద్య
రచనను మాత్రమే కవిత్యంగా పరిగణించే అయిగుల ఆయన కూడా పద్య
రచనతోనే సాహిత్యవ్యవహారాన్ని ఆరంభించారు. పద్యరచనలోని భాష
వాచాపరిక భాషకు పూర్తిగా భిన్నం కదా! పంతులుగారు మాత్రం
సంస్కృతీకరించిన అచ్చతెలుగులో కవిత్యం చెప్పడం ఆరంభించారు. అంతే భాషను
సంప్రదాయవాదకరణ బద్ధం చేశారన్నమాట. ⁵ పంతులుగారి సారస్వతసేవ
బహుమంజమయింది.⁶

1. కం. పీ. పీ. యు. పరిత్య 2 146

2. గోదావరిజిల్లా గెజిట్ - 29 మార్చి 1873.

3. అయిబిడ్డ , , 3 జనవరి 1886

4. కం. పీ. పీ. యు. పరిత్య 1--69

5. తక్కిరాజు రమాకాంతరావు, 'వీరేశలింగపంతులు'

6. జి. పి. నారాయణరావు 'శ్రీ వీరేశలింగపంతులు', భారతీయవాన్వసం 1957 ఏప్రిల్
వీ. 3

కీ॥ కీ 16 కేతాబ్జ ప్యాంతంశా క్షీణయంగుల అడుగువెట్టిన
 ఆంధ్ర సరస్వతి 18 కేతాబ్జం వరకు కాశజ్జరితో జీవచ్ఛమల పడింది.
 ఆంధ్రభాషావాఙ్మయంబు వాటి డిక్కుమాచీవారు లెక దరిద్రస్థితీల మగ్గుతూ
 ఉండేవి. అప్పటికి రామమోహనుని కార్కె ప్రికారం భారతదేశం నలుమూలలకు
 పేరింది. చాలామంది ఆంగ్లభారతీని నేపించి అనాగరికతకు మానసపు తులయూర్వం.
 పాశ్చాత్యుల ఉచ్చదేశము పురాగమనాన్ని చూచి తమ జాతికి ఆదక కలగాలని
 కలవరించిన పృథమ జాతీయవాదులలో వీరకలింగంగారు ఆంధ్రదేశంపై పృథమముంబు
 ఆంగ్లేయంబు రావరికంతాపాడు ఆంగ్లభాషాజ్ఞానము వాఙ్మయాలను నీరసించి
 మన భాషావాఙ్మయాలవైపు జాతీయవాదులు దృక్కులుసారించారు. వెనక్కు
 తిరిగి చూచిన పంతులుగారికి కనిపించింది, వట్టి ఆంధకారు. ఆంధ్ర సరస్వతి
 గాంతుకల కానగ్రాపిరి నిల్వకాని ఉంది. పృజల్లో సారస్వత జిజ్ఞాస, పిపాస,
 సాహిత్యారాధన నశించాయి. ఈ వైపు దృష్టి లేనే లేదు. అప్పటికి మన
 వాఙ్మయమనే ఎదుమోడుకు కావ్యాల్పభంధాలు, పుష్పాగ్రంథాలు తప్ప
 మరే శాఖలూ లేవు. అటువైపు పాశ్చాత్యవాఙ్మయం కల్పతరువు కారిన
 రీతిలో విపాధి విరబూసి ఉంది. అందులో కావ్యసంబంధమే కాదు, నాటికలే
 కాదు. నవలలు, నాటికలూ, పకాంకికలు, ప్రహసనాలూ, వ్యాసాలు,
 విమర్శలు, వ్యాఖ్యలు, నిఘంటువులు, షిజాన సర్వస్వాలూ, స్వీయచరిత్రలూ,
 భాషావాఙ్మయచరిత్ర, కవుల చరిత్రలు అన్నీ ఉండి సాహిత్యపాసకులకు
 విశ్వరూపసందర్శనాన్ని కలుగజేస్తుంది. దీనంతా ఆకళింపుపేసుకున్న వీరకలింగంబై
 నూతనానుభవాలతో ఆంధ్రచారదనలంకరించాలని సంకల్పించారు. శతతీతమే
 వారి రచనలు.

న వ ల లు

కుండుకూరి వారి ' రాజశేఖర చరిత్ర ' తెలుగులో మొట్టమొదటి నవలని
 చెప్పుచు. "వికారాఫ్ వేక్ఫీల్డు" కు అనుక్రమేమో! రాజశేఖరచరిత్రలోని
 నీలాద్రి దోష్ట్యం, భైరాగి సువర్ణవిద్య, సుబ్రహ్మణ్యం భాందస షుద్ధి, కృష్ణగజపతి

బౌద్ధార్యం మరచిపోలేం. కథాకథన చిల్పం కన్నా తననాటి సమాజంలానే
వ్యక్తుల మనస్తత్వాలనే, మర్యాదవిశ్వాసాలనే, అజ్ఞానాన్నీ, ఆమాయకత్వాన్నీ
దురాచారాలనే ప్రతిబింబం సంఘటనలలో కళ్లకు కట్టినట్లు వర్ణిస్తారు.. పంతులుగారు.
తాతగారి సంగతికూడ యిందితో సహాకాంత చెప్పతారు. ఈ నవల జాతీయాలతో
నుండి ఉమ్మెత్తపువ్వులూ అండంగా సజ్జనంగా ఉంటుంది. ప్రపంచవాస్తవమయిన
అంగ్లభాషలానే కనువడింపబడిన గౌరవాన్ని పొందిన మొదటి తెలుగునవల ఇదే.

పంతులుగారి 'రాగమంజరి' అతరువాత 'సత్యరాజు పూర్వదేశికయాత్రలు'
చెప్పుకోదగిన నవలలు. ఈ రెండో నవలను ఆనాటి సంఘ దురాచారాలను
తెగనాడడమే ప్రయోజనంగా వెట్టుకొని రచించారు. ఆడమళియాళమనే రాక్షసంలా
సర్వహక్కులూ స్త్రీలకే సంక్రమించాయనీ పురుషుల దీనావస్థను, కళ్లకు కట్టినట్లు
వ్యంగ్యంగా వర్ణించి స్త్రీలదుష్టి మనసుకు హత్తుకొని పురుషులు సిగ్గుపడేట్లు
చేశారు.

నాటకాలు

మాళవికాగ్నిమిత్రం, అభిజ్ఞాన శాకుంతలం, రత్నావళి, నాటకాలు
సంస్కృతానికి పంతులుగారి తెలుగునవలలు. ఈ అనువాదాలుగాక, నాటికలు,
పాండిత్యం, సంస్కరణమే ప్రధాన ప్రయోజనంగా గల ప్రహేళికలు అనేకాలున్నాయి.
ప్రహేళికలలో వంట బ్రాహ్మణాచార్యుల, మతగురువుల, జారత్వం మొదలయిన
వానిని కథావస్తువులుగా చేసి కడుపుబ్బనవ్వుపుట్టిస్తామి. అంతేకాక మనసుల్లానే
కల్పవలను కూడ క్షాళనం చేయగల పదును కలిగిఉన్నాయి.

వాస్తవాలు - విమర్శలు - వ్యాఖ్యలు

పంతులుగారు వీనిని లెక్కకు మిక్కిలిగా వెలువరించారు. మతవిషయాల్లో,
భాషావాజ్మయ విషయాల్లో అనేక పరిశోధనలు చేసి వాస్తవాలు, విమర్శలు,
వ్యాఖ్యలు ప్రకటించారు. అంగ్లసాహిత్యంలో ఉన్న వాస్తవం, విమర్శ, వ్యాఖ్యఅనే
వాని సరళిననుసరిస్తూ ఇవి సాగాయి. సంఘపరంగా, మతపరంగా, వాజ్మయపరంగా

స్వీయరాభిప్రాయరాలను వీనిలో నిర్భయంగా ప్రతిపాదించారు. వివేకవర్ధని పత్రికనే గాక, ఆపేరుతో గ్రంథమండలీని కూడా స్థాపించి ప్రచురణలు వెలువరించారు. ఇవి సునిశితాలు, తీవ్రాలు, ప్రజ్ఞాయుతాలు అందర్నాటికి. ఇవేగాక స్త్రీలకోసం గ్రంథాలకు గ్రంథాలను పంతులుగారు ప్రకటించారు.

పంతులుగారు అవధానాలు కూడా చేసి కవిపండితుల ప్రశంసలు నందుకున్నారు. స్వీయచరిత్రా ముద్రణ వాస్తవంకాదు కీకారం మట్టిని పునః పంతులుగారికే కీకారం దక్కింది.

కవుల చరిత్ర

ఆంగ్లవాఙ్మయ తీరుతెన్నులు పరిశోధించి బృహత్తర వాస్తవపరంపరను పంతులుగారు ప్రకటించారు. దీని అనుబంధకృషి ఆంధ్రకవుల చరిత్ర సమర్పణ. వీరేశలింగం గారి నాటిక దేశచరిత్రలగాని వాఙ్మయవిభాగంలగాని పరిశోధనలకు సుఖమయిన పనిగాదు. ఈ నాడున్నన్నీ అవకాశాలు అనాడు మృగ్యం. పరిశోధనావకాశాలేకాదు, పరిశోధనలకూడా అతిస్వల్పం. అధిక ధనవ్యయం దీవన ప్రయత్నాలతో కూడిన పని. అలాంటి కష్టసాధ్యమయిన కార్యాన్ని భాగీరథునిలా అందున సాధించి సాంద్ర తమస్సున కానరాని ఆంధ్రకవుల జాడలను, స్థితిగతులను తనకత్తి కాడ్డీ వెలుగుకు తెచ్చారు. భారతదేశచరిత్ర పరిశోధనలో విస్ఫుల్ స్మితలాగా ఆంధ్రభాషా వాఙ్మయచరిత్ర పరిశోధనలో పంతులుగారి ప్రహేళికలు.

కథలు - కథానికలు

క్రీస్తుకు పూర్వమే కాశ్మీరం లో రచించబడి యుండుమిందు కీ. క 5, 6 కథాబ్జాల ప్రాంతం దరిదాపుల్లానే అరేబియా, పర్షియా, గ్రీకు దేశాలకు భారతీయ పంచతంత్రం వెళ్లింది. కీ. క 12 కథాబ్జ ప్రాంతం అరేబియన్ల నుండి ఆంగ్లేయులు పంచతంత్రాన్ని గ్రహించి ఆంగ్లానువాదం ప్రకటించుకున్నారు.

అది స్త్రీతి తారకలుకూడిన వినుల నారస్వతాకాశం. ఈ సంస్కృత పంచతంత్రాన్ని క్రీ.శ 15 శతాబ్ద ఉత్తరార్ధం లో దహుబగుంట నారాయణకవి కార్యరూపం లో ఆంధ్రీకరించాడు. పరవస్తు చిన్నయ్యసూరి దీనినే నీతిచంద్రిక అనేవేరే గభ్వం లో 'మిత్రలభం', 'మిత్రభేదం', అనిపూర్తి చేశాడు. మిగిలిన శతాబ్దం సంధి విగ్రహాలలో అధికభాగం వీరేశలింగంపంతులుగారు కాంత కాకాకాడ వెంకటరత్నం పంతులుగారు పూర్తిచేశారు. ఇలా కథలూ, కథానికలు తెలుగు వచనం లో రాయడానికి చిన్నయ్యసూరి మార్గాన్ని దూపగా పంతులుగారు దాన్ని అందుకాని కథాసాహిత్య వైశాల్యాన్ని పెంచారు. పంతులుగారి తరువాతనే వారిననుసరించి కథాసాహిత్యగ్రాన్ని వేదం వెంకట్రాయశాస్త్రిగారు అనువదించారు. తరువాత చిలకమర్తి మొదలయినవారు ఈ మార్గం లో నడచారు.

ఈ విధంగా పంతులుగారు నవ్యాంధ్ర యుగం లో సంఘ సంస్కరణ విషయం లో రాజారామమోహనులతో ఆధునికాంధ్ర వాఙ్మయ వికాసానికి నన్నయలూ కృషిచేశారు. అయిన జిజ్ఞాసుడు, పండితుడు, కవి, విమర్శకుడు, తత్వవేత్త అన్నిటికంటే అమిత ధైర్యశాలి అనే విషయం గమనించాలి. ఉక్కుగుండె కలవాడు, సంఘబహుష్కరణ చేసినా దుర్మార్గులు దుండగాలు తలవెట్టినా లెక్క వేంకట ధైర్యంగా నిలబడ్డ వీరుండు. అరుదు నిర్విరామ జీవితం. అది మనో సంగ్రామం వంటిది. అందులో అరున షోత. అంధ్రభూమికి వీరేశలింగం చిరస్మరణీయుడు.

1870 లో పంతులుగారు 'రసిక్షన మనోరంజనం' అనే గ్రంథాన్ని ప్రబంధశైలిలో అచ్చ తెలుగులో రచించారు. 1872 లో కుద్ధాంధ్ర ఉత్తరరామాయణం అచ్చ తెలుగులో రాసి, 'పురుషార్థప్రదాయిని' అనే పత్రికలో ప్రకటించారు. ఈ పత్రిక మచిలీపట్టణం నుండి ప్రచురింపబడేది. అది ఆనాటి తెలుగు సాహిత్యపు పోకల్లను ప్రతిబింబించే పత్రిక.

కాకాండ్ వెంకటరత్నంపంతులుగారు ఆంధ్రభాషాసంజీవని అనేపత్రికను 1871లో ప్రారంభించారు. పండితులు పత్రికలు నిర్వహించడం ఆరుదు. వీరేశలింగంగారు సాహిత్యవాన్వసాలనాపత్రికలో ప్రచురించేవారు. తన రాజకీయ సాంఘికాభిప్రాయాలను తన సహచరులకండచేయడానికి ఆపత్రిక ఎంతగానూ ఉపయోగించబడింది. అది కాన్నినారులు బ్రిటిషు విధానాలను విమర్శిస్తూ, హిందూ స్త్రీల అదృష్టాన్ని మెరుగుపరచాలని కోరుతుండేది.¹

పంతులుగారు 1871 నుండి 1874 వరకు కోరంగి అంగ్ల వర్నాకులర్ పాఠశాలలో ఉన్నప్పుడే మదరాసులోని తెలుగు సాహిత్యం యొక్క ప్రాకటికం నాంది పలికారు. 1874-75 మధ్య ఆయన ప్రచురించిన, కోరంగిలోనున్నప్పుడు కాకాండ్ వెంకటరత్నంగారిని మించలేకపోయినప్పటికీ అయినా సమానమైనా కావాలన్న గాఢవాంఛతో తనకాలంలోని అధికభాగాన్ని రచనావాన్వసంగంలో గడిపినట్లు కనబడుతుంది. పంతులుగారు ప్రప్రథమంగా తనరచనలను వెంకటరత్నంగారి పత్రిక - 'ఆంధ్రభాషాసంజీవని'లో ప్రకటించేవారు. కాని, తరువాత వెంకటరత్నంగారి మీద వీరేశలింగంగారు దాడిరపడడం మొదలుపెట్టారు. ఆ సమయంలో తన రచనల నాయన మరాక పత్రికలో ప్రకటించుకోవాలని వచ్చింది.²

1874లో పంచతంత్రంలో ఒక భాగాన్ని ' నీతిచంద్రిక-విగ్రహము ' అనేవేర్లతో ప్రకటించారు పంతులుగారు. ' నీతిదీపిక ' అనేవేర్లతో నీతిపద్యాల సంపుటిని ఆ సంవత్సరమే ప్రకటించారు. ఈ కథలను పంచతంత్రంలోని కథలమూడిరిగానే నడిపించారు.³

1. ఆంధ్రభాషా సంజీవని ఫ్రెండ్ ఆఫ్ ఐడియూ నుండి ఉదహరించబడినట్లు 24 జూలై 1874

2. కం. ప్. స్వీయచరిత్ర-1 74-76. 150 వెంకటరత్నంగారిదాడిని తిప్పికొట్టడం. ఆయన పద్యరూపంలోనాడిచేకారు. దానిని 'పురుషార్థప్రదాయిని'లో ప్రకటించారు.

3. రమావతిరావుగారి 'పంతులుగారి గ్రంథరచన - యుగపురుషుడు' 206 1875-76లో నీతిచంద్రిక విగ్రహము పాఠశాలలో పాఠ్యగ్రంథాలుగా మెట్రిక్యులేషన్ పరీక్షకు నిర్ణయించడం ఉపయోగించడం జరిగింది. మదరాస్ విశ్వవిద్యాలయం కాలెండర్ 1875-76 (మదరాస్ 1876) 81.

1875లో మదరాసునందు జరిగిన తెలుగుపండితుల సమావేశంలో తన సాహిత్య విజయాలకు చిహ్నంగా వెండి ప్లీనును బహుమతిగా పొందారు. ఆపండిత సమావేశం బహుజనప్రతినిధులను గూడ సంతోషించింది. సుప్రసిద్ధ వ్యాకరణ శాస్త్రజ్ఞులు బహుజనప్రతినిధులు. ¹

మదరాసులోని తెలుగు పండితులుగాని, పేరేకలింగంపంతులుగారు గాని సంప్రదాయం లక్షణాలతో మాత్రం రాష్ట్రం దేవరసి నమ్మకం పారపాలు. ఇతివృత్తాల నెన్నుకోవడంలోగాని, వాటిని రూపొందించడంలోగాని, రెండు లక్ష్యాలు ప్రధానంగా వెంపాండుతూ ఉండడం ప్రస్తుతంగా కనబడుతుంది. ఒకటి-తగిన పాఠ్యగ్రంథాలు ప్రభుత్వాని కావశ్యకమయ్యాయి. అందులోను వద్యరచనకంటే గద్యరచన కెక్కువ ప్రాధాన్యం వచ్చింది. అందువల్లనే, సాహిత్యభాషను విద్యార్థులకు విశదపరచడానికి వ్యాకరణ గ్రంథాల అవశ్యకత అధికమయింది. ఈ వ్యాకరణ గ్రంథాలు శత సంప్రదాయ సిద్ధాంతానున్న పండితుల వ్యాకరణాలవంటివి కావు. కేవలం నిర్వచనాలు కాక, వివరణలతో ఉండవలసివచ్చింది. రెండవ లక్ష్యం ఏదంటే, విషయాలతోపాటు ప్రదర్శించే ఇతివృత్తాలను నిషేధించవలసిన అవశ్యకత. అది సంప్రదాయకవిత్వలక్షణాలతో బహిష్కరించబడింది. దానికి బదులు నైతిక వర్తనాన్ని మోపు స్థాయికి కానివాగల ఇతివృత్తాలను గ్రహించాలని భావించారు. అనాది పాఠ్యగ్రంథ కమిటీలతో అధికంగానున్న మిషనరీల భావాలతోను మత ప్రచారకుల భావాలతోను ఇవి ఏకీకరించబడ్డాయి. ²

1. రమావతిరావు గారి 'మంఖ్యచరిత్రములు' యుగపురుషుడు 223.

2. John Murdoch. Idylations and Immoral teaching of some Government and University Text books in Madras, India (Madras 1872). "Dr. Murdoch Observes that it is most disgraceful that the British Government should permit books and teach them in its schools showing how to overcome by deceit". So far as we can ~~in~~ discover ~~this~~ (this book) has never at any time been prescribed as a text book for Government schools. We understand however that this book has been used, still in certain Mission Girls Schools. Government of Madras, Report of the Committee for the Revision of English, Telugu and Tamil School Books in the Madras Presidency (Selections from the records of the Madras Govt. XIV Third Series, Madras 1875) 93.

మాతృభాష నభివృద్ధిచేయరాలనే తెలుగు రచయితల మాతృ
భాషాభిమానంతోపాటు, వ్యభుత్వం నుండి లభించే పోతాహం కూడా
కాంత తోడ్పడింది. అందువల్ల, పాండిత్యభాషాభిమానం మార్పునుగానిరావాలనే
జిత్తిడి కాంచెం ఎక్కువయిందని చెప్పాలి. ముఖ్యంగా మిషనరీల నుండి
వ్యభుత్వపక్షం నుండి, జిత్తిడి వచ్చింది. తెలుగు పండితులనే జాభావ్యయలుగా
నియమించడం వల్ల, వారికి ఆర్థిక పోతాహాన్ని కూడా అందించడం వల్ల,
పండితులు కూడా మార్పును వారి కార్యకలాపాలను అంగీకరించినట్లు కనుబడుతుంది.
అంతేకాదు అదివారి కర్తవ్యమని కూడా అనేకులు భావించారు. ¹ దానికి
వీరేశలింగుగారు కూడా అనుకూలురే గానీ, వ్యతిరేకులు కారు.

ఈ విధంగా తెలుగు పాఠ్యగ్రంథాలను గురించి పర్పడిన కమిటీలను,
వాటి నిర్ణయాలను పరిశీలించాంగదా! దీనివల్ల మనకు తెలియవచ్చిందేమిటి?

1. Madras Mail, 23 October 1877 and 8 April, 1878

వై పరిశీలనవల్ల పాఠ్యగ్రంథాలలో కాంత సంస్కరణను తీసుకురావాలనే ప్రయత్నం ఎంతగానో మరిగినట్లు తెలుస్తుంది. ప్రభుత్వమూ మినరీలు ఆసంస్కరణ విషయంలో నిర్వహించిన పాత్ర విద్యార్థులకు సంపాదాయ గ్రంథాలలోని పాఠ్యాంశాలవల్ల కలిగే నష్టం తగ్గించడానికి ముఖ్యంగా అనవసరమయిన విషయవాంఛలు ఇతరత్రాబుగా గలవానిని పూర్తిగా నిషేధించడం, నీతికథలకు ప్రాధాన్యమివ్వడం. ఇవన్నీ సంస్కరణలే గదా!

దీనికి వీరేశలింగుగారికి గల సంబంధం వారు స్వయంగావాటిలో ఎలా పాల్గొనగలిగిందీ, నీతిచంద్రిక - విగ్రహం రచించడం, వాటిని ప్రభుత్వం కాన్సి ప్లయివేటు సంస్థలు పాఠ్యగ్రంథాలుగా స్థలించడం - ఇవన్నీ మనపరిశీలనలో కనబడిన విషయాలే గదా! అవిధంగా సాహిత్యపరంగా పంతులుగారి సంస్కరణ ఆరంభమయిందనవచ్చు.

పురాతన అధునాతన సాహిత్య సంప్రదాయాల సమన్వయం!

సాహితీ ప్రపంచంలో పురాతనాధునాతన సంప్రదాయాలను సమన్వయించి అధునాతన ఆంధ్రవాజ్మయం నిర్మాణకావించారు పంతులుగారు. ఈ రెంటినీ సమన్వయించేసిన విధానం గమనిస్తే అయిన ప్రతిభా విశిష్టతలు గోచరిస్తాయి. ఆదిలో అధునాతన సంస్కృతికి కేంద్రం మదరాసు. తరువాత దానికి రాజమండ్రిని కేంద్రంగా చేసినవారు పంతులుగారు. ఆదియగులలో నన్నయ, మధ్యయుగంలో శ్రీనాథుడు, అధునికయుగంలో వీరేశలింగం రాజమండ్రిలో ఆంధ్రవాజ్మయరాన్ని సుసంపన్నంచేసి విరస్తాయిగా నిలిపారు. ప్రాచీనాంధ్రకావ్యసృమతికి ప్రథమ తీర్థం రాజమండ్రి. వీరేశలింగుగారు నవ్యసంస్కార సృమతిని ఆతీర్థంలో సమ్మిళితం చేశారు. గుగా యమునా సంగమంవలె పురాతనాధునాతన సృమతులు

సంగమించి వీరేశలింగంగారి నాడు రాజమండ్రి పవిత్ర సాహితీ క్షేత్రంగా
పరిణమించింది.

సారస్వత జీవితం లో మొదట్లో వీరేశలింగంగారు కవిగా పరిగణితులు.
రాజమండ్రి లో భావసంవత్సరం నాటికి ముగ్గురే కవులు. పంతులుగారు,
వాసుదేవశాస్త్రి, వడ్డాడి సుబ్బారాయుడు. వారినే రాజమండ్రి “కవిత్రయం”
మని తరువాత కాలంవారన్నారు. క్రీ.శ. 1919 వీరేశలింగంగారు మరణించినపుడు
వడ్డాడి సుబ్బారాయుడుగారు ఇలా సీరాజనాలర్పించారు -

“ పృథ్వీ కవిత్రయంబునను రాజమహేంద్రవరంబు నందునెన్నిక
గనినట్టివారల కనిష్టిగ నెక్కిన జేష్టు

ఇది “కనిష్టికాఢిష్టిత కాళిదాసు:” అన్న సూక్తిని స్మరింపజేస్తూ ఆంధ్రసాహిత్యం లో
కవిగా పంతులుగారి స్థానాన్ని వ్యక్తంచేస్తుంది.

ప్రొఫీసర్ గ్రంథమండ్రణం

ప్రొఫీసర్ పథకం లో వెలసిన ప్రొథక్రతులెన్నిటినో పంతులుగారు ముద్రించి
వాస్తవికతకి తెచ్చారు. ఈ విషయమయిన కృషి అమోఘంగా నాగించారు.
నాదనసోమసి, హరివంశం, కేతన - దశకుమారచరిత్రం, అనంతసి - భాజ
రాక్షసుం, నందిమల్లయ్య, ఘంట సింగనల - వరాహపురోణం, చెరిగాండ
ధర్మన - చిత్రభారతం మొదట ముద్రించి వాస్తవికతకి తెచ్చినది వీరే. ఇవేకాకుండా
' పింతామణి ' పత్రిక ద్వారా 'ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నం' సారాయణకవి
' పంచతంత్రం ', కాకుమాని మూర్తి ' పాంచాలీ పరిణయం ', మొల్లి
' రామాయణం ', ప్రభాధ చంద్రాదయం, షిక్షానేక్యరం : కేతన మొదలయిన
వాన్ని ముద్రించి ప్రకటించారు.

గ్రాంథిక వచన రచన

వచన కావ్యాలను పొచ్చిన పౌంధ పండితుల్లా రచించే సామర్థ్యం తనకుండని స్వల్ప స్వత్వం చేయడానికి పంతులుగారు చిన్నయసూరి ననుసరించి ' నీతిచంద్రిక ', ' సుధి ' ' విగ్రహాలను ' రచించారు. ఇవి ఈ నాటికీ విద్యార్థి లాకానికి పఠనీయాలే. కానీ ఈ గ్రాంథిక రచన పంతులుగారికి నీసర్గం కాదు. పొచ్చిన సంప్రదాయాలను మన్నిస్తున్నానని జెప్పడానికే యిలాటి రచనలాయన చేశారు. ఈ అభిప్రాయంతోనే అవధానంచేశారు. ఆశుకవిత్వం చెప్పారు కతకాలు రాశారు. సాహితీ ప్రౌఢిమను వెలువరించారు. ఈ విధంగా పొచ్చిన వర్ణకాన్ని అవిచ్ఛిన్నంగా పాటించే తన సామర్థ్యాన్ని పండితలాకానికి వ్యక్తంచేసి ఆలోకంపా సముచిత స్థానాన్ని సంపాదించారు.

నవీన్ పథకం లో హృదయ నమయింది శుభ్య గద్వరదన. సూక్ష్మతరాలయిన
కాస్తీయం పిజ్జానాంకాలను, మహాహాన్నత భావాలను, సర్వజనులు సుఖంగా
గ్రహించడానికి అవకాశం కలిగించేది వదనరదన. అలాంటి దానికి సృష్టికర్త
పంతులుగారు. అదనం సంస్కృత వాసనలు కలిగివున్నా తెలుగుదనాన్ని
వెదజల్లడం వల్లనే ' గడ్డ తిక్కన ' అనే బిరుదు ఆయనకు స్థానం కలుగింది.

‘‘నేనేర్పరచుకున్న భాషాభివృద్ధి మార్గం తెలుగుభాషలో సులభమైనది
సలక్షణమయిన వచన రచన చేయుట’’ అని ‘వివేకవర్ధన’ పత్రికామూలభావ
అందునే తన రచనా పద్ధతిని తెలిపారు.

సంఘసంస్కరణం వల్ల వితంతువివాహాలవల్ల పంతులుగారి కీర్తి రాష్ట్రీతర
పాఞ్చతల్లాకూడ వ్యాపించింది. తమిళ దేశీయుల జాతీయకవి సుబ్రహ్మణ్యభారతి
తన ' చంద్రికై ' నవల్లా వీరేశలింగంగారి పాత్రను చిత్రించారు. సంఘసంస్కర్తగా
ఆయనకున్న పేరకీర్తి కంటే సారస్వతంబో వృతి ఆధునిక ప్రక్రియకు ప్రకారం
మట్టిన సాహిత్యవేత్తగా ఆయనకున్న ప్రతిష్ఠ ఇసుమంతయినా తగ్గిపోదు.
అత్మవిశ్వాసం, పరిశుద్ధప్రవర్తన అంతఃకుశ్లీ మొదలయిన విశిష్టగుణాలతో

అధునిక వాఙ్మయ ప్రపంచం ప్రకాశిస్తున్న వీరేశలింగంకవిగారు
చిరస్మరణీయులు.

అధునికాంధ్రజాతి నిర్మాతలు నాయకులు ¹

పంగడిచానికి రాజారామమోహనుడు, వివాసాగరుడు, బంకిమచంద్రుడు
చేసిన మహారాష్ట్రాన్ని అంధ్రదేశానికి వీరేశలింగంపంతులుగారాక్కరే సర్వతామసంగా
చేశారు. నాడు నన్నయ, రాజరాజు పవిత్ర గోదావరీ స్రవంతికి కైమోడ్చి
అంధ్రచరిత్రలో నూతన కకాన్ని సృష్టించినట్లే పంతులుగారు తన సాహిత్యసవరాజు
సంస్కరణలతో అధునికాంధ్ర కకాన్ని సృష్టించి ఆ కకపురుషుడయ్యారు. మన
సాహిత్యరంగం లో పంతులుగారితో పాటు వీన్నడగినవారే తిరుపతి వెంకటేశ్వర
కవులు, గుర్రాడ అప్పారావుగారనే కాలవెన్ను రామకృష్ణరాయగారి
అభిప్రాయం.

బడిలో తెలుగువాదకాలు వీరేశలింగంగారు రాసినవే. కళాశాలలో బడివే
కజ్జీపితామహు వారివే. ఇక ఉల్లాసంగా వచన గ్రంథాలు వ్రాసినట్లే 'సత్యరాజు
పూర్వదేశయరాత్రులు', 'రాజకేళిచరిత్ర', 'బ్రాహ్మవివాహం', 'మహారాష్ట్రులుగా
ఉంటాయి'. వీడెల్ల ప్రసంగం వస్తే 'వ్యవహారధర్మబోధిని'లోని వీరన్న, భార్య
సోదర్ల వాఙ్మయం, సూర్యనారాయణ పంతులు దర్పణ చిత్రంగా కనిపిస్తాయి.
నాటకాలమాట కాస్తే కృష్ణమహార్యులవారి చిత్రనళియం, వేదంవారి ప్రతాప
రుద్రీయం, తిరుపతి కవుల పాండవదావ్యం, పంతులుగారి శాకుంతలం
మహాన్నత శిఖరాలుగా ఉంటాయి. వారు ప్రహసనాల్లో హాస్యరసాన్ని
చక్కగా పోషించినా ఆహాస్యం వెనక రోషం, క్రోధం తాండవిస్తుంటాయి. పంతులు
గారు యోధుడు. పివర్రాజుల్లో పంతులుగారు కూడ ఒక బహిరంగసభలో
వాదహారిక కైలికి సుముఖులైనట్లు వినీకిడి. అందున సంపూర్ణం.

సంఘ సంస్కరణ కార్యకలాపాల అరంభం

1874లో పంతులుగారు తన నివాసాన్ని భవశేష్యతానికి మార్చారు. అది
రాజమండ్రికి దక్షిణాన నాలుగు మైళ్లదూరాన ఉంది. తన కుటుంబానికి దగ్గరగా

ఉండవచ్చున్న భావంతో అందునక్కడకు మారారు. ఇక్కడ కూడ
 అంగ్లో వర్ణాక్యులర్ పాఠశాలకు ప్రధానాధ్యాపకులుగానె వచ్చారు.¹
 అక్కడాక బాలికా పాఠశాలను కూడా స్థాపించునట్లు చెశారు. స్త్రీవిద్యను
 ప్రోత్సహించుటకు అందున వేసిన మొదటి అడుగు. ఆ అడుగు సంఘసంస్కరణ
 కార్యకలాపాలకు కూడ నాంది పలికింది. దానితోపాటు 'వివేకవర్ధని' అనే
 తెనుగు పత్రిక నాకడానిని కూడ ప్రారంభించారు.² దీనిని అందున జీవితచరిత్ర
 కారులు, అంధజాతీయ వాదులు, సంఘసంస్కర్తగా జాతీయవాదిగా అందున
 జీవితంతో వేసిన మొదటి అడుగుగా భావిస్తారు.³ అంతకాదు భారతీయులు
 పాశ్చాత్యులు కూడ బాలికా విద్యను గురించి బాగా ప్రచారం చేయుదుతోపాటు,
 ఆచరణలో కూడా అనుసరించారు. 1870లో బాలికా విద్యను గురించి
 హిందూవుల్లా పకాభిప్రాయం లేదనే చెప్పవచ్చు. కరుడుకట్టిన సనాతనాచారాలను
 పట్టుకుని పాకులాడేవారు. దానిని నిరసించే ప్రయత్నం చేయవద్దనుకున్నారు. బాలికలకు
 ఆవిద్య అనవసరమనీ హానికరం కూడాననీ వారి అభిప్రాయం. మూఢనమ్మకు -
 కులతత్వం - రెండూకూడా దానిని వ్యతిరేకంచాయి.⁴ అయినప్పటికీ విజయవాడ,
 మచిలీపట్టణం, పల్నూరు పట్టణాలలో పాశ్చాత్యవిద్య.⁵ అప్పటికే నెలకొని ఉన్నది.
 అగ్రకులాలవారు కూడ వారి బాలికలను క్రైస్తవ మిషనరీల వద్దకు పంపిస్తూ
 పంపడానికి సంసిద్ధులయ్యారు.⁶ విజయనగరం మహారాజా, విశాఖురు రాజా,
 విశాఖలోని గాదేజమండారులు బాలికా విద్యను ప్రోత్సహించారు. వీరందరూ
 సనాతన హిందూవులుగానె పరిగణించుతారు. మిషనరీలు పెద్ద వ్యతిరేకత లేక,
 బాలికా పాఠశాలను ప్రార్థులు చెశారు. అనగా ఆనాడు బాలికా విద్యకు
 వాతావరణం కాంతవరకు అనుకూలంగానె ఉన్నదని చెప్పాలి. అందువల్ల పంతులుగారికి

1. వీ. బి. స్క్రీ. 1 పి. 74

2. గురునాథంగారి 'వీరకలింగం' 29; నార్ల వీరకలింగం 28, 36, 45.

3. ఎన్. అగ్నాండర్గారి సాంవత్సరిక రిపోర్టు 1876-77 సె. యం. ఎస్. మిషన్ బుక్స్ 1875 'సె. యం. ఎస్. ఎ.'.

4. Quinquennial report of the American Lutheran Evangelical Lutheran Mission for 1875-80 (Madras 1881) p. 40

విషయంలకు స్థానిక సహకారు కూడ లభించింది. ఆ పాతకాల అభిమానులు దాసరి రామన్న రాయుడు, దొంగరాజు కృష్ణయ్య, గాడిరాజు పక్కాకరావు, మొదలైవారు స్థానికులే. పాతకాల మేనేజరు మల్లాది అక్కనే శాస్త్రీగారు మాత్రం రాజమండ్రి నుండి వచ్చినవారు.¹

ఆనాడు సమాజంలకు స్త్రీల పరిస్థితులుండే ఆసక్తి ఉన్నది. 1874లో పంతులు గారు పాతకాలను నెలకొల్పడానికి ముందే మదరాసులో సంఘసంస్కరణను గురించి విస్తృత ప్రచారం జరిగింది. ప్రధానంగా హిందూ వితంతువుల పునర్వివాహాన్ని గురించి ఆ ప్రచారం ఎక్కువగా జరిగింది. యస్. శేషు అయ్యంగారనే బ్రాహ్మణ నాయకువాడి తిరువాన్కూర్ రాష్ట్రానికి వెడినవాడు. అయిన, వితంతువైన తన పుత్రకకు 1873లో పునర్వివాహం చేశాడు.² తనకు సహకారమందించమని మదరాసులోని భారతీయ నాయకులకు అయిన షిష్టా పేచారు. తన కష్టాలను తొలగించడంలకు సాయంపేయమని అయిన విన్నవం. బ్రాహ్మణులంతా 'కులు నుంచే కాకే అన్నిరకాలుగాను బహిష్కరించారు.'³

ఆతరువాత, సంవత్సరంలకుగా, మదరాసులోని సంఘ సంస్కర్త పి.చంచలరావు పునర్వివాహాలకు ఆసక్తిగల వారినందరినీ సమావేశపరచాడు. ఆ సమావేశ లక్ష్యం అలాంటి ఆసక్తిగలవారందరినీ ఒక సంఘంగా ఏర్పరచాలని. అవకాశమన్నంత వరకు, చేతనయినంతవరకు, సాధ్యమైనంతవరకు, సనాతన హిందూ సమాజ ప్రభావం దానిపై పడనంతవరకు, అలాంటి వివాహాలను ప్రోత్సహించడమే ఆ సంఘలక్ష్యం.⁴

ఈ సనాతన సంఘ శిష్యులలో అత్యధికులు చంచలరావుగారిని బలపరచారు. కానీ, పి.ఆనందాచార్యులు, ఆర్.రఘునాథరావు సంఘకార్యకలాపాలను కేవలం వేరే ప్రాంతం గ్రంథాలను పరిశీలించి, వితంతు వివాహాలు శాస్త్రీయ సమేతమైనదీ కానీ కనుగొనడానికి మాత్రమే నని భావించారు. వారి కారక ఫలింపకపోవడం వల్ల వారిద్దరూ ఈ సంఘంలకు దూరమయ్యారు.⁵ వారి లక్ష్యాన్ని గురించి సాహసోపేతంగా

1. కం. పీ. స్వీయచరిత్ర 1. పే. 84

2. Athenaeum and Daily News 19th May, 1873.
7th Oct. 1873.

3. Ibid, 3rd Jun. 1874.

4. Ibid,

5. Ibid,

ప్రకటించినప్పటికీ ఈ సంఘం పితంతు పునర్వివాహాన్ని గురించి, దాని
ఆవశ్యకతను గురించి కాన్ని కరవత్రాలను ప్రకటించడం వరకే తన కార్యక్రమాలను
పరిమితం చేసుకుంది.¹

ఈ సమయంలో సంఘాన్ని గురించి పంతులుగారికి తెలిసింది. కాడ్పర్జుల్లా
అడి ఒక ప్రముఖ సంస్థగా రూపొందింది. అయినా, దాని నాయకులు
అయినను ఇండులూ పాల్గొనమనే ఆడగలేదు. పంతులుగారాకారణం చేతనే
దానిని తిరస్కరించారు. అయిన తాటి పండితుడైన వరవస్తు వెంకటరంగాచార్యులు
గారిని ఆ సంఘంలూ చేరమని వారు కోరారు. అయిన చేరి, వారితో కలిసి
పనిచేయసాగారు. పంతులుగారిక్కడా, తరవాత, మదరాస్ నాయకులను
గురించి బాగా తెలియపెట్టింది. కాన్సిసారులు తప్ప సంఘసంస్కరణయందు
వారు మండకాడిగా నున్నందుకు వ్యక్తిగతంగా ఆ సభ్యులను ఎదుర్కొన్నారు.

1974-76లో పంతులుగారు వ్యాసిన తెలుగువాసాల సూపర్తికల్లా
ప్రచురించారు. ఆ వ్యాసాలు సైతిక సమస్యల మీద గాని, సంఘసంస్కరణ
గురించి గాని రాయబడుతూండేవి. అనాటి రాజకీయవిప్లవాలను ఈ పత్రిక
చర్చిచేడికాదు. స్థానిక ప్రభుత్వాధికారులను గూడ ఎదిరించేడి కాదు. తరవాత
తరవాత మాత్రం వారి నెడంరొక్కడం జరిగింది.²

పంతులుగారు తమ వివేకవర్ధనిని మదరాసు నుంచి ప్రచురించబడే
ఆంధ్రభాషా సంక్షేపశీల్, మచీలపట్టణం నుంచి ప్రచురించబడే 'పురుషార్థ ప్రదాయిని'
శీల్ నిర్వహిస్తూ వచ్చారు. పండితులకు ఉపాధ్యాయులకు ఆసక్తిదాయకమైన
ఉత్తమ సాహిత్యవాసాలను ఆపత్రిక ప్రచురిస్తూండేది.

1. వరవస్తు వెంకటరంగాచార్యులుగారి "స్త్రీపునర్వివాహసంగ్రహము"
స్త్రీపునర్వివాహమును గురించినవర్చి మద్రాసు 1875

2. 1874-76లో తెలుగుపత్రికల్లాని భాగాలను మదరాసు ప్రభుత్వం అనువదించి
జేపినవాటిల్లా, వివేకవర్ధనిలోని భాగాలు గాని, మరియెంతర తెలుగుపత్రికల్లాని
భాగాలుగాని లేవు. ఎం.ఎన్.ఎన్.ఆర్. 1874-76.

పంతులుగారిలో ఉదయించిన తాత్వికవాదులు

పంతులుగారు 1874లో వ్యాసిన రెండు వ్యాసాలను పరిశీలిస్తే ఒకవిషయం స్పష్టమవుతుంది. ఆనాటి వరకు ఇరుసే ఆలోచనా ఛోరణిని ప్రభావంగా ప్రభావితం చేసింది భారతీయ భావాలూ ఆశయాలూ అన్నదే ఆవిషయం. 'సత్యము' అనే ఇరుస వ్యాసం, అనుదినము అబద్ధాలాడు తూన్నందుకు పొందువులను తీవ్రంగా ఖండించారు. క్రైస్తవ మతప్రచారకులు కూడ పొందువులైన ఆలోచనాని వదేపదే ప ఎన్నుకొండేవారు. 'సత్యము' అనే వ్యాసం ఇరుస చేసిన ప్రసంగం, దానినే 'వ్యాసరూపంగా ప్రకటించారు. 'దానిలో, సత్యం చెప్పడం లేక వలకడం అంటే సత్యాన్వేషణాన్ని చేయడమనని అన్నారు. అరెండిటికి గల సంబంధాన్ని ఇరుస ఈ విధంగా స్పష్టపరచారు. సత్యమే నీతికి మూలకారణం. అదిలోపించిన వారిలో స్థూలమనే దేదీకూడ ఉండాలదని అన్నారు.² 1874 డిసెంబరులో పంతులుగారు ప్రచురించిన

1. వీరేశలింగుగారి వ్యాసములు నవంబర్ 1974 కం. పీ. లింగు గారి కృతులు 8 313 - 320 అసత్యమాడినందుకు క్రైస్తవులు తెచ్చిన ఉత్తరములు జాన్ మర్థాల్ నందుకనుడతాయి. 'ది ఇండియన్ స్మూడెంట్స్ మాన్యువల్' మద్రాసు, 1875, 201.
2. కం. పీ. వ్యాసములు 1874 కం. పీ. కృతి గ్రంథాలు 8, 313. ఇరుస వ్యాసంలోని ప్రామాణికత్వాన్ని లేక సత్యాన్ని చాల మంది రచయితలు పండితులు పరిశీలించారు. పి. ఎఫ్. రమాపతి రావుగారి 'వీరేశలింగుపంతులు' మధునాపంతుల సత్యనారాయణ శాస్త్రిగారి 'అధ్యరచయితలు' రాజమండ్రి 1950, 82. కాన్ని వివేకవర్ధని కావీలు గౌతమీ గ్రంథాలయంలో షప్పటికి లభించగలవు. అవి వీరేశలింగుగారి సంగ్రహ వ్యాసాలలో లభించగలవు. అవి 1897-98లో ప్రచురించబడ్డాయి. అవి ఆ పత్రికలో 'వాసివలెనే ఉన్నాయి. కానీ వివేకవర్ధనిలో ప్రచురించిన వానిలో కాన్నిటిని మాత్రమే ఎన్నుకొని, సంగ్రహ కృతులలో ప్రచురించారు. తరువాత అధ్యయనాలలో ఆ విషయం పరిశోధించబడుతుంది.

వ్యాసంశ్ అహంసను గురించి ముచ్చటించారు. పాణాలు తీయడాన్ని మానుకోవలసిన ఆవశ్యకాన్ని గురించి ¹ నాక్కివక్కాణించారు. సత్యం అహంస అనే రెండు భావాలు కూడ సంవృద్ధాంతు సిద్ధంగా వచ్చే భారతీయు నైతిక భావాలనాధారంగా గాని వచ్చినవే. పంతులుగారికి పూర్వమే బ్రహ్మసమాజ నాయకులు చెప్పిన భావాలుకూడా ² అవే.

1875 జనవరి నుంచి పంతులుగారు దాడిని మరాక వంకకు మరలించారు. పండితులొక్కొక్కరిని తీసుకుని, వారినెదురుకానసాగారు. ప్రపంచం దుష్ట పండితులూ కుకవులూ ఉంటే, వారి నుండి వచ్చే ఆపద లేక నష్టం వేలాడి నిరక్షరాస్యులు చేసే చెడును మించిపోతుందని వారి అభిప్రాయం. ³

“చదువు వేరు, పద్ధతియు వేరు” అన్నారు వారు.

ఆయన జీవితమంతా ఈ సీతీ వాక్యం మీద ఆధారపడిఉంది. దానినే మూలంగా తీసుకొని, దానినే ప్రామాణికంగా చేసుకొని పంతులుగారు కృషిచేశారు. దానిని తెలుసుకోవడమే పండితుల ప్రత్యేక బాధ్యత. దానిని తెలుసుకోలేకపోవడమే ఆ ప్రయత్నం అజయంగాంపడు. ఈ విషయం మీద ఆయనకు ఆసక్తి కలిగడానికి కూడా ఒక కారణముంది. అనాది సుప్రసిద్ధకవి పండితుడు అయిన ఒక వ్యక్తి ఆయన మీద జరిపిన దాడి వల్లనే ఆయనకావిషయం మీద ఆసక్తిరగిలింది. అందువల్లనే పంతులుగారు తన వ్యాసంశ్ పండితులూ, సంపాదకుల మధ్య సాదృశ్యాలను పొందుపరచారు. వాస్తవిక వాదాలను వారు ప్రక్కకు నెట్టి అసంగతమైన వాదాన్ని కలుపుతూ ఉంటారు. ఆ విధంగా చేయడానికి ఆ మాటలు మంచివి కావని ¹ అసభ్యమైనవనా అసమంజసమైనవనా² అంటూ, లేక వ్యాకరణ దోషాలున్నాయననే మిషన్ ఉపవలసిన వాదననుంచక తాలగిస్తారు. ఆవిధంగా వారి పత్రికలన్నింటిని పసికిరాని చెత్తవార్తలతో నింపుతారు ⁴ అని పంతులుగారుంటారు.

1. కం.వీ.కృత గ్రంథములు 8. 321 - 325.

2. ది బ్రహ్మసమాజ్ “ఇన్స్పిరేషన్” కేసుచంద్రసేనుని ఉపన్యాసముల నుండి 120 ఈ ఉపన్యాసం 25 జనవరి 1873, తేదీన కేకవచంద్రసేనుడిప్పినది.

3. చదువువేరు - పద్ధతియు వేరు ¹ విద్యకు-సాజీల్వానికి గుఱిదం² కం.వీ.వ్యాసం జనవరి 1875. కం.వీ.కృతగ్రంథం 8. 327

4. కం.వీ.వ్యాసములు జనవరి 1875. కం.వీ.కృ.గ్రంథం 8. 329

వచనరచనను పృథానంగా బలపరచాలనే, అండులను స్పష్టంగా రాసిన రచనను మరింత ప్రోత్సహించాలనే అరున భావించారు. త్వక్ -ఈ సంవత్సరం అరున మదరాసు పాఠ్యగ్రంథ నిర్ణాయకసంఘం అధిష్ఠానంవలన బలపరచుతూన్నట్లు అనుసరించుతూన్నట్లు స్పష్టమవుతుంది. ఈ భావాలనే ఆకమిటీ కాడ్డికాలం కిందట ఒరిగిన సమావేశం లో తీర్మానించిన నివేదికను కూడా ప్రకటించింది.¹ పాఠ్యశాస్త్రాల భావాలను అరున ఎంతగా పొగడినా, ప్రత్యేకించి శాస్త్రీయం దృక్పథాన్ని మరెంతగా అభినందించినా, షిజ్ఞానార్థనకు అరున అనుసరించిన మార్గం మాత్రం పండితులను సరించే మార్గాన్నే ప్రతిబంధించడేస్తుంది. షిజ్ఞానం భావావేశాలను క్రమబద్ధంచేస్తుంది. తత్ఫలితంగా స్త్రీలు విద్యావంతులు కావాలన్న కాంక్ష ఉద్భవిస్తుంది. దానివల్ల జ్ఞానం లో ఉన్నప్పుడు వారి మధ్యవచ్చే నిరంతరకలహాలంతా కాగలవు. గృహకృత్యాలను మరింత సమర్థతతో నిర్వహించగలరు. పిల్లలను పాపాలను వివేకవంతంగా వెంచి తీర్చిదిద్దగలరు.² ఇది కాంత మితయిన సమస్వయంగా కనబడుతుంది. భారతీయ సుగుణాలను విస్తారించరాకాబు ఆలోచనలతో సమన్వయపరచి, గృహం లో స్త్రీపాత్రలు మలచడం, శేక, -ఉ పొందడం వంతగా కనిపించవచ్చు.

పంతులుగారు 1875లో రాజమండ్రిలోని వేళావృత్తి నెడూర్కంటూ దాని అనుకూలరను నిరసిస్తూ తన పత్రికలో వ్యాసారు.³

1. జి.ఓ.యం.రిపోర్టు స్కూలు బుక్స్ 78-79.

2. ఇలాంటి వాదన 'అదేకాలం లో మర్థర్క్ ' ఐడియన్ స్కూలెంటు మాన్యువల్ ' 178 ఎట్ పాజివ్ లో కనబడుతుంది. పంతులుగారాయన నుండి ఈ భావాన్ని గ్రహించినా, దానిని స్పష్టంగా దెప్పడానికి కావలసినంత ఆధారం మాత్రంలేదు.

3. కం.ప్ర.స్వీయచరిత్ర-1, 88, 102 దక్షిణభారతం లో అనేకమంది తలదండ్రులు పాఠశాలలో తమ పిల్లలను వేర్వేల పిల్లలతో కూర్చోబెట్టడం వైపు అగ్రకులాలవారి దృష్టిమర్చి, దానికి వారు నీరసన తెలిపారు. Cf. A Minute by Sir William Robinson 4th July, 1877. M.J.P.No.1034. 17th May, 1877 and despatch from the Secretary of State 18th July, 1878 M.J.P.No.1934, 21st Sept. 1878 M.R.O.

ఈ విషయం మీదికి పంతులుగారు చాలాకాలం తరవాత గాని తమ దృష్టిని మరల మరల్చలేదు. తరవాత చివరకు సంవత్సరాల్లోయిన విషయరాష్ట్ర వేర్వేరులే లేదు. 1

ధవళేశ్వరుల పాఠశాలయందుగా పనిచేస్తున్నప్పటికీ, పంతులుగారికి రామమండ్రు, కార్యకలాపాలమీదనే వాస్తవానికి మక్కువ ఎక్కువ. చెప్పాలి. 1875ల గవర్నరు బసవయ్యగారు రామమండ్రు రాష్ట్ర పాఠశాలలో సహాయపాఠశాలయందుగా ఉన్నారు.² సమస్యలు గురించి చర్చించడానికి పాఠశాలలో ఎందుకూ చర్చాపనికి నారంభించారు. అందుల్లో అలాంటి చర్చావేషికలు ఎక్కడ పాఠశాలలో ఉండేవి. అధికారులు కూడా వాటిని ప్రోత్సహించేవారు. 1875 లాల్మో నెలలో ఒక సమావేశం 'వీరేశలింగుగారు' ప్రస్తావన వైమాణ్యుడారు. రామమండ్రు సాంఘికాభివృద్ధికి ప్రోత్సాహంగా ముందుండవలసిని ఒకమతస్థమని ఎందుకూ గట్టిగా చెప్పారు. మదరాస్, రామమండ్రు సగంలలో అటువంటి కాంచిన అనేక సంస్థలను వర్తకాలను గూడ ఈ సందర్భంగా ఎందుకూ ప్రోత్సహించారు.

“ఇక్కడ మనవజ్ఞులలో ‘విద్యాభివృద్ధి’ అను మానవత్వక గాఢావరణాన్ని విద్యావేత్త బారాగారు, జిల్లా పాఠశాల ప్రధానపాఠశాలయందు పొందారనిచేసినది. పంతులు నడిచిన తరవాత చాసి నాడరించేవారు లేక అగిపోయినది. అదివల ఒక సాహిత్యవర్ణావేషిక వారానికి రెండుసార్లు సమావేశమై అనేక విషయాలపై చర్చలు జరిపేవి. చాసి సభ్యులు ఈ చర్చలవల్ల ఉపన్యాసాలవల్ల లాభపడినప్పటికీ, అపనాసాలు మాత్రంగా అగిపోయాయి. ఇప్పుడూ సంస్థ కేవలం నామ మాత్రంగానే ఉన్నది.”³

-
1. కం.వీ. వాస్తవములు ‘వికమతస్థము’ జులై 1875. క.వీ.కృ.గ్రం.8, 369.
 2. గాఢావరి జిల్లా గెజెట్ 17 ఏప్రిల్ 1875.
 3. కం.వీ.కృ.గ్రం.369. గవర్నరుగారి సుఖంకూడా అచీరకాలంలే పనిచేయుడు మానవజ్ఞు కనబడుతుంది. తరవాత ఎన్నడూ చాసి గురించిన సందర్భమే కనబడదు.

కాడ్డిమండితా కూడిన పిన్న సుఖం కూడా, కలిసికట్టుగా ఉచే, వారి ఫలితమెంత అధికంగా ఉండగలదో చూపుతూ, కలకత్తా బ్రహ్మసమాజాన్ని గూర్చి ప్రత్యేకంగా పేర్కొన్నారు.

ఐకమత్యంపై పంతులుగారి ఉపన్యాసం రెండు రకాలుగా ప్రముఖమయిందన వచ్చు. భారతదేశం జాతీయరాధివృద్ధి కోసం తీసుకొనవలసిన చర్యలను ప్రోత్సహించవలసిన విధానాలను ఆచరణాత్మకమైన వాటిని సూచించే ప్రథమ ప్రయత్నంగా ప్రముఖంగా గుర్తించడం ఒకటి. రెండవది అయిన స్వీయ విధానాన్ని మలచుభావాలను బయటపెట్టడం.

1875లో పంతులుగారు మరాఠ్ సివిల్ సర్వీస్ పరీక్షలో కృతార్థుడ నయరావనటారు. దానితో జిల్లా మున్షీఫు పదవికి అర్హతను సంపాదించారు. వైన చెప్పివేగాని, మరియేయితర అధికారులు గాని పంతులుగారి కలొంది ఉద్యోగం వచ్చినట్లు తెలివడం లేదు.¹ పాశ్చాత్యవిద్య నభ్యసించిన వారు వాఙ్మయవాపారాలలోను, ఉద్యోగాలలోను ప్రవేశించి లాభమందగలరని, భారతదేశ ఆర్థికాభివృద్ధికి సాయపడగలరనే అయిన అన్నారు. సరిగా ఆశమయంలనే ధవళేశ్వరంలాని యరాజమాన్యంతో పంతులుగారు కలపొంది, ఆ ఉద్యోగాన్ని వడలకు వలసివచ్చింది.² అదే సమయంలో, మండ్రణాయంత్రంలాని భాగస్వాములు కూడా దానిని పూర్తిగా స్వాధీనపరచుకోడానికి ప్రయత్నించేచారు, కాని పంతులుగారు తమ గ్రంథాలవల్ల వచ్చిన సాముతో దానిని కానివేచారు.³ అయిన ఇప్పటి వరకు చేసిన సుఖసంస్కరణల ప్రముఖమైంది ఒకేఒకటి, అది బాలికా విద్యను ప్రోత్సహించడం. అప్పుడప్పుడాయిన బ్రాహ్మణులను కూడా చీవాట్లు పెట్టివారు. కాని, వారిని తాత్కాలికంగా ఎదుర్కొనడం మాత్రం 1876 వరకు ఆరంభం కాలేదు.⁴ బహుశః భాగస్వాములతో పోడిన భేదాభిప్రాయం

1. గోదావరిజిల్లా గెజట్ 1875, 76. కం. పీ. స్వీయచరిత్ర-1, 77

2. కం. పీ. స్వీయచరిత్ర 1 - 94.

3. వైది-1 - 95-99 అయిన గ్రంథముల నుపయోగించి, ఇంతకు పూర్వమే దృఢపరచబడింది.

4. కం. పీ. వ్యాసములు "బ్రాహ్మణులు, వారివృత్తులు" జూలై 1876.

కం. పీ. కృ. గ్రం. 8 - 428-438 "ప్రమాణవిచారము" జూలై 1876

కం. పీ. కృ. గ్రం. 8 - 392, 393.

నైద్ధాంతిక విభేదాలవల్ల నేమా! 1875 మధ్య నుండి 1876 లోపల పంతులుగారు గ్రంథప్రచురణ కార్యక్రమం లో నిమగ్నులయ్యారు. ఆ సమయంలో మూడు వ్యాసాలు మాత్రమే మిగిలిపోయాయి. రెండు వ్యాసాలను 1875లో ముద్రించారు. హిందూమతానికి హానికలిగిస్తున్నారని నష్టపరస్తున్నారని భావించిన ప్రజాసమూహం మీద జేసారీ ఆ వ్యాసాల ద్వారా పంతులుగారు దాడిజరిపారు. క్రైస్తవ మిషనరీలను, నాస్తికులైన హిందూలను వకులను, షిక్షానాథారాలనే ¹ గుడరగ్ శపరిచే బ్రాహ్మణులను గూడ పంతులుగారు నిందించారు. ²

మూడవ వ్యాసం ఒక సుదీర్ఘమైన వ్యాసం. విద్యావద్ధతిలోని వివిధ వద్ధతులను గురించిన చర్చ అందులో వివరంగా ఉంది. అశాస్త్రీయమైన సంప్రదాయ వద్ధతులకు బదులు, శాస్త్రీయ వద్ధతులను విషయగ్రహణ కోసం ఉపయోగించి చూడాలంటూ ఆ వ్యాసాన్నాయన ముగించారు. వాస్తవాన్ని తెలుసుకోవడంపై పంతులుగారికున్న విశ్వాసం, పాశ్చాత్యుల కంటే మనం తక్కువ అనే భావాన్ని ఖండించింది. షిక్షానాన్ని గ్రహించాలనే పట్టుదలను, ఆ షిక్షానానికున్న శక్తిసంపదలను గురించి పంతులుగారు నాక్కివెపుతూ, వర్తమాన భారతీయ సమాజాన్ని - అంటే అంధ్ర సమాజాన్ని కూడా - పునరుజ్జీవం చేయడం లో దానికున్న పాత్రను గురించి కూడా గట్టిగా చెప్పారు.

అశాస్త్రీయ సంప్రదాయాలను హేతువాదాన్ని గురించి పంతులుగారు గట్టిగా చెప్పడం, కేవలం పాశ్చాత్యుల శాస్త్రీయ వద్ధతిని మర్యాదగా ఎరువు తెచ్చుకోవడం మాత్రం కాదు. పంతులుగారు హక్కుల గ్రంథాన్ని అనువదించారు. కాబట్టి అందున భావాలను కూడా ఇంగ్లాండు నుండి సంపూర్ణంగా గ్రహించారని అందున జీవితచరిత్రకారులూ హించారు. ³ కానీ అసలు విషయం అది కాదు.

1. కం. పీ. వ్యాసములు అక్టోబరు 1875 "ప్రమాణవిచారము" కం. పీ. కృ. గ్రం. 8. 392 - 393.

2. "ఈ క్విరే సదాచారము" కం. పీ. కృ. గ్రం. 8 - 403-404.

3. అక్కిరాజు రమాపతిరావుగారు "వీరేశలింగు పంతులు" 448 ఆఫ్ పాసమ్.

అశాస్త్రీయమైన విషయగ్రహణకు, అశాస్త్రీయమైన స్వానుభవంతో
కూడిన విషయాలనాధారంగా గ్రహించే విషయాన్ని గురించి ఆలోచించిన
కాత్తకాత్త తర్కాలు పంతులుగారికి బాగా పరిచయమైనవే. “ప్రమాణవివారము”
అన్న ఆయన వ్యాసంశో ఈ విషయాల పూర్తిచిట్టాయు. * ఈ విధంగా
అభ్యుదయరాన్ని గురించి నాక్కి వక్కానిచే పంతులుగారు భారతదేశాన్ని
వరల్చడానికి సహాయంగా భారతీయసంప్రదాయాలూ ఐదే అవసరమైన
వాని నెన్నుకోవడంశో, సంపూర్ణ భక్తిభావాన్నెన్నుకోవడంశో కేకవచంద్రనేన్
నుండి తీవ్రంగా వేరయిపోయారు. †

నూతనోద్యమం

పాక్షికంగా ఉద్యమంశోనున్న ఈ సంవత్సరమంతా పంతులుగారు చేసిన
ఉద్యమం - రాజమండ్రి పాతకాలా ప్రధానోపాధ్యాయులైన ఇ.పి.మెట్కా
దారగారికి తెలుగు నేర్పడమే. పంతులుగారి కున్న తెలుగు భాషా పరిజ్ఞానం
బాధనా పటిమ మెట్కా దార వృద్ధులంశో గాఢంగా హత్తుకుపోయాయి.
వెంటనే ఆయన్ని రాష్ట్ర విద్యాలయంశో తెలుగుపండితులుగా తీసుకోవలసిందని
గట్టిగా సిఫారసు చేశారు. ‡ ఈ విధంగా ఆపాతకాల కళాకాల స్థాయి నందుకునే
సమయంశో 1876లో పంతులుగా రెండుశో ప్రవేశించారు. నూతనంగా
కళాకాలగా మారిన ఆవిద్యాలయంశో ప్రప్రథమంగా 1876లో బి.ఎ.
మొదటి తరగతి అర్హమైంది. § పంతులుగారు తన స్వీయచరిత్రలో వేర్కొనక
పోయినప్పటికీ బసవరాజు గవర్నరుగారీ విషయంశో ఆయన కపారమైన మేలు
చేశారు. ఆయన వేరును దారగారికి గట్టిగా సిఫారసు చేయడంశోను, ఆయన

1. కేకవచంద్రనేనుని ‘ ఉపన్యాసాలు, మార్గాలు ’ లెక్కరెన్ అండ్ ట్రాక్టుస్

లండన్ 1870, 220 - 221

2. కం.వీ.స్వీయ చరిత్ర-1 77-79

3. యం.ఇ.పి.నెం.207.5 జూన్ 1876 యం.ఆఫ్.ఓ.

తరఫున తాను వకాల్తా పుచ్చుకోవడం ద్వారాను, పంతులుగారి కాయనెంతో తోడ్పడ్డారు. గవర్నరుగారు పాతకాలా విభాగంలలో సభ్యులు, పంతులుగారి బంధువు. అందునకు ఇరుగుపొరుగున నివసించేవారు. వారిద్దరు అనేక సంవత్సరాలు కలిసి పనిచేశారు. ఆర్థర్మిత్తత్వానికి, బంధుత్వానికి, అభిమానానికి, ఖాళీ వారుభయములూ నిదర్శనం.

విద్యాలయంలో తనవనిని ప్రారంభించడానికి ముందు వీరేశలింగంగారు వివేకవర్ధనిలో 'బ్రాహ్మణులు వారి 'వృత్తులు' అనేవాసాన్ని ప్రచురించారు.¹ అందున ప్రప్రథమంగా బ్రాహ్మణుల మీద దాడిచేయడం దీనితో ఆరంభమైంది. యూరప్ కవుత్తి నవలంబించినందుకు వారిని తీవ్రంగా ఖండించారీ వాస్తవం. ప్రాచీనకాలంలోని బ్రాహ్మణులు యూరప్ కవుత్తిలో సంపాదించడం సమాజ మంగీకరించినా, సంక్లిష్ట పరిస్థితుల్లో ఆధునిక యుగంలో మధ్యని² వదనాలవల్ల అది నివేదించబడింది.

ప్రాచీనకాలపు బ్రాహ్మణుల మీద, ఆధునిక బ్రాహ్మణుల మీదా కూడా అందున దండెత్తారు. "కాంతమంది బ్రాహ్మణులు వేషాచను ధరించి, బలులను సమర్పించి, ధనాన్ని నేకరిస్తారు. అది కవలం వారి విశాసాల కోసమే.³ గమనించని సమాజాన్ని బ్రాహ్మణులనేక విధాల మోసగిస్తున్నా" రంటూ వానిని పంతులుగారు పకరువు పెడతారు వరుసగా కడకు, సాధారణ బ్రాహ్మణుల కుట్ర గురువులే ఈ విషయంలో అధములంటూ ముగిస్తారు.

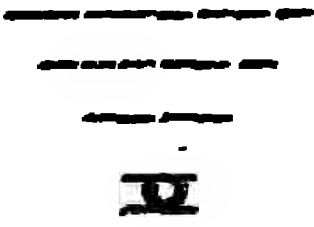
1. కం. పీ. వ్యాసములు జూలై 1876. కం. పీ. కృ. గ్రం. 8 - 428-438

2. వైది. 432.

3. కం. పీ. వ్యాసములు జూలై 1876. కం. పీ. కృ. గ్రం. 8 - 435.

అడియేమనగా, పంతులుగారు మాత్రం బ్రాహ్మణులను తమ్ముతాము కుడిపరమకామ్మంటూ, దేశాన్ని పూర్వమున్న పవిత్రస్థితిలో నుంచమంటూ ముగిస్తారు.

ఈ మూడు మాటల్లో, అంతకు ముందెంతగానో ఖండించినప్పటికీ, పంతులు గారి పవిత్ర ఆశా, ఆశయమూ వ్యక్తమవుతాయి. ఈ దాడి ఆయన పతికా నిర్వహణ వృత్తిలోనే ఒక మలుపు లాగ కనబడుతుంది. అంతకు ముందు ఆయన విమర్శలు, దరాక్షణలు, ఖండనలు తోటి సంవాదకుల మీదా కవులమీదా వ్యంగ్యైరగాగించుడేవి. ఆయన తాను బాగా ఎరిగినవారినీ గౌరవించేవారినీ విమర్శించేవారు. బ్రాహ్మణపురోహితులపై దండెత్తడం ఒకనూతనడక. బహుశః ఉపాధ్యాయులుగా ఉండడం వల్ల ఆయన స్థానం సురక్షితమై ఉండవచ్చు. రాబోయే సంవత్సరాలలో పంతులుగారు భారతీయ సమాజంలో ఇతర సమూహాలపై దండెత్తవచ్చు. ఇది ఒకరకంగా ఆయన దృక్పథాలను తీక అభిప్రాయాలను వ్యక్తపరుస్తూ, దానిపై అందరి దృష్టిని మరల్చడానికొక వద్దతి అయివుండవచ్చు. ఆయనకు ఇతరులతో గల భిన్నాభిప్రాయాలను వ్యక్తపరచడానికి కూడా ఉపకరించవచ్చు. పమంనా, పంతులుగారిప్పటికి ఉపాధ్యాయులుగా తన వృత్తిని ముగిచారు. సంఘసంస్కర్తగా, ప్రముఖవ్యక్తిగా, రూపొందారు.

నా మి గో ఆ డ్వా యం

వీరేశలింగం - వితంతువివాహాలు

వితంతు వివాహాద్యమారంభం

ఒక్కొక్క కాలంనా ఒక్కొక్క మహిళలు ముడిపి పనించి ఒక్కొక్క సంస్కరణకు అంకురార్పణచేస్తాడు. సమాజంనా ప్రవర్తిస్తే ఆత్మమాలను వాడు గుర్తిస్తారు. జ్ఞానస్వభావులు గనక ఎరిసి నిర్మాణించడానికి కత్తా వ్యంతుత్తిస్తారు. జ్ఞానభారతంనా రాజారామమోహనరావులు నాటి అంగీకారంతోపాటి ఒప్పించి సతీ సహగమనాన్ని నిషేధించుట పేరుగలిగాడు.

అంతర్దేశంనా వితంతు పునర్వివాహాలను సమర్థించి నిర్వహించిన నామోసవంతుడు కందుకూరి వీరేశలింగవంతులుగారు. బాలవితంతువులు వడె ఆరాటాలను గమనించి, వారిని దురవస్థల నుంచి ఉద్ధరించడానికి సంకల్పించాడు. తన సంకల్పాన్ని రచనల ద్వారా ప్రకటించి, వితంతు పునర్వివాహాద్యమరాన్ని ప్రచారం చేశాడు. 1880 నాటికి వీరేశలింగవంతులుగారు వెన్నవట్టణంనాసి దేశీయ విదేశీయ ప్రభుత్వోద్ధ్వగులతో సంబంధాలనభివృద్ధి చేసుకోగలిగారు. ఆ కాలంనా పొందువులు కాండరభంజనంకామంలు నూతన స్వాతంత్ర్యోద్యమం కాంతంలు తమమీద ప్రసరించే నవంతుగ మారంభమయిందని గాప్పలు వెప్పుకుంటూండేవారు. చాల మంది వితంతువులు సమాజంనా తిరిగి నూతన జీవితాన్నారంభించగల రంబూండేవారు, అయినా, సనాతన భావాలతో, భాండనావారాలతో నిండిన ఆకాలం మాత్రం వారి ఆశలకనుగుణంగా సాగలేదు. 1881 సంవత్సరపు చివరిలోను అంధ్రప్రదేశ్ లకు వివరీతమైన అంధ్రకనను 'కాసి తెచ్చింది. రాజమండ్రినాసి వితంతు వివాహాద్యమ ఫలితంగా వీరేశలింగంగారి గౌరవ ప్రతిష్టలు స్థానికంగానే కాక, సుదూరప్రాంతాలకు రాష్ట్రమంతా వ్యాప్తిచెందాయి. జాతీయస్థాయిలో ఆయనకై అంతున పాల్గొనడానికి కిచ్చగించకపోయినప్పటికీ, రాజమండ్రినాసి సంఘ సంస్కరణవాదులు పాల్గొనడానికి మాత్రం ప్రోత్సహించారు. అంతున స్వయంగా పురపాలక వ్యవహారాల్లాను,

తెలుగు పత్రికా నిర్వహణను స్థానికులకు పాల్గొనేవారు. అన్నిటికన్నా ఎక్కువగా, రాజమండ్రి పితంతు వివాహాల్లో మాన్సి నిర్వహించడం లో తీవ్రమైపోయారు. దాని కార్యక్రమాలు కానసాగడం కోసం నిర్విరామంగా కృషిచేశారు. శబ్దము “గర్జించెను కవికెసరి సంస్కరణ కంఠమూడెను. భళిర! పతితల యనాంధల సంకెళ్లు తెగించమనెను” గెరుం. ¹

ప్రప్రథమ పితంతు వివాహాలు - వాటిఫలితాలు

పితంతువులను వివాహమాడ్డానికి సిద్ధమైన వరులు చాలా ఆరుద్రులగా కనిపించేవారు. వారిని సంపాదించడం మూలము కాదు. అయినా, రాజమండ్రి సంఘసంస్కరణవాదులు చివరకెలాగో పితంతు వివాహం కోసం వ్యరూపరులను సంపాదించిగవ్వబోయి, ఐకా మేరువలన్ని సన్నాహాలన్నా మిగిలిపోయాయి. వాటిలో ముఖ్యమైనది వెళ్ళితంతు ఒరిపించే పురోహితుడు దొరకక పోవడం. వట్టణంలాసి సనాతనాచారావరాయలయిన బ్రాహ్మణులు, సమావేశాల మీద సమావేశాల నేర్పాటు చేశారు. ప్రభుత్వానికి మహిళలు, పీఠీష్టుల పంపారు. వివాహాలకు వాజులు కావడంని యిల్లూ తిరిగి తీవ్రంగా విజ్ఞప్తి చేశారు. ఆకార్యక్రమం నుంచి విరమించుకోవాలని వీరేశలింగుగారినీ, అత్మూరి లక్ష్మీ నరసింహంగారినీ వాత్తిడి చేయడం కోసం కరవతాలు ప్రమోదించారు. అనేక స్థలము ఒరిపించారు. ఆచార విరుద్ధమైన పితంతు వివాహ కార్యక్రమాన్ని విరమించ వలసిందని ఆవుభయంలను అభ్యర్థించారు. ² కాని, సంఘసంస్కరణ వాదులు మాత్రం తమ కార్యక్రమాన్ని కానసాగించాలనే భ దృఢనిశ్చయంతో ముందుకు సాగారు.

పో ఎన్నో పాల్లుపడి, వందరూపాయలపిచ్చి, ఒకపురోహితుని తీసుకు రాగలిగారు. ఆపురోహితునితో వచ్చే బ్రాహ్మణులకు కూడా కాంతడుబ్బ ఇస్తామన్నారు. వంద చేసేవారినీ, నీళ్లుమోసేవారిన్నీ కూడా అవిధంగానే తీసుకు రాగలిగారు. ³

1. అడుస్సుమిల్లి - 'యంగపురుషుడు వీరేశలింగు' పు. 104.

2. ప్రకాశరావుగారి 'కాయస్థ సమాహార' వాల్మీకి-2, నెం. 6. 542

3. వీరేశలింగు 'రాజమహేంద్రవరచరితము' కె.వి.కె.జి. 7. 20-22.

భజంత్రీలకు కూడా, వెళ్ళికి తప్పక వచ్చి వాయిదాసికి వేయించడానికి మొత్తాన్నిచ్చామని పంతులుగారు చెప్పుకున్నారు. సంస్కరణ నిరోధకుల నుండి వచ్చే బెదిరింపులు, అటంకాలు ఎన్నివన్నప్పటికీ, అవి యెంత వుడ్డుతమైనప్పటికీ, 1881 డిసెంబర్ 11 వ తేదీన సాయంకాలం సంస్కరణవాదులుడరు హజరయ్యారు.¹

ఆసమావేశానికి ముందు దౌర్జన్యకాండలం శరుగుతాయనే భయందాళనలు రాజమండ్రి పట్టణమంతా వ్యాపించాయి. అలాంటి దుస్స్థితులను నివారించడానికి పంతులుగారు పోలీసు ఉన్నతాధికారుల సహకారాన్ని సంపాదించ గలిగారు. లూథరన్ మిషనరీలును రెవరెండ్ షిమిరిట్, రెవరెండ్ ఆర్థేమన్లను స్థానిక బ్రిటిష్ డాక్టరులతో మాట్లాడి తమవై రాగువారి నెడుర్మాడాని కవసరమైన సహాయాన్ని అందజేయమని కోరారు. తగినంత పోలీసు బలగల సంస్కరణవాదులను రక్షించడానికి సిద్ధంగా వచ్చింది. వారిలో చాలామంది, వివాహానంతరం కూడా, పంతులుగారి రక్షణ కోసం రెండువారాలపాటు ఐడిపోయారు.

వివాహం రాత్రి 11.30 గంటలకు పూర్తయింది. ఈ వెళ్ళి వేడుకను తిలకించడానికి జిల్లా జడ్జి జాన్ కెల్సన్, జిల్లా పోలీసు సూపరింటెండెంట్, జిల్లా వైద్యశాఖాధిపతి, మతాధిపతి కూడా విచ్చేశారు. వివాహం అశీర్వచనం ఒకతంతు. అశీర్వచన మంత్రాలు పఠించే బ్రాహ్మణులు చాలా కాద్దిమంది మాత్రమే అక్కడున్నారు. అలాంటి అశీర్వచనం చెప్పే ప్రతివాక్కానికి పావలా సంభావనగా ఇవ్వడం మామూలు. కాని ఒక్కొక్కరికి ఒక్కొక్క రూపాయి యిస్తామని సంస్కరణవాదులు అనగానే, బ్రాహ్మణులు చాలమంది వచ్చారు. సంభావన కాకుండా అనేకులు గాంతెత్తి అశీర్వచన శ్లోకాలను పఠించడం వినుడింది.²

డిసెంబరు 11 వ తేదీ వివాహం నిర్విఘ్నంగా జరిగింది, కాని ఉత్సవ కార్య క్రమాలు చాలాంతరం వరకు జరిగాయి. ఇదే మొదటి పితంతువివాహం.

1. వీరేశలింగం 'రాజమహేంద్రవర చరితము' కె.వి.కె.జి. 7 20-22
 2. మద్రాస్ టైమ్స్ 16 డిసెంబరు 1881.
 మద్రాస్ టైమ్స్ 6 ఫిబ్రవరి 1882.

రెండవ వివాహం డిసెంబర్ 15వ తేదీన జరపాలని ఆదేశానే నిర్ణయించారు.

ఆ వివాహం కూడా అమలువారాంతానికి వైభవపేతంగా సరఫరాచేసింది. మొదటి వివాహానికి వచ్చిన బ్రిటిష్ అధికారతాపాలు, రెండవ వివాహానికి కాకినాడ నుంచి జిల్లా కలెక్టర్ కూడా వచ్చి, వెళ్లివేడుకలు తీలించారు. 1

కృమంగా డౌర్జన్యకాండను గురించిన భయరాండాళ్లు తాలిగిపోయాయి. వివాహమహారాత్మకు కార్యక్రమాలన్నా వతాకగా -జరేగింపు జరపాలని ఆత్మారి బ్రిటీషరసింహంగారు నిర్ణయించారు. -జరేగింపులో ఆనాడు ఆచారంగా వున్న బాగుమేళంవెట్టడాన్ని వీరేశలింగుపంతులుగారు వ్యతిరేకించారు. కానీ, ఇతర సంస్కర్తలు అందునమాట సాగేసింపలేదు.² గాన్వైల్లుతో -జరేగింపు బయలుదేరింది. నూతన వధూవరుల జంటలు రెండు, బ్రిటీష్ డ్వాంగులు, సంస్కర్తల మిత్రబృందం, సంస్కరణవాదులు - వీరందరితో రాజమండ్రి పురవీధులలో -జరేగింపు సాగింది.³ ఆద్య క్షణం పంతులుగారిని అమితానందంలా ముంచెత్తింది. సనాతనాచారపరామర్శలపై సంస్కరణవాదులు సాక్షించిన షియరానికడి చిహ్నం. ఆసమయంలో నూతన భావాదాయకాంతులు తమపై ప్రసరించాయని భావించిన వారిలో పంతులుగారాకరు.

రెండవ పితంతు వివాహం జరిగిన తరువాత కాడ్జిరాజులకు సంస్కరణ నిరోధకుల సంఘం ఒక సమావేశాన్నేర్పాటు చేసింది. దానికి 72 మంది వాజరంయారు. సంస్కరణవాదుల కారాన్ని ఖండించడానికి ఆసమావేశమేర్పాటుయింది.⁴

సి.యజ్ఞనారాయణకాస్త్రిగారు ఆసభకు అధ్యక్షత వహించారు. అనేకులు బ్రాహ్మణ న్యాయవాదులు, డ్వాంగులు, సరివల్లి గోపాలకృష్ణమ్మ, వీరేశలింగు గారి ముద్రణాకాలలో భాగస్వామి, మునిసిపల్ వ్యవహారాలలో ప్రముఖవ్యక్తి, ఆ సమావేశంలో పాల్గొన్నారు. సంస్కరణవాదులపై చర్చతీసుకోవలసిందని వీరు జగద్గురు కంకరాచారులకాక విన్నపాన్ని పంపుకున్నారు.⁵

1. Madras Times 6 Feb. 1882.

2. వీరేశలింగు "రాజమండ్రి పరిచితము" కె.పి.కె.జి.7.23

3. Madras Times 6 Feb. 1882.

4. Indian Law Review (Madras) VI 384. This law case deals with a suit against Sankaracharya and discusses the events leading to his prosecution.

5. Ibid.

డిచెంబరు ౩. వ తేదీన విజయనగరం మహారాజా బాలికా పాఠశాలలో జరిగిన సమావేశంలో చంద్రరావార్యులవారి ప్రకటన చదివబడింది. ఆ ప్రకటన ప్రజలను భయంకంపితులను గావించింది. ¹

“సి.య్యన్నశాస్త్రి అనే నాస్వంరువాడి, మరీకాండరు పురస్కృతులగు
కలిసి కండుకూరి వీరకళిగుగారి కృహంబో రెండు పితంతు పివాహంబు ఒరిగాయని
మాకు తెలియవరవారు. ఈ కార్యకలాపాలు వేదాలకు, శాస్త్రాలకు, పాండవుల
అవార గౌరవాలకు విరుద్ధం. అందువల్ల, అవివాహాలకు వాజరయి, పిండులు
కుడిచి, తాంబూలాలను సేవించిన వారిని, అవివాహాలను ప్రోత్సహించి సహకరించిన
వారుడరిసీ కులు నుంచి బహిష్కరించడమైంది.” 2

సంస్కర్తలకు వ్యక్తిగతంగా కూడా వారిని కులం నుంచి బహిష్కరించినట్లు
చాస్త్రయంబుక్తంగా పాపంబుచిత్తం చేసుకుంటేనేగాని వారిని తిరిగి కులంబాకి
ప్రవేశింపనీయమనీ తిరిగి పవిత్రులని ప్రకటించమనీ తెలియజేస్తూ శ్రీమంబులు
వచ్చాయి. పంతులుగారి పనిమరింత క్లిష్టమైంది. వీతంతు వివాహాలు చేసుకున్న
వధూవరుల ఒంటలు రెండు, పంతులుగారి దంపతులద్దరు, పవిత్రమైన పాపంబుచిత్తం
తాను తిరిగి కులంబాకి చేర్చుకోబడరు, అని తెలియజేశారు. ఈ ప్రకటనలని
గూఢార్థం అదిల్ స్వప్నమవేడు. తామందరూ ఒక్కతాడుమీద నిబడగలిగితే,
తమవై విడిచిపెట్టి బహిష్కరణను ఎదుర్కొగలమని సంస్కర్తలనుకున్నారు. కాని,
కులబహిష్కారం వారివై తెచ్చిన ఔత్తిక్లత సంస్కర్తలకు కష్టాలెక్కువయ్యాయి.
అత్మూరి షష్ఠీనరసింహంగారిని, వారితాతగారు కట్టించిన దేవాలయంబాకి కూడా
ప్రవేశింపరాదని నిషేధించారు. ఆయన నోడరులూ, బంధువులూ ఆయన ఇంటికి
రావడం మానుకున్నారు. బ్రాహ్మణపురోహితులాయన గడప తాక్కడ
మానేశారు.³ మిగతా సంస్కర్తలకు కూడా కడగండ్లు తప్పలేదు. గతించిన తల్లిదండ్రుల
అబ్దీకాలు కూడా వారు వెట్టలేకపోయారు, దానికి కారణం పురోహితులు వారిని
బహిష్కరించడమే. మునిసిపల్ పాతకాల ప్రధానపాథాన్ని అడ్డెయింటి నుంచి

1. Madras Times 6th February, 1882.

2. Ibid.

3. Indian Law Review VI 385

పంపివేశారు. పసిమూసిచేయమని ఆతని నొక్కర్లతో గట్టిగా చెప్పారు.
అంతేందుకు, ముసిసివత్ పాతచాతే బుచుమించు తేకుండా వేశారు!

సంస్కర్తలకు వ్యతిరేకంగా సాధ్యమైనంతవరకు చేయవలసిందని ఒక
తహసీల్దారుని నిరస్తాడారు కారాదు. ఆ తహసీల్దారు గ్యామకరణాలను
పిలిపించి, వారి కత్తిమేరకు సంస్కర్తలను అణచివేయవలసిందని ఆనతిచ్చారు.²

తనచుట్టూపట్లనున్న సంస్కర్తలందరకు నైతికబలాన్ని పంతులుగారు
సమకూర్చగలిగారు. తన యింటి బావి నుంచి నీటిని వారికి సరఫరాచేయించారు.
అన్నివైపుల నుంచి తమమీడికి వచ్చే వాత్తిళ్లన్నీటినీ ఎదుర్కొనాల్సి వారు
నిశ్చలమవుతున్నారని³

కులం నుంచి వెలివేయడం ఆర్డరుల్లా వెద్దెళ్ళి పడసీరగనివ్వరు.
'నా' అన్నవారెవ్వరూ ఉండరు. ఎన్నెన్నో చిక్కులు వచ్చిపడతాయి.
వాటిని గురించి సులు సుస్కర్తలూ, వారి అనుయాయులూ, వారిని
బలపరిచేవారు ప్రతిక్రియకు సంబంధించి అనేక విధాల ఆలోచించడం మొదలుపెట్టారు.

ఆత్మారి లక్ష్మీనరసింహంగారు కంకరాచార్యులవారి మీద రాజమండ్రి
జాయింటు మేజిస్ట్రేటు వద్ద 1882 జనవరి 11వ తేదీని ఒక ఠావా వేశారు.
కంకరాచార్యుల వారు హార్మర్తులకు, అంటే అడ్వైటులకు మతాభివతి, అంతేకాని,
తనకు సుమైన మతాభివతి కాదని ఆలోచించారు. ఎందుకంటే, తాను విశిష్టాధ్వైతా
న్ననుసరించే వైష్ణవుడు. కంకరాచార్యులకు తనవై ఆభివతస్సంబంధించినా⁴
ఈ ఠావా రాజమండ్రిలో ఎంతో అబ్బడిని కలిగజేసింది. సులుసంస్కర్తలకు
అనుకూలమైన తీర్పు వచ్చినట్లుంటే, వారు బహిష్కరణను ధిక్కరించి షియం
సాధించినట్లు కనబడింది.^{4 5}

1. Madras Times 6th February, 1882.

2. Ibid.

3. V.S.C. I 196 - 198

4. Indian Law Review VI 385

5. Madras Times 6th February, 1881

1882 ఫిబ్రవరి 27వ తేదీన తీర్పువచ్చింది. అతి త్వరగా లక్ష్యనరసింహం గారికి వ్యతిరేకంగా చెప్పబడింది. ¹ అందున గురువు కూడ శంకరాచార్యుల శిష్యులవడం వల్ల అందున కూడ శంకరాచార్యుల చరిత్ర సమసరించాలని క్రమశిక్షణకి లోబడి వుండాలని వ్యక్తమిచారు. శంకరాచార్యులు కుటుంబాధికారాన్ని కలిగివున్నారని కూడా అంగీకరించడంతో పాటు అదార విరుద్ధంగా ప్రవర్తించే వారిని విచారించి, వారిమీద తగిన చర్య తీసుకోగల వాక్కుకూడా అచార్యుల వారికి గలదని అంగీకరించారు. ఈ తీర్పు సంస్కరణవాదులను నిరాశపూరితుల్ని కాపించింది. చాలామంది పూర్వోక్తితో చెప్పుకుంటున్న తిరిగి కులం లో ప్రవేశించారు. ²

ఈ సారి సంస్కరణ నిరోధకుల సంఘం కాంతవరకు విజయవాతమాలను కాపించుకునే అవకాశం లభించింది. శంకరాచార్యులను గానెల్లెల్లా -జరేగించారు. సంస్కరణవాదులూ సమయంతో ఇళ్లలో దూరారు. ³ వీరశరీంగుగారిలో సహ కళాశాల పాఠాశ్రయములు విద్యార్థులతో, తమకు కలిగిన వాత్తిళ్లను గురించి, శంకరాచార్యుల మీద వేసిన దావా ఓడిపోవడాన్ని గురించి మున్నప్పించారు. ⁴ తత్ఫలితంగా మార్చి నెలలో విద్యార్థులకూ పట్టణంలోని ఒక అతిథిగృహంలో విడిది చేయబడమకున్న శంకరాచార్యులవారి శిష్యులకూ మధ్య కాన్ని సంఘర్షణలు చెలరేగాయి. బ్రాహ్మణపురోహితుల వల్ల రెవ్వగాట్టుడిన విద్యార్థులు 1 వారు బ్రాహ్మణులే రెండు వందల మంది సహచరులను నేకరించుకొని, గోదావరిలో స్నానం చేస్తున్న పురోహితుల మీదికి వెళ్లారు. ⁵ ఆఘర్షణలతో కాంత మండి పురోహితులకు దెబ్బలు తగిలాయి. వారు దెబ్బలను తప్పించుకుందుకి నడివో దూకి, ఈడవలసి వచ్చింది. ఐతలో వోలీసులను రప్పించారు. విద్యార్థులు చెడరిపోయారు. సంస్కరణ నిరోధక సంఘంవారు వీధుల్లో కనబడినప్పుడు వారిని విద్యార్థులవమానిస్తూ వ్యతిరేకనాదాలు చేస్తూవెళ్లారు. ⁶ తన మీదికి దండెత్తు తున్నారన్న విషయాన్ని తెలుసుకున్న శంకరాచార్యులవారు భయంతో ఆమరునాడే

1. ".....Hindu Desabhimani takes exception to Government interference in the Widow Marriage Question, which has taken place at Rajahmundry. It is urged that this is purely a religious matter and that any difference of opinion among the people must be settled by their priest so long as they are under his authority, in a religious point of view" MNNR Oct. 1882-101.

2. పృథ్వీకాశరావు, 'కామ్యస్థ సమాచార' 8 నెం. 4, 1929-30.

3. వైది.

4. పృథ్వీకాశం యరాత్ర 89

5. సూర్యనారాయణరావు 'సూర్యనారాయణసంకలనము' 167.

6. వైది.

రాజమండ్రి విడచి వెళ్లిపోయారు; -ఇదేగిరియ సుదాకా కుండానే! ¹

ఈ దిన్ని సన్నివేశం యొక్క తక్షణభరితం ఏమిటంటే సంస్కరణవాదులకు పవిత్రమైన దేహానాసి యగుతుండనే భయం పోయింది. ఈ సంఘటన వల్ల మరాఠా ఫలితమేదంటే రాజమండ్రిలో సంఘ సంస్కరణ కేవలం బహుకమన్న విషయం. ²
23 సంవత్సరాల తరవాత మరాఠా సంస్కరణ వ్యయం విస్తృతంగా తలెత్తింది. ³

కంకరాచార్యులవారి బహిష్కారం వల్ల పంతులుగారికి 1882 ఏప్రిల్ లో వెడ్డనట్టు కూడా కలిగింది. అప్పటి వరకు పంతులుగారికి లభించే దృవ్యసహాయంతో ఆధికభాగం ఆగిపోయింది. సమాజకార్యక్రమాల స్వసామాన్యంగా కాననాగడం వ్యజలభన సహాయంతోనే గదా! కాకినాడలోని వాక్యములు దైన వైండా రామకృష్ణయ్య గారు రెండు పితంతు వివాహాల యర్చనకని 2000 రూపాయలు ఇచ్చారు. వైగా, పురోహితులను, నౌకర్లను అవివాహసన్నాహాల్లో పాల్గొన్న వారిని పోషించడానికి నెలకి 100 రూపాయలు కూడా ఇచ్చారు. ³ కాని రామకృష్ణయ్యగారి మీద కూడా విపరీతమైన ఋణం వచ్చింది. రాజమండ్రి పురోహితుల ఋణానికి ఆయన శాంగిపోకతప్పలేడు. ⁴ పంతులుగారికి అధిక సహాయం అపివేయాలని వాత్తిసి డారులు షరతు వెట్టారు. రామకృష్ణయ్యగారు ఆ షరతు సంగీకరించడంతో, పితంతు వివాహసంస్కరణ భవిష్యత్తును గురించిన సందేహాల్లో రాజమండ్రి సంఘసంస్కరణ వాదులు మునిగిపోయారు. ⁵ పంతులుగారికి, అత్మూరి లక్ష్మీనరసింహంగారికి కూడా పితంతు వివాహాలను వైభవావేతంగా జరపగల ' ఆర్థికస్థామతం ' లేదన్న విషయరాన్నర్థం పేసుకున్నారు.

1. కందుకూరి వీరేశలింగం ' రాజమహేంద్రవరచరితము ' కె.పి.కె.జి.7-32-34.

2. డి ఇండియన్ నో షౌ రీఫార్మర్ 15 జూలై 1906. దీని వ్యయం సమిష్టి భాజనాలు - అందుపాల్గొన్నవారిని కులబహిష్కారం కాపించడంలో విఫల వ్యయం.

3. ఎఫ్.యం.4 నెం.8 ఆగస్టు 1883, 1, పి.ఎస్.సి.1, 206

4. కె.కృష్ణస్వామిరావు జాబు. 21 మార్చి 1882. పి.ఎస్.సి.1, 206.

5. పి.ఎస్.సి.1, 204 - 209

1881 లో వితంతు వివాహాలు రెండు ఒరిపిన తరువాత, పంతులుగారు మదరాస్ వెళ్ళానుకున్నారు. పి.మచబాపుగారు, అయన్ని రమ్మని అహ్వానించారు. రాజమండ్రిలోని సంస్కరణలను గురించి ఉన్నతస్థానాలనుండిగా కరారు. ¹ కాని, కాకినాడు నుండి వెళ్ళడానికి సముద్రప్రయాణం అనుకూలంగా లేకపోవడం వల్ల అయన వెళ్ళలేకపోయారు. ఆప్పటికింకా మదరాస్ కు రైలుదారి పడలేదు. మదరాస్ స్టేషన్ మీదే వెళ్ళాలి. ఆతరువాత ఒరిగిన సంఘటనలు అయన ప్రయాణాన్ని వెనక్కి నెట్టాయి. ² చివరకు 1882 మే లో అయవారాలవాడు రాజధానిలో గడుదానికి పంతులుగారు బయలుదేరి మదరాస్ వెళ్ళారు.

పంతులుగారు మదరాస్ లో తనప్రసన్నానాలను తనలాంటి పండితుల కనుకూలంగా వుండేందుకు మాతృభాషలోనే చేశారు. ³ అప్రసన్నానాలలో హిందువుల పవిత్రగ్రంథాలు వితంతు వివాహాలచరించడానికికరించిన విషయరాన్ని నాక్కివకాణించారు. అనాడు అయవారాన్ని సమాఖ నిషేధించిన విషయరాన్ని గురించి వివరిస్తూ, పూచీన భారతంలో దాని నంగీకరించిన ఉదాహరణలను పవిత్ర గ్రంథాలనుంచి యెత్తి చూపించారు. ఈ సందర్భంలో పంతులుగారు రాసిన “వివేకదీపిక” అనే నాటకంలో ⁴ తృతీయాంకం ద్వితీయరంగమండం వీరరాఘవరావు అనే సంస్కర్తపాత్ర వితంతు వివాహాన్ని సమర్థిస్తూ కృతులలో ఇ నుంచి యిచ్చిన ఉదాహరణల నిక్కడ వేర్కొనడం అప్రస్తుతం కాదేమో!

కృతి : ఉదీర్ఘనార్యభి జీవితోక మితాసు^{మేత్ర}ముచకేష పహి

హస్త గ్రాభస్వదిధి హస్తమే తత్పతున్లునితేమభిసంబభూవ!

1. వెడ్డిబాట్ల వెంకటకృష్ణయ్యగారి జాబు. 8 జనవరి 1882

2X పి.ఎస్.సి. 1. 202

2. మద్రాస్ స్టాండర్డు 17 ఏప్రిల్ 1882

3. మద్రాస్ స్టాండర్డు 2 జూన్ 1882

4. కందుకూరి వీరేశలింగ కృత గ్రంథములు. రెండవ సంపుటము నాటకములు

“వివేకదీపిక” పుట 490 & 1917 ఎడిషన్

“ ఓ నారీ! గత పోయిందైన ఈ పతిని గూర్చి సమీక్షింప వదిలరుండావు. లే.

చీమిపియన్న పూరి సమరానాన్ని చూచి రా. రెండోమారు వివాహమాడే
భర్తకు భార్యాత్వాన్ని పొందం.” అని చరిత్రకర్త, తిలక్ వితంతునివాక్కుని అనుమతించాలి
అలాగే బయిగ్గింప -

తనా దేకస్య బహూన్య హంరా భవతి
నైకస్యే బహవ స్సహ పతంతు: 1

“ఒక పురుషుడికి చాలామంది భార్యలు ఉంటారు, కాని ఒక స్త్రీకిమాత్రం
ఒకే సమయంతో చాలామంది భర్తలు ఉండరు.” ఇక్కడ ‘సహ’ ప్యయేరాగువల్ల
స్త్రీలకు భిన్నవాళ్ళా వేర్వేరు భర్తలుండవచ్చని స్పష్టమౌతోంది.

సోమ: పృథ్వో వివిధే గుర్హో వివిధే ఉత్తర:
తృతీయో అగ్నిష్టే పతి స్తుతేయస్త్యే మనుష్యజా: 2

“ఓ పిన్నవానా! నీకు సోమడు మొదటిభర్త, గుధర్వుడు రెండోభర్త,
అగ్నిమూడోభర్త, మనుష్యునివల్ల పుట్టినవాడు నాల్గోభర్త.” ఇక్కడ “మనుష్యజా.”
అనేపదంవల్ల స్త్రీకి భిన్నం లాల్లా భిన్నభర్తలు ఉంటారని తెలుస్తోంది.

ఉతంతుత్వంరౌ దశ స్త్రియరా: పూర్వే అబ్రాహ్మణా:
బ్రాహ్మణే హస్త మగ్రహాత్ స పవ పతి రేకఘా!
బ్రాహ్మణ పవ పతి ర్న రాజన్య న వైశ్య:
తతూర్హస్య పృథ్వీవన్నేతి పంచేభ్యో మానవేభ్య: 3

“స్త్రీకి ముందుగా అబ్రాహ్మణులు పదిమంది భర్త బయిగ్గికి చివరకు
బ్రాహ్మణుడు పాణిగ్రహణ చేస్తే అతడి భర్త అవుతాడు. రాజన్యుడుకాని,
వైశ్యుడుకాని కారు. బ్రాహ్మణుడు మాత్రమే భర్త. ఈ అర్థాన్నే అందు
జాతులవారికీ తెలుపుతూ సూర్యుడు తిరుగుతున్నాడని ఈ క్వుతివల్ల విశద
మవుతున్నది.

-
1. వివేకదీపిక - కందుకూరి వీరేశలింగకృత గృంథములు, డి.సి.సం. పుట. 490
2. ,, ,, ,, ,, పుట. 490
3. ,, ,, ,, ,, పుట. 491

సిరుక్తము -

కృష్ణి ద్రాక్షాభవః కృణివా కాభిప్రాప్తిం కురుథః
కృష్ణవనః క్వాం కురునే విభవేవ చేవరం. దేవరః కన్మాష్టిప్రీతిరౌ
వర జ్వతే.

విభవను దేవరుడు : సిరౌగము చెతనే కాక్కి సామాన్యంగా కూడా
వరించవచ్చు. దేవరుడు రెండవ భర్త అని చెప్పబడింది.

ఈ విధంగా పంతులుగారు వేదశాస్త్రాల నుంచి స్త్రీ పునర్వివాహాని
కనుకూలమైన వదనాలను చూపించారు. ఎవరెన్ని అటుకాలు కట్టిందీనా,
తాను సుకట్టించిన కారాస్త్రిని సాధించే దీర్ఘ, నేర్పూ కలవారు పంతులుగారు.
గాలిపీల్చుకోవడం, విద్య నభ్యసించడం, వెలుగు చూడగలగడం, సంసారసుఖాన్నను
భవించడం. ఇది స్త్రీలకూ పురుషులకూ కూడా 'జన్మహక్కులు' వాటిని
కాడనడం నేరం. ఇదే పంతులుగారి వాదన.

మదరాస్ లో పంతులుగారిచ్చిన ఉన్యాసాల్ని ఒకరు ఖండిస్తూ ఉన్యసింపేవారు.
అఖండించినవారు తెలుగువారే. వేదం వేంకటాచార్యులకాస్త్రీగారో - కుచి సుబ్బారావు
గారో - ఇద్దరిలో ఒకరు వేంకటాచార్యులకాస్త్రీగారు పండితత్వములు, హృదయ
సంస్కృత విద్వాంసులు. గాప్ప అనువాదకులు. ¹ పవిత్ర గ్రంథాలవై పరిశోధనలు
జరిపినవారు. అందున ఉన్యాసాలలో మతం, ముంపుగా మనువు వితంతు
వివాహాలను ఖండించి నిషేధించిన సందర్భాలను ఛావారించేవారు. ² బహిరంగ సభల్లో
పంతులుగారికి వ్యతిరేకంగా మాట్లాడడంతోపాటు, మదరాస్ క్రైస్తవ కళాశాలలో
తన విద్వాంసుల ముందు కూడా పంతులుగారి నాయన విమర్శించేవారు.

1. వేంకటాచార్యులకాస్త్రీ - "వేదం వేంకటాచార్యులకాస్త్రీ చరిత్ర" 28-49.

జీవిత చరిత్రకారుడు ఆయన మనుమడు ఆయనకు సమకాలీనమైన బాబులను
పునర్ముద్రించాడు. కాస్త్రీగారు సాధించిన వాటిని కూడా ముద్రించాడు.

2. వేదం వేంకటాచార్యులకాస్త్రీ - "స్త్రీపునర్వివాహాద్యుద్ధా నిర్వాహము"

: వితంతు వివాహవిమర్శకుడు: 2వ ఎడిషన్ మద్రాసు 1924. ఇది మొదటి

1883లో ప్రచురించబడింది. పీఠికలో కాస్త్రీగారు ఈ వాదాలను సంఘసంస్కరణ
వాదులకు వ్యతిరేకంగా ఉపయోగించినట్లు చెబుతుంది.

పంతులుగారికి మూక ముప్పవ్యవస్థ కంటే సుబ్బారావు గారు.¹ అయిన 1877 లో మధ్య స్థాంతోన్నాహాని సభను ప్రారంభించారు. అది మధ్య సంఘం, సామూహిక ప్రార్థనలతో దైవప్రాజ్ఞలను చేసే విధానాన్ని బలపరచే సంస్థ. అందులో సభ్యులను సుబ్బారావు గారు పంతులుగారి మీదికి ఒకరికొకరి పారారు. అందువల్ల పంతులుగారు ఉపనాస్ మండిరాలకు వెళ్ళిపోయారు, తిరిగి వచ్చేటప్పుడు తగిన జాగ్రత్తలను తీసుకోవలసివచ్చింది.²

పంతులుగారు మదరాస్ కేవలం పంతులు వివాహాలను గురించి వ్యవహారం చేయడం కోసం రావడం. మదరాస్ స్త్రీ పునర్వివాహ సంఘం తరఫున ఉపనాస్ నియంత్రణ పాటు, పంతులుగారిని సన్మానించే ఆవకాశం ఆ సంఘాని కిరువ్వవలసిందని చంచలరావు గారు అందున్న కోరారు.³ ఈ సంఘంన వల్ల ఒక నిషేధం సంస్థాపన అవుతుంది. మదరాస్ సంఘ సంస్కర్తలు పంతులుగారి నుండి బాహ్య వ్యాఖ్యలు సాగించే అంగీకరించి, అందునతో కలిసి భుజించగల రన్నడే ఆవిషయం. మదరాస్ లో సంఘ సంస్కరణ వల్ల అభివృద్ధి అవుతున్న బాహ్య వ్యాఖ్యల కందరికీ అవగాహన ఉండాలి. కాని అందుకు గురైన మాత్రమే వాదించారు. ఆ అందుకు గురైన వారందరి - ఆర్.రఘునాథరావు, పి.చంచలరావు, పి.గణపతి అయ్యర్, డి.నరసయ్య, మన్నవ బుచ్చెయ్యం.⁴ వీరిలో గణపతి అయ్యర్ మాత్రం తమిళం. రఘునాథరావు మహారాష్ట్ర దేశస్థ బాహ్య వ్యాఖ్యలు, తంజావూరు నుంచి వచ్చినవాడు. తక్కిన ముగ్గురు తెలుగు బాహ్య వ్యాఖ్యలు. వీరే కలిసి పంతులుగారు స్వయంగా గ్రంథాలతో చెప్పినదాన్ని బట్టి, వారికావార్తలను బట్టి, అయిన మద్రాస్ లో తమిళంలతో కలిసినట్లు కనబడుతుంది. సంస్కరణవాదులతో మాత్రమే. అదివేరుగా కనబడుతుంది. చంచలరావు వంటివారి మీద పంతులుగారు ఆధారపడ్డారు. చంచలరావు రెవెన్యూ భార్యలతో

1. J.N.Farquhar, Modern Religious Movements in India.

2. V.S.C.I 222

3. చంచలరావు గారి జాబు. 12 మార్చి 1882, పి.ఎస్.సి. 1 220

4. పి.ఎస్.సి. 1 225

సిరస్తాదారు. తరవాత స్తాంపులు స్టేషనరీ అఫీసర్ కి అప్పివతి అయ్యారు.

పి. అనందాచార్యులు అనే ఒక వ్యవసాయాస్థాయువాని తెలుగుసాహిత్యాభిమాని. భవిష్యత్తులో భారత చాతీయ చాంగ్రెస్ కు అధ్యక్షుడైనవాడు. పంతులుగారి అభిరుచుల్ని మదరాస్ లో అభివృద్ధిచేశాడు.¹

రాజమండ్రిలోని సంఘసంస్కరణ కార్యకలాపాలకోసం నిర్మించిన కరాడా పంతులుగారి మదరాస్ వ్యంగయాణానికి కారణం. మదరాస్ వెళ్లడానికి ముందు పంతులుగారూ ఆయన సహా సంస్కర్తలూ వైండా రామకృష్ణయ్య గారిని వితంతు వివాహాల కోసం ధనసహాయరాన్ని చేయవలసిందిగా మళ్లీకరడానికి వ్యయంపించారు. పంతులుగారి మిత్రుడైన నాస్వతి సుబ్బారావు గారు ఈ విషయరాన్ని గురించి వైండా రామకృష్ణయ్యగారితో చర్చించడానికి కాకినాడ వెళ్లారు.² అత్యుచిత ఖజీనరసింహం గారు కూడా ఆయన్ని ఒప్పించడానికెంతో వ్యయంపించారు. కాకినాడలో కంచి కృష్ణస్వామి రావు సబ్బి, మదరాస్ లో పంతులుగారికి వ్యత్యర్థించిన కుచి సుబ్బారావుగారికాయన నాడరుద్దు కృష్ణస్వామిరావు గారు వితంతు వివాహాన్ని వ్యత్యహిస్తూ, వాటికోసం అర్థిక సహాయరాన్ని కూడా అందించారు. ఆయన కూడా రామకృష్ణయ్య గారితో ౧ విషయాల ముచ్చటిస్తూ వచ్చారు.³

చివరకు రామకృష్ణయ్యగారు అర్థిక సహాయరాన్ని అందించడానికి ఒకషరతుపేష అంగీకరించారు. రాజమండ్రి సంస్కరణవాదులకు ఆసహాయం అందని పక్షంలో - అన్నదే షరతు. వారు ఆర్.రఘునాథరావు, మద్రాస్ హిందూ వితంతు వివాహ సంఘం నుంచి ధనసహాయం పొందే వ్యత్యాసకను రూపొందించారు. అందువల్లనే పంతులుగారు మదరాస్ వ్యంగయాణమయ్యారు. అక్కడ రఘునాథరావు గారితో ఒప్పందం చేసుకుని అక్కడ ఎక్కొంట్లు పర్వరుదుకాని, రాజమండ్రి వారికి ఖర్చులకు పంపుతూ ఐదే వేళానం తయారుచేయడం కోసం పంతులుగారు మదరాసు వెళ్లారు. ఆయన వెళ్లినవని చాలవరకు నెరవేరింది.⁴

1. చందలరావు జీవిత చరిత్రకు మద్రాసు టైమ్స్ చూడాశి - 6 మార్చి 1901. అనందాచార్యుల జీవితచరిత్రకై 'అంధుదేశంలో నావతంత్ర్యప్రారంభం' 1 మా.

వేంకటరంగయ్య - అంగం లో ఎడిషన్ 1 వైదరాబాద్ 1965 1- 235-245

పంతులుగారి రచనల వల్ల అనందాచార్యులు గారు పంతులుగారితో పరిచయం

సంపాదించుకున్నారు. సి Cf. His comments in Madras Standard 12 Dec. 1879.

వీరేశలింగం గారు మదరాస్ వెళ్లబట్టికి మదరాస్ హిందూ పితంతు
పు సర్పివాహాసంస్థ పునర్వ్యవస్థీకరించబడింది. దాని నుంచుకుడు చిరఃరఘునాథరావు
గారు. అందున అంతకు ముందు పితంతు పివాహాలు గురించి చెప్పబడినవి.
దానికాక సంఘ సువసదము¹ యిద్దరు గుహించారు. 1882 ఫిబ్రవరి చివరిలో
సంఘ సుస్కర్తల సమావేశమైరిచి, పాత మదరాస్ హిందూ పితంతు పు సర్పివాహా
సంఘాన్ని గుర్తించాలని కారారు. ఆ సంస్థలో కాత్తగా పరిధిచి. సూత్రాలతో
సంస్కృతమైంది, శబ్దాలకు సానుభూతిపరులకు మధ్యనున్న విభేదం. ముఖ్యంగా
వీరేశలింగంపంతులుగారి మహివారికి, మదరాస్ వాస్తవ్యుల కానివారికి స్థాన
మేర్పరచబడింది.¹

దీనివల్ల ఒక విషయం స్పష్టమవుతుంది. అరుజ్జిల్లాల నుంచి వచ్చే
సంస్కరణవాదులు సమావేశాలకు హాజరు కావచ్చు గాని, వాటూ హక్కు మాత్రం
వారి కుండదు. మరొక ముఖ్యవిషయం సువత్సరానికి ఆరురావాయలు శబ్దాల²
వండా, అనాపి గామాల్లో పౌరశమిక పాతకాలాపాధాన్యముని నేలజీతమన్నమాట!
తల్లి సంఘం శబ్దాల నెక్కువగా చేర్చుకొనేదికాదు. పంతులుగారు వేసిన సెలవులకు
మదరాస్ వచ్చినపుడు, అందున క్రమంగా ఆ సమావేశాలకు, హాజరయ్యేవారు.
ఇంత ఇతర సంఘ సుస్కర్తలను కలుసుకొనేందుకు ఒక ముఖ్యనేతికగా అడియెంటగానా
ఉపకరించేది. బళ్లారి శభాపతి మొదలయ్యారును కలిసికానుటకా సమావేశమే కారణం.
అందున భావాలు పంతులుగారి భావాలతో పక్షపాదమే!³

3. V.S.C.I 228 Sri B.Gavarraju Garh's letter 24th August, 1882.
V.S.C.I 234.

4. The Hindu 24th September 1884 in F.M.IV No.8, (August, 1883)1; for
Raghunatharao's confirmation.

1. ~~Madras~~ Madras Mail 2, March, 1882.

2. Ibid

3. వి.ఎస్.సి. 285. శభాపతి మొదలయ్యారుగారు బళ్లారిలో చేసిన
పితంతు పివాహాలపై చర్చలతో పోల్చవచ్చును.

The Hindu 9 February, 1885

నేదేశమిగుగారు రాజమండ్రి తిరిగి వెళ్ళిన తరువాత, రాజమండ్రి సంస్కరణవాదులకి మదరాసు వారితో వారి కార్యక్రమాలపైను భజ భావాలపైను కేంద్ర కరణ వెరిగిపోయింది. 1882 ఆగస్టులో అచ్యుతి బ్రిష్టినరసింహంగారు తుకరాచారులను మీద వెసిన దావా మీద ప్రభుత్వం హౌక్ ర్దంను ఉపేయ చేసింది. 1 అలాచెరుడానికి వెయ్యియెడచి సంవత్సరానికి నాన్ బ్రిష్టి కంపి కృష్ణస్వామిరావు గారికి. బిల్లా బ్రిష్టి వాన్ కిల్సార్ కరాడా 3 ఉపేయను అంగీకరించి అభిమానించారు. 2 గౌరవమీరుమైన మత సంస్థలై ఈ కార్యను మదరాసు సంఘ సంస్కరణ వాదుల నాయకులు రఘునాథరావు నువ్వరావు గార్లు తీసికున్నారు. 3

వితంతు వివాహ వ్యతిరేకత క్రమంగా వెరుగుతూండనే భయంపై కరాడా రాజమండ్రి సంస్కరణవాదుల నాయకులు వాటిని మరిపి ప్యంతులను విడవకుండా చేస్తున్నారు. 1882 అక్టోబర్ లో మరాఠ్ వితంతు వివాహం రాజమండ్రిలో జరుపబడింది. 4 ఏప్రిల్ 1883 నాటికి ఆరు వితంతు వివాహాలు జరుపబడ్డాయి. 5 ఈ సమస్య మీద వచ్చిన దాడుల సంఖ్య మెప్పుకోదగినంతగా తేరు కాబట్టి, పాశ్చాత్యులు ఈ సంఘటనల పౌధానాస్తి ఎక్కువగా వట్టింపకలేదు. అయినా, వాటి వల్ల రాజమండ్రి పట్టణం సంస్కరణ కార్యక్రమాల కేంద్రంగా మాత్రం గుర్తించబడింది. మదరాస్ గవర్నరు మౌంట్ స్టువార్డు ఎల్ ఫిన్స్టన్ గ్రాంట్ డిప్ ఉత్తర సర్కారు బిల్లాలలో తన పర్యటించినపుడలా అన్నారట - “ఇక్కడ - ఇక్కడ ననుకుంటా - నేను ప్యయరాణం చేస్తున్నప్పుడు వితంతు వివాహాన్ని గురించి విన్న సందర్భం వుంది.”

1. ఇండియన్ లా రివ్యూ 4 381

2. బసవరావు గవర్నరాజుగారి జాబు 24 ఆగస్టు 1882 పి.ఎస్.సి. 1 234.

3. మద్రాసు మెయిల్ 12 నవంబరు 1882.

4. ఈ క్వరంటరీవిద్యాసాగర్ 24 అక్టోబరు 1882

5. మద్రాసు స్టాండర్డు 18 ఏప్రిల్ 1883.

రెండవది మునిసిపాలిటీ సమర్పించిన స్వాగత పత్రం - “మన పట్టణం ప్రస్తుతం గొప్ప మేధాసంపత్తితో కూడిన సంఘిక కార్యకలాపాలకు కేంద్రంగా ఉంది. అందుకు వితంతు వివాహాలు ఈ మధ్యనే మరిగాయి. వాటిని పూర్తి వితంతు వివాహ సంఘం నిర్వహించింది. కాష్టి సంవత్సరాలలోనే దక్షిణ దేశంలోని అనేక పట్టణాలను మించకపోయినా వాటితో పోటీగా నిలువగలిగింది మాత్రం గట్టిగా చెప్పుతుంది.” 1

ఈ పత్రం బహుశా సంఘ సంస్కర్తల వద్ద నుంచే వచ్చివుంటుంది. ఈ వివాహ సంవత్సరాలు మేధాసంపత్తితో కూడిన కార్యకలాపాలమధ్య గల సంబంధంతో వారికొన్న విశ్వాసాన్ని బాగా వ్యక్తపరుస్తాయి.

ఈ పత్రం యొక్క స్థిరత్వం 1883 మొదటి భాగంతో మరిగిన రెండు సంఘటనల వల్ల నిలువబట్టు కనబడుతుంది. మొదటిది - కంకరాచార్యుల వారివై వచ్చిన దావా అందుకు వ్యతిరేకంగా హౌక్-ర్బు నిర్ణయించడం ఒస్టిన్ డి. ముత్తుస్వామి అయ్యర్ గారు పొందువులను కులు నుంచి బహిష్కరించే హక్కు కంకరాచార్యులకు ఉన్నదని సమర్థించారు. కానీ ఆయన ఆవిషయాన్ని పోస్టుక్లార్కు ద్వారా వ్యక్తులకు తెలియజేయడం అయావ్యక్తులకు పరువు నష్టాన్ని కలిగించిందని అందుకు గాను అందుకు 200 లయాపాంతులు జరిమానా విధించారు.² ఇక్కడాక విషయాన్ని గమనించాలి. అదావా వేసిన అత్యుచిత చట్ట సరిహద్దుగాని మీద కంటే పరిశీలించు పంతులుగారి మీదనే కేంద్రీకరించిన ప్రజల మనస్తత్వాన్ని గమనించాలి.

రెండో విషయం - ఎసిమిడో వితంతు వివాహాన్ని మదరాసులో పరపాలని పంతులుగారు కోరారు. ఆ విషయం రఘునాథరావు గారికి రాశారు. దాన్ని గురించి ఆలోచించడానికి మదరాసు పొందరా వితంతు వివాహ సంఘ సమావేశాన్ని ఆయన పర్యాయు చేశారు.³

1. ఎం.జి.పి.నెం.2372, 5 నవంబరు 1884 ఎం.ఆర్.2.

2. ఐడియన్ లా రివ్యూ 4 396

3. ఆర్.రఘునాథరావుగారి జాబు 28 మే 1883 వి.ఎస్.సి. 260-261

పంతులుగారికి దావబసిండి - ఎంత మంది వివాహం మహారాష్ట్రవంశం
 పంతులుగారి గురుగుతారు? ఎంత మంది వెళ్లి పిండుల పంతులుగారి గురుగుతారు?
 అనేది. రఘునాథరావుగారి దాబు అంత పోతావాకరంగా ఉంది.

“బ్రాహ్మణ సభ్యులై సమావేశానికి వచ్చిన కం మండిలై 18 మందిః
కాడ్డిమండి పెండులై పాల్గొనడాని కిష్టపడ్డారు. అదికూడ వారు పెట్టిన షరతుల
కాప్పుకాంచేనే! ఆ షరతుల కంగీకరించడం సులభమైన విషయం కాదు.
ఈ పరిస్థితులై అవివాహం మదరాస్ లో జరిపించడం అవివేకమనిపిస్తోంది. పద్మై నప్పటికి
ఎంత తక్కువ మంది వచ్చారై నప్పటికి, ఫరవాలేదని మీరు భావించిన వచ్చలై మీరు
రావచ్చు. మేము మీకాకవిడిది గృహాన్ని సులభంగా పర్వాల చేరుగలము.”

పంతులుగారు మదరాస్ వెళ్లారు. కాసి, అక్కడ పూర్ణు ఆయనకు సంతృప్తికరంగా లేవు. రఘునాథరావు అయినా మాడ్చానికి గాసి, ఆయనతో భాజనం చేయడానికి గాసి అంగీకరించక అయినా కించపరచాడు. చువలూవు మధ్యవర్తిగా వ్యవహరించి వారి మధ్యనున్న అభిప్రాయ భేదాన్ని పరిష్కరించడానికి ప్రయత్నించాడు.² 1883 జూన్ 7వ తేదీన మదరాస్ పరిసరాలని మైలాపూర్ లో వితంతు వివాహం జరపబడింది.³ రఘునాథరావు గారి అభిప్రాయాలు ఎలా ఉన్నప్పటికీ, ఆవెళ్లికి దాదాపు వందమంది అతిథులు హాజరయ్యారు, వారు అనేక సంస్థల నుంచి వచ్చినవారు. వివాహం జరిపినందుకు పురోహిత బ్రాహ్మణులకు తండ్రిల రూపాయలీవచ్చారు. 16 చీరలు, ధోవతులు, సూటుగుడ్డలు వధూవరులకు బహూకరించబడ్డాయి.⁴ అతిథులనేకులు తాంబూలమే స్వీకరించి ఆసంస్కరణ వివాహాది కామోదం తెలిపారు, కాడ్డిమంది నరాతన దంపతులతో కలిసి విందు భాజనం కూడా చేశారు.

1. ఆర్. రఘునాథరావు గారి జాబు. 28 మే 1883 పి.ఎస్.సి.క్ల. | 261.

2. వి. వస్త్ర. సి. 1. 225

3. మద్రాసు టైమ్స్ || జూన్ 1883

4. మద్రాసు స్టాండర్డు || జూన్ 1883

వివాహానంతరం మూడురాత్రులకు ఉరేగింపు పర్వాలు పేరారు.
అది సంస్కరణ వాదులకు మరికాంత బలాన్నిచ్చింది. ఆ పృథ్వీకుడిలా
వాగ్ధానించాడు. “ఈ వెళ్లి ఉరేగింపు మాచినవారు మరికాన్ని వీతంతు
వివాహాలు ఒరుగుతాయని పిశ్వునిచారు” 1

1883 ఆగస్టు, 1884 జనవరి నెలల్లో రాజమండ్రిలో మళ్ళీ వీతంతు
వివాహాలు జరిగాయి. వీటిలో కలిపి మొత్తం జరిగినవి పది వీతంతు వివాహాలు.
వారిలో ఎనిమిది మంది వధూవరులు బ్రాహ్మణుల మధ్య జరిగిన చాచా
భేదవివాహం. కులాంతర వివాహానికి సంబంధించింది ఈ ఒక్క వివాహం
వరాత్రులు.

“సాంత్వన వాక్యముల
చెర బీరితి వనాళ స్త్రీల” 2

1. మద్రాసు టైమ్స్ 11 జూన్ 1883

2. కాండవీటి కవి - యుగపురుషుడు వీరకవీంగు పు. 73

పితంతు వివాహాల మీద పర్చ

1884 లో పితంతు వివాహ సంస్కరణానికి బాంబాయి పార్లమెంట్ బిల్లు ముఖ్యమంత్రి వల్ల విస్తృతంగా ప్రచారం ఒకరిగింది.¹ ఈ సమస్యను గురించి అందున కానరాగిందిన పరిశోధనను భారత ప్రభుత్వానికి పంపుతూ, వాటి నంగీకరించవలసిందిగా కోరారు. ఆ తరువాత వాటిని అందున పుస్తకంగా ప్రచురించారు.² ముఖ్యమంత్రి భారతీయ సంస్కర్తలను ఊహించుటగా కల్పించి గణించారు. నాటి భారత ప్రభుత్వం కూడా ఈ విషయంపై చర్చితుకు వాలన్న అభిప్రాయాలకు వచ్చింది. ప్రముఖ భారతీయసంస్కర్తల అభిప్రాయాలను ఈ విషయంపై సేకరించును రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలను కేంద్రం కోరింది. సేకరించిన అభిప్రాయాలను కలకత్తా పంపవలసిందిగా కూడా కోరింది. రఘునాథరావును అందున మేనమామ, ప్రముఖ సివిల్ ఉడ్యగి అందున పి.మాధవరావును, చందలరావును సంస్కరణను గురించి మాట్లాడమని మదరాస్ ప్రభుత్వం కోరింది. ముత్తుస్వామి అయ్యరు, శేషయ్య శాస్త్రి, అనుదాచార్యులు, వారి అభిప్రాయాల సేకరించును కోరినారు. ఆ అభిప్రాయాల ముఖ్యమంత్రి సూచనలను కాంచెం సంస్కరించగలవని భావించారు.³ కుడుకూరి పీఠేకరింగుపంతులుగారికి, ఆతర్ఫారి లక్ష్మీనరసింహంగారికి గోదావరి జిల్లా ఉడ్డి చాబు వాస్తూ, ఈ విషయాలన్ని గురించి వారి అభిప్రాయాల సేకరించును కోరారు.⁴ వేర్లవట్టికళా తెలుగువారి వేర్లు చాలా కాడ్డి. కృష్ణస్వామిరావుగారి వేరు ఉండి ఉడవచ్చు. కృష్ణస్వామిరావు గారు రాజమండ్రి సంస్కరణవాదులకు సహాయపడిన తరువాత త్రివేంద్రం హైకోర్టు ఛీఫ్ జస్టిస్ గా నియమించుడి వెళ్లిపోయారు. రాజమండ్రి పితంతు వివాహ రాజపాషకులైన వైండా రామకృష్ణయ్యగారు అందునవేరు సూచించారు. అందున లక్షలాది స్త్రీలు పితంతువులుగా పున్నారన్నారు.⁵

1. Heimalt "Hindu Social Reform" 150 et passim

2. 'Infant Marriage and Enforced Widowhood in India' (Bombay) 1887

3. M.P.P. (Madras Public Proceedings) No.2270

4. M.P.P.No.2272 12th December, 1884 (M.R.O)

5. M.P.P.No.2652, 10th December, 1884 (M.R.O)

మలబార్ సూచనలు అనాటి బాల పితంతువుల సమస్యల మీదనున్న వివాదాన్ని నాచికేరణ గావించాయి. మదరాస్‌లోని బి.పి.ఎ. వుడ్స్‌గారు అందువంటి సందర్భాలను తగ్గించాలని చూశారు. రామకృష్ణరెడ్డిగారు విషయరాష్ట్ర మరింత విస్తృతపరేవారని వారన్నారు.¹ కాని, వారు మరికొందరి ముందుకు వెళ్లి “ఈ దేశం ఎక్కువ జనాభాలో ఈ సమస్యవారు చెప్పినంతగా ఉండదు” అన్నారు.² అయినప్పటికీ జనాభా లెక్కలు మరాఠీ సంఖ్య మరాఠీ రూపాన్నిచ్చాయి. మదరాసు రాష్ట్రంలో 21 శాతం స్త్రీలు పితంతువులయినప్పటికీ, వారిలో 2 శాతం కంటే తక్కువ మంది యుక్తవయసు రాకప్రార్థం పితంతువులైనవారన్నారు.³ ముష్ణంకేళ్లురాకుండానే పితంతువులైనవారు 12 శాతం. దానిని బట్టి అది నిజంగా ఒక సమస్య అనే విషయం స్పష్టమవుతుంది. కాని ఆ సమస్య యొక్క స్వభావమూ, పరిధి మట్టుకు స్పష్టంకాలేదు. పితంతు వివాహాలను ప్రచారం చేసేవారుగాని, విమర్శించేవారు గాని, బాల్యవివాహాలు - ముఖ్యంగా ఆగ్రేకులలో, అందులోను బ్రాహ్మణులలో - జరగడం వల్ల బాలపితంతువులున్నారని నాస్తిక చెప్పలేదు. అది వారిలో ఒక వివాదాస్పదమైన విషయమైపోయింది.⁴

1891 జనాభాలెక్కలు “జనాభాలో 25 శాతం బాల్య వివాహాలూ పాటించగా, 15 శాతం సాధారణంగా బాల్య వివాహాలు జరుగుతూ వుండగా తక్కిన 60 శాతంలో బాలికకు యుక్త వయస్సు వచ్చేవరకు వివాహాలు చెయ్యడం ఆరుడు,” అని వాఖ్యానించాయి.⁵ జనాభాలోని కాందరితో ఈ సమస్య తలెత్తరాండగా, పితంతువివాహ సమస్య మిక్కిలి సున్నితమైన సమస్య అయిపోయింది. భారతదేశ స్త్రీలు హిందూత్వో సంబంధించినంత వరకు ఆ పితంతువే ముచ్చటనకగా కనబడుతుంది. భారతీయు సుఖసంస్కర్తల ముందు ఆదీనమార్చింతు సాక్షాత్కరిస్తుంది.

1. M.P.P.No.2652, 10th December, 1884 (M.R.O)

2. Ibid

3. Government of India Imperial busus of 1881. (Presidency of Madras)I 71

4. Ibid 72. 1881 మదరాసు రాష్ట్రజనాభా లెక్కలకారం బ్రాహ్మణ పితంతువులలో అత్యధికశాతం ఈ బాల్యవివాహాలవలన పితంతువులయినవారని స్పష్టమైపోయింది.

5. భారత ప్రభుత్వ జనాభా లెక్కలు 1 మదరాసు రాష్ట్రం 8 145.

మంకు పచ్చలై అరకుండా
ముద్దు మంచులు లారిపోతే
వనితనమ్మున నా సచి కుంకుమ
వగడి వెద్దలు తుడిచి వెస్తే
అడ పిల్లలు అలపించే
అర్థ గీతుల నాలకించెను

“లలన సీర్మల లలాటమ్మును
లసత్కాంతులు విసర్జించుట
సుఖ సుఖ మంగు పొద్దుటి
సవిశ పొడిచి అస్తమించుట.”

అనుచు చిత్తమంబున నెంచెను
డిక్కుత వని డీనవనితల
హృక్క నిలబడి బాసటాయెను
కాడమ వయసున కలంబొంగున
కుంకు మార్వక వారికిచ్చెను.
దురాచారము సిరాచేసుకు
డుఃఖి భాజనమైన బ్రతుకును
పడితి నుడలను బ్రహ్మవాస్తే
వ్రాలు బెడిపే వీలుచూపెను.
మగువ హృస్వత మగువ డైనస్వత
మాపి, పొందెను తాను ధన్యత
అభ్యుదయ పంథా కాది పురుషుం
డతని సంస్కృతి కరార్చు సంస్కృతి. ౧

వీరేశలింగుగారి “వివేకదీపిక” నాటకంబు కాత్తగా వీతంతువై నవ్వుచి
జానకి మాటలిపి - “నావెద్దే వడినగారు నాది దాంగంబు పనే, ఇంట్లో పని
చేయవలసి వస్తుందని, మొద్దులొగ తిని, మంచమునడుమెక్కి కరార్చుండి

తేవీరాననీ, మంగళాగుణ యెల్లకాలమూ కరారు చుండబెట్టి పనిజెయ్యకం
కష్టమనీ, వారి ముండరనూ, వీరి ముండరనూ కాకు వినుజేయబుగా
నణగడం అరంభించిననీ, పిల్లి మీసలూ ఎలకమీదనూ వెట్టి నన్ను దెప్పినీ. నావారత
యలలాగయి పుట్టిల్లు చేరబట్టిగదా అడ్డమయిన వాళ్లూ నన్నాడి పోసుకాడానికి
సండుగలిగిందని - తెల్లవారిగట్ట కాండంత పీకడి వుండగానే లెపి యెవరి కంటా
బడకంటా లోపలి పాచి అంతా బెసేడాన్ని. తనసాముతాను తియ్యపున్నా
గానీ, మగడుపోయి పుట్టిడికి చేరగానే, అన్నలవెళ్లాలకీ తమ్ముల వెళ్లాలకీ
వాళ్ల బ్రతుకంటే యెంతో తేలికగా వుంటుంది. మనెగార్లూ, మరడళ్లూ
అదే రోతమూయి కన్నీటికీ తలకాయవాగ్గి, వక్కపూచ వట్టెడుమెతుకుల కోసం
యెవరేమి కాని కూతలు కూసినా పడుతూ, నలుగురు నవకల్లవెట్టు.
ఇంపనంతా పేస్తూ.....అటువంటి నీవమైన బ్రతుకు బ్రతకడం కంటే పురివెట్టుకుని
గుక్కెడు పొగం వక్కమాటు పోగాట్టుకుంటే ఈ బాధలన్నీ నిమిషం లో
విరగజ్జెపోతవి' .

మరొక సందర్భం లో అదే నాటకం లో సుభద్ర అనే ముత్తైదువ బలవంతపు
వైధవ్యశీతాలను గురించి చెప్పిన మాటలు ² - "ఫీ! డిక్కుమాలిన కులము!
అడపిల్లలు పతురక వాళ్ల యింట్లోనో దరాడేకుల వాళ్లయింట్లోనో పుట్టినా,
మళ్ళీ వెళ్లిచేసుకుని సుబంగా వుండివుండరు. మనలో మగవాడికి వెళ్లి వెళ్లాంపోతే,
అరవంరేస్వళ్లవాడయినా, కవం యింటికాడి నుంచి కడలకమునుచే, మళ్ళీ
మూడేళ్లదాన్ని చేసుకోడానికి బేరాలు మొదలు వెడతాడు, మూడేళ్ల దానికి
మొగుడు పోయినా సమస్త సుపాలు వడలివెట్టి, యూషక్తిమ చచ్చినవాడి
జీవానికి పుసూరుమని యేడుస్తూ, కడగళ్లు పడుతూ వుండవలసిందే! ఈ
కరారాచారం మనలో ఏకాలం లో దయరాదాక్షిణ్యాలు లేని యేకటికి ముండాకాడుకు
వెట్టినాడో కాని, మానిపించే డిక్కులేక బహుశాచక్కతాస్వాలు జరుపుతూవున్నాయి"
అని ఐల్లా పున్న విధవ కూతురు కాసు తల్లి బాధపడుతుంది. రెండోవెళ్లి
చేస్తే వెలివేనేవారు. వెలివేసినా సరే - వితంతుపునర్వీవాహం చాలా అవసరమని
ఆ తల్లి గోలవెడుతుంది.

1. కండుకరారి పోకలిగం కృతగ్రంథములు రెండవ సంపుటము - నాటకములు
1917 ఎడిషన్ "వివేకదీపిక" పే. 446.

2. కం. పీ. వివేకదీపిక నాటకం పృథమంకం పు. 441

“రెండో వెళ్లి తేకపోవడం వల్ల ఒరిగే చెప్పరాని ధోరణిపాతకాల కంటే వేయి వెలులయినా మంచిదే! ముందుమోసిన పడుచువాళ్లలో ఎరుగుతుండే ఆక్రమాలన్నూ రహస్యాలన్నూ మగవాళ్లకు మీకు చాగూ రెరిందువు. మీరు మహారెహగస్వరానికి సుతాపిపే బానకి హరితరంపు వండిదానికి, వెంగుడు పోయిన తరవాత ఇదివరకు రెండు కడుపులు వచ్చినవి. నడివయస్సులో వున్నప్పుడు కామాన్ని ఎందుడదానికి ఎవరి తరమవుతుంది?” అతనాకంశా బానకి అనే పితంతువు తన బాధను తల్లితో చలా చెప్పుకుంటుంది. “పాపిష్టి యర్రావనము నన్ను మోహించెట్టి, మధ్యమధ్యనను తనవలన వెసుకుని, నాకు వాళ్లు తెలియకుండా వున్న కాలం నా పేత కాన్ని కానివసులు పేయించి మీకు తల్లిడండ్లులకు మనోవేదన కలిగేట్లు చెప్తున్నాడి. కారణం అయిపోయిన తరవాత పశ్చాత్తాపం తెచ్చుకుని, ఇకమించెప్పుడూ మళ్ళీ యిటువంటి పనిలో డిగనని నిశ్చయం చేసుకుంటూ వచ్చినా, సమయం వచ్చినప్పుడు నా బుద్ధి భ్రమించి పోయేట్లు చేసి, కామము తన సమ్మోహన విద్యచేత నన్ను లోచరమ కుంటూ వుంటుంది. వెధవ వాళ్లకు వెళ్లితేకుండా చేసినందుకు, దేవుడు వాళ్లకు కామం కూడా లేకుండా చేసినట్లుంటే, లోకుల అయివంటి దుష్కర్మలు లేకుండా, అందరూ యిత సుఖపడుతారు.... విధవ దానికి నాకీ వక్కదనమూ యవ్వనమూ బ్రదుకు రెండొకటా? ”

ఇవి నాటకం లో ఒకపాత్ర చెప్పిన మాటలే గాని చెప్పాలిగ్గి పించే ప్రతి పితంతువు హృదయం లోను స్పందిస్తున్నట్లు తెలుస్తుంది. పంతులుగారు తాను విన్నవీ కన్నవీ యధాతథంగా నాటకం లో ప్రదర్శించారు. పితంతువు మానసికంగా వడే బాధల నాయన గుండెను కడిగిపేట్టు నిరూపించారు.

ఇవి కూడా బానకి నాటనే చెప్పించారు - “నాయాడు వాళ్లు నగలు వెట్టుకున్నా, మంచి వీరకట్టుకున్నా, నారాత ఇలా అయింది గదా అని విచారం గలిగేది. నాయాడు వాళ్లు శుభకారాస్వలలో పేరంబానికి వెళుతూన్నా, భోజనానికి వెళుతూవున్నా, నా బ్రతుకు బండలయింది గదా అని దుఃఖం కలిగేది. నాతో

1. కం. పీ. వివేకదీపిక నాటకం - ప్రథమాంకం పు. 442.

2. డిటా. డిటా. పు. 443

కూడా చిన్నప్పడొడుకునే వాళ్లు బిడ్డలను కలిపెందుతరా వుండడం చూసి, నాకటువంటి యెరాగ్యత పట్టలేను గదా అని కడుపు పగిలిపోయేసి. పక గర్భవాసమందు పుట్టి నాయుండెంతో పేమ గలిగి ఆస్నగారే సిద్ధులెవడంతో నేనెప్పుడైనా కంటబడ్డయితే ' పొద్దున్నే తేపి వెళ్ళవముండ ముందు చూచినాను నేడేమి కేడు మూడునా అనీ, ముక్కకునముయిందనీ విసుక్కునేవాడు. ఇక పరాయివాళ్లు వెళ్ళవల మొగు చూస్తే తిట్టడం అచ్చర్నం కాదు.' పితంతువుల యెరా మానసిక ధోళకు పంతులుగారెంత బాధపడ్డారో! మంచికావ్వం బాధల నుంచి కదా అవతరిస్తుంది.

పితంతువు అర్థిని గురించి వ్యాయంతు మాత్రమే కాకుండా, వాడిని పోగాచ్చే పిథానం గూడా ఆచరణలో పూపించారు పంతులుగారు.

పంతులుగారి లాంటి సుఖసంస్కర్తలు పితంతు వివాహ సమస్య బ్రాహ్మణ వర్గం నుకుచిత్రాచారాల నుంచి తలెత్తిందని గుర్తించారు. కానీ, ఆ సమస్య ఎంత విస్తృతమైనదో లెక్కలు కట్టి నిరూపించడం లో పంతులుగారు అనక్తి చూపలేదు. అందున వ్యాసాలలో, హిందూ పవిత్ర గ్రంథాలలో పితంతు వివాహాలు జరిపవచ్చునని సమ్మతించిన శాస్త్రీయ భాగాలను ఎత్తి చూపించారు.¹ వివిధ ప్యాపీన మత గ్రంథాల నుంచి అనుమతుల నుడవారింది నివేదిస్తున్నాయనే భాగాలను బండించారు.²

మనమత గ్రంథాలలో కూడా యుక్తవయస్సు వచ్చిన యువతులకే వివాహం జరిపించినట్లు కనబడుతున్నదని అందున అన్నారు. చిన్నపిల్లలకు వెళ్లితూ వేసినట్లు ఆగ్రంథాలలో కనబడదు.³ మన హిందూ నాడరులు ప్యాపీన న్యాయం సూత్రాలను గురించి తెలుసుకోగలిగినప్పుడు, వాటిని అవగాహనపెసుకోగలిగినప్పుడు, ప్రస్తుతాచారాలు వాటికి విరుద్ధంగా ఉన్నాయని గ్రహించగలరు అని కూడా పంతులుగారన్నారు. అప్పుడు సమకాలీక ఆచారాలను మార్చగలరని ఆయన చెప్పారు. అదేవిధంగా, పితంతువుల దుస్థితిని వివరిస్తూ, మిషనరీలవలె ఆయన కూడా

1. అతిబాల్యవివాహము - నిర్బంధవైధవ్యము - I ఇన్ఫాన్ట్ మేరేజి అండ్ ఎన్ఫోర్స్డ్ విడ్ హూడో, వి.వి.నెహ్రుబరు 1884 కె.వి.కె.జి.8: '626.
2. కం.వీ. కృతవివేకదీపిక నాటకం లో 490, 491 వేదీలలో ఆరణ్యకక్రూతి, అధర్వణక్రూతి, యజుర్వేద, బుంగ్వేదవచనాలను ఉదాహరించి, వాదప్రతివాదులు నిరూపించారు.
3. 'అతిబాల్యవివాహము - నిర్బంధవైధవ్యము' I Infant Marriage and Enforced Widowhood) V.V.Sept. 1884. K.V.K.G. VIII 629

పురుష భావాలను మార్చడానికి ప్రయత్నించారు. దాని వలన భారతదేశానికి సాంఘిక పరిస్థితులను మార్చడానికి వీలవుతుందని అందున భావన. ¹ దీన్ని గురించి రెండు వాదాలున్నాయి. ఒకటి పవిత్ర శుభ గ్రంథాల నుంచి నేకరించింది. మరొకటి అనాటి సమాజం నుంచి గ్రహించింది. రెండు వాదాలు కూడా మార్పునకు ప్రియమైన మూలలైన సిద్ధాంతం మీద నిబద్ధమే. వీరేశలింగుగారు, రఘునాథరావుగారు, పంచలరావుగారు మొదలైన సుస్కరణవాదుల నాయకులు సంస్కలగారడీల సుమరెగాగించలేదు. అది సాంస్కృతికంగా వారికి తెలియని వాదం. వారు కేవలం గ్రంథాల నుంచి జ్ఞాపరించే పద్ధతికి మాత్రమే అలవాటు పడ్డారు. ²

ఈ సందర్భంగా ప్రభుత్వానికి ముఖ్యమంత్రి ఒక సూచన చేశారు వివాహ సూత్రాలను పట్టుకోవలసిందని విజ్ఞప్తి చేశారు. దాని వలన బాల్యవివాహాలు నిర్మూలమవుతాయని, తత్ఫలితంగా బాలవితంతువులు లెకుండా పోవచ్చునని అందున భావించారు. అది సంపూర్ణమైన సంతృప్తిని కలిగజేసింది. అంతే, 1884 డిసెంబర్ చివరి వారంలో మదరాస్ హిందూ వితంతు పునర్వేషాహ సంఘ సమావేశాల్లో రఘునాథరావు గారు ప్రసంగిస్తూ ప్రభుత్వం యొక్క జాప్యాన్ని నిరసించారు. హిందూ సమాజంలో నుంచే సుస్కరణవాదాని అందున ఉద్ఘాటించారు. ² ఎన్.సుబ్రహ్మణ్య అంబార్వారీ అనే సుప్రసిద్ధ న్యాయవాది - తరవాత హైకోర్టు జడ్జి వడవి శుభ నందినవారు, ఈ సమస్యకు సంబంధించిన సరియైన న్యాయసూత్రాలను నిర్ణయించడానికి ప్రభుత్వమొక కమిషన్ను నియమించాలని వాదించారు. ఆ కమిషను అవసరమైన శాస్త్రీయ గ్రంథాలను సేకరించి, పండితులతో చర్చించి వాటి కాధారాలు కనుక్కాని, ఒక నివేదికను సమర్పించాలని కూడా అందున వాదించారు. ³

ఈ సమావేశంలో వీరేశలింగు పంతులుగారేమీ మాట్లాడలేదు. అంతకు ముందు కాన్ని నెలల క్రితం “బాలికలకు పక్ష వయస్సులొప్పున జరిగే వివాహాలనావాలి, మనలో పాశ్చాత్య విద్యనభ్యసించినవారు కాన్ని సూత్రాల సేర్పరావాలి” అన్నారు. ⁴

1. The Hindu 24th September, 1884; The Hindu 12th January, 1885.

2. Madras Standard 30th December, 1884.

3. Ibid.

4. V.V. 'Vivekavardhani' September, 1884 K.V.K.G. VIII 630.

మరొకమాటలో చెప్పాలంటే - క్రిష్టియన్ సమాజానికి నాయకత్వం వహించగల వారు సూతనాచారాలను వెలకాల్సింది. కాని పాశ్చాత్యవిజ్ఞానాన్ని పొందినవారు సమాజంలో మార్పులను తీసుకురావాలని వ్యయంపెంచినప్పుడు చాలామంది హిందూవులూ ప్యూరితన్లను పూరితంబింపి, వారి సూచనలను తీరస్కరించారు.

ఒకానొక రచయిత ఇలా వ్యాఖ్యానించారు - 'ఈ రోజుల్లో సంఘాలకు అభ్యర్థనలమీదే చెప్పుకునేవారు ఈ దేశంలో విషయాలకు ధర్మకత్వం వహించడం దుస్సాధ్యం. సాంఘిక పాలకుల సమాజంలోని అన్ని వర్గాల నుంచి ప్రతినిధుల నేర్పరిచి, సాంఘిక సభలకు తన స్థానానియర్వాసి. సంఘసంస్కర్తలకప్పుడు మంచి అవకాశం లభిస్తుంది. వారు తాత్కాలికమైన వరకు పాశ్చాత్యమతంలో జోక్యం కలిగించుకోక, సంస్కరణల కనుమతి నీయవలసిందని అమతాధిపత్యానికి వినపించాలి. వీలైనంతవరకు గత పరిత్యక్త సమన్వయం కలిగేట్లుగానే మార్పులు తీసుకురావాలి...' అని వ్యాఖ్యానించారు.¹

1883 నుంచి వచ్చిన మార్పులు గణనీయమైనవి. చాలామంది హిందూవులు సాంఘికమైన మార్పులు తీసుకురావడానికి గవర్నమెంటు క్రెడిటెబిల్ పాత్రను అంగీకరించారు. అసమయంలో, 1883 జూన్ లో వితంతు వివాహం జరిగిన తరువాత, వీరేశలింగం పంతులుగారి పాత పిరాఫీ, సంఘసంస్కరణకు ప్రబల పిరాఫీ అయిన కాకాక్కూడ వెంకటరత్నంగారు - 'ఆంధ్రప్రభుత్వ రక్షణలో హిందూ వితంతువులు మతాచారమనే నిరుకుకత్వం నుంచి స్వాతంత్ర్యాన్ని సుభవింపే అవకాశం కలిగింది' అన్నారు.² హిందూ వితంతువుల దుస్థితిపై ప్రభుత్వ చట్టం ద్వారా మెరుగుపరచమని రిపోర్ట్ ప్రభువును వీరేశలింగం గారు ఓర్చి చీకారు, బెంటింక్ ప్రభువు 'సతి' సహగమనాన్ని తొలగించినట్లే, వితంతువుల దురవస్థను తొలగించమని ఓర్చిచీకారు.³ భారతీయ సమాజం మీద దెబ్బతీసే ప్రభుత్వ చట్టాల మీద వ్యతిరేకత వెరగడం మొదలు వెట్టింది. అనేకులు అటువంటి

1. The Hindu 3rd November, 1884

2. ఆంధ్రభాషాసంజీవనీ Madras Native News Paper Reports - September 1883.

3. వివేకవర్ధనీ M.N.H.R. June, 1883.

చట్టాల వట్ల విమలత పూపించారు. అటుమది చట్టాలకు అనుకూలంగా వ్రాస్తాడని కష్టమయింది.

1884 డిసెంబరు చివరలో పంతులుగారు రెండు ముఖ్యసమావేశాలకు వెళ్లారు. ఒకటి - మదరాసు మహాసభ, మదరాస్లో జరిగింది. రెండు - హిందూ వ్యవస్థాపక సమావేశం, అదీ మదరాస్లోనే జరిగింది. పూనా సార్వసత్వ సభ పూనాలోను, భారతీయ ఎడ్యుకేషన్ కలకత్తాలోను ఏమిచేచాయో అయికార్యాలను మదరాస్లో చేరుడం కానం సలకాల్సిందిగా రాజీయం సుప్రకం మహాసభను సమావేశం పరచడం. అమృతంత్వంతోనే ఈ సమావేశాన్ని మదరాస్లో ఏర్పాటు చేయడం జరిగింది.¹ మదరాస్ స్థానిక సంస్థాన్ని 1850లో ఏర్పాటు చేయడం అట్టి పృథుత్వాల్లో ఒకటి.² 1870లో దాని పునఃసంస్థాపన రెండోది.³ బ్రిటిష్ సాహిత్య సమాజం 1874లో ఏర్పడి, రాజకీయంగా ఒత్తిడితీసుకురాగల సంస్థగా తయారయింది. కానీ దాని పృథుత్వం పరిమితం మాత్రమే.⁴

ఆర్.బాలాచంద్రం, పి.ఆనందాచార్యులు, పి.సుబ్రహ్మణ్య అయ్యర్, పి.రంగంనాయుడు, ఎం.వీరరాఘవాచార్యులు మొదలైనవారు - అందరూ అనధికారులే. 1884 లో మదరాస్ మహాసభ సభను ప్రారంభించారు. డిసెంబర్ సమావేశంలో లెజిస్లేటివ్ కాన్స్టిట్యూషన్ గురించి వారు చర్చించారు. న్యాయశాఖ, రెవెన్యూశాఖల విధులూ, వాటి పరిపాలనా పేరుపేరుగా వుండాలనీ, వ్యవసాయదారుల పరిస్థితిని గురించి, జాతీయసమావేశము, సింహాశ్రయ లెజిస్లేటివ్ కాన్సిల్ గురించి, అసమావేశంలో చర్చించారు. తీరాంధ్రప్రాంతం నుంచి వచ్చిన ఇద్దరు ప్రతినిధుల్లా పంతులుగారాకరు. అందున వర్షాల్లో ఎక్కువగా పాల్గొనలేదు.⁵ అప్పటి నుంచి పంతులుగారు పభాకార్యక్రమాల్లో ఆసక్తి చూపించలేదు. మదరాస్లో పంతులుగారి

1. మదరాస్ మెయిల్ 20 మే 1884. ఇతరప్రాంతాల సంస్థలతో దీన్నిపోల్చడం ఈ వ్యాసంలో జరిగింది.

2. ఆర్.సుంతరాంబింగు. The Madras Native Association - A sketch of one Early Indian Political Organisation Indian Economic. Social History Review IV No.3 (September, 1967) 233 - 253.

3. Madras Standard 29th March, 1878.

4. Its History is narrated in the Hindu 25th July 1898 and the Hindu Weekly Review 19th August, 1909.

5. Proceedings of the Conference of Native Gentlemen held at Patchappa's Hall under the auspices of the Madras Maha Jana Sabha in January 1885 (Madras 1885) The actual conference began on 29th December, 1884. Madras

ప్రభావ కార్యక్రమం సంఘసంస్కరణ సమావేశాల్లో చాల్లానడం. ఈ మహా జనసభలో పాల్గొనడం కూడా కేవలం కుతూహలం వల్లనే గానీ కానీ తద్వారా కోసం మాత్రం కాదు.

హిందూ వట్టభద్రుల సమావేశం కేవలం మలబార్ సూపింజిన విషయాలను గురించి ఆలోచించడానికి ఏర్పాటుయింది. దానితోపాటు సంఘసంస్కరణ కార్యకలాపాలను గురించి సామాన్యంగా చర్చించడం కోసం కూడా సమావేశమైనారు.¹ వీరేశలింగంపంతులుగారికి గానీ, రఘునాథరావుగారికి గానీ విశ్వవిద్యాలయం డిగ్రీలు లేకపోయినా, సంఘసంస్కరణలో ఆగ్రహించుకుంటున్న వారిద్దరు ఆ సమావేశానికి హాజరైనారు. బాలికలకు వివాహవయస్సు కనీసం పది సంవత్సరాలయిందాలనే తీర్మానం 1885 జనవరిలో ఆంగీకరించబడింది. దానితోపాటు వివాహమనెలాత్సవాని కయ్యే బంధులు తగ్గించాలనే బాలురకు వివాహపు కనీసవయస్సు 15 సంవత్సరాలయిందాలనే, పితంతు వివాహాలను బలపరచాలనే, స్త్రీ విద్యసభివృద్ధి చేయాలనే కూడా తీర్మానించారు.² అయితే, ఈ తీర్మానాలను అమలుపరిచిన విధానాన్ని గమనిస్తే, మదరాస్ సంఘసంస్కరణహామీలు సంస్కరణపట్ల ఎంత ఆభిమానం కలిగివున్నారో తెలుస్తుంది. విశ్వవిద్యాలయం వట్టభద్రుల సంఘసంస్కరణను బలపరుస్తామని కష్టం లేకుండా సంతకాలు చేసే తీర్మానాన్ని ప్రతిపాదించడాన్ని కూడా వారు ఓదించారు. ఏమీ తీర్మానం ప్రతి సభ్యుని కత్తివందన లేక సంస్కరణ కోసం చేరుగలిగినంత వేగంగానే జరిగి పోయింది.³ చంచురావుగారాకసారి సంఘసంస్కరణకు బ్రిటిష్ సహాయాన్ని గురించి వ్యాఖ్యానిస్తూ - "హిందువులం వారి కార్యకలాపాలకు పేయూతనిమ్మని వైందవేతరులను కోరడం హిందువుల పని" అన్నారు.⁴ షెక్కుడ సంఘసంస్కరణ కనుకరాలంగా వున్న పురుషుల సమావేశం నుంచి - ప్రభుత్వపట్ల కావాలన్న మలబార్ సూచనకు తగిన జవాబు వచ్చింది. ఈ సమావేశఫలితాల మదరాస్లో ఫలితం కూర్చున్న అన్నవిషయం యొక్క భావం ముందుగానే కనిపించాయి.

1. Madras Mail 3rd January, 1885

2. Madras Mail 3rd January 1885

3. Ibid.

4. Madras Standard 23rd November, 1885.

మొదటగా వివాహంవస్తువును గురించిన విషయం. అందుకు సంవత్సరాల తరవాత వచ్చినదాని పేరుమంత్రం అంటే అయింది. ¹ ఈ ఫలితాలు వీరేశలింగం పంతులుగారికి సంఘసంస్కర్తల కారస్వకలాపాలవల్ల తానెవరుకాబోయే వ్యతిరేకతను గురించి సుస్పష్టమైన భావాన్నిచ్చాయి.

1885 నవంబర్ పంతులుగారు ఆవన్యాసానియన్లదానికి మద్రాస్ లో ఉండిపోయారు. ² రామమండ్య తిరిగి వచ్చేయరాలను కుంజరాజుగారి ఓడముసలి వ్యాపారమును ఇద్దరు పితంతులవారును తీసుకువచ్చివారికి వెళ్లితలు చెప్పించమని కోరాడు. పంతులుగారు వెంటనే ఘంతుత్తింపి, ఇద్దరు వరులను పట్టుకోగలిగారు. అందుకు వెళ్లితలు మద్రాస్ లో జరపాలనుకున్నారు. ³ 1885 జూన్ లో తాను పరిపిన ఎనిమిదో పితంతుల పునర్వివాహం తెచ్చిన తానాహార్యతానాహారు తిరిగి ఈరెండు వివాహాలు తెన్నాయని ఆశించారు. కాని, అనాది నుంచి రఘునాథరావు చంచలరావుగార్ల మీద సనాతన బ్రాహ్మణుల ఊత్తిళ్లు తగ్గలేదు సరిగదా, మరీ ఎక్కువయ్యాయి.

1884 ఆగస్టు, నెమ్మెలరు నెలల్లో మధ్యకాహానివతిని కలుసుకుని, అందున వాళ్ళనల నాలకించి, వారు పితంతుల వివాహాలను వ్యాతానాహార్యం మానేయడాని కంగీకరించారు. ⁴ అందువల్ల పంతులుగారి రెండున్నాళ్లు ఈ మద్రాస్ సంఘ సంస్కర్తలకు పమాత్యం అభిలషించుకునేవారు. వారు మతాధిపతితో కుదుర్చుకున్న ఒప్పందానికి ఈ వర్సలు వ్యతిరేకంగా! ఆవధూవరుల జంటలనెక్కడికైనా తీసుకువెళ్లి వివాహాలు జరపమని పంతులుగారితో చంచలరావుగారు గట్టిగా చెప్పారు. తాను గాని, రఘునాథరావు గారు గాని ఆవివాహాలకు హాజరుకాదు గనక, మద్రాస్ లోని సంఘసంస్కర్తలకు అందుమరాలంగా అపహ్వాన వస్తుంది, గనక, ఆవివాహాలు మద్రాస్ లో పరిపించవద్దని వాత్తిడి చేశారు. ⁵ అప్పుడు బళ్లారి స్థాపతి మొదలయ్యారు అర్థికసహాయాన్నందిస్తామంటే, ఆవధూవరులను పంతులుగారక్కడికి పంపించారు. ⁶

1. 'సంతరింగం' రాజకీయాలు - మారుపు' et passim.

2. The Hindu 12th January, 1885.

3. V.S.C.I 283 - 285.

4. The Hindu 27th August, 1884. Madras Standard 12th September, 1884.

5. ~~The Hindu~~ 27th V.S.C.I 285

6. Ibid. The Hindu 9th February 1885.

పంతులుగారి మద్యనై ని మిత్తుడు మన్నవ బుద్ధయ్య
బ్రహ్మసమాజ నాండుకుడు, తెలుగు పండితుడు, అయినకు బళ్లారి
సంఘ సంస్కర్తలతో ఎక్కువగా సంబంధాలున్నాయి. అందువల్ల పంతులుగారు
అవివాహాలను అక్కడ రద్దానికి కావాలని పూర్ణుల చేయించగలిగారు.
స్వానికి అవివాహాలు ఎవే బాధ్యతను బుద్ధయ్యగారు తప్పేనే వేసుకున్నారు.¹
మదరాస్ సంఘసంస్కర్తల నుంచి పంతులుగారికి దెబ్బతగిలినప్పటికీ, వారి
ఎస్ సెరేషన్ సమావేశాలకు అయిన మదరాస్ వచ్చినప్పుడు హాజరవుతూనే
వున్నారు.² ఇంతకు తప్ప 1890 వరకు వారి కార్యకలాపాలలో పంతులు
గారు ముందుకైన పాత్ర వహించలేదు. ఎక్కువగా కలగడేసుకోలేదు.

1884 ఏప్రిల్ మొదటి వ్యతిపక్షనలతోపాటు, సామెస్ట్ సత్యనాథన్
అనే రాజమండ్రి వ్యభిచార కళాకారి అభ్యాసకుని నివేదిక కలిపి, రాజమండ్రి
సంఘసంస్కరణధ్వమాన్ని గురించి ఇలా వ్యాఖ్యానించారు.³ “మొత్తం
వడి వితంతు వివాహాలు కేవలం వీరేశలింగం పంతులుగారి పక్షై కృషి వల్ల, అక్కడి
సంస్కరణవాదుల సహకారంతో జరిగాయి.”

వీరేశలింగం పంతులుగారు అయినకు విశేషముడు విశ్వాసపాత్రుడైన
మిత్తుడు, సహచరుడు బసవరాజు గయ్యబగారు - వీరు ఇద్దరు ఐకా
కులుపొప్పుతులుగానే ఉన్నారు.⁴

పంతులుగారు 1879లో వితంతు వివాహ సమస్యపై యిచ్చిన ఉపన్యాసాలయిన
పునర్జన వేసుకుని, తరువాత రెండు సంవత్సరాలకు జరిగిన వితంతు వివాహాలు
కూడ వాటి ఫలితమేనని చెప్పారు. ఈ సంఘసంస్కరణ కార్యకలాపాలల్లా విద్యార్థులు
పాల్గొనడం - సాంఘిక సమస్యలపై వారికి గాఢాసక్తి కలగడం - భారతీయ మహిళల

1. Madras Times 13th June, 1884.

Madras Standard 20th February, 1885.

2. The Hindu 20th May 1885: At the May meeting, Veeresalingam quarrelled with Raghunatha Rao, who did not want to extend the Association's activities to cover Hindu Widows who were not child widows.

3. Madras Mail 30th December, 1884.

4. Ibid.

దైన్యస్థితిః. నిరర్థమితి వారి అభివృద్ధికి తాము కృత్రిమచరణం కుంఠించి
జీవించానికి నిశ్చయించుకొనడం అన్నవి మోక్షానందగ్ధవి. 1

రామమండ్యం అరిగిన సంస్కరణకార్యకలాపాల ప్రతిక్రమ సత్యనాశన
నివేదిక ఎంత అవకరించింది. ఈ నివేదిక మదరాస్ ప్రభుత్వం అప్పిలేడి.
“వీరేశలింగంపంతులుగారు పక్షైక సంఘసంస్కరణ నాయకులు. ఎందుకంటే
వితంతు వివాహాలు ‘కారణం’ కాదు, ‘ఫలితం’ అని చెప్పాలి.”
ఈ విధంగా చెప్పిన సత్యనాశన గారు వీరేశలింగంగారి ప్రాముఖ్యతను పరిశీలించి
చాలామంది సానుభూతి పరులైన ప్రభుత్వముండేవచ్చు.

నీ దెలి దలవతా నె వితంతువులు తమ
రలలవై నీలలు నీలుపుకాకాకారయన్!
నీ కచ్చామ్మే తండ్రి బెరడు గడ్డి పో
యిన అనాథల బ్రతుకు శిగురింపజేసివడి! 2

సంఘసంస్కరణలో భేదాభిప్రాయాలు - వ్యతిరేకత

1884 సంవత్సరంలో రామమండ్యం వితంతువివాహసంస్థను స్వయం
సమృద్ధిగా ఉండగలిగినట్లు కనబడుతుంది. సంస్కరణవాదులైన భేదాభిప్రాయాలకు
కారణం అప్పుడే మొదలయినట్లుంది. అప్పటికి సాధారణంగా ప్రతివివాహానికి
1000 రూపాయలు ఖర్చవుతోంది. ఈ ఖర్చుతో 300 రూపాయలు విలువచేసే
యిల్లు కూడా ఉండేది. దానికి తోడు సంస్కరణవాదులు వరసకాక వుడ్డోగం
చూపించాలి, అలా స్థిరమైన సంపాదన పద్ధతివరకు కొంత భృతి నిర్మవలసిన
అవశ్యకత వుంది. వీటన్నింటి మూలంగా వరుసలో ఆకలు రేకెత్తేవి. 3

-
1. మద్రాస్ మెయిన్ 30 డిసెంబరు 1884.
 2. సి. నారాయణరెడ్డి, ‘యంగపురుషుడు - వీరేశలింగం పు. 92.
 3. వైండా రామకృష్ణయ్యగారి జాబు మార్చి 5, 1886, పి.ఎస్.సి. 1- 297-298
లో ఉదహరించబడింది. మద్రాసు మెయిన్ 23 నవంబరు 1886లో పోల్చబడింది.

1884 జనవరిలో యిప్పిస వడో వివాహంతో వారి కుటుంబం నిర్మలం పూర్తిగా తరిగిపోయాయి. అప్పటి నుంచి రాజమండ్రి నాయకుల కనం కోసం వ్యక్తుల చంపాలివై ఆధారపడమని వచ్చింది. వివాహాతులైన వధూవరులను పోషించాలి, పురోహితులను, వంటవారిని, నౌకర్లను కూడా పోషించాలి. దానికోసం నిధుల అవసరం ఎంతైనా వుంది. వడో వివాహంతోనే వరుడు పి.కేశవయ్య, తనకు రావలసిన సాము తగ్గించి వాపించినప్పుడు భేదాభిప్రాయం వచ్చింది.¹ వరులకు వివాహానంతరం ఇచ్చే భూతి అందరికీ సమానంగా వుండక, అవసరాన్ని బట్టి కాందరికి వేరుగాను, కాందరికి తగ్గుగాను, వుండేది. అందువల్ల వారి విషయం ఫిర్యాదు చేశారు; సంస్కరణ-సంస్థా కాంతమందిరం కలిసి పార్టీలు కట్టడం మొదలు పెట్టారు. దాని ఫలితం లోలోపల ఒడుకెత్తడం. దాన్ని నాయకులు గుర్తించారు. అందువల్ల సంస్థను పునర్వ్యవస్థీకరించాలని నిశ్చయించుకున్నారు. అప్పటి వరకు మామూలుగా యిగిపోయే వాటిని ఒక కృమపద్ధతిలో జరపాలనుకున్నారు.

1884 జూన్ నెలలో రాజమండ్రి పేతంతు వివాహసంఘం పునర్వ్యవస్థీకరించబడింది.² అంతకు ముందు సంఘంలోని వారు పడవారు మండి నూతన సంస్థా సభ్యులయ్యారు. వారిలో చుగురిసి కార్యనిర్వాహక వర్గంగా ఎన్నుకున్నారు. సోమంచి భీమకంకరాన్ని వారెన్నుకున్నారు. అతనప్పుడే కాత్తగా న్యాయవాది వట్టాను పొందివున్నాడు. వీరేశలింగు పంతులుగారు కార్యదర్శిపదవికి తిరిగి ఎన్నుకోబడ్డారు. అతూరి లక్ష్మీనరసింహంగారు కోశాధికారి, గవరాయుగారు ఎక్సైజుంటూ, నావతి సుబ్బారావుగారు కార్యవర్గసభ్యులు.³

ఐత జరిగినా, రాజమండ్రి పేతంతు వివాహసంఘం కార్యకలాపాలు ధనాభావంతో ఆగిపోవలసి వచ్చినంతపనులయింది. వారు పెద్దగా అప్పులపాలు కావేదు.

1. V.S.C.I 278. P.Seshayya later broke with Veeresalingam Pantulu and transferred his support to Elure Lakshmi Narasimham. *cf.* Madras Mail 23rd November, 1888.

2. Madras Mail 30th December, 1884.

3. V.S.C.I 279 - 280.

డానికి కారణం వడకాండ, వన్నెండ వివాహాల వల్ల బళ్లారి సభాపతి మొదలైనవారు భరించడము. ¹ 1885లో ఆ సంఘం సానుభూతిపరులకు విజ్ఞప్తి చేసింది - వివాహాలిమ్మని. ² సి. మాధవరావుగారు రు. 500/-లు విరాళమిచ్చారని, కీర్తనములు సి. నాగేశ్వరరావు, కె. వేదేశ్వరంగు, అ. లక్ష్మీనరసింహం, నాస్తిక సుబ్బారావు సంతకాలతో ఆ విజ్ఞప్తి విడుదల చేయబడింది. ఈ సంఘసంస్కర్తల అంధాళనే తారస్థానం నందుకున్న విషయం కూడా గుర్తించబడింది. "పాండూ స్త్రీలు పునర్నివాహం చేసుకోడానికి లంచాలిచ్చి ప్రోత్సహించే పద్ధతి మాకు అనవసరమే. కాని, ఓడ రూపంతో సహాయపడ్డం ప్రస్తుత సమాజంలో అవసరమైంది". అనివారన్నారు. ³ అర్థిక సమస్యలు అంతర్గతమైనవి కనుక వాటిని రామకృష్ణయ్యగారి సంఘ సంస్కర్తలను వెళ్లిచేసుకున్న వధూవరులను పడిపించడం కూడా వివరీతంగావుంది.

పంతులుగారూపొందినట్లు వితంతు వివాహాలకు ధనం వ్యవహారంగా రావడం. పంతులుగారి పాతమిత్రులు పి.రంగయ్యసెట్టి, కె. కృష్ణస్వామిరావు, మదరాసు నుంచి డబ్బుపంపారు. అంతేగాని, రఘునాథరావుగారు గాని, చంద్రబావుగారు గాని సహకరించలేదు. ⁴ బళ్లారి సభాపతి మొదలైనవారు ప్రతిపక్షం వివాహానికి మందరం పాంతులు వాగ్దానం చేశారు. కాని అడిలోని వైండా రామకృష్ణయ్యగారి 10,000 రూపాయలు భూరి వివాహానికి సరిరాదు కదా!

అందున మొదట యిచ్చిన పదివేలు అయిపోగానే మరొక పదివేలు వాగ్దానం చేశారు. ⁵ కాని, 1885 నాటికా సాము ఖర్చయింది. రామకృష్ణయ్యగారు మళ్లీ యిస్తామన్న సాము ఇవ్వలేదు. ⁶ పరిస్థితులవలన గుండగా,

1. The Hindu 9th February, 1885.

2. Madras Mail 13th June, 1885.

3. Ibid.

4. Ibid.

5. Madras Mail 13th June 1885.

6. దీనిని వైండా రామకృష్ణయ్యగారి పలునామాలో సరిమాడుడు.

18 మార్చి 1886. పి.ఎస్.సి. 326 - 327.

13 డిసెంబర్ 1885లో మరాఠీ వీరము నివాహాని పరిమళాడోడి. రామమండ్రీలో
పరమపదించింది. సంస్కర్తల వక్ష భనం లోపించింది. ఈ వివాహాలవల్ల స్వచ్ఛమయింది.
విరాళాలను సేకరించిన వారిలో పంతులుగారే ముందుగా వచ్చారు. అయితే,
అందునకీషని అంతగా రుచిపడలేదు. మదరాస్లోని అందున హయత్తాలు
విందువంతం కావేదు. రామమండ్రీ నాయకులు నాగడిరావుగారు,
బ్రిటీషరసిహంగారు మొదలైన వారప్పటికే సంవత్సరానికి కాన్ని మదల రూపాయలు
విరాళంగా ఇచ్చియున్నారు.¹

అత్తూరి బ్రిటీషరసిహంగారి దగ్గరకు, వైండా రామకృష్ణయ్యగారి
దగ్గరకు వరులు వెళ్ళి ఎక్కువ సామీప్తుని ప్రియి చేశారు.² అయినా
పేష్టలను పంతులుగారు గీకరించేవారు కారు, కారణం - కార్యదర్శిగా అభ్యంత
తనదే గనక. అంతకాదు దాని వల్ల అయిదరుల వెడ్డమనుష్యులతో తనకు భేదాభిప్రాయం
కూడా కలగవచ్చు. పంతులుగారు పీఠుతు వివాహాలు చేయడం వరకే
గాని, అతరవాత అంపతుల కీవితాలు స్థిరపడ్డాన్ని గురించి అందున అలోచింపరు -
అన్న వేరు అందునకష్టానికి రామమండ్రీలో వచ్చింది.³ ఈ అంతర్గత విభేదాలు
వివాహాత వధూవరులపై అందునకున్న హక్కును తగ్గించాయి.

1886 మార్చి 28 తేదీన వైండా రామకృష్ణయ్యగారు కాకినాడలో
పరమపదించారు. మరణించడానికి ముందు అందున వీలునామాలో రామమండ్రీ
వీరము వివాహసంఘానికి పదివేల రూపాయలు షర్వాటు చేశారు.

ఆ వీలునామాను అమలుపరిచే విషయంలలో సుస్థనాయకుల మధ్య కొంత
మనస్ఫూర్తి కలిగాయి. వైండా రామకృష్ణయ్యగారు తానిచ్చిన విరాళానికి
అత్తూరి బ్రిటీషరసిహంగారిని పక్షక ట్రస్టీగా నియమించారు. దానిని నిర్వహించడం
గాప్యపడవకాశం. ఆవీలునామా పరతులను పూర్తిగా అర్థంపెసుకోవాలంటే,
ఆ వెంటనే యిగిన విషయాలను, అంటే రామకృష్ణయ్యగారి మరణానంతరం
యిగిన విషయాలను, కూడా గమనించాలి, లేకపోతే సంపూర్ణంగా అవగాహనకాదు.

1. పి.ఎస్.సి. 293 - 294,

2. వైండా రామకృష్ణయ్యగారి జాబు. 16 సెప్టెంబరు 1885, పి.ఎస్.సి. 1 316-318.

3. మదరాసు మెయిన్ 23 నవంబరు 1888.

మూర్తి 21 శ్రేణి వివేకవర్ధని 'సంభావార్యవిచారము' అనేప్రహసనాన్ని ప్రకటించింది. 1 అప్రహసనం ఒక ప్రముఖ శాస్త్రవేత్తని అవహేళన చేసింది. అనాస్యంయవాని ఒకవేతితో నాస్యంయరాన్ని చేకూరుస్తూ, మరొక వేతితో తన వద్దకు వచ్చిన వారి వద్ద నుంచి కానుకలు తీసుకుంటున్నట్లు విశ్రించబడింది. అందుకు పాత్రుల స్వేచ్ఛగా కనబడేది దుష్టత్వమే, కష్టవర్తనమే. అపాత్రుల తర్ఫీదుల నైపుణ్యంతో విశ్రించబడింది. అందువల్లనే అవ్యక్తి అతర్హారి బుద్ధి నరసింహంగారు అనే విషయం గుర్తించబడింది. అందుకు మరొకరూ కారు, పంతులుగారి పాతగురువు, సంస్కృత కార్మి 'లంప-లం' సహజుడు. బుద్ధి నరసింహంగారు కూడా అప్రతిని ప్రపంచం ద్వారా ప్రతీకారం చేశారు. అంతటితో ఆగలేదు. వీరేశలింగం పంతులుగారి మీద కార్మి 'లంప-లం' వేస్తానని బహిరంగంగా బెదిరించారు కూడా. 2

రామకృష్ణయ్యగారి మరణమే, ప్రహసన ప్రచురణమే, ఐదుమిండు జరిగింది. అది ప్రముఖంగా కనబడింది. అంతకు ముందు నుంచి, వాస్తవానికి, వారిద్దరిలో కాన్ని భిన్నాభిప్రాయాలున్నప్పటికీ, అనాటి నుంచి అవి బహిరంగమైనానవచ్చు. ఈ భిప్రాయం భేదాలకు మొదటి కారణం - అతర్హారి బుద్ధి నరసింహంగారు కులబహిష్కారం పొందిన తరవాత ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవడం. పంతులుగారి కడికోవకారణం. ఈ కరావారులవారి కేసు ఓడిపోయిన వెంటనే అయిన ఆపని చేశారు - 1882 జనవరి నెలలో. 3

1886 నాటికి బుద్ధి నరసింహంగారు అనేకమత సంఘాలను స్థాపించారు. కాంతమండి ప్రముఖ బ్రాహ్మణ పండితులను అభిమానించి వారి గ్రంథాలను ప్రచురించారు. 4 క్రమంగా ప్రార్థనా సమావేశాలకు వాజరుకావడం తగ్గివారు. 5

-
1. రవూపతిరావుగారి 'పంతులుగారి గ్రంథరచన' - యుగపురుషుడు 211
 2. అతర్హారి బుద్ధి నరసింహంగారి జాబు 6 ఆగస్టు 1886, పి.ఎస్.సి. 352
 3. పి.ఎస్.సి. 350 మదరాసు గవర్నరు 1883లో ఇరువురూ పురుషులు మాత్రమే కులబహిష్కారాన్ని పొందారన్నారు. యం.పి.పి.నెం. 2372, 5నవంబరు 1884. ఎం.ఆర్. 2. సర్వోదయ 1884లో వారిని వీరేశలింగంగారు, గవర్నరుగారు అని గుర్తించారు. మద్రాసు మెయిన్ 30 డిసెంబరు 1884.
 4. అతర్హారి బుద్ధి నరసింహంగారు - తైత్తిరీయసంవాత 1886 ఈ గ్రంథం బుద్ధి నరసింహంగారి అభిమానించిన అనేక సంస్థలయొక్క పండితుల యొక్క ప్రేరణ ఉద్దేశించబడ్డాయి.
 5. పి.ఎస్.సి. 350 - 351.

భిన్నాభిప్రాయములకు రెండవ కారణం సమానత్వ జ్ఞుత్వం
 వ్యక్తముల వ్యక్తములందడం. పంతులుగారం రామమండ్రి తానీ సంఘం
 సంస్కర్తలు కార్యకలాపాలకు పాల్పడుకుంటుంటే మనం నేరే గానీనుకూడం.
 అందుచే, సి.హెచ్.సి, మరీచాంద్రం కూడా - ప్రత్యేకంగా అమ్మరి
 లక్ష్యనరసింహంగారం - పంతులుగారిచే సమానంగా పనిచేసినవారే. స్థానిక
 బి.డి.ఎ. అండ్ సె.గు.లు మిషన్లు లక్ష్యనరసింహంగారి నేతృత్వం గుర్తించారు. ¹
 అందుచే, మహానై పత్రికలు మాత్రం అందున్న గుర్తించింది అతిస్పృహ.
 అందువల్ల వ్యవహారం ఒకవిధంగా మోహిస్తోంది కానీ పరిశీలింపి. నీలంతు వివాదం
 సంఘానికి కార్యాధిపతి అవడం వల్ల, వరులు, ఎక్కువ ఫనసహాయం చేయకుండా
 అందున్న కారారు. అందుకే కనబడకుండా కాంతమండి వరులకు ఫన
 సహాయం ముజరారుచేతారు. వాటిని కార్యకర్తలందరైన వీరేశలింగుగారు
 అంగీకరించలేడం. వరులు సహాయంకోసం పంతులుగారి కిగ్గర నుంచి
 లక్ష్యనరసింహంగారి కిగ్గరకు వెళ్లడాన్ని గురించి చక్కని ఇతివృత్తం తయరారు
 చేయవచ్చు. ఈ విధంగా ప్రవాససంఖ్య త్వరిత గౌరవ్యతీర్థ మీద పంతులుగారు
 వాడిచేసినట్లు కనబడింది.

1886 ఏప్రిల్ 3 తేదీని రామమండ్రి, పంతులు వివాదం సంఘం సమావేశం
 అరిగింది. రామకృష్ణయ్యగారి వలునామాను అమలుపరిచే విధానాన్ని
 గురించి చర్చించడం ముఖ్యం². బ్రహ్మగా నిరూపించబడిన ఆత్మార్త లక్ష్య
 నరసింహంగారిని ఆవేలునామా రిజిస్టరు చేయించవలసిందిగా కార్యవర్గం
 ఒత్తిడి చేసింది. ఆరురోజులు తరవాత మరాక సమావేశం అరిగింది. దానితో
 ఆభూరి విరాళం నుంచి కాంత ఫనసహాయ గృహాలను బాగుచేయడం కోసం
 బర్చువెట్టాలని ప్రతిపాదనలు వచ్చాయి. ఇతరులతో కలిసి నీవసిచేవారికి
 ప్రత్యేక గృహనిర్మాణం కోసం మరికాంత సామర్థ్యం బర్చువెట్టాలనే ప్రతిపాదన
 కూడా వచ్చింది.³

1. ఎం.పి.పి.నెం.3652, 10 డిసెంబరు 1884, ఎం.ఆర్.ఓ., ఎఫ్.ఎం.4
 నెం.6, జూన్ 1883 2

2. వి.ఎస్.సి-1 331

3. వి.ఎస్.సి-1 332.

భారతీయ సంస్కృత పద్ధతి వినూతనమైంది. వారు మాట్లాడ గలరు, విరాళాల నియమగలరు. కాసిపాడు వాగ్దానం చేసినదాన్ని చెల్లించడం, చెప్పినదాన్ని అడరించడం విధులవుతారు. ఈ పద్ధతి సాధారణంగా జరిగే కాక పోవచ్చు.

పితంతు వివాహాద్వయం రామమండ్యం కలిగించిన నిరాశానిష్ఠులు పంతులుగారిని కాసిపల్ల విమర్శి చెప్పినట్లు. వైగా, కాసిపల్ల తాను పరిష్కరించవలసిన సమస్య ఇమిత్తంగా కనుగొనగలిగారు. ఆ సమస్యల కాసి - సమావేశస్థలాన్ని నిర్ణయించడం మొదలైనవి - అచరణీయము. వ్యక్తిగత అభిమానం లేకపోయినా, సంస్కరణ కార్యక్రమాలకు ధృక్పథమే సంపాదించే సమస్యకరాడా అచరణ సాధ్యమే. తక్కినవి నాయకత్వం మీద కేంద్రీకృతమైన సమస్యలు. సంస్కరణ కార్యక్రమాలమీద వ్యక్తిగతంగా ఆదంపాలను సాధించడం. నైతికబలం మీద ఆధారపడిన నాయకత్వాన్ని పర్వరచడం గాని, వ్యక్తిగత లాభం మీద ఆధారపడికాదు. పంతులుగారి దృష్టిలో అతర్హరి లక్ష్యే నరసింహంగారు, పురారి లక్ష్యే నరసింహంగారు అటువంటివారు. క్లుప్తంగా చెప్పాలంటే, ఒకరకమైన సంస్థ స్వరూపం సంఘ సంస్కరణ కార్యక్రమాల కవనరమని అయిన భావించారు. అటువంటిప్పుడు వ్యక్తిగత సంఘర్షణలకు వాటి దుష్ఫలితాలకు తావుండదని వారివాదన. అందువల్ల, అటువంటి సమస్యల నెదుర్కొడానికి సంస్థల నేర్పాటు చేయాలని పంతులుగారు ప్రయత్నాలారంభించారు.

మదరాస్లో తమకార్యక్రమాల వల్ల గుర్తింబడి పంతులుగారు కీర్తిప్రతిష్ఠలు సంపాదించారు. 1890లో తనకు మదరాస్లో ఎరిగిన మన్ననలూ, గౌరవాలు పంతులుగారిని మదరాస్ వంకకు ఆకర్షించాయి. మదరాస్ ప్రజాజీవితంతో అయిన మరింత సన్నిహితులయ్యారు. అంతేకాక, మదరాస్ నాయకులతోను, అఖిల భారత నాయకులతోను సన్నిహిత సంబంధాలేర్పరచుకున్నారు.

1897 నాటికి, రాజమండ్రిలో నిర్మించిన సంఘటనలు పంతులుగారిని
రాజమండ్రిలో తన స్థానాన్ని గురించి అలాంటివి కానట్లు చెబుతుంది.
మదరాస్ వెళ్లడం సాధ్యమైనా అన్న అలాంటివి అయిన మనస్సులో పాపమరించింది.
రాజమండ్రిలో తన కార్యకలాపాలు - మదరాస్లో తాను కాంతవరకు
సాధించగల మంత్రాలు ఈ రెండింటి మధ్య పర్చిన మానసిక సంఘర్షణ
అయినకు మదరాస్ మీద గల అసక్తిని కాంతవరకు వివరించగలవు.

అసిక్విత్ సమయం

పంతులుగారికి తర్వాతి లక్ష్యనిరసించానికి మధ్య పర్చిన
భద్రాభిప్రాయాలమూలంగా పితంతు వివాహాలు అగిపోయాయి.
లక్ష్యనిరసించాంగారు మూరంగా వెళ్లారు, కాని భద్రాభిప్రాయం, పితంతు
వివాహాద్యమం, పంతులుగారి మీద పనిచేస్తూనే ఉన్నాయి. 1898 లోని
అనేక సంఘటనలు రాజమండ్రి సంఘ సంస్కర్తల మీద అయిన ప్రభావాన్ని
మరింత స్పష్టం చేశాయి.

పితంతు వివాహాల పట్ల, అలా వెళ్లిపోయి చేసుకున్న వారిపట్ల, 1880ల్లో
రాజమండ్రిలోని సనాతన సంఘంవారు అంటున్న వ్యతిరేకతను హృదయపూర్వకంగా
వచ్చారు.¹ వారి ముఖ్య దృష్టికి ఆ సనాతన దంపతుల్ని సమాఖ్య నుంచి
బహిష్కరించడమే, పితంతువులను వివాహమాడాలని నిశ్చయించుకున్నవారికి
వారి త్యాగం వల్ల వారెందురుకోవలసిన కఠినాతికఠినమైన కష్టాలను చూపించి
బహిష్కరించడమే.²

1. మద్రాసు మెయిన్, 22 మే 1888.

2. గోగులపాటి శ్రీర-మంతు పితంతువును వివాహమాడిన ప్రశ్నాధమ వరుడు.

1881 డిసెంబరులో వివాహమయింది. వెంటనే అయిన తిరిగి విశాఖపట్టణం
వెళ్లిపోయాడు. అక్కడ ఈ వివాహంవల్ల పరిధిమయిన వ్యక్తిగత లాభంపొందలేదు.
అర్థికలాభం కూడా అందలేదు. కుటుంబాన్ని మూల్యం వచ్చింది. చివరకు
విసిగి 1888లో అయిన క్రైస్తవ మతాన్ని స్వీకరించాడు వి.ఎస్.సి. 380

సనాతన సంఘం యొక్క వృద్ధులు. వీరశింగం పంతులు, బిక్టరీనరసింహం చేసే కృషికి బీబీఎస్ వుద్ధాస్యగులు సానుభూతి చూపించే వారు. ఎందువల్లనే వర్ణావరులను కాపాడ్డానికి తమ సహాయం సహకారాలను అందించేవారు. ౩ సహాయం స్వల్పమైపోయినా, వారి సానుభూతి మాత్రం వీరికి ఎంత బలాన్నిచ్చింది. లబాన్ యేన్ మిషనరీలు కూడా వారికి సహాయపడ్డారు. ముంబైగా వరులకు పాతకాలల్లా ఉపాధాస్యంవృత్తిని కల్పించడం ద్వారా సహాయపడ్డారు. 1

హిందూపులూచరించే మతకర్మకాండల నాచరించడానికి తమకు వీలుకానుదుకు వరులు బాధపడ్డారు. అగ్రహించారు, దేవాలయాలలోకి ప్రవేశించనీయరుదుకు శుకరాచార్యుల మీదా పూజారుల మీదా దావాలు కూడా చేశారు. 1888 ఏప్రిల్ లో గోదామి పిల్లా కోర్టులో వారిదావా తీరస్కరించబడింది. వైకోర్టులో వేసిన దావా కూడా అలాగే తీరస్కరించబడింది. ఇంతవరకు వరులు ఆభిమానుల ఆభిమాను మీద అధారపడి వుండేవారు, ఇప్పుడు రాజమండ్రి సంఘసంస్కర్తలకు సంఘటించిన అజయం వరులను ఎక్కువ స్వతంత్రుల్ని చేసింది. ఇంతకు ముందు చెప్పినట్లు, పంతులుగారికి వీతంతు వివాహాలు జరపడం మీదే ఎక్కువ ఆసక్తి. ఆతరువాత వర్ణావరుల సంక్షేమం మీద ఆసక్తి అంత ఎక్కువకాదు. రామకృష్ణయ్యగారి పొంతుమీద బిక్టరీనరసింహంగారికున్న అభివత్సాన్ని అడుపుతూ వెట్టడం కోసం కృషిచేయడంలా పంతులుగారి శక్తి సామర్థ్యావీంకా పోషించుకున్నానానాయిం. 2 పంతులుగారి పిత్తుడైన నావతి సుబ్బారావుగారు మునిసిపల్ కౌన్సిల్ అధ్యక్షుడవ్వడమే పలూరి బిక్టరీనరసింహంగారి చేత కోల్పోయినపుడు, మునిసిపల్ కౌన్సిల్ లో పంతులుగారి పలుకుబడి మరింత తగ్గింది. పలూరి బిక్టరీనరసింహంగారు పంతులుగారి ప్రత్యర్థులై ఒకరు. అన్నిటిని మించి, అయిన కాష్టమిత్తుడైన బసవరాజు గవ్వరాజుగారి మరణం పంతులుగారి కాక వెడ్డ దెబ్బ, అది అనుకోని ఆకస్మిక

1. విదేశమిషనరీ కమిటీ ఇవాంజలికల్ లూథరన్ చర్చ్ కేంద్రకౌన్సిలు నివేదిక

1884-85 28 లెనార్డు ఫీసెస్ నుండి. పి.241.

2. పి.ఎన్.సి. 1 375 - 380.

సంఘటన - 1888 అక్టోబర్ 16వ తేదీన. అందున మిత్రుని కన్నమిన్న,
నమ్మినబంబు, సంస్కరణ కార్యకలాపాలలో పంతులుగారి పతిక
' వివేకవర్ధని 'కి చాపార నిర్వాహకుడు. 1

మొదటి వితంతు వివాహాలలో వరుడు జబ్బుపడినప్పుడు ఆతనికి
పరిచర్యలు చేయడానికి గవర్నమెంటుగారిని పంతులుగారు నియమించారు.
లంకూచార్యుల మీద చాపారేసియుడు అవసరమైనవన్నీ చేసిన వారు
గవర్నమెంటు గారే! 2 పంతులు గారికి, అతూరి లక్ష్మీనరసింహుగారికి మధ్య
వచ్చిన భేదాభిప్రాయాలు సమసిపోయేట్లులు చేయడానికి గవర్నమెంటుగారెంతగానో
ప్యజ్ఞపెట్టారు. చిల్లా కార్డు నిర్వహించారుగా గవర్నమెంటు గారు పంతులుగారిని
చిల్లా డిప్టీ తదితర బిడిషి ఉద్యోగులకు సన్నిహితులుగాపెట్టారు. తరువాత
గవర్నమెంటుగారి మధ్యవర్తిపాత్రనూ, షాహానపాత్రనూ, పంతులుగారు
సంపూర్ణంగా అంగీకరించారు. గవర్నమెంటుగారిని పంతులుగారు తన బలమైన
కుడిబుడంగానూ, సంఘసంస్కరణ కార్యకలాపాలలో రామండిల్లో తన
వారసుడుగానూ గుర్తించారు. గవర్నమెంటుగారి మరణం కాంతకాలువాటు
పంతులుగారి కార్యకలాపాలనన్నింటిని ఆపి, వైరాగ్యస్థునిగా గడిచెట్టు చేసింది. 3

1888 అక్టోబర్ 16 తేదీన మరాక వితంతు వివాహం జరిగింది.

ఆవివాహాలలో సంఘసంస్కర్తలలోని విభేదం బాహ్యంగా కనిపించింది. పంతులుగారి
నాయకత్వం పడిపోయిన చాయలు గావించాయి. 4 పంతులుగారి కెడురు
తిరిగిన ఎన్.కాండూమంతుస్ ఇద్దరు వరులలో ఒకరు. అందున వితంతువును
రెండవమారు వివాహమాడాడు - షాహాన కళత్రం మరణించడం వల్ల. వివాహాతులైన
దంపతులు అవెళ్లికి వచ్చారేనారు. పంతులుగారు మాత్రం రావేరు. ఈ వివాహ
విషయం స్వయంపరిత్యల కూడా ఆయన మోకాన లేదు. ఆవివాహాన్ని

1. బసవరాజు గవర్నమెంటు గారి జాబు 1886 మే 28, పి.ఎస్.సి-1 P.336

2. డిబ్బో. డిబ్బో 1882 ఆగస్టు 24 పి.ఎస్.సి-1 P.234

3. పి.ఎస్.సి-1 P.410

4. మద్రాస్ మెయిన్, నవంబరు 23, 1888.

పలుకరి బిచ్చీనరసింహం గారు పర్యాటకం చేశారు. సివాహు పహుతులు
కోసం విద్యాలయం కూడా అందునే నెకరించారు. పక్కపక్కగా అందు
వీతంతు వివాహాలను వ్యవహరించారు. అతని బిచ్చీనరసింహంగారు
రాజమండ్రి విడిచివెళ్ళిన తరువాత, అందునే మిత్రులు తమ వివాహాన్ని
పలుకరి బిచ్చీనరసింహంగారి మీద నిలిపారు.¹ దీనితో పంతులుగారు
రాజమండ్రి సంఘసంస్కర్తల తనబహిష్కారం కోల్పోయారు. అందున
సర్దిహిత మిత్రుడైన నావతి సుబ్బారావుగారు మాత్రమే అందున పక్షాన
మిగిలారు. 1884, లో, అందున స్వయంభవిన సంస్థల అందును
విడవని పక్షేక వ్యక్తి అందున.

సంఘసంస్కరణ కార్యక్రమాలలో పునఃస్థాపన

1892 నవంబర్ లో పంతులుగారు వీతంతు వివాహ కార్యక్రమంలోకి
తిరిగి పాల్గొన్నారు. ముతుస్వయంరావు అనే వివాహి 1890లో చిక్కి
సంపాదకుడు ఒకవరసి ఒప్పించి వివాహానికి సన్నాహం చేశాడు. అవివాహం
పంతులుగారి గృహం లో అరిగింది. పంతులుగారి పురోహితుడుగా
వ్యవహరించారు. స్వయంభవం లో అరిగిన వివాహాలలోని పద్ధతులన్నింటినీ విడిచివెట్టారు.
అర్థాంతంగా వివాహం జరపడాన్ని పంతులుగారు బహిరంగంగా తిరస్కరించారు.
కాంతవరకు వ్యయం తగ్గించడం కోసం. రెండవది - నూతన సంఘాన్నేర్పరిచి,
నాయకత్వాన్ని గురించిన తగాదాలను వెంచుకోడానికూడా అందున
ఇచ్చగించలేదు. అదుబావేతమైన చిత్తవాలకంటే ఆకార్యక్రమంలో గు తాగము,
పవిత్రతా దీక్షా పక్కువగా అడాలని అందున నేర్పరించారు.² కాంత
వరకు సంఘ సంస్కర్తల వృత్తిగతం అందున చేసేవని బలవరపడంకోసం
మార్చబడింది.

వివాహ వయస్సును గురించిన ద్వంద్వ భారతద్యుత్పత్తి చేసిన తరువాత సనాతన సంప్రదాయం నాంతుకులు : పూనాలో తిలకే, మండరాన్లో కంఠి సుబ్బారావు : తిరిగి సంఘసంస్కర్తల నెడిపించడం మొదలు పెట్టారు. రానురాను సంఘసంస్కర్తలకు సనాతన వాదాలకు విమోచనంగా సంఘర్షణలు వెలుగుగాయి. నానారణంగా ఈ సంఘర్షణలలో సంస్కర్తలు ఓడిపోయేవారు. ఒక ఉదాహరణకు : మండరాన్లోని హిందూపత్రిక - ఆంధ్రలో ఉదాహరణగా ఉన్నాయి. సంఘసంస్కర్తలైనప్పటికీ - సంఘసంస్కరణ కృత్యాన్ని విమర్శించడం మానిపెట్టింది. పూనానాన్యజనీత సభలో సంస్కరణ వాదిగా ఉన్నందుకు రనడే మీద పూనాలో ఓడిపోయారు. రనడే తన కృత్యాన్ని గట్టిగా విమర్శిస్తూ, యువకులు చేరువలసిన త్యాగాన్ని గురించి నాస్తిక చెప్పతూ, సంఘ సంస్కరణకి నడుం కట్టమనిసిగా ఉద్బోధించారు.²

పంతులుగారు కూడ నైతికబలం ఎంతో అవసరమని గ్రహించారు. నైతిక వర్తనకు సంస్కరణ కార్యకలాపాలకు మధ్యనున్న సంబంధాన్ని వివరిస్తూ, పంతులుగారు 1896లో తన విహ్వర్తి చివునికి వ్యాసారు - "నీకార్యకలాపాల ఫలితాలను ఒకసారి ముందుకు ప్రతిబింబించి జేసి చూడ గలిగినప్పుడు, ఎవరిగా వున్నవని భావిస్తే, ఓడిగినా నీవేక త్రాచిననక్కరలేదు. మను చేసే పనుల్లో మంచి ఉంటే, పన్ని కష్టాలు వచ్చినా మనమనస్సు ప్రకాంతంగానే ఉంటుంది. ఇటు బాగా లేనప్పుడు తేటతొలి ప్రవహించగలుగుతుంది?"³

రనడే వలెకాక, పంతులుగారు పితంతు వివాహాంశ్చమ బాధల ననుభవించారు. సంఘసంస్కరణ కార్యకలాపాలవల్ల వచ్చే బాధలను కేవలం దీక్షతో నైతికబలంతో తట్టుకోవడం కష్టమని స్వానుభవంతో పంతులుగారు గ్రహించారు.⁴ పంతులుగారికి మృతులనుండు రావుల గవర్నమెంటు కనిపించారు, తనతో కలిసి బాగా పనిచేస్తూన్న యువకుడు మృతులనుండురావు. ఆదేశాలను

-
1. K. Subba Rao, 'Revived Memories' (Madras 1933) 217
 2. M.G. Ranade - Religious and Social Reform (Bombay 1902)
 3. పీఠోకలింగుగారు 1896 ఏప్రిల్ 25న చివుడు గారికి వ్రాసిన పాబు 'సంస్కృతిలో అందున ఉదహరించారు.
 4. పి.ఎస్.సి. 24- 79.

సహృదయులతో స్వీకరించేవాడు. పంతులుగ రు వశి వెళ్లిపోయే పక్షం, రాజమండ్రి, సుభు సుస్కరణ కార్యక్రమాలను నాయకత్వం వహించగల సమర్థుడు.¹ వారి నెడంరాక్షా క్లిష్టమస్సు - బలాన్ని ఎలా చేకూర్చుకొన్నాడో అనేది.

1893 మేలో పేరేకరింగు గారం మదరాస్ సుభు సుస్కరణ కార్యకలాపాల్లో తిరిగి చురుకుగా పాల్గొనడం మొదలుపెట్టారు. ఈ సమావేశ సుభు సుస్కరణ సంఘం రఘుపతివెంకటరత్నం నాయకుడుగారం, ఎ. సుబ్బారావు గారం, కె. సుబ్బారావు గారం, సి. సుబ్బావ్మణ్యం అయ్యర్ - షి హిందూ పత్రికా సంపాదకుడు - కూడా సభ్యులు. వారందరూ యువకులు. వీరు రఘునాథరావు గారి నాయకత్వం నుంచి విడిపోవాలనుకున్నారు. ఇ రఘునాథరావు గారాక వితంతు వివాహం భూమినానికి రాకపోవడంతో వారాయనతో తెగతెంపులు చేసుకున్నారు.² ఇది కేవలం ఒక మత మాత్రమే కాని, మూల సిద్ధాంతాలతో భేదించడంవల్ల మాత్రం కాదు. రఘునాథరావు గారు కుంభకోణం వెళ్లిపోయారు. యువనాయకత్వం కాత్త నియమావళితో సంస్థకు సూతనత్వం తెచ్చింది. కార్యవర్గాన్ని ప్రత్యేక విధులతో క్రమబద్ధం చేశారు.³

మదరాసు సున్దానిర్మాణంలానే మార్పులు, నాయకత్వంలానే మార్పులు, పేరేకరింగు పంతులు గారికి సుకయరాస్పదమయ్యాయి.

1890లో షా రఘునాథరావు, రామకృష్ణయ్యగారి హాళాన్ని వినియోగపరిచే హక్కును ఆత్మార్థి లక్ష్మీనరసింహంగారికిచ్చి, రాజమండ్రి తగాదాలల్లా ఆయన్ను బలపరిచారు.⁴

1. వీ.ఎన్.సి. 2 - 85 - 86

2. Madras Times - 2nd August, 1892 - Madras Times 16th September, 1892.

3. ద్వితీయ వార్షిక నివేదిక మదరాస్ హిందూ సుభు సుస్కరణ సభ
Indian Social Reformer 29th December, 1874.

4. Madras Times 25th February, 1890.

ఇక వీరేశలింగంగారెంత మాత్రం రఘునాథరావుతో మదరాస్ సంఘ సంస్కరణ శుభ నాయకునిగా వ్యవహరించినవనందే. అతేకాదు, యువనాయకులు వీరేశలింగంగారి సంఘసంస్కరణ కార్యకలాపాలకు అరున్నెంతగానో గౌరవించసాగారు. ¹ ఇదే పిల్లల నుంచి వచ్చిపాల్గొనే వారిని కూడా పూర్తి శభ్యులందేయటంగా వారు నిర్ణయాపజిసి, మార్చారు. ఇంతకు ముందు మదరాస్ వారికి మాత్రమే శభ్యత్వాన్నిచ్చి, పిల్లల నుంచీ వచ్చేవారిని కేవలం సానుభూతి పరులుగానో పరిశీలకులుగానో రఘునాథరావు అంగీకరించేవాడు. అప్పుడేగా మదరాస్ వారికి పిల్లల వారికి తేడా చూపించేవాడు. ² కాని ఈ నూతన సంఘం అన్ని కార్యక్రమాల్లాను పాల్గొనేవారిని శభ్యులుగాను, కాన్నిందిసిమాత్రం వేరుపరిచి వాటిలో పాల్గొని వాటిని బలపరిచేవారిని సానుభూతి పరులుగాను విభజించింది. ³

వీరేశలింగంగారు మదరాస్ హిందూ పితంతు వివాహ సంఘకార్యక్రమాలల్లా ముఖ్యంగా 1885 లో పితంతు వివాహం ప్రవేశకపొయినప్పటి నుండి మరుకుగా పాల్గొనేవారయినా, డానియే సంబంధం మాత్రం నిలబెట్టుకొంటూ వచ్చారు. అందున మిత్రుడు మన్నవ బుచ్చంరెడ్డిగారు 1883లో రాక్షీనామా వేసేవరకు, కార్యదర్శిగా కూడా అంటూ వచ్చారు. ⁴

బ్రాహ్మణుల మీద బ్రాహ్మణేతరులు చేసిన కుట్రకు నిరసనగా బుచ్చంరెడ్డిగారు రాక్షీనామా చేశారు. బ్రాహ్మణమూలం నుంచి బ్రాహ్మణమూలానికి బ్రాహ్మణ వ్యతిరేక సంస్థ అనేవేరండే. బుచ్చంరెడ్డిగారి దురదృష్టం మూలంగా పితంతులగారికి నష్టం కలిగలేదు. అందున శిష్యుడైన రఘునాథ వెంకటరత్నం నాయకుడుగారు సమాజం లో ముఖ్యుడైన నాయకుడుగా ముందుకు వచ్చారు.

1. సుబ్బారావుగారి "రివ్యూ మెమోరీస్ 186

2. Madras Mail 2nd March, 1882.

3. Indian Social Reformer 29th December, 1894.

4. 'Sivudu - Saruthi 38

పంతులుగారి పాతమిత్రులు, కాత్తమిత్రులు బలవంతపెట్టడం వల్ల
అందున మదరాస్లో ఎల్లు కాసుక్కోవాలసి నిర్బంధించారు. 1894లో
వరకువాకం లో ఒక గృహం కాపాడారు. అది బుచ్చయ్యగారికి చెరువలోను.
ప్రభుత్వం నుంచి రాకుండాగాను యిది. ఈ విధంగా పంతులుగారు
తమ జ్ఞాన పునాదులను మదరాస్ లో గట్టి చేసుకున్నారు.

1894 నవంబర్ లో పంతులుగారి స్వగృహం లో బ్రెన్డెయిల్ కు
పితంతువివాహం అందున అప్పరస్థమంతునే జరిగింది. వల్లం తుబావూరు
మధ్య బ్రాహ్మణ కుటుంబానికి చెందింది. మదరాస్ హిందూ సంఘసంస్కరణ
సభ కార్యదర్శి ఎ. సుబ్బారావుగారి ద్వారా వచ్చింది. అందులో పంతులు,
ఇండియన్ నో షా రిఫార్మర్ - యిటర్ గా వున్న కె. నరాయణగారు ఆమెను
గురించి వివాహముందుం వరకు ప్రాగృహ తీసుకున్నారు. వరుని సంపాదించింది
పంతులుగారి దనవచ్చు. అందున ఒకప్పుడు నేలం మదరాస్ నగరంలో
నివసించిన మధ్యశ్రేణి బ్రాహ్మణుడు. కానీ అసమర్థులతో మాత్రం సికింద్రాబాద్ లో
ఉండేవారు. 1892 వివాహం తరువాత పాత సంఘంవారి కాత్త సంఘం
వచ్చింది. ఆ తరువాత జరిగిన వివాహం పితంతు వివాహమే. మదరాస్ లో
నూతనసంఘసభ్యులందరూ, నాయకులుండరు వివాహానికి హాజరయ్యారు.
ఇందుమించు ప్రతి ఒక్కరు దంపతులకు వదిలిపెట్టెలు వదిలిపెట్టారు. కానీ
పంతులుగారు మట్టుకు పమి ఇచ్చి, ప్రత్యేకత చూపించారు. ప్రమాదకరమైన
అవివారాన్ని ప్రాంత ప్రాంతానికి ఉద్దేశ్యంతోనే పంతులుగారిలాచేశారు.
దంపతులు ఆ బహుమానాలమీద ఆశపెట్టుకుంటే, ముందు ముందవి తేకపోయినప్పుడు
ఫలితాలు వేరుగా వుంటాయని ఆయన భావించారు. అతిథులకు విందుతో
ఉత్సాహం ముగిసింది. బ్రాహ్మణేతరులకు పొరుగుగిల్ల ప్రత్యేకంగా భోజనాలేర్పాటు
చేశారు. 4

1. V.S.C. II 84.

2. The Hindu as quoted in the Indian Social Reformer 1st December, 1894.

3. Deccan Budget 30th November, 1894. Consulted in the Clippings collection of the Andhra Pradesh State Archives, Hyderabad.

4. The Hindu as quoted in the 'Indian Social Reformers' 1st December, 1894.

తరవాత 2 నెలలకు - 1890 డిసెంబర్ 1894 వరకు మద్రాసు ప్రభుత్వం భారత ప్రాంతీయ సాంఘిక శాస్త్ర పరిగణింపి. పంతులుగారు కూడా దానికి హాజరయ్యారు. 1890 డిసెంబర్ 1894 వరకు వేల స్థాపించబడింది. తరవాత అందులో కలిసి రఫాయరాఫరావు గారు కూడా దానికి నాయకత్వం వహించారు. వివాహమయ్యే సమయం వచ్చిన దిల్లు తరవాత అసభ బయట నన్ను కలిగింది. తరవాత తరువే భారత ప్రాంతీయ కాంగ్రెస్ సభలతో కలిసి 1890 సభాసభాపాత్రాలు పంపించి తీసుకువచ్చింది. కాంగ్రెస్ వారు భారతీయ సమాఖ్యలోని లోపాలను గురించి ప్రచారం చేయడానికి చచ్చిపోయినారు. దాని ఫలితంగా దీనికి హాజరయ్యేవారి సంఖ్య క్రమక్రమంగా తగ్గిపోయింది.

మద్రాస్ ప్రొవిన్స్ లోని సుబ్బా, హాజిర్ అందులో సభాసభలలోగా ఉన్నారు. పంతులుగారి సభల వితంతు వివాహాన్ని గురించి తీర్మానం ప్రతిపాదించారు. సంఘసంస్కరణోద్యమ నాయకులు సుమారు వేల వితంతు వివాహాలను పరిపాలించుకు వారిని అభినందించిన తరవాత, హిందూ బాలవితంతువులు మెరుక్కోసే గట్టిగా ప్రయత్నాలు చేయవలసిందిగా ఉద్ఘోషించారు. ఈ విషయంలో తానెదుర్కున్న కష్టాలనాకసారి గుర్తుచేస్తూ, నైతికబలమూ స్వార్థతాస్వగమూ లోపించినప్పుడే భారతమహిళల అభివృద్ధికంటరాంయం కలుగుతుందని ఉద్ఘాటించారు. పంతులుగారి తీర్మానాన్ని శ్రీనివాసరావు అనే బల్లారి నుంచి వచ్చిన సంఘసంస్కరణ బలపరచాడు. పాశ్చాత్య విద్యనభ్యసించిన పురుషులకు, హిందూ వితంతువులకు, వరస్పతి సంబంధం కలవడు అవరణించుంగా పుంబుండేమోనని కూడా సూచించారు. తక్కిన తీర్మానాలన్నీ పక్కాగా ఆమోదించబడి, ఇది మాత్రం ఎక్కువవట్లతో నెగ్గింది. దీనిని బట్టి వితంతు పునర్వివాహాలు సంఘసంస్కరణలో కూడా బహుళాదరణం పొందలేదనే విషయం స్పష్టమవుతుంది!

తరవాత 1890 లో కూడా పంతులుగారు సంఘసంస్కరణ కార్యకలాపాల్లో పాల్గొంటూనే ఉన్నారు. ప్రతి సంవత్సరం ఒకటి రెండు వితంతు వివాహాలు పరిచేవారు. 1892 నుంచి ఆయన ఒక కాత్త సంప్రదించరాన్ని నెలకొల్పారు.

వరుడు వెళ్లి ఓర్పులై వెచ్చుక వాలన్నదే అనుష్ఠాపించుం. ¹ మదరాసు సుఘ సుస్కరణసభల పాల్గొన్నారు. 1895 లో పూనాలో జరిగే తామిల్ నాడీయ సాంఘిక సభకు ప్రతినిధిగా ఎన్నుకొనబడ్డారు గానీ, దానికి హాజరు కాలేదు. 1895 పివర్లె లెజిస్లేషన్ డిపార్టుమెంట్ మరణించు మునున్న మృత్యువునందురావు నోహారుస్తూ రామండ్రిలో ఉండిపోయారు. 1896లో మృత్యువునందురావు మృత్యువును ఎదురుపడేకపోయారు. అందున మరణంతో రామండ్రిలో పిన్సాసపాత్యుడైన అనుచరుని పంతులుగారు కోల్పోయారు. సుఘ సుస్కరణసభ తనకు వారసుడు కాగలడనుకున్న రెండో వ్యక్తి కూడా దక్కలేదు. తరవాత కాత్తవారి కోసు పంతులుగారు వ్యవస్థాపకపేరు. రామండ్రిలో నూతన సంస్థలేవీ అందున పూర్వంబయ్యలేదు.

ప్రభుత్వం రాష్ట్రసాంఘిక సభ మదరాస్ లో 29 నవంబర్ 1896లో జరిగింది. బాంబాయిలోని సుప్రసిద్ధ సుస్కరణ ఎన్.టి.చందావర్కర్ సూచనతో జరిగిన సభయిది. ² పంతులుగారు హాజరైనా తీర్మానాలను ప్రవేశపెట్టారు. బాలామండ్రి మాట్లాడారుగానీ, ఒక్కరు కూడా విశుతు వివాహం చేరనియ్యమైన సుస్కరణయినీ, దానికోసం కృషిచేయాలనీ చెప్పలేదు. సుఘ సుస్కరణ విద్యతో కూడినదని సభ ముఖ్యోద్దేశం. సుఘ సుస్కరణ సాహిత్యాన్ని ప్రజాబాహుళ్యంలోకి వ్యాపింపజేయాలని సభ్యులంగీకరించారు. హాజరైన సభ్యులు భంతులై నప్పటికి, పంతులుగారు రాష్ట్రసుఘంలో ఉండి, సమావేశాలను జరపడానికింగీకరించారు. సుబ్రహ్మణ్య అయ్యరూ, చందావర్కరూ భవిష్యత్తులో సభలను మదరాస్ లో కాక, ఇతర నగరాలలో ఒకచోట జరపాలని చెప్పినప్పటికి, వారు తరవాత సభకుండ మదరాస్ లో జరపాలని నిశ్చయించారు. కమిటీ సభ్యునిగా ఎన్నికయింది, అధ్యక్షులలో పంతులుగారాకరే శ్రీ నన్నవిషయం గమనింపదగింది.

రెండోరాష్ట్ర సాంఘిక సభ సమావేశం 1897 ఏప్రిల్ 18న మద్రాస్ లో జరిగింది. ఆర్. రఘునాథరావు తిరిగి వచ్చి, అధ్యక్షతవహించాడు. మదరాస్

1. పొందరా జన సంస్కరిణి - చూలై 1893 ఎం.ఎన్.ఎన్.ఆర్. 15 ఆగస్టు

2. మద్రాసు టైముస్ 30 నవంబరు 1896.

హిందూ సంఘసంస్కరణ సంఘ స్థాపనకు, పంతులుగారిచే సహా,
సభకు రావడం. నాన్నకి సుహృద్భావం ఉండే సుతం, హిందూరాం.
అందునదాని, మరెవరూగాని, దివంతు వివాహాలను పోతానాహించు
తీర్మానాన్ని ప్రతిపాదించడం. మదరాసు హిందూ సంస్కరణ సభాల్లో
పంతులుగారి చురువమీరు, ఈ సుహృద్భావం గానీ మాత్రం హిందూ
విశుద్ధిపుల పురగతి సరికట్టే కట్టుబాట్లను తాళిగించవలసివే వశ్యకతను గురించి
మాట్లాడారు.

1890లలో విశంతు వివాహాలను గురించి ప్రత్యేక ప్రయత్నాలు పంతులు
గారు చేశారు. గానావరి చిల్లాలో మాత్రం సుఖాన్ని స్థాపించడానికి
ప్రయత్నించింది కూడా ముప్పాగా ఉనికిలో ఉంది. కానీ మృత్యుంజయురావు
మరణంవల్ల అందున ఆశలు నిరాశయైనాయి.

మదరాసులో విశుత్తుచరణాలను స్థాపన.

1898 వసంత ఋతువులో పంతులుగారు మదరాసు హిందూ సంఘ
సంస్కరణ సభ అధ్యక్షులలో విశంతు చరణాలను పారంభించాలని ప్రతిపాదించారు.
ఈ ప్రతిపాదన మొదలుపెట్టినప్పటి నుంచి అపార్థాలతోను, అసృష్ట బ్రతుకులతోను
నిండి పోయింది. తన సహాసంఘసంస్కరణ మీద ఆయనకున్న అగౌరవంవల్ల
మాత్రం అలాకావడం. ఈ ప్రతిపాదనకు తగినన్ని నిధులను సంఘం సమకూరు
స్తుందని పంతులుగారు ఆశించినప్పటికీ, వారే అసమర్థతవల్ల, అసత్యంవల్ల, అందున
నిష్ప్రేరేపక చరణాలను పట్టింది. అదాకడకాదు, వారు దానికి సహాయనిరాకరణ
కూడా చేశారు.¹

పలాగైనా చరణాలను పారంభించాలన్న ఆశ్యంతో పంతులుగారు
మిత్రుల దగ్గర నుంచి పూర్వవిధానాల దగ్గర నుంచి చుదాలు నిధులు వసూలు
చేశారు. బళ్లారి నుంచి కె. వెంకటాచల పత్తిమిల్లులో 3000 రూపాయల షేర్లను

పిరాళ్ళగా బుచ్చాడు. హాని వల్ల సంవత్సరానికి 180 కరూపాయల
 పాపం నడపాయందు కలిగింది. 1 యుగమునాటి, వ-క్టర్.సి.సి.రామారావు
 సంస్థకు సంఘ సంస్థనే ఉత్తమితులు, సమవాయకాంశాలకు. అంగరంగవై
 సున్న అంగ్లంకు ఉపనాసకులు, అంగ్లంకు కూడా పిరాళ్ళావిచ్చారు.
 ఈ సమవాయకం పంతులుగారు స్థలంకాని, పితంతువుల కాను వసతిగృహ
 నిర్మాణం పూర్తిచేశారు. వచ్చిన చిక్కిమిబురే, షిషు వీతంతు నివాసాంశమున్న
 కానాగిందానికి స్థలం కాగలదని సంఘం గ్రహించేకపాటుంది. పునర్నివాహం
 లే. పితంతువులకు పునరావాసం కల్పించానే, బాలికాపాఠశాలలో ఉపాధ్యాయులుగా
 పనిచేయుదానికి తగిన స్థల నివాసాలను సంఘనాంతులనున్నారు. అంతేకాని,
 ఈ వసతి గృహం పునర్నివాహం చేసుకునేవారికి చరణాలందు కాగూడదన్నారు.³

పంతులుగారు మాత్రం ఇలాగన్నారు.--

“పాండరాంతులవీతంతువులను, సబ్బలవతులను, అగ్రకులాలకు మెరిసేవారిని,
 పితంతుచరణాలందు స్వీకరిస్తుంది. వివాహం నిషేధమైసప్పుడు వెండిస్నే పెండ్లింగ్
 సంస్థలో విద్యనుభవించాలని కోరుకునే వారిని కూడా స్వీకరిస్తుంది. మైనరు
 బాలికల విషయంలో తల్లితండ్రుల అంగీకారం కావాలి” అన్నారు.⁴

పంతులుగారికి సంఘసభలకు గల భేదాభిప్రాయాలను పురస్కరించుకొని,
 మదరాస్ డైమ్స్ - “పితంతు పునర్నివాహాలను వ్యతిరేకంగా సంస్థను నడపరాదు”
 అంది.

పితంతు చరణాలందు పూర్వపరిత్ర పంతులుగారికి మదరాస్ వెలుపల పున్న
 సంఘ సంస్కరణలతో గల సంబంధాన్ని వెల్లడుచేసి. 1895లో కలిపాడ బెన్ట్

1. వీరేశలింగంగారి డైరీ నుంచి 9 మే 1898. ఇండియన్ నోషల్ రీఫార్మర్
 20 అక్టోబరు 1901.
 2. వీరేశలింగంగారి డైరీ నుంచి 1 జనవరి 1901.
 3. ఇండియన్ నోషల్ రీఫార్మర్ 17 మార్చి 1898. పితంతువులకు ఉపాధ్యాయులుగా
 ఉన్న నిచ్చే కార్యక్రమాన్ని చేపట్టి, వారికి విద్యార్హతనాల నిచ్చేవలనాన్ని
 మదరాసు ప్రభుత్వం రూపొందించింది. D.P.I - G.M.Stwarts letter to the
 Secretary, Education Department 28th April, 1903.
 4. The advertisement can be seen in the Indian Social Reformer 4th June 1899.

క్రిష్ణమిశ్రితముల నెరుంగుకొనని స్థితి.

బాతీండు సుఖసుస్కరణ స్థానంకరం రెండు అసాధారణమైన వివాహాలు
 . రిగాంబు. మొదటి వివాహాలలో వరుడు వి.రామదొడ్డిరావు సుదరానోబ్
 కన్నడ ఉన్నత పాఠశాలలో ఉపాధ్యాయులగుడు. ఈ సంవత్సరాల మరలసుస్క.
 పథువు ఎస్. లక్ష్మీకాంతమ్మ అనాథులైన బాలిక. పుతులుగారూ, ఎరుస
 ఖాల్సా వెంచిన బెడ్డ యీమె. రామదొడ్డిరావు పడిపింపిన తరువాత, మహాస్
 ఎగ్రూంట్ క్రొయిసింగ్ సూత్రాల్ పేర్చిపి పడిపించారు. బ్రహ్మసమాజవ్యతిరేక
 దక్షిణ భారత బ్రహ్మసమాజ ఉపన్యసి వారాచాల్ - ఎరుస వధువు సిద్ధి
 వివాహం చేశారు.¹

అదే రోజున తన స్వగృహాలలో మరాక వితుతు వివాహం పంతులుగారి
 చేత మరబడింది. ఈ వివాహాదితీవధువు తండ్రి కనానానంజేశాడు. ఇది
 అసాధారణ పరిస్థితి. ఇలా ఎంతో ముందు పరగల్గెను.² ఈ రెండు వివాహాలు
 అసాధారణమైనవని చెప్పవచ్చు. వనూవరులు నలుగురు - బ్రాహ్మణులలోనే
 నాలుగుకాలకు చెందినవారు.

వీరేశలింగుగారి కార్యకలాపాల వల్ల ప్రభావితమై అవేశభరితులై మదరాస్
 హిందూ సుఖ సుస్కరణ సుఖం వారు వివాహ బ్యూరోను ప్రారంభించాలని
 నిర్ణయించారు.³ ఆ బ్యూరో సభ్యులు సానుభూతివరుల నుంచి కాపాంతర
 వివాహాలను ప్రోత్సహించే వారి పేర్ల వాచితా తయారు చేయడం ప్రారంభించారు.
 దీనిని ఇండియన్ సోషల్ రిఫార్మర్ పత్రికలో ప్రకటించారు. ఆ ప్రకటన వితంతు
 వివాహాలను గురించి ఏమీ చెప్పలేదు. కులంతర వివాహాలను కూడా తిప్పివేసింది.⁴

బాతీండు సుస్కరణ సభ జరిగిన నెలరోజులకు వీరేశలింగం పంతులుగారు
 వితంతు వివాహాల కోసం బహిరంగంగా ప్రకటించడమారంభించారు.⁵ ఈ సమయంలో

1. Dairy of Veeresalingam Pantulugaru 26th January, 1899.
2. Indian Social Reformer 29th January, 1899.
3. Indian Social Reformer 12th March, 1899.
4. Ibid.
5. V.S.C.II 102 - 103

హిందూ వితంతు వివాహ సంఘం అనే సంఘాన్నాన్ని ఏర్పాటుచేయుచు గారు నెలకొల్పారు. దీనివల్ల మదరాస్ హిందూ సంఘ సంస్కరణ సంఘంవారికి ఇబ్బంది కలిగకుండా, దీనికి విరాళాలు వసూలు చేయువద్దనునే తలపుతూ దీనివల్ల మదరాస్ హిందూ సంఘ సంస్కరణ సంఘంవారికి ఇబ్బంది కలిగి కుండా, దీనికి విరాళాలు వసూలు చేయువద్దనునే తలపుతూ దీనినియే జేచారు. వితంతు వివాహాలకు తెలుగు పాతీకలనే పంతులుగారు కుదిర్చేవారు. అందువల్ల - ఒకరు తప్ప - కవల తెలుగు వితంతువులకు మాత్రమే ఈ వసతి గృహం ఉపయోగపడుతుందనే భావం కలిగింది. చరణాలయరాన్ని నలుగురు బ్రాహ్మణ వితంతువులతో తనగృహాలలోనే పంతులుగారు పూర్వంభించారు. అందున చేసిన ప్రకటనకు వెళ్లగా ఫలితం రెస్సాన్సు రాజేడు. దీన్ని గురించి ఇండియన్ సోషల్ రిఫార్మర్ - "అందున ప్రయత్నాలు ఏకచ్ఛేదమునకు వచ్చాయి. ఎవరి కోసం అందున అంతటి ప్రయత్నాలు చేస్తున్నారో, ఎరువాన్ని ఉపయోగించుకొనేకపోతున్నారో" అని అతీసున్నితంగా వ్యాఖ్యానించింది. ¹

1899 వివాహాంతో చరణాలయం లోని వితంతువుల సంఖ్య ఒకటికి వడిపోయింది. అది వెళ్ల వ్యత్యాసావకరమైన విహ్వలకాదు. తక్కినవాళ్లు ఒరిగిన ప్రయత్నాలకు దీనికి భేదం స్పష్టంగా తెలిసింది. మంగడేశుల్ బెన్ద్రేగారి వితంతు చరణాలయం లో ఒకేసారి 24 మంది ఉన్నారు. వారి వసువు కోసం ఒక పాతకాల కరాడా పర్వరేబుడింది. ² పూనాలో మండిత రమాబాబ్ లో కారదాసదన్ వితంతుచరణాలయం 1890లో స్థాపించబడింది. డి.డి.కార్వే గారి వితంతు చరణాలయం 1896లో ప్రారంభించబడింది. తిలక్ మండ్లి స్థానిక హిందూ నాయకులు వ్యతిరేకించినప్పటికీ, అది విజయవంతంగా నిర్వహించబడుతున్నట్లే. వాటితో పోల్చినప్పుడు పంతులుగారి యత్నాలు అత్యుత్పాదకమైనవి.

1. Indian Social Reformer 5th March, 1899.

2. Report of National Indian Association (Calcutta) Indian Social Reformer 22nd April, 1901. National Indian Association - Supported from the starting (1865) to the Closing day (1901)

కాస్తా ఆంధ్ర మేర వునరాసక్తి

మదరాస్‌లోని డిప్టీ షరీఫ్ వసుం వల్ల పంతులుగారు 1897 నుంచి 1900 వరకు మదరాస్‌లోనే స్థిరనివాస మేర్పరచుకొని నిర్ణయించుకున్నారు. కాని మరొకరిగా రాజమండ్రి సుభుసుస్వరూప కార్యకలాపాలతో అనుసంబంధంగా పాల్గొనడానికి కుర్రలేదు. ¹ అంతేకాని, పంతులుగారికి వివాహ వివాహాకృషిలో ఆసక్తి తగ్గలేదు. మదరాస్‌లోని పితంతు శరణాలయంలోని పితంతువులు తెలుగువారవడం చేత, వారి వివాహాలు రాజమండ్రిలోనే జరిపిస్తే కాని ప్రభావం రాజమండ్రి మీద పడుతుందని భావించారు.

ఈ వివాహాల్లో మొదటిది, క్లిష్టతరమైంది, నాస్వతి శేషగిరిరావు వివాహం. అతడు నాస్వతి సుబ్బారావు తమ్ముడు. సుబ్బారావుగారు పంతులుగారి పాత స్నేహితుడు. 1900 సంవత్సరం ఫిబ్రవరిలో ఈ వివాహం జరిగింది. రాజమండ్రిలోని కలతలకు ఈ వివాహం కారణమయింది. శేషగిరిరావు ఆసమయంలో అబ్కారీశాఖలో నాల్గై షాన్స్‌పెక్టరు. కాడ్డి కాబుక్రతు అయినకు భార్యామియోగు సంభవించింది. సూతన వ్యయం పంతులుగారి మదరాస్ పితంతు శరణాలయంలో స్థుస్వరాలు. అసతిగృహం పూరుభింపిన రేపటి - 1896లోనే ఆమె శరణాలయరానికి వచ్చింది. ² వివాహం రాజమండ్రిలో జరగలేదు. శేషగిరిరావు పనిచేస్తూన్న విశాఖపట్టణంలో జరిగింది. ఈ వివాహంలోని మరొక అసాధారణమైన విషయం దాన్ని రహస్యంగా వుండడం.

అన్నగారైన నాస్వతి సుబ్బారావుగారికి విషయం చెప్పి ఆయన ఆమోదాన్ని శేషగిరిరావునే తీసుకోమని పంతులుగారు చెప్పారు. ³ కాని శేషగిరిరావు తాను చెప్పలేనందుకు ఎప్పటికప్పుడే ఏవో నాకులు చెప్పతూ వచ్చాడు. పంతులుగారు మాత్రం ముందుగా సుబ్బారావుగారికి తెలియజేయడం దానికేవిధమైన ప్రయత్నమూ చేయలేదు. సుబ్బారావుగారు వీరేశలింగంపంతులు

1. V.S. C.II 119-121 Madras Times 28th January, 1902.

2. Indian Social Reformer 4th March, 1900.

3. V.S.C.II 110-115 'Chilakamarthi Sveya Charitra' 216

గారిని బలవంతపెట్టచి, సుఖసంస్కారాల పనాడు చురుగ్గా పాల్గొనలేడు. అందువల్ల అందున పట్టద నుంచి కాంత సుఖసంస్కారవాదాన్ని పంతులుగారు భావించారు, అందుచే దెబ్బ పడినందుగా చెప్పుకుంటే సరిపోతుందనుకున్నారు. సుబ్బారావు గారితో పంతులుగారికున్న స్నేహిని పురస్కరించుకుని, పంతులుగారు సుబ్బారావు గారితో దెబ్బపడి పట్టదను, మర్యాదలను పంతులుగారి పంతులులు కూడా భావించారు.¹ పంతులుగారు దెబ్బపడినట్లే - పంతులు, సుబ్బారావు గారి వివాహాన్ని క్రమంగా వ్యతిరేకించినందున అందున భావించి ఉండవచ్చు. అందువల్లనే పంతులుగారు విశాఖపట్టణం వెళ్ళిమొదలుగా వివాహం జరిగించారు. ఈ వివాహాధిపతిలు ముందుగా పంతులు కీర్తిలో వచ్చాయి. సుబ్బారావు గారి కోపానికి అందుచేడు. అవివాహితానావిధంగా అందుకు ఉంచువలసి వచ్చిందా పంతులుగారు విడదీయించడానికి ప్రయత్నించినప్పుడు సుబ్బారావు గారు కసిరికాచారు, వ్యక్తిగతంగా పంతులుగారి మీద క్షేపణ వహించారు.²

అంతలో రాజమండ్రి పట్టణంలో వితంతు వివాహాలను మొదలుపెట్టింది. 1897లో పంతులుగారు మదరాసు వెళ్ళినప్పుడు నుంచి 1902 వరకు ఒక వితంతు వివాహం జరిగింది.³ దానికి కారణం పంతులుగారు శ్రేకృష్ణవేదమేనని సుఖసంస్కారాలు మొదలై అనుకున్నారు. అందున శ్రేకృష్ణవేదం తెలుగునాటికి సజ్జమనీ, తెలుగు దేశాభివృద్ధి పాతికేళ్ళు వెనక్కి పోయిందని భావించారు.⁴ సంస్కరణ కార్యకలాపాలు గోపావతి జిల్లాను విడిచి, కృష్ణా జిల్లాను కేంద్రంగా చేసుకున్నారా అనేభావం కాండరీలో ఉద్భవించింది. రాజమండ్రి వర్చింపని సంస్కరణ సమస్యలేనే లేదు. ఆపట్టణం పాల్గొనని సంస్కరణ కార్యక్రమమే లేదు. కాని, అనగర మిప్పుడు గాఢనిద్రలో మునిగిపట్టించింది. పంతులుగారిని బలవంతపెడవారనేకులు రాజమండ్రిలో వున్నప్పటికీ వారిలో కాద్దిమండి మాత్రమే బలమైన నాయకులు.

1. Indian Social Reformer , 8th March, 1904.

2. V.S.C.II - 115.

3. Indian Social Reformer 27th May, 1900.

4. Indian Social Reformer 13th May, 1900.

ఒకప్పుడు మదరాస్ హిందూ సంఘసంస్కరణ సభాసభి
కార్యక్రమంగా సున్నీ శీర్షి వ. సుబ్బారావు ప్రస్తుతం రాజమండ్రి ప్రభుత్వ
కళాశాలలో పాఠశాలగా వున్నారు. అంతే అందుకే రాజమండ్రిలో
సంఘసంస్కరణను ప్రోత్సహించునా లేదు.
సంఘ సంస్కరణను గురించి వాస్తవ ప్రకారం రాసి, “ఇండియన్
నాషనల్ రిఫార్మర్” కు సంప్రదించి వున్నారు. వారిచేత కార్యక్రమాన్ని
రాజమండ్రిలో మదరాస్లో వాటిల్లినా సేవారు. రాజమండ్రి సంస్కరణ
వారికి కార్యకలాపాలు సమాజం సంక్షయించునా అనే తీవ్రంగా ఒక
వరకు ఉద్ఘాటించి అందుకు భావించారు. ఒకరంగంగా పంతులుగారిచే కలిసి
భువింపడానికి భయపడిన రాజమండ్రి సంస్కరణ వారిని అందుకు పేర్కొన్నారు.
పాశ్చాత్య విద్యార్థుల భావం వల్ల సంస్కరణ భావాల వారితో కాలేదు ప్రవేశించి
పుండవమంచినది అందుకు చెప్పారు. మదరాస్ సంఘసంస్కరణ పరిస్థితిని
గురించి పంతులుగారు భావించినట్లే, రాజమండ్రి పరిస్థితిని గురించి సుబ్బారావు
గారీవేధంగా తెలియజేశారు.

1902 ఏప్రిల్ పంతులుగారు గుంటూరులో పితృపివాహం కాసం
మరాకసారి శీరాంధ్రానికి వచ్చారు. అది వైభవవేడుగా జరిగిన పివాహం.
గుంటూరు సంఘసంస్కరణ విశ్వనాథశాస్త్రిగారు పంతులుగారిని అభివృద్ధి వహించడానికి
అహ్వానించినప్పటికీ, పివాహాన్ని ముఖ్యంగా నిర్వహించినవారు ఉన్నవ ల్లెట్ట
నారాయణపంతులుగారు.³ అందుకు స్థానిక నాయకుడు. అప్పుడే
రాజకీయాలలో ప్రవేశించి సంఘ సంస్కరణలో పాల్గొంటూ, పేరు తెచ్చుకుంటున్నారు.
గతంలో పితృ పివాహాను తీవ్రంగా ప్రతిఘటించడంలో ప్రసిద్ధిగాంచి
గుంటూరు. అనేక సభలను సమావేశాల్లాను పితృ పివాహ సమస్యను
అన్నివిధాలా తలెత్తకుండా గుంటూరు ప్రతినిధులు ప్రయత్నించారు. అనాడు

1. ఇండియన్ నాషనల్ రిఫార్మర్ 15 డిసెంబరు 1901.

2. ఇండియన్ నాషనల్ రిఫార్మర్ 29 జూన్, 1902.

3. వి.ఎస్.సి. 2 127.

కృష్ణాశిల్పాల్ సమాతన కృష్ణాశిల్పానికి గుంటూరు కంప్రమైపుండే
విద్యావంతమైన సమాతనత్వం కాంతవరకు రెప్పగాడే స్వభావం గలిగివుండేది.¹

రృష్ణాశిల్ప వ్యతిరేక అడిగివచ్చింది, గుంటూరు సుస్కర్షణావాలను
తన పితంను వివాహాన్ని 1902 అక్టోబర్ 11వ తేదీన రేపానికి ప్రారంభించారు.
అందునాడు ముఖ్యవ్వు గుంటూరు నాగ కళాసమితి పంతులుగారి
అనుబంధమైన 'కాకుంట్లం' నామకాన్ని ప్రకటించారు. అందునాడు
పంతులుగారు అంధ్రభాషాసమాఖ్య ప్రకటనానికి గౌరవ అతిథిగా వచ్చినారు.²
ఈ ఉత్సవాన్నింటిల్లను పంతులుగారికి గౌరవమర్పణలకువగా జరిగాయి.
అందున వెర్రికాన్ని అందరు అంగీకరించారు. వివాహానికి వెళ్ళిన ఒక రయివకుడు
తనభావాల సీపిథంగా రెసిర్యుచికాడు -

“అందున తెలుగుల్ రేపిసిన గృంథాలన్నీ వదివాను. 1902ల్
గుంటూరు పట్టణల్ 13 వివాహం మూలంగా అందునను వర్ధిల్లినాను.
13వివాహం చిల్లా అడపిల్లను సుజలను కలిగింపిరి. అంతను ముందు
అందున మితవాదిత్వాన్ని సుస్కర్షణావాలను అందున రేపనల ద్వాం గృహించాను.
దీనా నెలవలకు అందున వివస్థాత్వాన్ని పూరించడానికి గుంటూరు వెళ్ళాను.
అకారంల్ శారీరకంగా అందున పమంత అకర్షణీయమైన వ్యక్తికాడు. అప్పటికే
వందును మీరిపోయింది. కాని మానసికంగా మాత్రం అందున చాలా
వెలకువతో ఉన్నట్లు కనుబడుతుంది.

నాగుంటూరు యాత్ర నావ్యక్తిగత కీపితరీత్యల్ ఒక ప్రభావమైన యుట్టుల
మలపు అని నిశ్చయంగా చెప్పవచ్చు. తరవాత కీపితంల్ అసూత్యాలను
పమాత్రం మచ్చరాసీయకుండ అనుసరించాను. పంతులుగారి కీపితం, వారి
భావనలు, నాల్గోను నా సమకాలీనులనేరుల్లాను దివ్యతాస్పృహ విప్లవాత్మక
భావాలను ప్రసరింపజేసినందుకు వారికెంతో కృతజ్ఞులు!”³

1. ఐడియన్ నోషల్ రీఫార్మర్ 16 నవంబరు 1902.

2. పంతులుగారి డైరీ - 11, 12 డిసెంబరు 1902. అంధ్రభాషాసమాఖ్య స్థానిక
సాహిత్య సభం.

3. పున్నయ్యగారి 'త్రివేణి' 19 నెం.9, 10. 483-484.

కృష్ణాశ్విన్వాశ ననాతః సుప్రచారరానికి గుంటూరు కంప్రమైపుండే
పిద్యావంతయైః సనాతనత్వం కాంతవరకు రెప్పగాజ్జే స్వభావం గరిగివుండే.¹

రూఢానిక వ్యతిరేకం అడినప్పటికి, గుంటూరు సుస్కరభావాలను
తీవ్రతను వివాహాన్ని 1902 అక్టోబర్ 11వ తేదీ అరసరాసి చారంభించారు.
అమరనాడు మధ్యాహ్నం గుంటూరు నాగక కళాసమితి పంతులుగారి
అనుబంధమైన 'శాంతలం' నాటకాన్ని ప్రదర్శించారు. అమరనాడు
పంతులుగారు అధ్యభాషాసమాజ సహాధికారిగా గౌరవ అతిగా వ్యవహరించారు.²
ఈ అనుబంధాన్నింటిని పంతులుగారికి గౌరవమర్యాదలెక్కువగా ఉండేవి.
అందున వెడ్డరికాన్ని అందు అంగీకరించారు. అవివాహానికి వెళ్లిన ఒక యువకుడు
తనభావాల నీవిధంగా తెలియజేశాడు -

“అందున తెలుగులో రచించిన గ్రంథాలన్నీ చదివాను. 1902లో
గుంటూరు పత్రికలో ౫౫ వివాహం మూలంగా; అందునను వర్ధిల్లినాను.
౫౫వివాహం నిల్లా అంతరించు సుదలను కలిగించి.¹ అంతట ముందు
అందున మితవాదిత్వాన్ని సుస్కరభావాలను అందున రచనల ద్వారా గ్రహించాను.
దీని నెలవలకు అందున దివ్యత్వాన్ని పూజించడానికి గుంటూరు వెళ్లాను.
అకారం లో శారీరకంగా అందున పమంత అకర్షణీయమైన వ్యక్తికాదు. అప్పటికే
వందును మేరిపోయింది. కాని మానసికంగా మాత్రం అందున చాలా
మెలకువతో ఉన్నట్లు కనుబడుతుంది.

నాగుంటూరు యాత్ర నావ్యక్తిగత ప్రీతిపరిత్యక్త ఒక ప్రభావమైన యుక్తుల
మలపు అని నిశ్చయంగా చెప్పవచ్చు. తరవాత ప్రీతిం లో అసూయాను
పమాత్రం మచ్చరాసీయకుండ అనుసరించాను. పంతులుగారి ప్రీతి, వారి
భోజనం, నాలోను నా సమకాలీనులనేనుల్లాను దివ్యతాస్పృహ విప్లవాత్మక
భావాలను ప్రసరింపజేసినందుకు వారికెంతో కృతజ్ఞులు.³

1. ఐడియన్ సోషల్ రిఫార్మర్ 16 నవంబరు 1902.

2. పంతులుగారి డైరీ - 11, 12 డిసెంబరు 1902. అధ్యభాషాసమాజం స్థానిక
సాహిత్య సభ.

3. పున్నయ్యగారి 'తీర్థేణి' 19 నెం.9, 10. 483-484.

గుంటూరు సంస్కరణవాదులు రా. ముడివారి అనుభవాన్నే పాఠశాలకు వివాదానికి పోషించిన వారందరికీ కులబహిష్కారం ప్రకటించింది. అయినప్పటికీ ఈ ప్రభుత్వం విరూప ప్రసర్నివాదం గుంటూరులో కాననాగిన సంఘసంస్కరణ కార్యకలాపాలకు ప్రారంభం అయింది. ¹

గుంటూరులో సంఘ సంస్కరణ ఉత్తేజితం కావడం ప్రారంభమైంది. బ్రహ్మసమూహం మరలాలాన. వెంకటేశ్వరనారాయణగారు బ్రహ్మసమూహానికి చెందిన సంస్కర్త. ఆయన నోబుల్ కళాకాలలో అందుకున్న సంతకం - తుపాకీ గుళ్లు వేలడానికి ముందు - ఉపనాసకుడుగా ఎడి, విద్యార్థిలోకాన్ని ఉత్తేజపరచ గలిగిన శీరాశి.²

పాశ్చాత్యప్రభావంతో పడిన భారతీయులు సనాతనతత్వం మీద ఆయన ఒరిపిన ధాడులు చూసి, ఆనందించారు. ఆయన గురువైన శివనాథశాస్త్రిగారి ఉపనాసాలకు ఒకప్పుడైతే పరవచించుచేసినా, ఇప్పుడాయన ఉపనాసాలకు వారదేవిధంగా మైవరసిపోయేవారు. వీరేశలింగవంతులుగారి లాగానే పాశ్చాత్యులు, కూడ సంస్కరణను శాతీయతతో ముడివెట్టారు. అవిధంగా ఆయన ప్రపనాసాలు వివేచారికి రెండు అభివృద్ధిపాంతుకాలైన ఉద్యమాలగుర్తింపాయి.

వంతులుగారికి గుంటూరులో సంబంధం పితంతువివాహాల ఛాపరానూ, బ్రహ్మసమూహం ఛాపరానూ, బిపిభేదంకృపాల్, విద్యార్థులు, మదరాస్ వెళ్లిసప్పుడు వంతులుగారు వారిని కలుసుకున్నారు. తీరాంధ్రప్రదేశ్ నుంచి మదరాస్ వట్టా పరీక్షకు వచ్చిన విద్యార్థులతో వంతులుగారు సంబంధం వెట్టుకున్నారు. సంఘసంస్కరణ కార్యకలాపాలల్లా వారు పాశ్చాత్యులు చేయడానికి ఆయన ప్రయత్నించేవారు. ³ 4

1. ఇండియన్ నోబుల్ రీఫార్మర్ 16 నవంబరు 1902.

2. క్రిష్టియన్ ఇన్ఫోర్మేషన్, ఆగస్టు 1898 592-597.

3. వంతులుగారి డైరీ 29, 30 మార్చి 1901.

4. ఆంధ్రదేశం కాళేశ్వరరావు - నాటివితకథ - నవ్యాంధ్రము, విజయవాడ 1959.

ఈ సమయంలో పంతులుగారు మరాఠీ వ్యక్తిగత విభేదాన్ని కాసి తెచ్చుకున్నారు. అసికరాడా వితంతువు అనర్హివాహనాలపై కేంద్రీకరించడం వల్ల వచ్చినదే. 1903 సంవత్సరారంభంలో అందుకు ఉత్తరప్రతికూడు గోగులపాటి పేరకలింగం అందుకు మీద కిరుగుబాటు చెసి, అందుకు చెప్పింది. వినడంమానేశాడు. గోగులపాటి పేరకలింగం, గోగులపాటి శ్రీరామంలుగారి పుత్రుడు. శ్రీరామంలు గారు ప్రవృత్తం వితంతు వివాహానికి నిర్ణయమైన వరుడు. అవెళ్లి లక్షిష్టాంశంనప్పుడు అందుకు క్లౌన్తవ మశాన్ననుసరించాడు. పంతులుగారూ, అందుకు సతీమణి రాజ్యలక్ష్యము గారూ అందుకు బిడ్డను వెంచారు.⁶

ఈకు కాంత కట్నమిస్తామని చెప్పినట్లుగా గోగులపాటి చెప్పాడు. పంతులుగారు మాత్రం మరాఠీలాగ అనుకున్నారు. అందుకు అస్త్రీ, అందుకు గ్రంథాల మీద వచ్చేరాబడి వితంతు వివాహాధ్వనానికి విసిరెరాగించాలని అందుకు అభిలాష. అందువల్ల వరులనుభవించే కష్టాలను తన ఉత్తరప్రతికూడు కూడ ఎదుర్కొనాలని పంతులుగారు భావించారు.⁷ ఈ ఆర్థిక వ్యవహారం మీద పరిగెన తీవ్రవాదావవాదాలతో, అడత్తప్రతికూడు అందుకు వశీ బెంగుళూరు వెళ్ళడం జరిగింది. అడత్తకూడ వితంతువు కాసి కన్యను వివాహమాడాడు. ఈ సంఘటన వల్ల పంతులుగారి వృద్ధింకం వగిశినట్లయింది. అటువంటి పరిస్థితుల్లో దాని ప్రభావం కాంత అందుకు వితంతు అనర్హివాహనాలపై కనబడింది.⁸

ఆచార్యరంగాచార్యులు ఒకప్పుడు రాజమండ్రిలో పంతులుగారిని గట్టిగా బలపరిచారు. కాసి, తరవాత అందుకు వ్యతిరేకంగా నిబద్ధులు. అందుకు 1904లో అష్టవర్షాంశంయారాలైన తన కుమార్తెకు వివాహంజేసి మదరాస్ హిందూ సంఘసంస్కరణ సంఘాని కెంతగానో హానిచేశారు. కృష్ణస్వామి అందుకు, పసిబిసెంటి కూడదాన్ని తీవ్రంగా యిడించారు.⁹

XX 4. Indian Social Reformer 3rd July, 1903.

XX 5. Indian Social Reformer 19th April, 1903.

XX 6. V.S.C.II 267 - 268

7. V.S.C.II 269

8. పేరకలింగంగారి జవాబు పబ్లిక్ 1903 చివ్వుడు స్పృతి 92-93.

9. Indian Social Reformer 19th June 1904

1904లో నూతన మండలాన్ పొందరా సంఘం కూడ వ్యవహరించుచున్నది. కాని, నాస్వతి సుబ్బారావుగారు మాత్రం రాజమండ్రిలో పంతులుగారితో ఘర్షణ విడిచిపెట్టలేదు. ఈ సమయంలో అందున పేతురు పుస్తకవివాదానికి పూర్తిగా వ్యతిరేకులై, అనివేయనే అంతరించిపోతున్నది కూడా ఆ ఉపసంస్థలలో వ్యాపించినారు. ¹ పేతురు పేపర్లు పొందుపరుచుకు వెండిపే కావనంతవరకు కూడ అందున వెళ్లారు. పొందరా పేపర్లలో స్వయంగా ఎన్నుకోవడం కూడా చేసినారు. పంతులుగారితో అందున సంబంధాలు పూర్తిగా తెగిపోయాయి.

రాజమండ్రి వ్యవహారాల్లో పునఃప్రవేశం

1904 ఏప్రిల్ మొదటి రోజుల్లో పంతులుగారు వడవీ విరమణ చేశామని ప్రకటించిన తరువాత, మొదటిసారి రాజమండ్రి వచ్చారు. అందునాకను పురస్కరించుకొని, నాలుగురోజులపాటు ఉత్సవాలు జరిగాయి. ఏప్రిల్ 10 తేదీన పం. సుబ్బారావుగారి క్షేత్రవర్గ చిత్రపటాన్ని పురమండ్రిలో పంతులుగారు అవిష్కరించారు. ఏప్రిల్ 11 తేదీన తనపూర్వవిశ్వాస్థిపేసే బహిరంగ పన్నాసానికి ఆధ్వర్యతవహించారు. అన్నక వాణ్ణిగల బిడ్డనరసింహంగారు పంతులుగారి గుణగణాలను మృదుమధుర కైశిఖ ముచ్చటగా వర్ణించారు. ² ఏప్రిల్ 13 తేదీన ఎం. అమృత రామయ్య పంతులుగారి నావోపనిషి గౌరవించారు. అందున స్థానిక నాస్యంవాది, సుప్రసిద్ధ ధర్మదాత. పంతులుగారి పూర్వవిశ్వాస్థి. రాగరిస వారినందరినీ రమ్మని అసన్నానానికాయన ఆహ్వానించారు. ³ ఈ విధంగా రాజమండ్రి వట్టణంపంతులుగారిని హృదయపూర్వకంగా ఆహ్వానించి గౌరవసన్నానాలు చేసింది.

సంఘసంస్కరణ కార్యకలాపాల అవకాశాలు కూడ అసక్తిచాయలంగా ఉన్నాయి. పంతులుగారు వచ్చిన తరువాత పొందరా సంఘ సంస్కరణ శభ పునర్వ్యవస్థీకరించబడింది. సుబ్బారావుగారి మరణానంతరం డి. పి. బాపయ్య అనే అందున దాని బాధ్యతలను స్వీకరించారు. ⁴ టి. కీరామల అనే మరాక ఉపాధ్యాయునితో కలిసి దాని

1. ఐడియన్ సోషల్ రీఫార్మర్ XXXX 27 మార్చి 1904.

2. పంతులుగారి డైరీ 11 ఏప్రిల్ 1904.

3. ఐడియన్ సోషల్ రీఫార్మర్ 1 మే 1904

4. ఐడియన్ సోషల్ రీఫార్మర్ 21 ఫిబ్రవరి 1904

నాయున నిర్వహించేవారు. శ్రీరాములు గారు 'కర్లంబింగున్ రాజమండి' అనే పత్రికకు సంపాదకుడు. ఆయన బుగ్గూరి వ్యకాశమతులుగారి నోడరుడు. వ్యకాశ పంతులుగారాగాడు మునిసిపల్ కౌన్సిల్ అభ్యర్థులు. పొండరా సంఘ సంస్కరణసభ సభ్యులలోను సంఘ కార్యక్రమాలవై పార్థాలయామసి కవళం వేరుడం నావంతులగారు కాత్తగా పొరంభించారు. వికంటపివాహలను పునరుద్ధరించారు.¹ శ్రీరాములు గారు మద్యామలలోగాగ వ్యతివారు స్త్రీల కోసం ఉపన్యాసాల నేర్పరిచారు.

మరాఠీ అనుకూలమైన విషయం కాకినాడలోని పితాపురు రాజా కళాశాలకు కాత్త ప్రిన్సిపాల్‌ను నియమించడం. 1904లో కాంతకాలు ఉపాధ్యక్షుడు ఎవరూ లేరు. కాత్త ప్రిన్సిపాల్ నెన్నుకొనాలని మేనేజింగ్ కమిటీ నిర్ణయించింది. దానికభ్యర్థులు ఎవరూ. వారిలో ఆ. వెంకటరత్నంనాయుడుగారాకరు. భివృద్ధిరమైన సంఘ సంస్కరణవాదుల అభ్యర్థి పంతులుగారి గాఢాభిమాని మోక్షరత్నంగారు నాయుడుగారిని గట్టిగా బలపరచారు.

కాకినాడ, రాజమండి, మదరాస్ బ్రహ్మసమాజాల కూడ నాయుడు గారిని బలపరిచాయి. లెంకిక నానానికి, కైస్తవ మతాన్ని తట్టుకాసి నిలుబడ్డానికి విద్యార్థులకు నైతిక బోధ అవసరమని పంతులుగారిలాగే నాయుడుగారు కూడా భావించారు. పంతులు గారందున్ని బలపరిచి, దానికోసం చాలాసార్లు కాకినాడ వెళ్లారు. గుజుము వెంకటరత్నంగారి అల్లుడైన పట్టాభి నీతారామయ్యగారు కూడా నాయుడుగారిని బలపరచారు. ఎన్నిక వ్యవస్థామన్యుడతెతో ఒరిగింది. ప్రతిపక్షానికి కూడా బలమైన అభ్యర్థి ఉన్నాడు. ఆయన వి.ఎస్. శ్రీనివాసశాస్త్రిగారు.

శ్రీనివాసశాస్త్రిగారు మదరాస్ ట్రిబ్యునే ఉన్నత పాఠశాలలోని విద్యార్థి. ఉన్నత: కాకావారి, బ్రాహ్మణుడు సాంఘిక పరివర్తనపట్ల సానుభూతి కలవాడే కాని, ఢియనాఫికల్ సానైటీ ప్రకారం పొచ్చిన భారత ఆకురాలననుసరించి పోవాలనే

1. ఇండియన్ నోషల్ రిఫార్మర్ 21 ఫిబ్రవరి 1904.

భావము కలవాడు. మహాస్వయంవరార్థం నుతనార్థకావాలని అందుకు చెప్పలేదు. కాని, అందున్న బలవర్తిని భాష్యం అందుకొరకే సువ్యస్థి వైకార్థ్యం నొసరువారి మాత్రం అన్నారు. కాని సువ్యస్థి అందుకొరకే కలిసి అందుకు కరాదా శ్రీనివాసాచార్యుగారిని బలవర్తివారు. వ్యక్తిత్వం నొసరువారిగాదు ఒకవంతు అనిగారు. 1905 ఫిబ్రవరిలో ఈ వ్యక్తి అరిగింది. నొసరువారిగాదు పిన్నిపాత్రగా పిన్నియంతగా వ్రేలేదు.

20 మే 1904 మదరాస్ రాష్ట్రసంఘం కలెక్షన్ పంతులుగారు హజరంవరార్థం 22 రాజివేటలో అరిగింది. ఇక్కడ కూడ నొసరువారిగాదు పిన్నియంతగా పిన్నియన్నారు. ఈ సభలో నిశంతు పునర్నివాస తొలగించు పంతులు వ్యతిరేకత లేక మొండిబడింది. పంతులుగారు తొలగించు పునర్నివాస కలిసి పని చేయడం మొండిబడింది.

కాకినాడ సంఘ సంస్కరణ కార్యకలాపాల అవ్వాలకు పంతులుగారు వెళ్లారు. సి.చేరియ్య పంతులుగారే సువ్యస్థి నొసరువారి, నిల్వార్థం అని పంతులు వ్యక్తి, బి.సుబ్బారావు అనే మరొక నొసరువారి పంతులుగారి నొవ్వనివారు. దానిని కారణం - పంతులుగారి పూర్వవిద్య, మిత్రులూ అందుకు సి.చేరియ్యకారావు ఒక పుస్తకమైన పంతులు మొండి. కాకినాడలో అప్పటి వరకు వెలియ అబద్ధమైన విషయం పునర్నివాసం చేసి వారిని, సంఘ సంస్కరణను, పంతులుగారిని అమెరికావ్యవహారం. 22 సాహసాచేతమైన కార్యమే అనాలి. మరొకటి, అమెరికాకు హజరంవారి వేర్లను స్థానిక 'రవి' పత్రికలోను, మచిలీపట్నం 'కృష్ణాపత్రిక' లోను ప్రకటించు గారు ప్రకటించారు. దాని ఫలితం - సంఘ సంస్కరణాన్ని అప్పటివరకు రహస్యంగా అభిమానించినవారూ బహిష్కరణమయ్యారు. ఈ బయట పడ్డ సంఘసంస్కరణ వ్యతిరేకవాదుల అబద్ధి కలిగించింది.

సాతక సంస్థలు

రాజమండ్రిలో స్థిరపడ్డ కనుక బాబాసార్లు వచ్చిన పంటలుగారు, తిరిగి వచ్చినప్పుడు వ్యత్యేత దత్తవలం అదిగే అవసరం లేకపోయింది. కాని అందున రికవల్లు కాని నకాతక సంస్థలు కూడా తలెత్తాయి. వ్యవసాయంగా పంటలుగారి సురక్షిత వున్న దేశంతువులకు తగిన వసతి సేర్పరచవలసివచ్చింది. వీరికువుల కాక నివాసాలచూర్చి పూర్వంభించాలి. 1904 న్నెంబరులో పంటలు గలనూరు. బాబితో పని చేయడంకి ప్రోత్సహించుట కావాలి అందుకే వ్యకడించారు. తత్ఫలితంగా - 10 : నవరి 1905లో విక్టోరియా బాబికా పాతకాల అందున స్వగృహంల పూర్వంభించండి. ఇతర వ్యవసాయ బాబికా పాతకాలం రెండింటిలా కలకలం, ఈ పాతకాలం అందుకే మరుసుస్స వచ్చిన బాబికలకు, వీరికువులకు, పర్వరచుండి. నలుగురు విద్యార్థులతో మొదలు వెట్టుడి. ఈ విద్యాలయం 1906నాడికి నూజమంగురుతో సిండి వెరిగింది. అప్పటికింకా మరెలాన విద్యుదాళ నాడరణ పంపిలేను. నలుగురు వివాహిత అందువలన, మంగురు వీరికువుల మాత్రం అవిద్యాలయంల వ్యవేచించారు. 1906 లో పంటలుగారు స్థాపించిన బాబికా పాతకాలం ఈ విద్యాలయం మెరుగనిపించింది.

రాజమండ్రి సంఘసంస్కరణలో పంటలుగారిసాతకస్థానం :

మొట్టమొదట తానక్కడున్నప్పుడండే పరిస్థితులకి అప్పుడున్న పరిస్థితులకి ఎక్కువ పోలికలున్నప్పటికి, బాబారకాలంగా పంటలుగారి స్థానానికి స్థానికంగా నూతనత్వం వచ్చినవచ్చు. బహిరుగ కార్యక్రమాలలో అభిప్రాయాలలో అందున పాత్రవ్యముమైంది.

అయిన గౌరవార్థం 16 ఏప్రిల్ 1905లో పురవ్యములు అయిన జన్మదినాత్సవం తలవెట్టారు. ఆసందర్భంలో రఘుపతివెంకటరత్నంనాయుడు గారిని

1. విక్టోరియా పాతకాల నివేదిక - రాజమండ్రి.

అశ్వశత వహించవలసిందని అయిన వాండరా సుఖం కార్యశక్తిని అవహించాడు. పౌర్ణమి నానాధర్మాలకు స్త్రీల కరణం ఒక స్థానం సంబంధించింది. స్త్రీల విషయంలో పంతులుగారు వేసి నేవను గురించి నాయకులుగారు మాట్లాడారు. అతనితో అయిన వాండరాని, ముందరిమందరి పాపాత్మకతలను నాయకులు అయిన కె.పి.రెడ్డి నాయకులుగారు తమ మాట్లాడారు. పంతులుగారి మేధా సందేహం గురించి సాహితీ నేవను గురించి అనేక విషయాల ప్రశంసించారు. అయిన వాండరా - “ఇతిహాస - పాపాత్మక - ముగ్ధులగుటకు వలెనానా ముందు తప్ప చింతలుగారిని మించిన, మించగలవారు లేరు, అభివృద్ధికి చేసేరు. తెలుగులో నవలారవనాన్ని పోల్చిందిమిని పంతులుగారి. గ్రామీణావృత్తి విషయంలో, అయిన వాండరానానాల్లా అన్న సుఖశైలి, నిర్మలమైన భాష సునితమైన వాండరా మరెక్కడో కనబడదు. విద్యాలయాలలో మతాధికారాలనే అందాళన వ్రాతమయిననుంచి బాధ్యతగల వారి వద్ద నుంచి, వెనెనెన్నీ కాశీ, నుంచి ఉన్నత విద్యాలయాల నుంచి వినవచ్చింది. కాని పంతులుగారి విద్యార్థి నవడం వల్ల అలాంటి నానా కనిపించలేదు. అవకాశంబిందేవుడంతా విద్యార్థుల సున్నితమైన మనస్సుల మీద నైతిక సూత్రాలను పంతులుగారు గాఢంగా ముద్రించడానికి పూనుకున్నారు. అటువంటి ఆదర్శ ఉపాధ్యాయులు, నిర్మలత సువస్థులు లోపించడం వల్లనే మతవిద్వేషకాలనే అందాళన తలెత్తడం సంభవించింది.”¹ వెంకటరత్నం నాయకులుగారు తమ ఉపన్యాసాల వితంతు వివాహరాధ్యమనాన్ని గురించి కూడా వివరించారు.

“వితంతువుల పరిస్థితుల్ని మెరుగుపరిచేనేగాని, వారికి ప్రసరించువాళ్ళు అమలు పరిచేనేగాని - అవుద్యమం ఫలించదు. అలా ఎక్కడా, వితంతువుల జీవితాలు దురదృష్టమనే అగ్నికి ఇంధనాలైపోతాయి. అదహనం సత్యం నిమించిన దహనం అవుతుంది. ఇటువంటి జీవితాంత దహనం జ్వాలలనే రాకాని కోరల నుంచి వారిని కాపాడాలి. ఆమహత్తర కృషి వీరేశలింగంగారు మెరుడానికి ప్రయత్నించారు. దిగ్విజయరాన్ని సాధించారు”²

1. కె.పి.సుబ్బారావుగారి ‘రెడ్డినాయకుడు జీవితము - కాలము’ రాజమండ్రి 1957.
2. ఇండియన్ నోషన్ రీఫార్మర్ 30 ఏప్రిల్ 1905.

ఈ పువనాస్వసు పంతులుగారిని మింగా గొరపిపిండి. కాని, అందున సాక్షింపిన విజయరాలను నిర్దుష్టంగా వివరించలేదు, అందున అజయరాలను పేర్కొనలేదు. పంతులుగారు సుస్కరణ కార్యకలాపాలకు చిహ్నంగా నిలిచారు. అటువంటి పంతులుగారిని గురించి వెంకటరత్నంనాయుగారు తన ఉపనాసాల ద్వారా అందరికి అతిస్పష్టంగా అర్థమయ్యేట్లు పేర్కారు. “భారతీయాల కల్యంత ప్రధానమైన వాళ్ళలో తానీ మూడవవల వల్ల తమకున్న విధులను నిర్వహించడమే. ఈ నైతిక అభ్యాత్మిక బాధ్యత నిర్వహించే పంతులు గారిని వివరించుట కష్టం చేర్చింది. మహానుభావుడు అన్నత ఓరాగ్ర ముందున్న వివస్వతి” 1.

సన్మాన స్థల మంగిపు రామన స్థలం ఒకరు తేది, “పంతులుగారి తరవాత సుస్కరణ అంతరించిపోతుందా?” అని నాయుడుగారిని ప్రశ్నించారు. అప్పుడాయుడు ఇలా జవాబు చెప్పారు - “అలాంటిదొకటి ఉండదు. ఆ మహానుభావుడు సుస్కరణ జీవాలను దేశమంతటా వెలుల్లాడు, అవి అనేకుల వ్యాధిని తీర్చివేస్తాయి మొలకెత్తి వల్లం లాగుగా నాటుకుంటున్నాయి. మహర్షులకున్న వివస్వతి పంతులుగారి కుంది. అందున కృషి అప్పటికి నిర్లక్ష్యం కాదు. అందున ప్రయత్నాలు సఫలీకృతమై తీరతాయి. వివస్వతులకు విజ్ఞాన దీప్తి, నైతిక శక్తి శాశ్వతమైనవి. ఆ తేజః కిరణాలు సర్వత్రా సర్వదా ప్రసరిస్తూనే ఉంటాయి.”

నాయుడుగారి ఆ జవాబు ఒకరకుగా పంతులుగారి నతిగా పొగడినట్లున్న అప్పటికి, అందున విజయరాలను గురించి మాత్రం గట్టిగా ఉద్ఘాటించడం కూడా జరిగింది. అందున పంతులుగారి కృషిని చక్కనా వివరించారు. అన్నిటితోపాటు, వితుతు పునర్వివాహాలకు పంతులుగారు చిహ్నంగా నిలువడిన విధానాన్ని సుస్పష్టంగా విపులీకరించారు. ప్రజాభిమానాన్ని సుపాదించిన నాయుడుగారి వంటి ప్రముఖులు పంతులుగారి కార్యకలాపాలను, తమ సహజగుభీర ధోరణిలో విశదీకరించడం ప్రధానమైన విషయం. పంతులుగారు కూడ అనేక స్థలాల వార్తలంటూ, దేశకాలపరిస్థితుల ననుసరించి అభ్యుదయకరమైన మార్పులవసరమని భావించి, అమెరకు తాముకూడా కృషిచేస్తూ వచ్చాము.

1. ~~Indian Social Reformer~~ Indian Social Reformer 30th April, 1905.

వీరతుల చరిత్రము - పాతకారిణీ సమాచారము

పంతులుగారు మరలాన్ నుంచి కిరిగి వచ్చినప్పుడు నుంచి దానవాయి వేటాల్ అనేక స్థలమును కాయరా వచ్చారు. అప్పటికా పొంతం రామండి, వట్టణానికి వెలుపలవున్న కుంగ్రామం. అప్పుడప్పుడే వట్టణం కలసిపోతాయి. అందున కాన్న స్థలాల్లా ఒక పురాతన గృహం కూడా వుంది. 1906 నెల్సన్ బర్రోల్ పంతులుగారు పంతులు వట్టణంపై తమ పాతంబులను వదిలి, ఈ యింట్లో వ్యసేపించారు. 1 అందువల్ల ఒత్తిడి కారిత తగ్గుతుందని, దానవాయివేటాల్ నుంచి సీతంతువులకు సరిపోయేంత విశాలంగా వుంటుందని భావించారు. కానీ, తీరా యింలు మారిన తరువాత అందున అభిప్రాయం మారింది. వీరతుల చరిత్రానుసారాన్ని కూడా ఒక్కడికే మారినట్టే బాగుంటుందని అనుకున్నారు.

అగ్రహారం, అవతావరణం పంతులుగారి కెంతగానో నచ్చాయి. అందున కాన్న స్థలం కాన్ని ఎంకరాలుంది. మొదటికి ఒక పిట్టడిగా అన్నప్పటికి, పంతులుగారు దానినాకే అరామంగా భావించారు. 2 దానివల్ల కన్న స్థలాన్ని కూడా కానేరాలనుకుని, ఎం.అచ్యుతరామయ్యగారిని కలుసుకున్నారు. అచ్యుతరామయ్య న్యాయవాది, ధర్మాత్ముడు. అందున తన స్థలాన్ని పంతులుగారి అమ్మడమే కాకుండా, దానిలో నాలుగు కట్టడాల నిర్మాణాని కూడా పంతులు చేశారు. వాటి విలువ అందువేల రూపాయలని పంతులుగారన్నారు. 3 అచ్యుతరామయ్య తనపూర్వ విద్యార్థికావడమే ఆ ఔదార్యానికి కారణమని పంతులు గారు భావించారు. కానీ, అందున స్థానిక మిషనరీ బాలికా పాఠశాలకు కూడా దాన మిచ్చిన ఉదారుడు. 4 అందున అందించిన భూమి విరాళాలు పంతులుగారి వలె మారుస్థలియివి చేసినవి కాక, సుప్రదాయరానుసారం వచ్చినవి. 5

1. వి.ఎస్.సి. 2. 286
 2. వి.ఎస్.సి. 2. 286-287.
 3. వి.ఎస్.సి. 2. 297-300. పంతులుగారి 'వీలునామా' వి.ఎస్.సి. 2 అవెండెక్స్ టి - 13.
 4. వి.ఎస్.సి. 2 - 300.
 5. చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహం - స్వయంబరిత 254.

1907 ఫిబ్రవరిలో పంతులుగారు తనతోటలో చేసిన పిండుకు వివిధ కులాలవారిని, నిషిద్ధ మతాలవారిని, అనేకుల నాహ్వానించారు. ¹ సంగర్భం ఏమిటంటే - వితంతు చరణాలయం హుజూర్ నాగ నిర్మాణం పూర్తవడమే. ఈ సుస్థను నిర్వహించడంకో వేరేకలింగం పంతులుగారికి సహాయపడ్డానికి ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ పంతులీయ్యరు గుండూరు నుంచి వచ్చారు. ² మదరాసలో పంతులుగారు స్థాపించిన వితంతు చరణాలయరాన్ని పూని, ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణగారు గుండూరులో ఒక వితంతు చరణాలయరాన్ని ప్రారంభించినప్పుడు పంతులుగారు సహాయపడ్డారు. ఉన్నవ పారిష్టుడు పంతులుగారి సుస్థ నిర్వహణలోను, సుఖసంస్కరణ కార్యక్రమాలలోను సహకరించడానికి వచ్చారు.

వితంతు చరణాలయ నిర్మాణం ప్రార్థికావడానికి ముందుగానే, తన అస్తిని, సంస్థలను నిర్వహించడం కోసం ' హితకారితీ సమాజము ' అనే సంఘాన్ని పంతులుగారు స్థాపించారు. 1908 మే 2వ తేదీ శబ్ద తయారయ్యేసిన అక్షుడీడు ప్రకారం ఆస్తి వివరాలు - అయిన ప్రార్థికల నుంచి లభించిన రాజమండ్రిలోని పురాతన గృహం. మరి మూడు రాజమండ్రిలోని యిళ్లు - పురమండీరం, డాసిత్ నున్న ప్రార్థనా సమాజం - అమృతరామయ్యగారి తోటలో కట్టించిన నాలుగు గృహాలు. ³

ఆ సమాజంలో 36 మంది సాధారణ శభులను, కార్యనిర్వహణ సంఘంలో 11 మందిని పంతులుగారు పేర్కొన్నారు. సంఘ నియమావళిని రెండు లక్షాల్లో అయిన తయారు చేశారు. తాను డీపించి ఉన్నంత వరకు నిర్వహణ తన అగ్రపాక్షాల్లో ఉండేట్లు, తడనంతరం సంఘమే నాయకత్వం వహించి కార్యకలాపాలను నిర్వహించేట్లు దాన్ని పూర్తి చేశారు. రాజమండ్రి ప్రార్థన సమాజం నుంచి, తీరాంధ్ర సంఘ సంస్కరణ సంఘం నుంచి, ఆ శభులను తీసుకున్నారు. ప్రానాలోని గోబలే గారి న్యోండ్స్ ఆఫ్ ఇండియా సాక్షాతీ ననుసరించి పంతులుగారి సమాజాన్నీర్వహించేడు. ఆ సాక్షాతీలో - దీవితాలను సంఘసేవ కంకితం చేసినవారే

1. చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహం - స్వయంచరిత్ర 254
2. వేరేకలింగం పంతులుగారి డైరీ 29 అక్టోబరు 1906.
3. వి.ఎస్.సి.2 ఎమెడిక్యుబి 15-16.

సభ్యులుగా ఎదురు. పంతులుగారి సమాజాన్ని లభిక సమస్యలుతప్పించి
కాకుండా వుండడానికి, వారసత్వపు కగాహం రాకుండా వుండడానికి,
మొదలగా 1880 ల రాజమండ్రి, పితలరు పుల్లెపాహు సుఖం విధిచే
బడినట్లు కాకుండా వుండడానికి పర్వరచారు. సమాజ లక్ష్యాలను పేరేరచిగం
పంతులుగారే. ఆపాక్ష్యాలను వెంకటరత్నం నాయకులుగారు. కార్యనిర్వాహక
సర్దులై కిక్కిన తాపిని మంచి సభ్యులు పంతులుగారి వల్ల పిచ్చానుగతిగి
సుఖసంస్కరణవాసులు, కార్యకర్తలు. ఈ కమిటీని 1897 ల పర్వర
పురమంపిర కమిటీతో పోల్చిమాట్ల సత్తిదాయకుగా ఎదురు. అందులో
అప్పవారి పెరిసే బులెట్ వేయలేదు. వారి వివాసస్థానాలు కేవలం కినికి
కారణం అనలేదు లేదు; రాజమండ్రిలో తేలివారిని కరాడ పంతులుగాంచిదులో
చేర్చారు గనక ఈ కమిటీకేవలం వ్యక్తిగత సంబంధాల ననుసరించి మాత్రమే
పర్వరయింది. పంతులుగారి కాకప్పుడు అతినన్నివారులైనా సామతి సుబ్బారావు
పోలవరం జమిదారుల వదిలారిని, వారి నుంచాయులును పంతులుగారి
కోవస్వభావం, అవకాశాల కార్యకలాపాలు, సూరంబేరారు. పంతులుగారు
బ్రహ్మసమాజ మతాన్ని స్వీకరించడం కరాడా జానికి కాంత కారణమయింది.²
అనేక కారణాలవల్ల పురమంపిర కార్యనిర్వహణ కమిటీ సభ్యులయ్యారు పంతులుగారి
నుంచి విడిపోయారు. మరాక కారణం - బాపయ్యగారి ననుసరించిన
యంవ సభ్యులు ముగ్గురు బ్రహ్మమతాన్ని స్వీకరించడానికి రాకపోవడం.
ఈ ముగ్గురు హితకారిణి సమాజానికి చెరిసవారు. అయితే బాపయ్యగారు
మాత్రమే కార్యనిర్వహణ కమిటీలోకి తీసుకోబడ్డారు.³ దీనివల్ల స్వస్థమయిందేమిటంటే
అయ్యలను బట్టి అభిరుచులను బట్టి కాక, అసభ్యత్వం పంతులుగారితో వారికున్న
వైరబంధం మీద, వారిమీద అయినకున్న పిచ్చాను మీద అధారపడి వుండని.

తోటలో భవనాలు పూర్తయిన తోడనే, విశ్వసనీయమైన కార్యకర్తలను
వాటిలో వుంటే అవకాశం పంతులుగారికి కలిగింది. బాపయ్యగారి ననుసరించి
బ్రహ్మమతాన్ని స్వీకరించిన ముగ్గురు యంవకులకు పట్టణలో వసతి గృహాలు

1. రాజమండ్రి హితకారిణి సమాజ వినతి పత్రాన్ని చూడుము.

వి.ఎస్.సి.2 ఎవెండిక్సు-ఎ 1-2.

2. ఐడిరున్ సోఫీ 'రిఫార్మర్' 22 జూలై 1906

3. వి.ఎస్.సి.2 'ఎవెండిక్సు' 2.

దారకడు కష్టమైపోయింది. అందుననే పురుగుగారు కాలిని చూచి
 పట్టి పుండమని హాస్యమిబాడం. వారిలో చ్చరు రొముడి, కియంగింగి
 కాళీశివ విద్యార్థులు. సమంతాదులు కను వారికా పాఠశాలలో విలంబు
 కరనానరనానిని నుండినవి హాస్యములు పాఠశాలకు చెప్పి
 పురుగుగారు హామీచేయెను! 1

మీకులుగాను ఎందు సువత్సరాలకు పూర్వం మనదా-ను రాష్ట్ర
సాంఘిక శబ్దాల్ చిహ్నసిద్ధిచా - "వ్యతిరేకత తేకుండా- పదునూకొద్దమరా-
విలంబం పొందరు; ప,తి సకాశ్యము చాలాసార్లు తలకిందులై నడుకొరనే,
ఎంతో ప్రయత్నంప, శుభిష్టతమనుతుంి." ఎన్నారూ.2

సంఘం సంస్కరణకు అంతిమ దిశంబునం బశించగలవనీ విశ్వాసం బుండును. కలగడానికి బహుశా ఈ భావమే అభారమైనందువల్ల, నేమో! బుండును నొక కారితీ సమూహం మరి ఖర్మ సాక్షులను, సంఘసంస్కరణ కార్యకలాపాలను నిరంతరం కానసాగించడానికి అంతిమమైన బుండును బహుశా, బుండులతోను, భవిష్యత్కార్యక్రమాల అకాలనకాలంగా విశ్వసనీయతగా గానరించాయి. క్రమంగా స్థానిక సమాజం సంస్కరణంబున ప్రభావం, సంస్కరణల వ్యతిరేకమంబున ప్రభావం, తగ్గిపోవడం ఘటించుగారు గమనించారు.

1908 లో పంతులుగారు వ్యక్తిగతంగా కాన్పి సిరాళకు సీసంవాళకు
 లో సందర్శించారు. జాతీయ కార్యకర్తలను, మాంబాపాటికి కృమంగా పంపించారు. నాసిత్, సుఖసంస్కరణ కార్యకలాపాలకు కార్యకర్తలను పంపించారు. అయినా సిరాళకు
 మొదటి కారణం దేశీయంగా వెదకబాపంతులు గారి మరణం. 1908 మార్చిలో
 ఈ సుఖసంస్కరణ పంతులుగారికి వెళ్లి ఆశుమయమయింది. తన తండ్రి తన సుఖ
 సంస్కరణ కార్యకలాపాలకు అయిన వారసుడువుతాడన్న ఆశ సిరాళమయింది.
 1907 చివరలోనే బాపంతులు గారికి వ్యాధి వ్యాపించింది. చికిత్సకోసం మదరాస్
 వెళ్లారు. కానీ లాభం లేకపోయింది. పంతులుగారికి వారసుడుగా నిలువడం
 వారికివరకే లేకపోయింది.

1. వీ.ఎస్.సి. 2 306-307 పుటలు

૨. વી.વસંતે.સી.૨ ૩૦૬ - ૩૦૭ "

దారకడం కష్టమైపోయింది. అందునల్ల పంతులుగారు వారిని త్వరితగతినే వదిలి వుండమని అహ్వానించారు. వారిని ఇద్దరు కామండ్రి వచ్చింది. కాశీకి విద్యార్థులు. అనూకాశం తమ వానికా పాఠశాలలో నితండు కరనామరూపిని సమర్థించి విద్యార్థులకు పాఠశాలలో ఉపదేశి. పంతులుగారు భాషించారేమో! 1

పంతులుగారు అందు సువత్సరాలకు పూర్వం మహానుభావుల సాంఘిక శిక్షణ ఉన్నట్లుగా - "వ్యతిరేకత లేకుండా పమహాకార్యమూ పుండలం పొందరు; వ్యతి సత్కార్యమూ చాలాసార్లు తలకిందులైన సరూపనే, ఎంతో ధైర్యంతో, సుఖితో తమను తుండ్ల అన్నారు. 2

సుఖ సుస్కరణకు అంతిమ పుండలం లభించగలదనే విశ్వాసం అందునా కలగడానికి బహుశా ఈ భావమే అభారమైవుండవచ్చు, నేమో! అందునా హాకారిని సమాధి మని శర్మ సుస్థులతోను, సుఖసుస్కరణ కార్యకలాపాలను నిరంతరం కానసాగించడానికి అంతిమమైన అందునా బహుశా అందులతోను, శిష్యుల కార్యకలాపాలను అంతిమకాలంగా విశ్వసనీయతగా గాఢపరచుచు. క్రమంగా స్థానిక సమాజ సుఖదాయకతను ప్రభావం, సుస్కరణకు వ్యతిరేకమందున ప్రభావం, తగ్గిపోవడం పంతులుగారు గమనించారు.

1908 లో పంతులుగారు వ్యక్తిగతంగా కాన్పి నారాళకు శిష్యులకు లోనుకొన్నారు. జాతీయ కార్యక్రమాలపైకి క్రమంగా వెళ్ళారు. పానితా, సుఖసుస్కరణ కార్యకలాపాలకు కాంత డెబ్బతగిలింది. అందునా నారాళకు వెంటనే కారణం దేశిరాజు పెడబాపంతుల గారి మరణం. 1908 మార్చిలో ఈ సుఖసుస్కరణ పంతులుగారికి వెద్ద అభూతమయింది. తన తరవాత తన సుఖ సుస్కరణ కార్యకలాపాలకాయన వారసుడవుతాడన్న ఆశ నొకటి ఉంది. 1907 ఏప్రిల్ లో బాపంతుల గారికి వ్యాధి ప్రవేశించింది. చికిత్సకోసం మద్రాస్ వెళ్ళారు. కాని లాభం లేకపోయింది. పంతులుగారికి వారసుడుగా నిలుచి వారికివరూ లేకపోయారు.

1. పి.ఎస్.సి. 2. 1907

2. పి.ఎస్.సి. 2. 1907

1908 ఏప్రిల్ లో పంతులుగారి డ్విప్లొంట్ కు మౌరూత్స్వము వరిగింది. సాక్షారబంధం ఈ సంతకీర్తనము తర్వాత స్వభావమైంది. కానీ, రెండవ డ్విప్లొంట్ పంతులుగారు మరాఠీ వ్యంగ్యము వెల్లువ వడం వల్ల, ఈ వ్యర్థము నావిడిగా రద్దీనివచ్చింది. అప్పుడు అసెంబ్లీ ఆ భారతీయ డిప్లొమెట్టి అప్లై చేయించి, వ్యంగ్యం అప్రెసిగా అన్నారు. షేడ్యూల్డ్ అసెంబ్లీలోనే మిషరీ, పంతులుగారి కత్వంతనన్ని హేతులైన కాడ్డిమంది మిథులు అతిథులుగా వచ్చారు. 1905లో ఎవరినైతే ఒక ముగోళ్యవక్తగా వ్యవహరించారు పంతులుగారి డ్విప్లొంట్ ముగోళ్యతనానికి మౌరూత్స్వము వాడవడం నిరాశాననం గదా!

1903 వేల హేతుకారినీ సరూప నిర్వహణాని కవనమైన అంగీకారపత్రం, నిర్మిడినే పంతులుగారు రిజిస్టర్ చేయించారు.² అప్పుడు అవసరం అనే రామంబడి, ముద్దానాలూరూప్తి అమృతారు. విక్టరియన్ బాపికా పాతలాలను వానవాయిపేట రోడ్ లోకి మార్చారు. అన్నవ జ్ఞాన బిక్షానారాయణగారు కరాడ పంతులుగారితో విభేదించి, అసమయం అనే రామంబడి విడిచి వెళ్లారు. మార్చిలో వానయస్వగారి మరణం, బాతీయభానాను, పంతులుగారివై వ్యతిరేకతను వెంబడించి. దానికి తోడు వ్యతిరేకతను బానించే వగ్గూ, అయినా సమూహ వచ్చే సమయం కూడా అదే. దానివల్ల పంతులుగారు మానసికంగానూ శారీరకంగానూ బాధలపాలయ్యారు.³

1909 లో పంతులుగారు వ్యవస్థాపకంగా డ్విప్లొంట్ భారతాన్ని వదిలి, తమ సంస్థల అభివృద్ధి కోసం సిద్ధులు సేకరించడానికి బయలుదేరి వెళ్లారు. ఏప్రిల్ లో కలకత్తా సర్వమత సమావేశానికి వెళ్లి, అక్కడ తమ మిత్రుల శివనాథశాస్త్రిగారు హేమచంద్ర సూర్యులు ఉండడం వల్ల వారి కమైన్ సాగతమందుకున్నారు. కానీ, లభించిన సిద్ధులు మాత్రం అతిస్వల్పం.⁴

సిక్కి సేకరణ కోసం పంతులుగారు ఆక్టోబర్ లో మరాఠీ వ్యంగ్యము ప్యారుభించారు. ఈ మార్గమున శివ శిర్డిమ భారతం వెళ్లారు. పూనాలో కార్వే పండితుని పితంతు శరణాలూరూనికి వెళ్లారు. అంతకుముందు ఆశరణాలూరూనికి పంతులుగారు సహాయ సహకారాల నందించి వున్నారు. కార్వే పండితుడు కరాడ తిరిగి తన

1. వీరేశలింగం గారి డైరీ 14 ఏప్రిల్ 1908.
 2. వి.ఎస్.సి.2 అమెడిక్యుబీ - 10.6
 3. వి.ఎస్.సి.2. 333.6
 4. వి.ఎస్.సి.2 381.6

సహకారాన్ని పంతులుగారి కిచ్చాడు.¹ పూనా కులై ముందు పంతులు గారు దాంబారులు వెళ్లి ఆంధ్ర రూపాయిలను సేకరించగలిగారు.² రెండువార్లు మంచి కూడ తానుహించినంత సహాయం పంతులుగారికి లభించలేదు. తన వెనకటి సంఘసంస్కరణ సంబంధాలను బాగించలేకపోయి, రెండు పాఠశాలలలోను తనకు షిఫ్ట్ పిన్ పిన్లుతంగా ప్రచారంచేసి, స్వల్పము సప్లయచేసారు.

పంతులుగారు పితాపురం యువరాజు గారవ మరాఠ్స్థానకు పాట్యులై, అందున వద్ద మంచి 1910 ఫిబ్రవరి లగాంచుచు భూరి విరాళాలను ₹ 4000 రూపాయలు మొదలు కాని అంధ్ర రూపాయల వరకు పొందినట్లు³ కలుగుతుంది. బెత్తెల మొత్తం అంధ్ర వరకు సహాయం లభించింది.⁴ పానితా పంతులుగారు విద్యాలయభవన నిర్మాణాన్ని పూర్తిచేయడంతో పాటు సంఘ సంస్కర్తలకు బ్రహ్మమత ప్రాధాన్యములకు పసికూడా కల్పించగలిగారు.

ఇటువంటి బ్రహ్మత్వకంఠా పంతులుగారు సిమగ్నలైన సమయంలో అనుకోని విషాద సంఘటన ఒకటి వానిల్లింది. 11 ఆగస్టు 1910లో పంతులుగారి నేతమణి రాంస్వలక్ష్మమ్మగారు తమ నెహాన్ని చాలించారు. అప్పటి వరకు అమెను గురించి పంతులుగారు స్వయంపరిత్యక్త వెప్పింది చాలా తక్కువ. కాని, అమె మరణం వల్ల ముఁచ వివక్షకునైన పంతులుగారు అమెను గురించి అతి దీర్ఘంగా వివరించారు. దాన్నిబట్టి అమె ప్రాధాన్యమయిన కెంతగాపున్నదీ, అమె ప్రభావమాంచున్నది ఎంతగా వున్నదీ, స్పష్టమవుతుంది. అమె మరణంతో తాను బేస్తూన్న పనులన్నిటినీ విడిచిపెట్టి, సర్వంత్యజించి, ఏకాంతంగా కాలం గడపాలని కూడా అందున భావించారు.⁵

ఇంతలో మరాఠ్ సమస్య తలెత్తింది. దాని నెదుర్కోవలసిరావడం వల్లనేమో, పంతులుగారి ఆశోచనలు అచరణాత్మకం కాశేకపోయాయి. పత్నిమరణం పొందిన పంతులుగారు పితృకులనామం ఆవరణలో ఉండడం కాని అపవాదాలకు యదుష్కృతానికి, అవకాశమియ్యవచ్చు గనక, ఈ సమస్యలను వదిలి వెళ్లమని

1. పంతులుగారి డైరీ 30 అక్టోబర్ 1909.
2. ఇండియన్ సోషల్ రిఫార్మర్ 31 అక్టోబర్ 1909
3. పంతులుగారి డైరీ 8 ఫిబ్రవరి 1910
4. పి.ఎస్.సి.2 342.
5. పి.ఎస్.సి.2 407 ఎల్ పానిమె.

వీరితోబాటుకులు అందున్ని వాత్తిడి చేశారు. ¹ కాని వారి సహనం చాలినంత
 తిరస్కరించారు. తన కీర్తిశాస్త్రం అంతిమం చేసుకున్న విధుల నుంచి తాను
 దూరం కావాలని వాని కన్యామయం రహితం చేయమని అన్నాడు. ఆనందం -
 “దైవం మీరే భారం పో నేను వేయగలిగింది చేస్తున్నాను. ఆనందమయం
 క్లిష్ట పరిస్థితుల్లో నన్ను వదిలివేసి నా విశ్వాసం. బాహ్యసార్థం అందుకే మీరే సంపూర్ణ
 విశ్వాసం నాకు కలగలేదని నిలబెడినట్టినట్టి, ఈ సమయంలో అటువంటి మహావిద్యుత్తును
 ఫరిందగల మనోబలం మహాత్మాగా నాకుగ్రహించాడు. నాభార్య మరణించి నట్టడం
 నేనాకే నిర్ణయించానికి వచ్చాను. నా కష్ట కీర్తిని వ్రాసా సేవలోను దైవ భావనలను
 గ్రహించి నిశ్చయించుకున్నాను. కృపామయని పేరిట పాదరంభించిన సత్కార్యాల
 నిర్వహణలో నిర్వహించగలనని అభిప్రాయపడ్డాను. ² నేను నడుపుతూన్న ఈ స్త్రీశిక్షణలను
 గురించి లోకమంతా తెలిసి నామీద ఎన్ని అవమానాలు వేసి, నన్ను బాధించి, పేదరికి,
 బహిష్కరించినా, ఇంకా లోక బాలిక అయినా నిలబడి వున్నంత వరకు నేను క్షిప్తి
 విడిచిపెట్టను. ఇది ముమ్మాటికీ నానిశ్చయం.” అన్నారు ³ పంతులుగారు.

ఆయన స్త్రీ ఉపాధ్యాయులను లోకంలోకి విశ్వాసించుకొన్న నిర్వహించడానికి
 నియమించి, మరొకరినీ తన గృహ వ్యవహారాలు చక్కబెట్టవలసిగా కోరారు.
 ఈ నియమాల్లో ఆసతి కాలంలోనే వివాహస్వభావంగా పరిణమించాయి. ⁴

నూతనోత్తరం తెచ్చుకుని, భవన నిర్మాణం పూర్తి చేసి, పంతులుగారు,
 తన సంఘసంస్కరణ కార్యకలాపాలతో పాటు విశ్వాసం నిర్వహణ కూడా తన
 వెత్తనంలోనే ఉంటుందని అభిప్రాయపడ్డారు. సమాజ అభివృద్ధిగా, ఉపాధ్యాయుల మీద
 అందునకు అడుపాల్పాలండేవి. ఆయన ఆశలూ కన్న కలలూ ఫలించే రోజులు
 సమీపించినట్లనిపించింది.

పంతులుగారి పూర్వమిత్రులు సహచరులు కాండరు ఆయన మీద
 ఎదురుతిరిగి, పత్రికాముఖంగానూ, వేరువిధాలా ఆయన నడతను గురించి
 తమకు గలిగిన అపోహలు వెల్లడించడం మొదలుపెట్టారు. ఇంకొక పంతులుగారికే

1. లక్ష్మీనరసింహం స్వయంపరిత్యక్తం 303 పేజీ, 'స్మృతి' పు. 40.
 2. పంతులుగారి బాబు 5 నవంబరు 1910 పేజీ, 'స్మృతి' లో దాన్వదవారింబారు
 3. పేజీ 111 గుంటూరు 1931.
 4. పి.ఎన్.సి. 2 - 348 - 354.

మొందడు అభియోగాగాలు పొలపుతారని భయపడి, అవితాళిగిడుగుల రమ
వేణి అని భాసింది, వెంకట శివుడుగారాకనాడు రామమండ్రి వెళ్లారు.
చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహంగారింటికి వారితో కలిసి వాళం కృష్ణరావు గారింటికి
నెళ్లి, వారితో రెండు మరాడు గుండులు సంభాషించారు. శ్రీ వీరేశలింగంగారి
మీద వేసిన సింహాచారములు నిరాశారమైనవని, అభ్యాలసి, వారివారం గట్టిగా
బెప్పారు.¹ అనంతమైతే పంతులుగారిని కార్యరంగం నుంచి విరమింపజేసేందుకానికి
ప్రయత్నిస్తామన్నారు. అమహామహాండు మాతృభాషకు, సంఘ సంస్కరణాద్య
వరానికి, తద్వారా స్త్రీలనాధ్వర్యం వేసిన అమరాల్ని సేవకు గుర్తించి అయినా
అందుకు మీరే కష్టమెత్తడం మంచిదికాదని వారు నాక్కివక్కాడించారు. అయినా
శ్రీభారావుగారు షప్పుకోలేదు. పంతులుగారి పిల్లని గురించిన యధార్థ
రహస్యం అందున కళ్లకు కనబడిందట! సత్యప్రకటనమే తన ఉద్దేశ్య ఫర్మంగా
స్వీకరించారట! అ చదువు వీరేశలింగు గురువుగారే తాను నేర్చుకున్నాడట!
ఈ విషయాలను నన్నాక, వెంకటశివుడుగారేమి మెచ్చుకేక తిరిగి గుంటూరు
వెళ్లిపోయారు.

1913 నుంచి 1915 వరకు వెంకటశివుడు గారు రామధాని కళాశాలలో
ఎం.ఎ, పరీక్షలు పడవడానికి కళకత్తా వెళ్లారు. అనంతమంబో పంతులుగారి
మీద అభియోగాలు వచ్చాయి, నాన్వయస్థానం లో హతస్థులతో పంతులుగారు
పోరాటం నాగిస్తున్నారు. ఈ విషయాలను గురించి వంగదేశీయులు కాంపరు
వెంకట శివుడు గారిని ప్రశ్నిస్తూండేవారు, కీ.కే. శివాజీ బెన్సర్ గారాకనాడు
పంతులుగారిని గురించి తెలిసిందంతా చెప్పమని శివుడుగారి నడిగారు, అందున తనకు
తెలిసిందంతా చెప్పారు. అందున పూర్తిగా విసి, తక్షణాపి - "నాకు దీని రహస్యం
ఇప్పుడు బోధపడింది. పత్నియెయ్యగం సంభవించిన తరువాత పంతులుగారా ఆశ్రమంలో
ఉండి స్త్రీల సంస్థకు పాటుపడ్డం - చరణాలయంలోని యువతులు వారికిభోజన
నౌకర్యాల కలిగిస్తూండడం - ఇవే గుణగర్హితమైన మహర్షుల మీదనైనా ఎన్నో
సింధులు పడ్డానికి కారణాలు -" అని విన్నయం ప్రకటిస్తూ అన్నారు.²
అందున బహుకుటుంబీకుడు కళకత్తాలో వీరేశలింగుగారిని చాలాకాలం
జంతుప్రదంగా నిర్వహించారు.

1. శివుడు "స్మృతి" పు. 111.

2. శివుడు "స్మృతి" పు. 112 - 113.

గాని - ఆ కదలాలునుం బట్టదేశలొ జన్మదప్పడు వాన్ని బ్రహ్మకరుం.
కారణం - మరుగకు గలిగిన భాద్యా పుక్తికల వింకెనాగమెం. బుద్ధులొ బట్ట
ఒక్క కరాతురు మరసింపిన రొంకె, బుద్ధులొకల సందరిని వనిశొ ముంపి
వరాసిసింపి, మగనొరల్లను వెట్టుకున్నారు - వెన్నెన్

“ వచ్చిన సింజలం పొగాట్టుకొడాకి నానాపాట్లు వట్టం కంటే, మొదలె
సింజలకు చడమియ్యకుండా వ్రవర్తింపడం ముంపి కదా! సంఘ సుస్కర్త దరాక్షణ
భరాషలకు తీతుడుగా బండాలన్న మాట వాస్తవమే. పక్ష వ్రవలకొతనితో
అభిప్రాయం భేదంబడే బడవచ్చు గాని - తన నిర్మల వ్రవర్తనను గురించి
మాత్రం సుశురుం శేకమైనా బడగరాడదు ” అన్నారాయన.

పంతులుగారు పితృపూర్ణులను అర్హుగతి ముంపి ఉద్ధరింపడాకి వ్రవరంతింపి
నప్పుడు కాండరాంతున్ని వ్రవతిరేకింపారు. అలా వ్రవతిరేకింపిన వారిని గురించి
పంతులుగారు చెప్పిన పద్యాలం ఎంత లక్కనీంతుంగా ఉంటాయి. ఊహారూపం
ఒక పద్యం:-

మగడు పోయిన భామ మరలజు వెండ్లాడువో
సాత్తు దక్కడంబు నోలునాకడు
పతిపోయిన యువతి పరిణీతంయైనవో
ఎనికత్తై శేషంబు వనరు నాకడు -
భవుబాయు కాంత యుద్ధాహంబు నాడువో
చారత్వ మెల్లంబు సుగునాతడు
భర్తుహీనాంగన భర్త గైకొన్నవో
త్రత్రము లడగునుడు గాతకు నాకడు -
మృత పతి సోక్కిగా శిశుమేధంబరాగ
మూలక్షణ పోనుడు మూల్యనాకడు -
వీరు పూర్వనాగరికులొవెద్ద విపుడు
దుష్కులొవార రక్షణోద్ధ్వగులకట!

పమంబి పసికొకా అమోఘాలు ఎక్కువగా అందాలను. గావ్విభాళి
 వీర అవహారులు ఎక్కువగా పడతారు. వీరేకలిగుంపలనుగాను గావ్విభాళి.
 అందున గలవెట్టికా కార్యక్రమం ముగిసి. అందుకే అందున మేర అవహారులు అందున
 నేనే పసికొకా అమోఘాలు ఎక్కువగా అందాలను. వీరేకలిగుంపలనుగాను గావ్విభాళి
 ముగిసి కాదు. "శీలకై విప్పుని హాస్యమానులనుచున్ స్వరున్నరహావాళై
 పొరన్దాన్ద్రులొచ్చుచివరు సుమీ ప్పగ్గానిల్లై గావునన్" మిన్ను సిరిగి మీద
 పసికొకా నడిచి. శీలమే దురులుగాను. కాదు ముంబికి నమిన్ పసికొకా కాననాగింబ
 లొకి ఎవరేమన్నా కెక్కమేరుకలదా ముంబికు ఎ-గివలదే వస్తా. అందుచేత
 అవహారుకు నాంబుకులుగా అదగినవారు. పంతులుగాను ఒక మనోహర
 వరానికి మనోనాంబుకుడు. వాస్తవానికి అందున పసికొకా అ గావ్విభాళి.

ముగిపు =====

చీకటి వాడల్లా అల్లాడే నారికి వెన్నెల తెన్నులు మామిదే వారు వాళా
 తక్కువ ముగి అందారు. అందుచే వారు కరదీపికల మడివారు. వారుంటే
 వెలుగు ఎండరిక్ వేరురాత. కందుకూరి వీరేకలిగుంపలనుగాను తమ
 పీఠాన్ని హావకారంకాను అంకితం చేశారు. పితలతువుల పామరల పీఠాలలో
 వాసుత వ్హా ర్థ వికసిండునికి - పంతులుగాను నేనీ కృషి అందం, అపుర్రం.
 నవలయుగానికి నాంబి పలికిన వైతాళికులు పంతులుగాను, పితలతువుల నర్పివాహం.
 నిర్మాత, తత్కార్యక్రమ స్థాపక. అందుచేత వాసుత వాసుత పంతులుగాని
 సంస్కరణ కార్యక్రమాలలో ప్పగ్గానమొంది పితలతువుల నర్పివాహం. నీతిగా న్నింబుతీగా
 తనునీ కాననాగింబుకున్నారాయన. అందున వెట్టికా లాగా నీమ ఎప్పుడూ అరకుండా
 అంధ్రం లో వెలుగుతూనే వుంటుంది. అవెలుగు అన్నంతకాలు కందుకూరి
 వీరేకలిగుంబుకు నిలిపిఉంటారు.

అజ్ఞానపు చీకటిలో - అలమటిండు స్త్రీజాతికి
 కాంతినిచ్చు దీప్వగా - మ్హాను వెలుగుగా
 నిలవలెనై సింగిలో కలకాలు తారంబై.

అ యు డా అ ఘో యు

వీరేశలింగం - స్త్రీవిద్య

మారుతూన్న సమాజం లో వస్తున్న మార్పులు

వీరేశలింగం పంతులుగారు ఒసించిన యిరవై సంవత్సరాలకు దేశమంతటా తీవ్రమయిన మార్పులు వచ్చాయి. అధికంగా, రాజకీయంగా, సాంఘికంగా మతవిషయంగా - అనేక రంగాలలో వచ్చాయి. ఆ మార్పులు, స్త్రీలకానికి భయంకరమయిందీ, భారతాతికే అవమానకరమయిందీ ' సతీ సహగమనం ' . ఆదిరాజారాన్ని మాస్పిచారు రాజారామమోహనరాం. సమాజంలోని అసమానతలను రూపుమాపడానికి ఎన్నోవిధాల ప్రయత్నించారు. అనేక మూఢవిశ్వాసాలను తొలగించడానికి కృషిచేశారు. అంగ్లవిద్య సభాస్పందించుని దేశీయాలను ప్రోత్సహించారు. ప్రజలకు రాజ్యాంగ పరిజ్ఞానం కలిగడానికి దోహదం చేశారు. ఈ ప్రయత్నవనోద్యమం మూలంగా ఎన్నో మార్పులు వచ్చాయి. వాటిలో ఎండకన్నెరుగని యింతులు - బాలికలు - పాఠశాలల్లోకి వెళ్లి చదువు నెర్చుకోవడం అతిముఖ్యమయిన మార్పు. ఆడపిల్లలు కోసం వేరే బడులు నేర్పాటు చేయడం వల్ల స్త్రీవిద్యకు ఎంతైనా ఊహాప్రయత్నాలు కలిగాయి.

అంధ్రదేశంలో స్త్రీవిద్య

కాత్త వెలుగులందుకోవడంలో తెలుగులు తెలుగువారెప్పుడూ ముందడుగు వేస్తూనే ఉన్నారు. బాలికల విషయంలో కూడ అంత అనవచ్చు! అంధ్రదేశం ఈ కాన్వడిశను విశాఖపట్టణంలో స్థానికులయిన క్రీమంతుల పూనికతో 1869 నాటికే బాకికా పాఠశాల స్థాపించబడింది. "ఐదువంటి పాఠశాలలు మన దేశంలో అపూర్వమనాలి. ప్రాచీనకాల మాట అలాఉందితే ఆధునిక యుగంలో, మన దేశంలో ఆడపిల్లల బడులు చాలా అరుదు. ఐతకు ముందు కాకితా మాత్రం ఉండేవి." అని లింగం లక్ష్మీదేవగారు బాలికా పాఠశాలారంభోపన్యాసంలో అన్నారు. 1

అయితే మహారాష్ట్రాని కోమలేశ్వరపురం లో 1852 కి ముందే ఒక బాలికా పాతకాల స్థాపించబడింది. దానిని క్రీనివాస పిత్తే అనే ఉపాధ్యక్షుడు నిర్వహించాడు. విద్యార్థివృద్ధికా సం 75 వేలరూపాయలు విరాళమిచ్చిన వదాన్యుడు. అహోరూప మరాలంగానే పవ్వయప్ప కళాకాల కనుబండంగా ఈ పాతకాల రూపుకట్టింది.

“ముడితల్ నేర్వగరాని విద్యగలదే ముచ్చార నేర్పించినన్” అనేకవివాక్కుల అనాడు తెలుగునాటను విస్తరించింది. విశాఖావాళి కలకాండలు బాలికలకు విద్యనేర్పించడం న్యాయమనీ, శ్రేయమనీ గ్రహించారు. దాని కోసం కృషి కూడా ఆరంభించారు. 1873 లో ఒక బాలికా పాతకాల కాకినాడలో స్థాపించబడింది. అడపిల్లలను పదిపంచాలనే అభిప్రాయం నాగరాలకు, షాద్ నగరానికి ముందుగా కలగడం వల్లనేమో - పట్టణాలలో బాలికా పాతకాలలు తలెత్తడం మొదలు వెళ్ళాయి.

పంతులుగారు షాద్ నగరముగా కోరంగిలోని అంగ్ల వర్ణాశ్రమం పాతకాలలో ప్రవేశించేనాటికి దేశవర్ణాశ్రమంలో ఎన్నో పరిణామాలు వచ్చాయి. కాత్తమిత, పాతరాత. ప్రజలకు పూర్వాహారాల మీద విశేషగుర్తులు మొదలయ్యాయి. నూతనాహారాల మీద పరిణామం వచ్చింది. భావవిప్లవం వెలగడం దానికది నాందిమనీ చెప్పవచ్చు. కాన్ని కట్టుబాట్లను తెలుసుకొని కాండరు స్వేచ్ఛగా విహరించడం ప్రారంభించారు. దీనికి కారణం పాశ్చాత్యనాగరిక ప్రభావం కావచ్చు.

ముక్తాపు విప్లవం బద్ధ పాతకాలాన నీటిబాట్లు మాత్రమే ముత్యమవుతుంది. అలాగే పవలగులునా కాండరిని మాత్రమే కదిలిస్తుంది. వెను సిద్ధురవదలిస్తుంది. అలా కదిలినవారే నైతాళిమయి నిద్రాణమయిన లోకాన్ని మేలుకాబులుతారు. పంతులుగారి మీద ఈ నవీన నాగరికత ప్రభావం ఎక్కువగానే పడింది. తాను తెలుసుకొన్న విషయాలను పదిమందికి వెల్లడించాలనుకున్నారాయన. 1874 అక్టోబరు “వివేకవర్ధని” పత్రికలో మూలవిశ్వాసం గురించి రాయడం ఆరంభించారు.

అప్పటికే విభిన్నభావాలను ప్రచారం చేసే రెండు పత్రికలు ఆంధ్రావనిశా
ప్రచురించుబడుతుండేవి. స్త్రీవిద్యామండనం చేసేది ' పురుషార్థప్రచారిణి ' ,
స్త్రీవిద్యామండనం చేసేది; ' ఆంధ్రభాషాసంక్షేపిణి ' ఈ రెండు పత్రికల్లాను
వాడ ప్రచురించుచు వారుగా సాగుతుండేవి. పంతులుగారు ' ఆంధ్రభాషాసంక్షేపిణి ' లో
వచ్చేవాడాలను ' పురుషార్థప్రచారిణి ' లో ఉడిస్తుండేవారు.

సంప్రదాయకవిత్వం నుండి సంస్కరణకావ్యం రచనా వాస్తవం

సుఖసాధనకావ్యం కార్యనిర్వహణం పంతులుగారి ప్రత్యేకత. నాల్గవ
తరగతి నుండి తెలుగురచనలో నిష్ఠాతులుగా గుర్తింబుడ్డారు. ఇందరిచే
గుర్తింబుడిటట్లు "కండము చేసినవాడు కవి" అనెనానుడికి గురిగా మార్కండేయ,
గోపాలకేశకాలను కండ వద్యాలలో రచించారు. తరువాత ప్రథమ ప్రయత్నం
లోనే, ' ర ' కారప్రాసతో "శ్రీరాజమహేంద్రవర పురీగోపాల" మకుటజంతో
మరాక కేశకాన్ని రచించారు. ఎవ్వరూ చేయని పనిచేయాలని, పూర్వులుచేరి
కష్టతర ప్రయోగాలనీ సమ్మిళితం చేసి, కుడ్డాంధ్ర నిర్దేశ్య నిర్వచన నైషధమనే
గ్రంథాన్ని రచించారు.¹ ఇలా ఒక్కొక్క ప్రయోగం చేస్తూ రచించినమనోరంజనం,
కుడ్డాంధ్రాత్మక రామాయణము సంగ్రహ వాక్యరణము, నీతిదీపిక మది
సంప్రదాయ సాహిత్య రచన చేశారు. కాని యీ సమయంలో అందునలో
చిన్నమార్పు. తెలుగులో స్త్రీల వచన గ్రంథంలేని లోటు కనిపెట్టి చిన్నయస్వరూపి
అసంపూర్ణ పంచతంత్రానువాదాన్ని "విగ్రహం", 'సంధి' రచించి పూర్తిచేశారు.
మరలా దృక్పథంతో మార్పు. 'విగ్రహం' పడితులకే గాని, సామాన్యలకేర్థం
కాదన్న అవగాహన అందునలో కలిగింది. అదే సంస్కరణ సాహిత్యానికి దీక్షావాచన
మయింది.

రాచేటర చరిత్ర కు శ్రీకారం ముట్టుబడింది. హిందూగృహాచారాని
మతాభిప్రాయాలూ, షాసనా వ్యవస్థలూ, మూఢవిశ్వాసాలూ, స్త్రీల అవస్థలూ,
అన్నీ విపులంగా ప్రభావరూపాన చుట్టూముట్టాయి. అలాగే హిందూ పత్రిక
రాచేటరచరిత్రలోని పంతులుగారి రచనారీతిని యిలా అభివర్ణించింది.

“క్షేత్రమును, కఠినమును గాక, సంస్కారహీనమును గామస్వమును
గాక, యిరాంతుని శైలి మనోహరముగాను, శాతీయముగానూ ఉన్నది....
తెలుగు వాస్తవముమనెడి వంధ్యమైన యెడారి యుండాక ఫలవంతమైన
ప్రజాకమును నిర్మింతురనియు మేము మనఃపూర్తిగా గోరుదున్నాము...”¹

విగ్రహము, సుధి - రచనానంతరు, పంతులుగారిలో మరొక ప్రశ్న
ఉద్భవించింది. ముందుతరాల వారికి సుఖంగా తమ భావాలను తెల్పడమే
భాషాప్రయోగమనమగుచున్నారు. కలిగిన యీ అభిప్రాయాన్ని పత్రికా
ముద్రాన వెల్లడించారు. వ్యతిరేకత కలుగింది పండితులలో. అయినా లెక్కచేయక
వెంటపినారి హాస్య సృజన పత్రికలో సంభాషణారూపాన బ్యాహ్య వివాహాన్ని
వ్యాసి ప్రకటించారు.² దీనితో పంతులుగారి సాహిత్యం, సమాజసంస్కరణ
కంకితమైపోయిందని ఘంటావధంగా చెప్పవచ్చు. ఆసంస్కరణకూడా బాధ్యత
స్త్రీబాతి కాటకే కేంద్రీకరింపబడింది. సాహిత్యం తన ప్రయోగాలనాన్ని నెరవేర్చుకుంది.

“నాయుంధ విప్లవాలతో
సాధించ లేని
సంఘ సంస్కరణ
సాహితీ సారభాలతో
సాధించిన కీర్తిశృంగం
కందుకూరి వీరేశలింగం...”³

1. వి.ఎస్.సి.2 పు. 167

2. వి.ఎస్.సి.2 పు. 175

3. 'జై.బాప్రెడ్డి' పంతులుదెప్పిన పాతాలు

స్త్రీ విద్యను ప్రోత్సహించడం

అదే సమయంలో - ' ముష్టిండు విద్వంసు వెద్దకార్యమనుట ప్రసిద్ధి ' అని స్త్రీ విద్యనుండన వాఙాన్ని పద్మరూపంలో వెలియించారు పంతులుగారు. 1875లో పద్మావత్తకమయిన వాసాలను - స్త్రీ విద్యను గురించి - పురుషార్థ ప్రచారినిలో ప్రచురించారు.

స్త్రీలను ఉత్తమ సంస్కారవతులుగా చేయడం కాను ' సతీహతబోధిని ' రాంతుడం లభించారు. ఇది కాస్త వెద్దవారికాను తలవెట్టింది. చిన్నతరగతి బాలికలకాను ' స్త్రీ సీతీదీపిక ' అనే పతకాన్ని 1889 సంవత్సరానికి ప్రారంభమేరాశారు.

' చక్క చనమునకును దాడు వడుపు కూడ
గలిగియుండిన, నుడమే యురునకును
దావి గలిగిన వడుపు న దనరుమందు
పూవుబాండ్లు విద్యాగుంధమునను గరము! '

ఇలాంటి సులభకైశీలో అవధానలు నడిచాయి, చిన్నపిల్లలు కూడ వడుపు కావడానికి ఇంపుగా సాంపుగా వుండడం వల్ల, ' స్త్రీ సీతీదీపిక ' ను బాలికలకు వాత్సర్యంగా విద్యాశాఖవారు నిర్ణయించారు.

' సతీహతబోధిని ', ' పత్నీహతసూచని ', ' స్త్రీ సీతీదీపిక ' అనేవేర్లలో పరంపరగా వారు ప్రచురించిన వివిధ విషయాలు స్త్రీలకు కరదీపికలే. "వడువెటుగని స్త్రీలు తమ బిడ్డలకు శత్రువులు" అనేవాసంలో "తల్లి వడువెటుగని మూఢురాలయిన పక్షమున వడుపు నిమిత్తము తండ్రికూకలు వేసిసప్పుడును, శిశుచినుప్పుడును, తల్లి కల్పించుకాని యుద్ధము వచ్చి కామాళ్ల వడుపుకూడా వెడగాట్టి వాండ్రను ఎందునకుంబనికిరాని వారినిగా జేయును. తల్లి విద్యావతియైయెన్నేనీ బిడ్డల వడుపును తాను స్వయంమంగా తమగాని యింటి వద్ద పాఠములు చెప్పి చదివించి వారిని విజ్ఞానముతో విద్యాబుద్ధుల యుండు ప్రవీణులనుగా డిద్దును" అని ఉదాహరణప్రార్థకంగా వివరిస్తారు.

వంతులుగారనే విధాలుగా స్త్రీవిద్యను ప్రోత్సహించారు. 'సత్యవాదీని' అనేపత్రికలో ప్రచురించిన హాస్యసంభాషణలు స్త్రీవిద్యను గురించినవి. పత్రికలో ప్రచురించిన 'స్త్రీవిద్య' అనే ప్రహసనంతో సరస్వతీ పాత్ర తండ్రిగారి పాత్ర ద్వారా బహుచెప్పించారు. - "పురుషులు తామెము స్వతంత్రులమని, తెలియక మాటలతో విర్రవీగడమే కాని, సహానికి పురుషుడెప్పుడూ, క్రియలతో స్త్రీలకు దాసప్రాయుడే! స్త్రీ చదువుకున్నదై ముడిదయిన పక్షంలో, చెడ్డవాడయినా పురుషుడు సహవాస పుణ్యంచేత తానుగూడా బాగుపడతాడు. స్త్రీమూఢురాలయి చెడ్డదయిన పక్షమైన మంచివాడయినా పురుషుడు సహవాసచేత చెడిపోతాడు. పురుషులను మనసు వచ్చినట్లు అడించే శక్తి స్త్రీలచేతిలో ఉంది. పురుషులెప్పుడూ స్త్రీలు చేసినట్లువుతారు. విద్యావంతులయినను, విద్యావిహీనలయిన స్త్రీలతో సహవాసంచేసేవారు తత్తులుస్వలయి, మూఢాచార పరాయణులువుతారు. పక్షాన్ని విద్యాగంధంమలెసివారైనను, విద్యావతులయిన స్త్రీలతో సహవాసం చేసేవారు తత్తులుస్వలయి, మూఢాచార పరాయణులువుతారు. పక్షాన్ని ఎప్పుడు బాగుపడినా, స్త్రీల మరాలముననే బాగుపడవలెను. దేశమునందలి స్త్రీలస్థితిని బట్టియు దేశముయొక్క స్థితి బాధపడుతుంది. కాబట్టి మమెల్లప్పుడు విద్యామహిమచేత స్త్రీలనున్నత స్థితికి తెచ్చి తనూలయున మనమున్నతస్థితికి పాటుపడవలెను. స్త్రీకి విద్య వెప్పి బాగుపరిచి, పురుషుడు తానుకూడా ఉర్ధ్వగతికైనను పోవలెను. లేదా స్త్రీకి విద్యమానిపి మూఢురాలిని చేసి దానితో తానుగూడా అధోగతియైనా పోవలెను. అంతేకాని స్త్రీనిమూఢత్వ సముద్రములో ముంచి తాను వైకితేలి సుఖించెడు మధ్యమార్గమెప్పుడును నుండదు." 1

విద్యావతి అయిన స్త్రీ యెలా ప్రవర్తిస్తుంది?

చదువుకున్న స్త్రీ యిడుకూ పనికిరాకుండా పోతుందని భాషించే ముసలి భర్తతో, అమె చదువు వల్ల కలిగే ప్రయోజనాలను వివరించి, చదువును కానసాగించ నీయుమని ఉద్బోధిస్తాడు సరస్వతీ తండ్రి. చదువుకుంటే స్త్రీ స్వభావమే పూర్తిగా

మూరిపోతుండని అరుస అన్నపుడు, విద్యవ్యక్తులై మంచి మారుపును
తెస్తుండనీ, చదువులేని మూఢురాళ్లై వెతికిగా కనుడని నమ్రతా, పరావకార
బుద్ధి, గర్వరాహిత్యం మొదలయిన సుగుణాలు విద్యావతి అయిన తన భార్యల
ఉన్నారని చెబుతాడు. అమె తనమాటకెన్నడూ వ్యతిరేకంగా నడవడనీ,
గృహార్థతాస్యనీ చక్కగా నిర్వర్తిస్తుండనీ, చానదానీ అనానికి తీతబత్తెలిద్దీ,
వెబ్బలు తానే తెచ్చుకాని తనకాభారం లెకుండా చేస్తుండనీ, జిహ్వాకింపుగా
పాఠం చేసి వేళకు భోజనం అమరుస్తుండనీ, అందువల్ల తమ యిల్లు భూతల
స్వర్గంలాగ స్వసుఖ్యుడంగా ఉంటుండనీ చెప్పి విద్యస్త్రీకి కెంత అవస్థకమో
విశదీకరిస్తాడు.

స్త్రీలకు స్వాతంత్య్రం వసికిరాడనీ, అననమాది మరణ పర్యంతం
పురుషుల రక్షణలోనే ఉండాలనీ మను ధర్మశాస్త్రం చెబుతుంది.

“పితార్క్షతి కౌమారే భర్తా రక్షతి యౌవనే

ర్క్షంతి స్థావరే పుత్రాః సస్త్రీ స్వాతంత్య్రమర్హతి”

అన్నదే ఆమెను వదనం. అయినా తండ్రి, భర్తా, పుత్రులూ స్త్రీని రక్షించే
వారికాని శాసించేవారు మాత్రం కావన్న విషయం కనుడుతోంది గదా!
సిహానికి పురుషులను శాసించి నడివెవారు మాత్రం స్త్రీలే. అందువల్ల -

‘ మాతా శాసతి కౌమారే భారాస్ శాసతి యౌవనే

స్వషా శాసతి వార్ధక్యే పుంసో నాస్తి స్వతంత్రతా ’

అనే శ్లోకం ఉన్నట్లయితే వాస్తవానికి దగ్గర్లో ఉండేదేమోననిపిస్తుంది! అని
చెబుతుండగానే ఆ ముసలి భర్త చెబులు మూసుకాని “హరిహరీ” అంటూ
వెడతాడు.

ఇలాంటి రచనలవల్లా, వ్యసంగాల వల్లా తన మనసులో స్త్రీ విద్యావశ్యకతను
గురించి ఉన్న అభిప్రాయాలను వ్యజలకు సచ్చేరీతిలో మనసున హత్తుకానే
తీరులో వ్యక్తపరచి నిరంతరం వాటిని వ్యచారం చేయడం వల్ల ఆభావాలకు అనుకూలంగా

ప్రవాళిపాఠ్యంరూపం మార్చాననే పంతులుగారి అభిప్రాయం. ఇంకా
అనాడు గ్రాంథిక భాష సామాన్యంగా వడుపుకున్నవారికి కూడా సులభగ్రాహ్యం
కాదు. అందువల్ల సులభంగా, సామాన్యవిద్య గలిగిన స్త్రీలకూడా అర్థమయ్యే
రీతిలో పత్రికల ద్వారా, ' సత్యవాదినీ ', ' వివేకవర్ధని ', ' హాస్యసంజీవని ',
' పురుషార్థప్రదాంబునీ ', మొదలయిన వాటిల్లో తన రచనలను ప్రచురించి
అభ్యుదయ భావాల నతివేగంగా వ్యాపివచేశారు పంతులుగారు. ఆప్రవాసనాల్గు
బహువేగంతో ప్రచురప్రచారంతోకి వచ్చేవి. పంతులుగారి అరుగమీద మాసినా,
వాదినీ వడుపు కుని అనుపించే ప్రాము కనబడేవారు.

పంతులుగారు అంధీకరించిన రత్నావళి నాటకం వీరికాక ఇలావాశారు -
' ఇండు చెప్పబడిన సంగతుల్లో స్వభావ విరుద్ధమయిన దేని లక్షణం. దీనివల్ల
పూర్వకాలంతో పొందరా సుందరులయిత న్వాతంత్య్రం అందెదో, వారెంత
నాగరికురాలుండ్రుగా, విహ్వలతులుగా అండి; భర్తలతో కూడ సభలకు సహితం
వెళ్లే ఆచారాన్ని కలిగి వుండే వారో స్పష్టపడుతోంది.' అని. ఈవాక్యాల
పంతులుగారు సంస్కరణాసక్తి, స్త్రీ విద్యాభివృద్ధిని వెల్లడిస్తున్నాయి.

హరిశ్చంద్ర నాటకం =====

1884 లో పంతులుగారు ' హరిశ్చంద్ర ' నాటకం రాశారు.
కథను యథాతథంగా నిర్మించక, స్త్రీల కుమరెరాగించి వడ్డతీలో రచించారు.
స్త్రీజన్మాధారణ పంతులుగారి జ్ఞానంగదా! చంద్రమతి కథ నాథారంగా చేసికాని,
స్త్రీవిద్యను ప్రోత్సహించడం కాదు ఆ రచన సంకల్పించారు. ఈ నాటకంతో
చంద్రమతి విద్యావతి. అమె తండ్రి ఉన్నత మహారాజునకు స్త్రీవిద్య అంటే
ఎంతో ఆసక్తి. కుమార్తెకు యుక్తవయసు రాగానే విద్యాసమయం పండితుని
డగ్గర విద్యలు నేర్పించాడు! ఇది పంతులుగారి కల్పన. చంద్రమతి తల్లి సునంద
కూడ విద్యావతి. విద్యవల్ల ప్రయోజనాలనాలామె గ్రహించి, కుమార్తెకు విద్యమీద
అభిరుచి కలిగించింది. చంద్రమతి విద్యనమితశ్రద్ధాసక్తులతో అభ్యసించి, నాపాత్య

విద్వాంసురాలుంటి. ఈ విషయం పంతులుగారు రచించిన నాటకం తృతీయరాంకాంతా స్పష్టమవుతుంది. హరిశ్చంద్రులు ఘోరారణ్యంతో దావాగ్ని మధ్య చుట్టుకోబడినప్పుడు, చండ్రమతి, “చాళు తల్లిదండ్రులు చెప్పిచిన విద్య సార్థకమవునట్లు, ఆశుకవితాన పండకమొకటి చెప్పి యిప్పు ివాదమని మెప్పించేదే ” అని అప్పటికప్పుడాక చండ్రం చెప్పి, అగ్నిని మెప్పించి, ఆ హమాహమ్మనది తప్పించుకొన్నట్లు కల్పించబడింది. ఈ కల్పన పంతులుగారిదే. దీనివల్ల హరిశ్చంద్రుని కెన్నికష్టాలు వచ్చినా పివరకు వాటి న్నగమింపి గట్టికాడంటే విద్యావతి అయిన సతీయెం కారణమని పంతులుగారు దీనిద్వారా నిరూపించారు. ఇలాంటి స్త్రీ విద్యాప్యతాహాకరమయిన విషయాలనూ, వాదాలనూ ఎన్నిటివో పంతులుగారు తమ రచనల ముఖంగా వెల్లడించి వ్యక్తించారు.

సత్యరాకా పూర్వదేయరాత్రులు

ఈ గ్రంథాన్ని గురించి పంతులుగారు, 1891 లో తమ స్వీయచరిత్రలో ఇలా రాశారు - “1891 వ సంవత్సరమున స్త్రీల విషయమున మనవారు చేసిన అన్వయములు తేలవడనట్లుగా వ్యాఖ్యింపిని సత్యరాకా పూర్వదేశ యరాత్రుల యొక్క ప్రథమ భాగమును రచించి ప్రకటించితిని.”

అడమలయరాళంతో ‘ సర్వహక్కులు ’ స్త్రీలకే సుక్రమింపాయుట. పురుషులకే యరాకమాన్యం ఉండడం. అదేయ మంత్రతంత్రాలకు ప్రసిద్ధి చెందిండటం. ఈ విషయాలు లోకంతో వ్యాపించి ఉన్న జనమంతా నాథారంగా చేసికాని పంతులుగారు హాస్యరస ప్రధాన మయిన కల్పనలు కల్పించి, వ్యాఖ్యింతో ప్రహసన రచన చేశారు. అందులో తెలుగు దేశంతో పేళ్లు పొరివున్న అనాటి సాంఘిక దురాచారాలను తీవ్రంగా ఆక్షేపించారు. అనాటి నవరాజుల హక్కులనీ పురుషులవే. విద్యావివేకాలకు దూరమయిన స్త్రీలు పురుషుల దురహంకారానికీ, దురన్యాసయాలకు, కౌరవాలకు, మర్యాదాలకు గురికాబడి, నిస్సహాయులయి దుస్థితిలో వుండేవారు.

మన సమాఖ్యలోని స్త్రీపురుషుల స్థానాలను తార్కారుణ్యము
పురుషులకు స్త్రీల స్థానాన్ని నిరూపిస్తూ ఈ పిన్న పుస్తకం లో వంతులుగారు
వ్యంగ్యంగా స్త్రీల అభాగిని వర్ణించారు. పురుషుడెకాకిగా, సిరాక్రమించుడయి,
జీవితం లో వంతులబడి నప్పుడు వడె మానసిక వేదన ఎలాంటిదో కళ్ళకు కట్టించారు.
వంతులుగారి ముష్టి వీకటాట్టవోసం దేవుని సాక్షాత్కరించే అనాటి సాంఘిక
దురాచారాలను వంతులుగారు గాఢంగా చిత్రించారు.

ఆరేదనలో మలయూళదేశం లోని పురుషులు వదుపుకోరాదు. అవత్సేకులు -
అంటే భార్యమరణించినవారి ముక్కులు కోసేయరాని. భాగపురుషులు -
మన భాగస్త్రీలవండివారు - మాత్రమే సంగతసాహిత్యాల సభ్యులవాలి.
అవత్సేకుల నాసికాకృంతన కర్మకాండను వీతాధికారిణులు దగ్గరుండి జరిపించాలి.
కనకవారు దీక్షమంతా పర్యటిస్తూంటారు. తమ అజ్ఞులను పూర్వాచారాలను
ఉల్లంఘించినవారికి వీతాధికారిణులు శిక్షలుపాటు వంపుతుంటారు. ఎటువంటి
పాపాలు చేసినా పరిహారంగా దండగలు విధిస్తారు. కానీ, అలా క్షేపించిన
వారావ్యానిస్తే ఈ వీతాధికారిణులు వెళ్లి, వారి యిళ్లల్లో భిక్షుబగేతరిస్తారు.
పిండివంటలతో పద్యసోపితంగా భిక్షులు స్వీకరించి వారిని బాతి బహిష్కరణ నుంచి
తప్పిస్తారు. పాపకూళం నుంచి రక్షిస్తారు.

ప్రభావకథాపాత్రగా రూపొందించుకొన్న పత్వరాజావారువులు వారు
అడమలయూకులలో ప్రవేశించినప్పుడు అక్కడ రక్షకభటులు :స్త్రీల: ఆతనిని
వట్టుకుని బంధిస్తారు. తరువాత 'షాండిఫంగీ' అనే రాజకుమారిదాస్యి
అనుగ్రహాన్ని సంపాదించి అమె యింటనే నివసించాడు. అమె ఆదేశాలలోని
సంస్కర్తల సంఘానికి వెండినది. అమె భాగ్యిందే అనే విద్యాంశురాశితో
దేశాచారానికి విరుద్ధంగా పత్వరాజావారువులకు వదుపు పెప్పిరింది.
పురుషులకు విద్యకూడదనే దేశాచారం పాటించుకుంటూ దేశం లో.
అందువల్ల పురుషులు స్వేచ్ఛానివారులు పాడయిపోతారని వారి విశ్వాసం.
దానిని పరదేశీయులు జయించి దేశయాచారాలను సంస్కరించే ప్రయత్నిస్తున్నారు.
వారు అడమలయూకులలో పురుషులతోపాటు పాతకాలను స్థాపించి వారిలో

విద్యను వ్యాపింపజేయుడానికి వ్యంగతత్త్విస్తున్నారట. అయినా మానసికయలులను కుటుంబాలవారి బాలురెవ్వరూ వాటికి పాఠులైనారట. ఈ గ్రంథంలాని నవరత్నాలను గాంచినవారికి పంతులుగారి వ్యంగ్యరచనా సామర్థ్యం అవగతమవుతుంది. దానిలో పద్యాలు చమత్కారాలగా మండడమే గాక హిందూ సమాఖ్య పురుషులు, స్త్రీలసలూంటి దుస్థితిలో పద్యాలైన విషయరాన్ని గ్రహించి సిగ్గుపడతారు. ౭ పద్యాలలో కాన్నిటిని చూడండి.

పురుషున కిమ్మహి పత్నియై
పరమంబగు వైవతంబు పత్నివేవన్
నిరతము పేనేడి పురుషుడె
పరమన విహమన సుఖము బడయంబుమీ.

కుష్టురాగిణియైనను గుడ్డిదైన
భూరిపికలొంగియైనను ముసలిదైన
బత్ని యెంగిలి భజింబుంప వలయు సతము
పుణ్యశాకంబు గొచ్చిండు పురుషవరుడు.

పురుషుండు గార్థభమ్మును
స్థిరమగు దండనము లేక వెడిపోడు రిలన్
గరుణ జలువక నెలకాక
సరియైనన్ గాట్టవలయు బత్ని పురుషునిన్.

ఈ సూక్తులు పంతులుగారి వ్యంగ్యరచనా వైభవానికి నిదర్శనాలు. ముఖ్యముగా దేశంలా భార్య మరణిస్తే ఆమె కవంతో పాటు సతీవుడయిన భర్తనుకూడ పూడ్చివెట్టవారట. ఇది మన ' సతీ ' లాంటిదన్నమాట. ఈ విధంగా వ్యంగ్యంగా, హాస్యంతో మనదేశంలాని స్త్రీల దురవస్థలను చిత్రిస్తుండొగ్రంథం.

సత్యవతీ చరితము

ఇది మరాఠీ మంచి రచన. ' విద్యా విహీనః పశుః ' అనే సూక్తి స్త్రీలకూ, పురుషులకూ సమానంగా వర్తిస్తుండని పంతులుగారు నిర్వృంధ్యంగా ప్రకటించారు. స్త్రీలకు విద్యలేకపోవడం కుటుంబంలా

సర్వానర్థకాలకు మరాలకండమః! నిష్కర్షించారాయన. అపిభక్త
 కుటుంబంబంబాసి చదువుకోసి అడవారు అగ్రహాన్ని సరకరామగా జెస్తారు.
 దీనికి నిరర్థకంగా తన వివాహం జరిగిన తరువాత తనవెడతండ్రిగారి భార్యకు,
 తన తల్లికి మధ్య చెబుగిన అనవసరపు తగవులను వర్ణిస్తారు, పంతులుగారు.
 “ఈ కలహాప్యంతుత్పమునకు పృథ్వానకారణము స్వప్యంయోరా... పరత్వముచేత
 మారాజాచన మట్టుబడినవారు తమ తరుణిమణులను విద్యాగంధవిహారాండ్రుగా
 కేరముల వలన వారినాశ్రయించియున్న మంధ్యభూతావశ దోషమే కాని
 సహజ మబ్బయిన స్త్రీస్వభావము కాదు.” | వారి మూర్ఖత్వంవల్ల
 సంసారంబా శాంతి నెఱ్ఱానందువు. అత్తలు కోడళ్ల మీద ఎక్కడలేని వెత్తనాలు
 చెబుతుంటారు. కోడుబ్రికాలు వెతుకరాంటారు. అడవడుమల
 అధికారాలు సరసరి. “అడవడుమ అర్థమొగుడు” అనే నానుడి పూరకేరాశేడు.
 అడవడుమల సాక్షింపులకు అంతరామతరా ఉండదు. స్వర్ణంగా తీరవలసిన
 అత్తవారిల్లు సరకంగా తంజరవుతుంది. మగవారిక్కడా నెమ్మది ఉండదు.
 స్త్రీలను విద్యావివేక విహీనలుగా చేసి, అజ్ఞానాంధకారంబా ఉచితే, పురుషులు
 పురోభివృద్ధి సాధించలేరని పంతులుగారు చాటి చెప్పారు. స్త్రీవాది నీగదాక్కడం
 అత్తమ సంస్కారాన్ని పాండలేకపోవడమే. చదువులేక తెలివి తక్కువడియున స్త్రీ
 పంతులంద్రా ఉంటుందా అంటు అన్నటికి వైకిరాడు. పురుషులు తమ కోణమైనా
 స్త్రీలకు విద్యాబుద్ధులు చెప్పివాని, లేని వక్షంబా వారే అధోగతి పాలవుతారు.
 సంబోధనానికి స్త్రీలకవసరమయిన విజ్ఞాన విద్యావివేకాలను ‘ సత్యవతి చరితం ’ బా
 పంతులుగారు చక్కగా వివరించారు. ఈ పుస్తకం అనాటి పోతకులనెంతగా
 ఆకర్షించిందంటే - కాండరు తమ యుక్లల్లా పుట్టిన అడవిల్లలకు ‘ సత్యవతి ’ అనే
 వెరువెట్టుకానేవారట!

చదువు లేకపోవడం వల్ల కాన్ని అనావశ్యకభయకాలు విచ్చినమ్మకాలు
 అర్థం పడలేని ఆచారాలు తలెత్తుతాయి. తమ స్వీయచరిత్రబా పంతులుగారిబా
 చెప్పారు. “ఆ కాలముబా ఎల్లవారికి ధన్యుమూలందలి విశ్వాసములత్యక్తికముగ
 నుండెడివి. పరాగమయినను ముండలభూతవైద్యుని చగ్గరకో, లేక నాడెవాసి

యింకా పరుగెత్తువారు'' 1 అలా చేరుకుంటే కాంత వరకు తెలిపి తక్కువ తనమునే చెప్పాలి. దానివల్ల వారెన్నో కష్టమై పాలుకావలసివచ్చేది. అట్టానాన్ని స్త్రీల నుంచి తాలగించాలంటే వారిని విద్యావతులుగా చేసి తీరాలి. విద్యవల్ల వివేకం వస్తుంది. అట్టానాంధకార నిర్మూలనా కత్సంతావస్థకమయింది వివేక సూర్యోదయం. చదువులెనిదే బతుకేదెదు.

కథాకథనం ద్వారా విజ్ఞాన వాక్

పంతులుగారికి మనస్తత్వం బాగా తెలుసు. ఆశాన్తాన్ని తనజ్ఞానాఫనకు విసియోగించారు. ఎలాగంటే - ఎవరికైనా కళ్ళంటే సరదా గదా! స్త్రీలు చుట్టి ఆనందించడానికి, వారికి పుస్తకపఠనం మిడ చూపి కలగడానికి, కళ్ళను రాయుకు పూరంభించారు. స్త్రీలనుపంపెయోగించే కళ్ళెన్నో రాశారు. అవి అయిదు సంపుటాలుగా ప్రచురించుకున్నారు. పంతులుగారి కళ్ళల్లో చెప్పకపోగిడి, 'సత్యసంజీవని' ఆ కళ్ళ అగ్గమూలాలానికి అనుసరణ. అసత్యవాదం వల్ల కలిగే అసర్థాలాకళ్ళలో చక్కగా నిరూపించబడ్డాయి. సత్యసంజీవని - కథాసంపుటిలో 'మాణిక్యం కళ్ళ' తలమానికం వందిడి. కరుణరసభరితమయిన ఆకథ పఠితల మనసును కదల్చివేస్తుంది. అందుకే అది బాలబాలికలను అమితంగా ఆకర్షించింది.

విషయమేమిటో గ్రహించడానికి సుఖంగా ఉంటాయి పంతులుగారు రచించిన కథలు. ప్రచారం కోసం చేసిన రచనలలాగే ఉండాలి మరి! అవి వినోదంతో పాటు విజ్ఞానాన్ని కూడా కలిగిస్తాయి. చదవాలనే ఆసక్తిని రేకెత్తిస్తాయి. స్త్రీలనాకర్షిస్తాయి.

పంతులుగారు ప్రచురించే 'వివేకవర్ధని' ముఖ్యంగా స్త్రీ విద్యను ప్రోత్సహించడానికే స్థాపించబడిందని ఖతకు ముందే సూచితం. అనుస్కరణకు అనుకూలమూ, అవసరమూ అయిన స్వీయరూపిప్రాయాలను లోకాన ప్రకటించడం కోసమే ఆవశ్యక అవర్చమింది. అని పంతులుగారు స్వీయరచిత్రాల్లో చెప్పారు. 2 పంతులుగారికీ, కాక్కండ వెంకటరత్నం పంతులుగారికీ స్త్రీవిద్యా

1. కం.పీ. స్వీ.చ. పుట. 11

2. కం.పీ. స్వీ.చ. 1 పుట. 78

విషంయంతా వాన్ పవాహు జరిగిపుడు, పంతులుగారు తమ వాదాలను,
 “వివేచనార్థిని” లా సమర్థిస్తుండగా, వెంకటరత్నంగారు ‘ అంభభాషా సందేహసి ’
 లా వాదాని యడించెవారు. ‘ స్త్రీలకు విద్యకరాడడు అని వాసాలి “అంభభాషా
 సందేహి” లా ప్రబుడగానే అందులని యుక్తులని స్పష్టరించి, ‘ పురుషులకు
 విద్యకరాడడు’ అని వాసాలి వ్యాసి ‘ వాస్య సందేహసి ’ లా
 ప్రమరించెవారు. ‘ సతీహిత బాధిని ’ ముంపుత్యం మేల్ పంతులుగారి
 ఛాకాన్ని ప్రమరించెవారు -

“అర్హితా గృహేరున్ధాః పురుషైరాప్త కారిభిః
 అత్మాన మాత్మనాయరాస్తు ర్హేయన్తా సురక్షితః”

“అప్పులయిన పురుషుల చేత గృహాలను నిర్బంధించబడిన స్త్రీలు సురక్షితలకారు.
 వస్త్రీలు తమ యాత్మను తామే కాపాడుకుంటారా వారె సురక్షితలు” అని
 దానిభావం. - మనుస్మృతి - 9 అధ్యాయం-12 వ సంస్క.

స్త్రీలు విద్యావతులయి అత్మవిశ్వాసంతో జీవించాలి. 1905 మార్చి 25 కఠో
 తెక్ నుంచి పంతులుగారు ‘ సత్యవాదాని ’ అనవారపత్రికను ప్రారంభించారు.
 అందులో గ్రెన్ డార్లింగ్, జాన్ అఫ్ ఆర్ట్, లెడీ జాన్ గ్ర, మేరీ కార్నెయిల్
 మొదలయిన అత్తమ స్త్రీల చరితాలను ప్రకటించెవారు.

తరువాత నిర్వహించిన ‘ తెలుగు ఒనానా ’ అనవత్రికను కెవలం స్త్రీ
 విద్యాభివృద్ధికే వినియోగించారు. ఆ పత్రిక 1893 లో స్థాపించబడింది. 1894
 నుండి రాయసు వెంకట శివుడు గారు దానిని నిర్వహిస్తూ వచ్చారు. అయిన
 ప్రార్థకులగురువులు మల్లాది వెంకటరత్నంగారు అవత్రికను నెలకొల్పారనీ, వారు
 దానిని విరమించడానికి ఉద్దేశమింది, ‘ నీ వద్దాసి గైకాసి నాగిస్తావా? ’ అని
 రాయసు వెంకట శివుడు గారికి రాకారని శివుడు గారు ప్రోత్సహించారు. 1

1876 లో స్త్రీకళాకల్లాశీని బెంగుళూరులో ప్రమరించుడింది. అది
 మరాఠుభాగాల గ్రంథం. మొదటి భాగం స్త్రీకళాకల్లాశీని, రెండవ భాగం

స్త్రీ విద్యావిముక్తి అనే కీర్తి కథ వెలువడింది, దీనిలో 69 వ్యాసాలున్నాయి. అవి పంతులుగారి నెక్కువగా ప్రభావితం చెసినట్లు - అవి పొందవచ్చు. కర్త జియ్యరు సూరి, బెంగుళూరులోని పాతకాలాస్థానకుడు.

ప్రతి వ్యాసకర్తలలో ప్రముఖులుగా పేరొందగిన వ్యక్తులలో ఈయన ఒకరు. వీరేశలింగం పంతులుగారిని స్త్రీ విద్యావిముక్తులలో పాక్షికంగా ప్రభావించిన వ్యక్తి కీర్తి జియ్యరు సూరి. ఈ వ్యాసాల పరమార్థం స్త్రీ విద్యా విజ్ఞానాభివృద్ధిలై అవశ్యకతను నాకిచ్చెప్పడమే. వ్యాసాల వెల్లు - "స్త్రీలకు విద్య అవశ్యకం, చదువని వారికి చదివిన వారికి గల భేదం, విద్య స్త్రీలను చేరవడం, స్త్రీలు చదివేసరికి బిడ్డలకు పంపేయగల, స్త్రీలు చదివేసరికి పురుషులకు సహాయం, స్త్రీధనం, పితంతు నిర్భాగ్యం." ఇలా ఉంటాయి.

విద్యావిముక్తుల అయిన సహచరితో సంసారం బాటు గుడ్డాలు లాగవలసిన బండిని ఒకే గుడ్డం లాగే విధంగా భారాన్ని కలిగిస్తుండవచ్చు. ఈ అలోచనలే పంతులుగారిలో వేళ్లు తన్నుకాని నిలబాయి. జియ్యరు సూరి వ్యాసాల వల్ల వీరేశలింగం పంతులుగారెంతో ప్రభావితమయ్యారు. వ్యాసాల కీర్తిక నామాలను కూడ కాన్పించిని సమానార్థమిచ్చేవానిగా, మరొక కాన్పించిని వానినే గ్రహించారు. 'స్త్రీ విద్యావతికాకపోతే అవిద్యాశిఖామణిగా యితే పిల్లలను సక్రమంగా పెంచలేడు. గుడ్డివానికి గుడ్డివాడు తోవ చూపినట్లు జుజుబు కుంబివానికి కుంబివాడు ధరతనాట్యం నేర్పినట్లుంటుందనీ, 'మరాఠుని అస్తి మొండికి నాస్తి' అన్నట్లు మరాఠురాజైన భార్యవలన అస్తిహరించుకు పోతుండన్న జియ్యరు సూరి వ్యాసాల సారాంశం వీరేశలింగంపంతులుగారి అణువణువులలో జీర్ణించుకు పోయింది. ఉత్తమ స్త్రీల చరిత్రం ఈ భావాలను మరింత స్పష్టంచేస్తూ పంతులుగారిచే రచించబడిన గ్రంథం.

పోతం చానకమ్మ అనే విదూషిమణి 1874లో ఫిబ్రవరి 24న విడేకురరాజ్యంను గురించి వ్రాసింది. 'అంధ్రభాషాసంజీవని'లో ప్రకటించింది. 'అంధ్రదేశము

నందలి స్త్రీ విద్య' అనే తీర్మాన క్రింద బ్రహ్మ కృ కాశభట్టు బ్రహ్మయంస
శాస్త్రిగారు రాశారు.¹

స్త్రీలు విద్యావతులు కావాలని పంతులుగారెంతో కృషిచేశారు. వారిని
విద్యాసంస్కారాలు గలవారిగా చేస్తేనే కాక, చికాకికి నాంఘికాన్నతి కలగనేని
పంతులుగారి గాఢపిశ్వాసం. వారికాసం ప్రత్యేకపత్రికలు నడిపారు. పుస్తకాలు
రాసి ప్రచురించారు. వారికి విద్యమీద అసక్తి కలగడానికి కళ్ళు రాశారు.

19 శతాబ్ది పూర్వార్థంనా అంగైరు విద్యాసంపర్క ప్రభావం వల్ల మన
నాంఘికాచారాలు విశ్వాసాల వెళ్ళాడలా మారడం మొదలెట్టాయి.
అంగవిద్యాస్థికులును మహానీరులు స్త్రీ విద్యను ప్రోత్సహించే ప్రయత్నాలు
చేశారు.

మొదట్టినాల్సిన బాలికా పాఠశాలలు స్థాపించారు. మొదటనగరం
మహారాజావారి శాసనం వల్ల అంగైరునా అనేక వట్టణాల్లా బాలికా
పాఠశాలలు వెలిశాయి. వీటికి ప్రార్థమే మదరాసునా మొదటి బాలికాపాఠశాలలు
వెలిశాయి. వీటికి ప్రార్థమే మదరాసునా వెలిసిందలు అభ్యాసరూపంనానే
చెప్పాగదా!

విద్యాసంస్కారాలు జనసామాన్యానికి చేరువలసి సహాయం కలస్తే
నా, నామాన్య జనంనా విద్యాభివృద్ధి చేరుడమేనని పంతులుగారు జాచ.²
అడవారిని, పొరుగువారిని విద్యాభివృద్ధి సమానమయింప తెలిపితేలు గలవారిగా
తంరూరుచేయకపోతే మనం విద్యాభావం వల్ల కలిగి సంతోషాన్ని పూర్తిగా
పొందలేం, అంతేకాదు, వారి మూఢత్వం వల్ల మనమనక కష్టాలు పడవలసివస్తుంది.
వారికి నడివద్య నెర్పిత అనేక దురాచారాలను వారే తాలగించుకుని, దేశక్షేమానికి
తోడ్పడగలగుతారు. అనేక కష్టాలనుతరింపజేసి, హృదయాల నానందపరవకంజేసి,
మానవకాంతలను దేవకాంతలు గాను, గృహాలను స్వర్గధామాలగాను
మార్చగల అద్భుతశక్తి సంగీత విద్యకుంది. అగానకళను కులొండనుకు నేర్పిన

1. ఆర్యమత బోధిని సం. 9, నవంబరు 1913.

2. పంతులుగారి ఉపన్యాసములు - విద్యాభివృద్ధి ధర్మములు పు. 22, 23.

కుటుంబాలు ఉండాలి అని కోరుకుంటున్నాను. అలాంటి ఆస్థానం వచ్చినా
మరియు ఆస్థానం వచ్చినా పండువంటి సునార లను పొందుకోవడానికి
కంకణ కట్టుకున్న, మానవజాతికి ఘరావమానాన్ని తెచ్చివెట్టి, పేస్వలనే
పేరుగల వెనుభూతాల పేతుల్లాంటి విడిపిండడానికి యత్నించడం శాశ్వతమైన
శ్రమమని నా అన్నవారికందరికీ ముస్కర్తవ్వం అంటారు పుతులుగారు.

స్థలకు సీతివిద్య - అవశ్యకత

తల్లిగా పిల్లలకు విద్యాబంధులు నేర్పవలసింది, గృహానికి రాణియై
కుటుంబాన్ని పరిపాలింపవలసింది మహిళలకుగదా! తన పృథ్వీనుచూసి
బిడ్డలు నడవర్తనం నేర్చుకొని స్నానార్థం పృథ్వీపై తల్లిబెట్టుండి. మర్యాద
పూజలు మాని పాశ్చాత్యవాసన వేస్తూ, సమస్త నైపుణ్యాలైనా భర్తతో
పక్షిపింది, లోకపకారకారాన్ని పిలిచి పతికి ముందున సహధర్మిణిగా
ఉండాలి. సునారాన్ని సునారంగా చేసుకోవాలనుకొనే పృథ్వీరుషుడు
గృహానికి విద్యనేర్పించాలి. ఈ స్థితివిద్యవశ్యకతను పుతులుగారు వడేవడే
అనేక విధాల బోధిస్తూ వచ్చారు.

భర్తకు భార్య అర్థచరమన్నది నిర్వివాదాంశంగా! ఆర్థచరం
విద్యాగంక్షణికపోషణం వల్ల పక్షవాతరోగపడితమయినట్లు కడల్లెక మర్యాదభారం
చేత ఎప్పుడూ కిందికి లాగుతూండడం వల్ల, విద్యామతుడయిన భర్త సునార
నమండ్రం లో సుఖంగా తలలెక్, ఆహ్లాదకారంతో విచారావక్తాలతో బడి
తలకిందంగా మునిగిపోతాడు. అలాగాక, ఆర్థాంగమయిన విద్యావతి అయిన
వక్షం లో పరిపూర్ణ శక్తి సుపన్నుడయి, వివేకంతో సహాధిత్వ కలిసి సునార
నాగరాన్నీమతూ జ్ఞానతేజస్సుతో అనంద దీప్తిపాన్ని చేరి తరిస్తాడు. కాబట్టి
విద్యాధికులయినవారు తమభార్యలకు, తోడబుట్టిన పడుచులకు, కామార్తెలకు
సద్విద్యవెప్పిచి తమతో సమానమయిన వివేకం గలవారినిగా తీర్చిదిద్దడానికి

సమస్త వ్యయంతాల్ని యెరూశీ. అజ్ఞానాంశకారంతా పడి, జ్ఞానజ్ఞాన
దర్శనమేసి మనడల కులాలంగనల కన్నులు తెరిపించి, విద్యావీర్యంతా వారికి
పదార్థవిజ్ఞానం కలుగజేసి, అనమభరాతపూర్వమున నూతన సుఖాన్ని
లభింపజేయడం పురుషనామధారులందరికీ పరమార్థం.

“కుటుంబ సభ్యులందరికీ దేశాభివృద్ధికి, స్త్రీవిద్య అత్యంతావశ్యకము.
స్త్రీలు చదువుచూడడం స్వగమంలు చేసేరూ - జిల్లేలు సురూ యనియం,
చదువుచున్న స్త్రీలు, గృహకృత్యములననాదరము చేయం సురసియం,
వియలకుత్తరములు వ్యాయం సురసియం వాసిండు మహాసభావృత్తి
దేశమునా విద్యావీర్యకులనానే రాండరున్నందన విద్యావంతులట్టి సురభిప్రాయం
మంలం తాలగించి, స్త్రీ విద్య సర్వవిధముల వర్ధిల్లునట్లు చేయవలెను.
విద్యావంతులు తమసతులను బానిసల వలె చూడక, కలిసిమెలసి, పగలు,
సంభాషించుచు నేరపంక్తిని భావనము చేయించు, వారిని గడులనా మరూసి
యంపడ వారికి స్వాతంత్ర్యముల సిచ్చి సహార్థవారిణిలుగా చూడవలెను.”¹

గుంటూరు సాంఘిక సభ - అగ్రాసనాధిపత్యం

1903 వేసవిలో గుంటూరులో ఒరిగిన కృష్ణామండల సాంఘిక సభకు
వంతులుగారి అగ్రాసనాధిపత్యం వహించారు. అందున అసనాసన వినాలనే
కుతూహలంతా మడలాడి ప్రేక్షకులు వచ్చారు. అప్పటికి కాన్సిలేరు
రూపాయల వ్వయంతా హిందూపితంతు చరణానురాసికి గృహం సిర్మించారు.
తరువాత నెలనుంచీ తాము పడవీ పరమణ చేయబోతున్నామనీ, అర్చనాధిపతి
మళ్ళీ బాగుపడితే స్త్రీ విద్యను గురించి యింకాపాటుపడతామనీ, 1904 మార్చి
నెల ‘జనావా’లో శివుడు గారు రాశారు. స్త్రీజ్ఞానాభివృద్ధి వారి
మంత్రికర్తవ్యమనీ, అకారణం చేతనే ‘జనానా’ పత్రికను తమ ముద్రాక్షరాలా
శాఖ ముద్రింపిస్తూ, ముద్రణకయ్యే బర్చల్లా కాంత సదుపాయాన్నీ
చూపిస్తున్నామనీ వారన్నారు.

1. వంతులుగారి అగ్రాసనములు - విద్యాధిపరీణుల అర్హాకృత్యములు

ఒక ఉత్తరం లో శివుడు గారికి పంతులుగారిలా రాశారు.

“జనానా పత్రిక వల్ల లాభంతోనే తోచి మీరు దానిని నిలుపుచేయవచ్చు. ఇక నా సంగతి యున్నానా నాశక్తి కాలికి పొందరా స్త్రీల యుపయోగం కాదుకు ఎంతకములు, వాసములు, వ్యాయంబుండవలెననియే నాకాశ్రిక్....”

పంతులుగారికి, శివుడుగారికి కూడా స్త్రీవిద్యాభివృద్ధిని గురించి పాఠాభిప్రాయం యడడం వల్లనే ‘జనానా’ పత్రికను వారు కాపాగించారు.

స్త్రీలకు ఉపయోగపడే పత్రికలతో సంబంధాన్ని కోరడం

18 జులై 1904 మరాఠీ జాబులో పంతులుగారికి రాశారు.

“భారత యండమున కత్యంతావశ్యకమగు స్త్రీ విద్యాభివృద్ధి నిమిత్తమయి నాంరూపవ్యాప్తులను పరిరక్షింపవలసియున్నది.....స్త్రీలకు ఉపయోగపడే పత్రికతో నేనిక ముందు కొంత సంబంధము వెట్టుకొనవలయును. పాత పత్రికకు పోటీగా క్రాంత పత్రికను స్థాపించుట నాకిష్టము లేదు.” జలారాస్తూ కలిసి పనిచేయుదానికి కాన్ని పంతులు సూచించి, అగ్రారాన్ని తిరుగుపాతానే తెలియజేయుమని రాశాడు. దీనిని బట్టి తెంపులేని వారి పంతుల సరళి, ‘తిరుగుపా’ అనడం వల్ల వారి ఆతురత వ్యక్తమవుతున్నాయి.

తరువాత నెవ్వెంబరు నెలనుంచి, ‘తిరుగు జనానా పత్రిక’ మురియు సతీహతబాధిని అనే శీర్షికతో ఉభయాల సంపాదకత్వాన ప్రకటించబడింది. ప్రథమ సంచికలో ‘స్వవిషయము’ అనే శీర్షికలో ‘నాశక్తికాలికి స్త్రీలకు, బాలికలకు నుపయుక్తమగు విషయములను గురించి వ్యాంబుద్ధిచింతింపయినాను. సర్వకారుణ్యమూర్తయగు పరమేశ్వరుడు నాసంకల్పమును నెరవేర్చి పత్రిక సర్వవిధముల స్త్రీల జ్ఞానాభివృద్ధికి తోడ్పడునట్లునుగ్రహించుగాక.’ అని రాశాడు. కాన్నాళ్లు నడిచి 1907 జులై నుంచి అపత్రిక ఆగిపోయింది.

గృహం సర్వవీమ - ఎలా?

గృహం భూతాంత సర్వం లా యదాలంతే గృహిణి గృహస్థు పశాంతి వారు కావాలి? సుఖవృద్ధిలదుకాన్ని గృహంయమమానులందరూ విద్యావిప్లవ విప్లవనూలు, సత్యసుఖరాల్లా, శ్రమసిరతులూ, సతివరులూ, సుగుణ వంతులూ అయి యడాలి. అయితే గృహిణి ఎలావుండాలి? భార్యవిద్యావతి అయితే భర్త ఆర్థవృద్ధుడు. పంతులుగారు పురుషుల సుద్దేశించి ఎలా అన్నారు, “భూతల సర్వం లా మేగృహంయ రూపాంఘికావంఘికే మే వావరాంగులను విద్యావతులుగా పెంచుడానికి సర్వవిధాలా ప్రయత్నించండి. అజ్ఞాన సమంద్రములో మునిగేవారిని విద్యావిప్లవంతా తీస్తే మీరు తలి దివిచెర గలుగుతారు. స్త్రీలబాగ్ గుళె పురుషుల బాగ్ గులు. వారికి ఒక్క విద్యాదానం మీరు చేయగలిగితే, విద్యాప్రభావం చెత వారు సమస్త అరాగ్యతలను పొండి మేగృహంయ భూతల సర్వంగా పెంచుగలుగుతారు...” 2

జ్ఞాన స్త్రీల చరిత్రములు

ఈ గ్రంథాన్ని పంతులుగారు రచించి ప్రచురించారు. అస్త్రీలు స్త్రీలకు సుఖ, ధనంకుసు, మానవాళికాసు చెసిరి అవరళక్యపిసి, వారి జీవితాలను సులభచైత్రా రచించారు. అ మహిళామణుల జీవితాలు అర్థస్త్రీల సుత్తేపరచాలనీ, వారిలో చదువుకావాలనే అసక్తి పెరగాలనీ తద్వారా అజ్ఞానాంధకారం నుంచి విజ్ఞాన కాంతిలోకి వారిని కారింపవచ్చనీ పంతులుగారి ఆకాంక్ష.

‘ జ్ఞాన మాత ’ ఛార్వా మాత్యక్షకంపె మరెక్షకలూను స్త్రీకి ఎక్కువ గణ్యత కలగడన్నారు. సకలభాషల్లాను శాస్త్రవ్యతరమయిన వడం ‘ అమ్మ ’ అనీ, దానిని మించిన మధురపడం మరాకతి లేదనీ, కిడుపు ప్రప్రభమంగా నేర్చుకొనేదీ, జీవితాంతంవరకు మరువలేనదీ అడమననీ అరుసుబారు. ‘ తల్లి ’ అనేపదానికి

1. ‘ సత్యవాదీని ’, కం. పీ. పుట. 56.

2. వైది. పుట. 58.

అర్హురాబు కాగానే అదివరకెన్నడూ ఎరగని సుగుణ సంపద స్త్రీల
కనబడుతుంది. మొత్తాని ప్రేమ మరింత ఆధికమయి, నిర్మలమయి,
వ్యతిరేకహితమవుతుంది. అంతవరకు వైకి కనుడకుండా లోపల దాగి
ఉన్న స్వాభావిక స్వభావాన్ని వికసిస్తాయి. అనాది నుంచే స్త్రీ సహజమయిన
'అబలత' 'సబలత' గా మారుతుంది. భీరుత్వం చూరత్వమవుతుంది.
నిర్మలప్రేమ, నిరుతర సహనం, నిరుపమాన దృఢచిత్తం, బుద్ధివిశేషం అప్పుడే
సంపద ప్రస్ఫుటమవుతాయి. విద్యావతి అయిన స్త్రీ స్వభావాన్ని
సంతరించుకున్న మాత్రం అయివున్నాడా గృహం శుభ శాభిస్తుంది. ఎచిత్
నవైకాస్యనీకీ, సంతాపానీకీ తల్లె మరాలమవుతుంది. వికాల విశ్వం
మహాసేయులయిన వారి మహామాన్విత కీషితాలకు మరాల వారి తల్లులే
అన్న విషయరాన్ని విద్వంసులందరూ గ్రహించారు. బిడ్డలవై ప్రేమ,
బంధుప్రీతి, పేదలవై సానుభూతి మొదలయిన స్వభావాలకు మనోరంజన
మహాకామణులు అడినుంచీ సుహృద్భులేగడా!

మనోరంజన స్త్రీలెంత సుగుణవతులయినా విద్యాభావం వల్ల కాన్డీ
అనర్థాలత్పన్నమవుతున్నాయి. బిడ్డల మీద అతిప్రేమ వల్ల వారిని సరియైన
అనుపాక్షాల్లో వెట్టలేకపోవడం, తత్కళితంగా వారు చెడిపోవడం, బంధుప్రీతివల్ల
చుట్టప్కాలకెక్కువ సాయపక్షం, తత్కళితంగా వారు నోమరులుగా
తయరారవడం, పేదల మీద అతిపక్షి దానధర్మాల చేయడం వల్ల, దృఢకాయులు
గూడ బిచ్చగాళ్లుగా పనిపాటలు మాని తిరగడం - ఇలాంటి దుష్ప్రవృత్తులు
సంభవిస్తున్నాయందువారు పంతులుగారు. వీటికి కారణం కూడా స్త్రీలల్లానే
విద్యావిహీనతే అనాలి. గృహానికి రాణిగా నున్న తల్లి విద్యావిహీనురాలయిన
అమె గృహాన్ని పలా పరిపాలించగలుగుతుంది? తనకే తగిన పరిష్కారం లేని తల్లి,
బిడ్డలనెలా జ్ఞానాభికులను చేయగలుగుతుంది?

పిల్లలను దృఢగాత్యులనుగా తీర్చిదిద్దడం, నడవ్వన పేర్పడం, జ్ఞానవంతులుగా
చేయడం - తల్లుల ముఖ్యకర్తవ్యాలు. పిల్లలు దృఢగాత్యులవ్వాలంటే

తలిదండ్రులు దృఢగాతురు కావాలి. అలాంటి అతిహింస వివాహాలు
సర్వసామాన్యం. అందువల్ల పిల్లలకు దృఢగాతురుయ్యే భాగ్యం అపురూపమనే
వెప్పాలి. అది గృహించిన పంతులుగారు ఇతర విధానాల వల్ల పిల్లలను
బిల్వములకు చేరాలంటారు. వానగృహాన్ని సుభయంగా ఉంచడం వల్ల, మంచి
గాత్రవైలుతురు లోపలికి వచ్చేటట్లు చేయడంవల్ల, స్నానపానాదులకు నిర్మలక్షాదకాన్ని
ఉపయోగించడంవల్ల, అర్చనకరమయిన ఆహారాన్నిచ్చి, సుభయమయిన
బట్టలు కట్టడం వల్ల, తగినంత దేహ పరిశ్రమ కలిగించడం వల్ల పిల్లలు దృఢగాతురు
అవుతారు. అందులో సుదేహం కూడా లేదు.

సరియైన అర్చనవిధానాల సవలంబితకపోవడం వల్ల, అలాంటి
ఇతర దేశాలలో కంటే మనదేశంలో పిల్లలు పురిచిత్తానే మరణించేవారు ఎక్కువగా
ఉండేవారు. బ్రతికినవారు కూడా దుర్బలశ్చేతులై, నిరంతర వాస్తిపేడుతు
లయ్యేవారు. దానికి కారణం సూతికా గృహాల్లో పరిశుభ్రతా, అర్చన
వద్దతీ అవలంబించక పోవడమే. గాత్ర, వెలుతురూ సరిగా రాని, కిడికీలు
లేని, యిరుకుగనుల్లో పురుళ్లు పోసేవారు. గది తలుపులు మూసేవారు.
చూడవచ్చిన అమ్మలక్కల మూలంగా ఉన్నగానీ కూడా చెడిపోవడం, క్షుణ్ణ
లయ్యి పాగతో ఒక్కిరిబిక్కిరి కావడం - ఇలాంటి పరిస్థితుల్లో తల్లి, బిడ్డా బతికి
బయట పడడం పితగాని మర్యాదగా అవడం పితకాదు!

పురిచిత్త బిడ్డ చనిపోతే, అసలు కారణం తెలుసుకోక మూఢులు
గాను రాని రాత అనీ, యిరువురైనీ, పూర్వజున్న పాపఫలమనీ వన్నెమ్మ
నెత్తికాట్టినీ అనేక కల్పిత కారణాలతో మనస్సుకు సమాధానం చెప్పుకుంటారు.
దుర్గంధం వల్ల పుట్టుకాచ్చే వేడవురుగుల్ని వన్నెమ్మ అనేవారు. తల్లులు
విద్యావతులయితే తప్ప ఈ అనర్థం ఎలా తాలగుతుంది? అందుకే పూర్వం
నెపోలియన్ చక్రవర్తి దేశాభివృద్ధికి మంచితల్లి కావాలన్నాడట!

విద్యాగుంధం ^{లేని} తల్లులు తమ పిల్లలకు విలువయిన మంచి జన్మదంస్తులను
ధరింపజేస్తారు. కానీ విమలమయిన వస్త్రాలను తాడగాలనుకోరు.²

1. ఉత్తమ స్త్రీ చరిత్రములు, పు. 87.

2. వైది. పు. 70.

మంచిగాలితో తిప్పక పిల్లలను గట్టులై చాచి యచుతారు. రెండేళ్ల వయసువరకు దృఢదృఢాలతో వెంచవలసిని పిల్లలకు అలా నేర్పాలి అన్నప్పుడు చని పప్పుతో అన్నం వేళతారు. అది దగ్గరా తినిపిస్తారు. అప్పుడు అన్నం చేసి మర్చిలించుతారు. తరువాత నిండా ఫరణాలతో గుగిరెడ్డులూ అలంకరిస్తారు. అలాగావునిస్తూ శుభాశి కలంకారమెముంది. విషయం గ్రహించడానికి విద్యా విజ్ఞానం కావాలి. అలాంటి ప్రియ తమనగలను చూసుకొంటూ ప్రపంచాన్ని మరచిపోతారు. ఈ సంస్కారాల ఒక కథ గుర్తుకు వస్తుంది.

ఇంత దేశంలో కార్మికులూ అనే ఉత్తమ మాత యిది. ఒకనాడొకమనిషికి ఒక ప్రభువు భార్యవచ్చిందట. 'ననగల చూపవచ్చు' అని అవూత పడిగిందట. "ఒక సిమిషమంగుడమ్మా చూపుతాను" అని అమె అన్నది. యితలో దృఢగాత్రులనుండి యిద్దరు సుందర బాలకులు బడి నుండి వచ్చారట. "ఇవే నా అమరాల్వాభరణాలు" అని అమె చెప్పిందట. ప్రభువు భార్య సిగ్గుపడి వెళ్లిపోయిందట! ఈ విషయరాన్ని యింకించడం పంతులుగారి అభిప్రాయం ఈ దేశంలో తల్లులందరూ అలా మారాలనే గదా!

ఒక పిల్లలను స్వర్ణములుగా ఎలా చేయాలి? "తల్లీ! మంచి పిల్లను తీసికోవాలి": అనే నానుడి యిదిగదా! పిల్లల స్వర్ణములు కావాలంటే ముందు తల్లులలాంటి వారు కావాలి. సహనం, శాంతం, సత్సం, మృదుభాషణ వారితో నుండాలి. అవే పిల్లలకు గుణపాఠాలవుతాయి. వందమంది ఉపాధ్యాయుల కంటే ఒక సన్మాత ఎక్కువనే వెద్దలనడం అంతర్ధమిదే. తల్లి జ్ఞానురాలయి ముష్టివర్తనతో యింటి అపిల్లలనే ఉపాధ్యాయులనే బాగుపరచేడు.

తల్లి నేర్పవలసిన మొదటిపాఠం - విధేయత

విధేయత లేనినాడు ఇతర సుగుణాలేవీ అలవడవు. తల్లులు చెప్పినట్లు కాక, తమ యిచ్చారీతిని ప్రవర్తించాలనే పిల్లలను గమనించి వారి పంతాలు నాగనీరుక

అవసరమయితే కండనల నయినా తాముచెప్పినట్లు నడుచుకొనెట్లు
చేయరావలసి. తమమాట నంగీకరించి పిల్లలు తెలుసుకొన్న తరువాత ఎన్నడూ
తనదండ్రుల మాట నవదాడరు. అయితే తమమాటను పరిపాలించడానికి
తనదండ్రుల పిల్లలను బతిమాలుడం గాని, బెదిరించడం గాని చేయరాదు.
అంచానీయడం అనేకే పనికిరాదు. చెప్పింది చేయడం హక్కు కర్తవ్యం.
ఎన్నడూ నానికి భిన్నంగా చేయరాదు. పిల్లలలాంటివ్వడం తనదండ్రుల
చెప్పినానికి నీమయిన ఆధార్ని గ్రహించి అనుసరిస్తారు. విధేయత
సమస్త స్థలాలను నిర్బంధకానెట్లు చెప్తుంది.

చెప్పింది చేసినప్పుడు సత్కానికి వెళ్ళే యోగం చెప్పినకళ్ళులేదు. తనదండ్రుల
నిజం మాట్లాడడమే పిల్లలకు నీజాన్ని నేర్పడం. నీజం చెప్పడం నీమయిన
గావ్వతనం. అమెరికా అశ్వశుండు వాషింగ్టన్ తనదేలానికి మహారాష్ట్రకారు
చేసి గావ్వలేరు తెచ్చుకొన్నవాడు. పసివాడుగా ఉండగా అందుకే కాకరు
ఒక పోటకత్తిని బహూకరించారు. అనుభవంతో అతను తాడంతో వెళ్లి
చెల్లకామ్మలు నరుకుతూ తండ్రిగారికి పొట్టవడమయిన ఒకపూలమొక్కను
మొదలంట నరికాడు. మరునాడు తండ్రిగారికి చూచి, బాధపడి తాడమానిసి
ఎవరు చెకారని తిట్టడం ఆరంభించారు. అవి విన్న బాల వాషింగ్టన్ అవనిచేసినది
తాననని తండ్రిగారితో నీజం చెప్పాడు. కుమారుని సత్వసంధతకు తండ్రి
అమితానందాన్ని పొందాడు. వేయమొడిపూలు, బంగారు ఫలాలు
కాంచిత అనందం కుమారుని సత్వవాక్యం వల్ల కలిగించి చెప్పి అసత్వ
వాక్యాలనాన్ని పోతనహించారాయన. తల్లిగారు అలాంటి సత్వసంఘరాలు,
నడ్వర్తనరాలు అవడం వల్లనే ఆ బాలుడు అసుగుణాల నలవరదుకాని
మహానాయకుడయ్యాడు.

దుష్టవర్తను లెఖా అవుతారు?

విద్యావిహీనులయిన కాండరు తనదండ్రుల అతిగారాబంచేసి
నొన్నను కాట్టమనీ, అమ్మను తిట్టమనీ పిల్లలకు అనుచిత కార్యాలు.

దెండుమని పోతస్సహస్తారం. అలాచేసివచ్చును మూర్తులందు సంతాపిస్తారు. దానివల్ల బిల్లలకు వెద్దల వజ్ర ఉండవలసిని మన్ననగా మరాష్ట్రలను మంచి గలుపు తున్నామనగా వారి కుండలం. అలాంటివి ముచ్చుంగా విద్యాగుళం లేనినాడె సుభవిస్తాయి.

దొణానికి పాణాణాలుంటే బాలల ప్యవర్తనలను, వెరుగుడలలను విద్యావిహిత ఎంత స్వప్న కలిగిస్తుందో దాని వల్ల ఎంత ప్యమాక్షరమయిన స్థితి పర్వడుతుందో పంతులుగారు స్పష్టపరుస్తారు. ఎంత కృషిచేసి, తన సాహిత్యవ్యవసాయం ద్వారా సత్కలాలను సాధించాలని ఆచించారు. ప్యలల్ల బైతన్య కలుగజేసి, స్త్రీ విద్యావశ్యకతను స్పష్టపరచి బాలికాపాఠశాలలను స్థాపించి క్రమంగా బాలికలను చదువులకు పంపేటట్లు చేయాలని ఎంతగానో ప్యంతుత్పించారు. పంతులుగారి స్త్రీవిద్యాప్యచారంల మద్దకాకవడ్డనం.-

౬|| పింతగ వాడమెల? అవివేకుల పోలిక? స్త్రీల విద్య సి
ద్ధాంతము చేసినారు మనశ్శులు పూర్వులు; పదమొక్కటి
యింతులు చూడ గూడదని రింతె; పురాణదరుంబు స్త్రీలకై
యెంతయు చేయుటల్ సప్యతులు నెల్లపురాణము లాత్తివెప్పే!

ధవళేశ్వరంలొ ఉపన్యాసాలు

స్త్రీ విద్యను గురించిన వాడప్యతివాదాలు వివిధ పత్రికల్లో ప్యచురించుబడెవని ఇంతకు ముందు చెప్పుకున్నాం గదా! ఉండన వాడం ' అంధభాషాసూడీవనీ' లా మండనవాడం ' పురుషార్థప్యదాయిని ' లా బయలుదేరి ' వివేకవర్ధనీ ' ని బెరాం. పత్రికా ముఖగా మాటలు పోరాటు బయలు దేరింది. దాని ఛాయలు ధవళేశ్వరంలొని మహాజనుల మీడిక్కుడా పాకాయి. ఆవాడం అతివేగుగా ఫలప్యడమయింది. బాలికా విద్యాభ్యాసం గురించి పంతులుగారు ధవళేశ్వరంలొ అనేక పూర్వరాలు ఉపన్యసించడం వల్ల - మొదల్లో మరెం పృథ్కులలొ కాంత వ్యతిరేకత కనిపించినా - బాలికలకు విద్య అవశ్యకమనే నిశ్చితాభిప్యాయం అక్కడి ప్యమంబులనేకుల్లో కలిగింది. దృఢనిశ్చయం

కలిగిన తరువాత కర్తవ్యతా విమరుంత తడవుండదు గదా! అందువల్ల అక్కడి వ్యమములు తలకాంతా చంపావనుకా? 1874 నెవ్వెరుల పాలనా ఒక బాళికా పాతకాలం స్థాపించారు. అప్పుడు ఆ పట్టణం చాస్తాగారి. వ్యధానాపాధ్యాయులుగా నియమించారు. అసరి రామన్నాయుడుగారు, చాస్తాగారి కృష్ణులుగారు, గాసిరాం వ్యకాశరావుగారు మొదలయినవారు పాతకాల వ్యధాన పాఠశాల. తరువాత క్రమంగా, స్థానిక పరిపాలన సంఘం వారి సంరక్షణ కిందకు వచ్చింది. పురుషులై కరడ విక్షేప అల్పంగా ఉన్న ఆరంభంలో, ఒక పిన్న గ్రామంవలె వారు, మదాలతా బాళికా పాతకాల నెలకాల్పి నడిపించుకోవడం కాలత ఆశ్చర్యకరమయిన విషయమే. కానీ, సత్కార్య వ్యధావాన్ని తలపినప్పుడు అసాధ్యమయిందేమీ ఉండదు.

కాండరు పెద్దలు స్త్రీలకు విద్యపనికిరావడం వారి వార్షిక సమేనని వంతులుగారు ధూన్యం చాటి చెప్పారు. దానికి ఉదాహరణగా ఒకపద్యం.-

సీ || నీరజాక్షి చదువు నేర్చుచో నరవరాంస
వికరయం బెట్లందు వెరచు నాకడు
మానవతి విడుచి రైసెనా వెర్రినా
మలలు పట్టు బెట్లందు పాక్కునాకడు
కమలాక్షి సద్విద్య గ్రహించో నను డెవు
నిత నెంచు బెట్లందు పాగులు నాకడు
పికవాణి పాండితి బెరయింప జెబ్బలు
పడుట రైయింతును పన్ను నాకడు

హంసారాన విద్యావతి రైయెస్వేసి
ప్రతిమలను గాలిబెట్లందు బడరు నాకడు
వీరు పూర్వ నాగరికులొ పెద్దలిపుడు
దుష్కులావార రక్షణోద్యమగులకట!

కాకాండవారు స్త్రీవిద్యకూడదు అని ' అంధ్రభాషా సంజీవని ' లో ఒకవ్యాసం ప్రకటించగా దానికి ప్రతిగా కుండకూరి వారు పురుషులకు విద్యకూడదు అని ' వివేకవర్ధని ' లో భాగమయిన ' హాస్యసంజీవని ' లో రాశారు.

మమ్మనకాయన యడనవాడం చూడండి. - “పురుషులకు విద్యకూడదు -
 మాపురంపులెప్పుడొకర్నా విద్య చదువుకోలేరు. కాబట్టి విద్యుజ్ఞానము
 పూర్వచార విరుద్ధము. పూర్వచారవిరుద్ధమైన పని ఎన్నెన్నటికినీ చెయ్యరాదు.
 ఎందుకైతే దేత చూచినా, విద్యనెచ్చుకోవడం వల్ల చాలా నష్టాలు కనబడుతూవున్నవి.
 ఇప్పుడు కోర్టులలోపుట్టి తప్పదస్తామేలున్నా, చాంగవత్తములున్నా
 చదువుమరాలముగానేకదా పుట్టుతూవున్నవి. ఎవరూ చదువుకోని
 వల్లమన తప్పదస్తామేలు శేలాగుపుట్టుగా బుద్ధిమంతలక్షణ కండకరా తెలుసును.
 కాబట్టి మేము ఎలా విషయముల విస్తరించి వ్యాపకమునీ పనిచేడు.
 ఈ డిక్క పృష్టాంతమే పురుషులకు విద్యకూడదనుచుకు చాళింత ప్రబలించుకొనిగా
 నున్నది. విద్య చదువుకోవడంవల్ల ప్రయోజనమేమి? పూర్వకాలపువారండరూ
 విద్యచదువుకోకపోయినందువేత దప్పిపోయినారా? చదువుకోకపోతే పనం
 జరగదా? కాబుమీద కాలువెసుకాని కలిగిన మాత్యలలో సుఖంగా కాలిచ్చేపం
 చేయవలెక, తీరికరార్చుండి విద్యవరు వెట్టుకాని వృథాగా శ్రమపడడం చెందుకు?
 దారతనవారు మనగామాత్రం బళ్లువెట్టింది పిల్లవాళ్లను పాడుచెస్తాయుండగా
 దేశాభివ్రాసంగల వారుడరూ చూస్తూ పూర్వుకోవడం నానరుమా? దారతనం
 వారికి ఎండరూ చేరి మాకు విద్యవద్దని మహాజరు ఆర్థిలను పంపిచుకోరాదా?
 వెద్దలుడటా నభిదే, మనకిష్టాచారానికి విరోధంగా చదువుకానేవారిని వెలివేస్తామని
 గట్టిగా కట్టుదిట్టములు యెర్పటిపి విద్యమాన్వరాచా? ఇంగ్లీషువారు చదువుకాని
 బాగుపడలేదా అందారేమో, వారు తెల్లని వారు, మనము నల్లనివాళ్లము.”¹

ఈ విధంగా నడిచిందా యడన. ధవళేశ్వరం విడిచిన తరువాత 1876లో
 రాజకీయకాన్స్టేబుల పాఠశాలలో తెలుగులో స్వతంత్రపాఠాన్వయం పడవి నిస్తామని
 మెట్కాఫ్ దారగారు ఫారకీ శ్రీనివాసరావుగారిచేత కబురు పంపారు. పృథ్వీరావు
 నిరాకరించినా సహాయములుగా బంధుమిత్రుల సలహాలనుసరించి పంతులుగారు
 ఒప్పుకోక తప్పలేదు. ఈ కాలంలో మరొక రాజులింగు కాన్స్టేబులగారు దేశాల
 మిత్రులు చల్లపల్లి బాపయ్యగారు ధవళేశ్వరంలో నున్నప్పుడు మిత్రులయిన
 బసవరాజు గవాయగారు, పూరు జ్యోతిరసింహంగారు పంతులుగారి
 కాన్ఫరెన్సు పత్రికా నిర్వాహణలో సహాయముచేతూ యడవారు.²

1. కం. పీ. స్వీ. చ. 1-పు. 98.
 2. కం. పీ. స్వీ. చ. 1-పు. 100.

రామంజ్య ఇస్మీమువటఖా బాలికా పాతకాల

పంతులుగారి సుస్కరణ కార్యకలాపాల వల్ల యవనాస్సనీల వల్ల యత్తెరితులయి.¹ చాస్త్య పాతకాలా విద్యార్థులు రామంజ్య ఇస్మీమువటఖా బాలికా పాతకాలను స్థాపించాలనుకున్నారు.¹ అలా అనుకాన్డవారిఖావెడ్డిభాట్ల వెంకయ్యగారు ముందు. వారు పగలు పాతకాలఖా పనిచేయుచు; విద్యార్థులు గవక. అది కారణం వల్ల ధన సహాయం కూడా చేయుచు. అందువల్ల వారి భావాలకు రూపమిచ్చే భారం పంతులుగారు వహించారు. చుండాబు మొందుచి 1881లో ౨ పాతకాలను స్థాపించారు.

మొట్టాఫ్ వారగారు అడగడం వల్ల ఆ పితాపురం రాజాగారు ౨ పాతకాలను కాంతకాల తమ సత్యంఖా సడవచాసికి అంగీకరించారు. పంతులుగారు నగర పారిశుద్ధ్యవిచారణ సంఘంఖా సభ్యులవడం వల్ల మొదట 10 రూపాయలు, మరు సంవత్సరం 15 రూపాయలు మూడో సంవత్సరం 20 రూపాయలు సహాయం ధృవస్థమిప్పిస్తూ వచ్చారు.² దారతనవారు కూడా మరుగా కాంత సహాయంవడుతూ వచ్చారు. సత్కార్యాలను చూచి సహించలేనివారు సమాజంఖా ఏకాలంఖానూ అటారు గదా! అలాంటి వారు విఘ్నాలు కలిగించడానికి ఎంతో ప్రయత్నం చేసి నిర్వాహకులను బాధవెట్టగలిగినా అలాంటి ప్రయత్నాలు చివరకు నిష్ఫలమవడం కూడా తప్పదు. ౩ బాలికా పాతకాల ప్రభుత్వం వారిచే స్వీకరించబడి స్థిరపడిపోవడంతో బాలికా విద్యార్థ్యాసానికెంతో ఉపయోగపడమయింది.

1880-81 రాష్ట్రవిద్యార్థికారి నివేదిక ననుసరించి స్త్రీ విద్యార్థివృత్తి ఈ క్రింది విధంగా కనబడుతుంది. స్థానికుల అభిప్రాయరూపనారు బాలికలకు స్త్రీ ఉపాధ్యాయులను అవశ్యకత ఎక్కువగా కనబడింది. ఉపాధ్యాయులనులయితే బాలికలను బడికి మరింత ఉత్సాహంతో పంపాలనే కారక తలచిండుకొల్లా కనబడింది. అందువల్ల ట్రైసింగు పాతకాల అవశ్యకత కూడా పర్పడింది. స్త్రీల ఉపాధ్యాయులను లయితే బాలికలు పరిగి వెద్దవారయినా నిశ్చింతగా బడికి పంపి చదువుకానసాగుచ వచ్చునని వారసుకున్నారు. ఏకాపట్టణం, విజయనగం, రామంజ్య, ధవళేశ్వరం,

1. కం.వీ.స్వీ.చ. 1 పు. 168.

2. వైది.

కాకినాడ, మచిలీపట్నం మొదలయిన పట్టణ బాలికాపాఠశాలలు ఈ వరకే స్థాపించబడి పురుషుల చేత సమర్థంగా నిర్వహించబడుతున్నాయి. అందులో ముఖ్యంగా బెప్లంక్ వలసించి రామయ్య పాఠశాల - సరియయిన మరలను, అర్హత, సమర్థత కలిగిన స్త్రీలు ఉపాధ్యాయులుగా రావడానికి ఎలా వ్యవధి కావాలి.

అప్పటికి రాష్ట్రంలో ప్రభుత్వానికి పమీ ప్రతిఫలం లేని బాలికా పాఠశాలల్లాని బాలికల సంఖ్య బాలయ పాఠశాలల్లాని బాలికల సంఖ్య పరిశీలిస్తే వారి అభివృద్ధిని గురించి ఒక అభిప్రాయం ఏర్పడుతుంది. ¹

మతం	1878-79	1879-80	1880-81
హిందూవులు	9,218	16,487	18,442
స్థానిక క్రైస్తవులు	6,285	9,331	9,772
ముస్లింలు	381	700	958
యూరేషియన్లు	2,302	2,398	2,542
ఇతరులు	207	504	522
బాలయ పాఠశాలల్లా బాలికలు	8,359	—	—
మొత్తం	26,752	29,419	32,236

రాష్ట్రంలో తొండ్రంలో బాలికా విద్య

1881 లో డైరెక్టరు గారు అడవిల్ల ల కాతాన్సి మెచిన విద్యాలయాలకు ఉపకారవేతనాల ప్రణాళికలను కూడా ప్రతిపాదించారు.

ఈవిధంగా ప్రభుత్వం కూడా ఉత్సాహవంతులు, సంస్కరాభిలాషులు అయిన స్థానికుల ఉత్సాహానికి ప్రోత్సాహమివ్వడం ముఖ్యమం. బాలికలకు తెలుగు, లెట్టరుతోపాటు ప్రాథమిక భూగోళం, విజ్ఞానశాస్త్రం, చరిత్ర, కట్టుపని బోధించబడు తుండేవని ఇననెష్టన్ రిపోర్టువల్ల తెలుస్తుంది. ² అయిన ఆ నివేదికలో విజయనగరం

1. Report of Director of Public Instruction 1880-81.

2. Report of Elementary Education 1868-69 - Female Education.

శా.సి. మహారాజావారి బాలికా పాఠశాలకు అనాడు ప్రథమ స్థానమీచ్చారు. ఇది రామకృష్ణంబాలనారికి బ్యాప్టిస్ట్ బాలికలకు పర్మిషన్లు; 1866-69 నాటికే 185 మంది బాలికలున్నట్లు అనుచు 25 మంది బ్యాప్టిస్ట్ బాలికలు, తక్కినవారు రామకృష్ణ వంటివారిని చెబుస్తుంది. వారందరూ రామారావు సహాయంతోనే విద్యనభ్యసించారు. విద్యాలయ వసయందు నెలకు సుమారు 1000 రూపాయలు. విద్యాలయరాన్ని నెయిండ్ హాస్పల్ సిస్టరుస్ నిర్వహించేవారు.

విశాఖపట్టణంశా.సి. బాలికా విద్యాలయం దానికంటే కాంచె వెనుకబడింది. 150 మంది విద్యార్థినులు 12, 13 సంవత్సరాల శాపువారు, అన్ని కులాల వారు ఉన్నారు. అంగ్లవిద్యను బడసి; అక్షకాపల్లి తాలూకా పాఠశాలయిటరు గారి సతీమణి జె.నారస్యం వల్ల అపాఠశాల నెలకొల్పబడింది. భవనాన్ని కూడ ఆమె సహాయంతోనే పర్పరిచారు. దాన్ని కూడ నెయిండ్ హాస్పల్ సిస్టరుస్ సహాయంతో నిర్వహించేవారు.

రామమండ్యంశా. కూడం మహారాజా సహాయంతో స్థాపించిన ఉత్సాహవంతల బాలికా పాఠశాల నెర్పరవారు. పంతులుగారు పర్పరిచినదే; ఇన్స్పెక్షన్ రోలు 71 మందికి 63 మంది హాజరయ్యారట. ఈ పాఠశాలలో ప్రధానంగా వేదపిల్లలు కనబడ్డారు. డ్స్ గుల పిల్లలు, వర్తకుల పిల్లలు ఎక్కువగా అగ్రకులాలవారే ఉన్నారు. విద్యప్రమాణాలు బాగున్నాయి. కుట్టునేర్పడానికి మహారాజుగారి సహాయముతో ఉపాధ్యాయులను అగ్రకులాల నుంచి పర్పరిచారు, కాసి, తగిన పరిశ్రమను, బట్టలను వారికందించుతేడు. కాకినాడలో మరాఠీ బాలికా పాఠశాల ముఖ్యంగా కె.ఎ.గన్నాభం పంతులుగారి కృషి వల్ల స్థాపించబడినది. పితాపురం రామారావు కూడా దానికి సహాయమందించారు. అనాటి కందులలో ఉన్న 24 మంది విద్యార్థినులలో 14 మంది బ్యాప్టిస్ట్ బాలికలు, 1 ప్రెస్ బిటరీ, 9 మంది కూడబాలికలు, అందరూ 5, 12 సంవత్సరాల మధ్య వయసువారే. - ఈ నివేదిక నాథారంగా చేసికాసి గవర్నరు జి.ఎ.నెం.396, డి. 26.11.1868 తేదీన ముందునగరం మహారాజావారి ఉదార సహాయరానికి అభినందనలు తెలిపారు.

రాజమండ్రి కార్యక్రమాల్లో పునఃప్రవేశం

1900 సంవత్సారం ఫంక్షన్ పంతులుగారు మదరాసు నుంచి వచ్చారు. మొదట్లో ఆ పట్టణమాయంకు కాంత కాత్తగా కనబడింది. ఆ విధంగా లాగా పాతకాలా విద్యార్థులు లేరు. ఉన్నవారు పంతులుగారికి కాత్త. అయిన బోధనలు వారెరుగరు. అందువల్ల సంఘసంస్కరణోత్సాహం వారిలో లేదు. పట్టణ ప్రముఖులలో కూడా అనాటి సంస్కరణోత్సాహం తగ్గిపోయింది. విద్యార్థులు కూడా రెండు పక్షాలయ్యారు. సంఘసంస్కారపట్ల అనాటిరుగలవారి సంస్థ వెరిగిపోయింది. పురమండ్రిరానికి హిందూ సంస్కార పత్రికను తెప్పించడం కూడా నిలిపివేయబడింది. న్యాయవాదులు కూడా పంతులుగారికి కాత్తవారే. అయితే డిశిరాజు బాపయ్యగారిలాంటి నూతన మిత్రులు లభించారు. సంస్కరాభిమానులయిన పూర్వమిత్రులతోను, నూతన మిత్రులతోను కలిసి పంతులుగారు తిరిగి కార్యక్రమాల కుద్యమించారు.

విక్టోరియా బాలికా పాఠశాల ఆపిర్చావం

1905 జనవరి 16 వ తేదీన విక్టోరియా బాలికా పాఠశాల పంతులుగారి స్వగృహం లో ప్రారంభమయింది.¹ తాము ఉయ్యెరాగినుకానే చిన్నభాగం తప్ప నెలకు 30 రూపాయల ఆదై వచ్చే ఆ ఇల్లాంతా పాఠశాలనే నిసియెరాగించారు. ఈ పాఠశాలకు పంతులుగారధ్యక్షులు, డిశిరాజు బాపయ్యగారు కార్యదర్శిగా నియమితులయ్యారు. పితంతు శరణాలయరానికి అనుబంధంగానే పంతులుగారు దీనిని స్థాపించారు. మదరాసులో విక్టోరియా రాణి పితంతు శరణాలయమేర్పరచి పితంతువులను డబువు కాసు డ్రైనింగు పాఠశాలకు పంపుతున్నట్లు రాశారు కదా. పంతులుగారు మద్యాసు వదలి రాగానే ఆ శరణాలయం అంతరించింది.²

1. పి.ఎన్.సి.2 పు. 273

2. వైడి పు. 274.

అంతరించినదం కంఠే వారితోనే రామండి, తరలి వచ్చినదం సుబేషెం! పంతులుగారితో పాటు ఇద్దరు, ముగ్గురు బాలవీతంతువులు రామండి, తరణాలంకరానికి వచ్చారు. వారికోసం పాతశాల కావలసి వచ్చింది. ముగ్గురు లాగా స్త్రీలను పంపడానికి తగిన పాతశాల రామండిలో లేదు. కేవలం ముగ్గురు నలుగురు వీతంతువులకు మాత్రమే గాక సామాన్యంగా విద్యార్థిరూపి కలిగిన కులాంగనల కోసం కూడా ఈ పాతశాల ఒడ్డేపించుడింది. అందువల్ల కాండ్రు గృహస్థులు తమ భార్యలను పంపారు. బయట నుంచి ఒకరిద్దరు బాలవీతంతువులు కూడా చేరారు. వృద్ధుడయిన ఒక షాహాన్షాయునితో నలుగురు బాలికలతో ఆరుభవైస పాతశాల వద్దం రామల్లానే 49 మంది విద్యార్థినులతో వెంపొందింది. ఒక సంవత్సరానికిల్లా విద్యార్థినుల సంఖ్య 150 వరకు పెరిగింది. మొదటి సంవత్సరాంతానికి ముగ్గురు షాహాన్షాయులు, ముగ్గురు షాహాన్షాయునులు పనిచేస్తున్నారు. పాతశాల కవసరమయిన మార్పులు చేయడానికి బల్లలు వగైరాలను కావడానికి, చితనాలకు సుమారు 2,000/-లు రూపాయలు పంతులుగారు వసయంజేశారు.

పూర్వవిద్యార్థి అయిన పోలవరు జమీందారు గారి. ఒక పేరు రూపాయల చుడా యిమ్మని పంతులుగారు షిక్షి జేశారు.¹ బళ్లారి కె.వెంకటరావుగారి చుడా, మదరాసు యునె.రంగయ్య బెట్టిగారి చుడా అదిలో మదరాసు తరణాలంకం కోసం మయినా ఈ సూతన పాతశాలకు మార్చారు.² మునగాల జమీందారుగారి క్లగ్గర నుంచి మరికాంత చుడా వచ్చింది. మెట్రిక్యులేషన్ పరీక్షలో కృతార్థులై మరాఠు సంవత్సరాంపాటు విద్యాలయం లో పనిచేయడానికి శిక్షణ పొందే వైండవ స్త్రీలీద్దరికి ఉపకారవేతనాన్ని వారు ప్రకటించారు.³

1. వి.ఎన్.సి.2 పు.280

2. ఇడియన్ నోషన్ రీఫార్మర్ 26 మార్చి 1905

3. వైడి.

ఈ విజ్ఞాపనలో విధానసభకు అందించిన అరునెలల్లానే ¹ పంతులుగారు మునిసిపల్ కౌన్సిలుల స్థానం సుపా-డించారు. అందున్న నామినేట్ చేసింది ప్రభుత్వం. మున్సిపల్ ఛైర్మన్ సి. వెంకటాచలమయ్యగారు “పంతులుగారి పాతకాల స్త్రీ విద్యాభివృద్ధికాంక్షకరమైన ప్రత్యేకసంస్థ. అభిరుచికి సంపన్నమండడం. దానితోనే విద్యార్థినిల వీడరు, విద్యాప్రమాణాలు ప్రోత్సహకరంగా ఉన్నాయి.” అన్నారు.² తమ పాతకాల సహాయం పొందడానికి అర్హత కలిగినదని ఇతర స్థులను కూడా అంగీకరింపజేశారు., పంతులుగారు.³

అస్తిక పాతకాలను నడపాలన్నది పంతులుగారి పరకాలవాంఛ. ఈ విషయమిది లక్ష్యనరసింహంగారు వట్టులం నడుపుతున్న మాన్యుమిక పాతకాలను పంతులుగారి కారిత మేరకు పాతకాలిని సమాహరించారు. దీని సున్నత పాతకాలగా మార్చబడాలన్నది పంతులుగారి ఆశయం. పున్న చారగారి సహాయంతో హంటరు దారగారితో మాట్లాడి అస్తిక సున్నత పాతకాలా స్థాపనావశ్యకతను వివరించారు. ప్రతికర్షణ అభ్యంతరాలనధికమింపి విద్యాశాఖాధిపతుల సహకారంతో అస్తిక పాతకాల సంపూర్ణ సున్నత పాతకాలగా రూపొందించి.

౧ పాతకాల భవనానికి పితాపుర సంస్థానాధిపతులైన శ్రీరామకృష్ణమూల మహాపతి సూర్యారావు బహదూర్ గారు మునిసిపాలిటీ భవన నిర్మాణం వారి అందనామేరకు 20 వేల రూపాయలన్నిటామని వాగ్దానం చేశారు. కానీ కట్టడం ప్రారంభమయిన తరువాత రు. 20,000 ల అందనా రు. 40,000 లకు పెరిగి రు. 60,000 లు అయింది. అందునా భవన నిర్మాణానికి సహాయం చేస్తానన్న మాటకు కట్టుబడి షార్ బండ్లితో రాజాగారు రు. 60,000. లు అనుడంగా అందించారు. పెరటి చెట్టుల సహాయంగా నిలవిన రాజాగారి ఔదార్యాన్ని పమాత్యము వ్యర్థం చేయకుండా పంతులుగారు వెచ్చించిన ప్రతి వైసా తాను స్వయంగా చెమటోడ్చి సుపాడించడా అన్నంత విలువగా, బాగు రూకతో ఖర్చుచేశారు. చూపరులకు లక్షకుపైగా ⁴ ఖర్చయివుంటుంది

1. G.O.M. Madras Civil List October, 1905 (Madras 1905)

2. Municipal Chairman's (Venkatramiah) Letter to the Secretary, Local

Board & Municipal Councils on 15th May, 1906 No.1488 on 16th August, 1906.

3. Ibid.

అస్మిం దే భవనం, రు.60,000 లకే పూర్తయింది. ఆ వజ్రశానికి అండాన్ని కల్గించేలా నిలమిడా భవనం. “శ్రీరంగరాంసి బహు విభవాసి” అన్నట్లు ఎన్నో అంకాలు కలిగాయి. అస్మిండి చాడి పాతశాలా భవనం రూపొందింది.

జాతీయరాష్ట్రమం ముమ్మరంగా సాగుతున్నదని అనిపి. వందేమాతరం నినాదంతో డిక్కులు పిక్కడిల్లిపోతున్నాయి. దేశభక్తులు, జాతీయనాయకులుగా గుర్తింపబడినవారికి, సూతనాథులు, పాడింపవలసినవి ఎన్నో కళ్ళముందు ఉండాలి. కాగి ఎంతో మందిలా నినాదాలతో సరిపుష్పకుండా, అచారింపవలసిన అడర్చాలని, క్రిందరాత్రిగా చూపిన జాతీయనాయకుడు దేశభక్తుడు వేరేకరింగంతులుగారు. వారి నాథరణాష్ట్రమాన్ని మహాత్ముని పిలుపుకన్న ముందే అందుకున్నారు. అస్తిక పాతశాలా వారినులకు వ్యవేశమే కాదు అపిత విద్యనుండించారు పంతులుగారు. స్త్రీలకు అపిత విద్యనూ సహవిద్యనూ మొట్టమొదటి సారిగా వ్యవేశపెట్టిన వివేచనా శక్తి పంతులుగారిది. అంబరానితనం నిర్మాణమే మహారాష్ట్రమంగా సాగుతున్నారని అసమస్యకన్నా ఎంతో ఎత్తుగా వారినులకు అపిత విద్య అన్నది, అరామిల్లా పసంస్కర్తకరా అందని సదాచరం. స్త్రీవిద్య వ్యర్థార్థకంగా మిగిలిన కాలంతో ‘సహవిద్య’ అన్నది ఈ వాకందన దృఢనిశ్చయం. అస్మిండినే అవలీలగా సాగింది పంతులుగారి నిర్ణయ కార్యదీక్ష. ఈ రంగుల పంతులుగారికున్న యుక్తి నైపుణ్యాలు వారి వంతుస్సువల్ల గాని వారు మధ్యలో కాంతకాలమక్కడ ఉడక పోవడం వల్లగాని కుంఠవడలేదు.

“అమ్మో! అడవి వదువుకుంటే ఐకేమన్నా వుండా? ” అని అరాజుల్లా వెడ్డవెడ్డలే అనుకునేవారు. నిర్దురమత్తుల ఉన్న జను ఈ వెడ్డలకు తాళం వేస్తూ ఉండేవారు. నిజానా పతావతా స్త్రీ విద్య క్షీణించింది.

“అయ్యో! అడవి వదువుకోకపోతే ఐకేమంది! అన్నారప్పుడు పంతులుగారు. మెలకువ తెచ్చుకున్న జను పంతులుగారు చెప్పినట్లు చేశారు. స్త్రీవిద్య కుకురార్పణ మైంది.

వీరేశలింగు పంతులుగారు శావల అనుకున్నది వైకి అనెనారు. వైకి అన్నది చెసిరీతివారు. ఎన్ని అడ్డంకుల బృహ్మ వక్తకు వెడుతూ, మీద నుండి దాటుతూ ముందుకు ముందుకు పోవడం పంతులుగారి సహా గుణం. అందుకే అందుకే అసామాన్య వ్యక్తిగా మన్ననలందుకున్నారు.

సృష్టికి మూలం శక్తి. శక్తిని అడిగితిగా స్త్రీగా భావించి సుభావించారు పూర్వులు. కృమకృమంగా వెవతగా పూజించడమే మిగిలింది కాని మసిడిగా గౌరవించడం మరచి పోయిందీ చాతి. మూలబలం లోనే లోటు అయితే, పునాది రాంకే బీటలు వారితే పర్వవసానమైపోయిందేని అంధత్వవ్యాధి వ్యాపించడంతో డివ్యసాక్షాన్ని చేతులారా పడగాట్టుకున్నారు, కాళ్ళతో తున్నామన్న సహా లెకుండా. చాతిని తీర్చి ఎనసి, తన అడుగు బాడల్లో సంతానాన్ని నడిపే తల్లి తప్పబడుగు మేరుకరాడడు. సకృమ పంథాన నడిపడి విద్య. అవిద్యకు స్త్రీని దూరం చేయడం తమ పతనానికి తామే నాందివాచకం పలికడం. అందుకే పూర్వీనాశం జరిగిపోతున్న సమయంలో తమ తాడివారికి కర్తవ్యవర్ధివేసి బాధ్యతలు గుర్తుపేసి తామాచింది మార్గదర్శియై వీరేశలింగపంతులుగారు రంగులో పోవేసిందారు.

స్త్రీ విద్యాస్థివృద్ధికాసం ఉన్నాసాలివచ్చారు. అనేక గ్రంథాలు రాశారు. పాతశాస్త్రాలు స్థాపించారు. పృథ్వీరానికి పత్రికలు పుకటించారు. తమ లులల్లాక బడిగా మార్చారు. అనాథల జీవితాల్లో వెన్నెల వికసించేసినట్లే అడ్డానుల మనసుల్లో వేకువ వెలుగుతేకలదియింపజేశారు. అందుకే ముందుదారి చూపింపే కరడీపిక. మంచిదారి వేయించే మార్గదర్శి. అకరడీపిక వెలుగులో అందున నిమిరించిన బాటలో పంతులుగారు తల్లి బుణం తీర్చుకున్నారు. కాని గతంలో పురుషాహంకారం, అవిద్యలవల్ల తాము పడిన బాధలు మరువనట్లే విముక్తికొందించిన మహానీరునికి బుణపడి ఉన్నామన్న విషయమూ మరచి పోతున్న స్త్రీబాతి.

“తరుణీ సుఖము బహువర్ణవి మహాత్మా! యామునిమ్మగ బం
గురు పూరిం గా* వాహ్మనః క్రియల కేతత్వంబు సంధించి యు
క్షర మాత్ర గణమందు నింపగను దీక్షాక్షణై భామినులై
శిరములై వంది వినయ్యై నిలిచి రాక్షాసముం జేరువే!”

—: 000 :—

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

మూఢవిశ్వాసాలూ - దురాచారాలూ

ప్రకృతి పరిణామశీలం. అది తనంత తాను మారుతుంది.

ఇతరుల ప్రమేయంవల్లా, బుర్రుతంబున్నానుసారులైన మార్పులవల్ల
నైతం అది మార్పులకు లోనవుతుంది. సస్యశ్యామలసీమలలో
మానవకల్పితమారణాయుధప్రయోగాలమూలంగా రుద్ర భూములుగా
మారవచ్చు. మాతనశ్చైవనికసాంకేతికపరిజ్ఞానం వల్ల - ఇ ప్రదక్షిణాల్లు
సుందరనందనవనవాటికలుగా రూపాంతరమవుతున్నాయి.

మానవుడు సంఘదీపి. సంఘమూ, సంఘంలలో పకడేకమైన
వ్యక్తి పరస్పరం రూపాందించుకున్న విధినివేదాలతో కూడిన కట్టుబాట్లకు
లోబడి కృత్రిమమైన పురోగతి ఉంటుంది. ఇట్లమరూ, ఇట్లస్థానమునకు
ఉపకరించే సాధనాలూ, అమలుపరిచే విధానాలూ, ప్రతి సమాజానికి
నిర్దిష్టమై ఉంటాయి. ఇట్లు మారినా మారకపోయినా విధానాలూ,
సాధనాలూ కాలక్రమేణ మారకతీరదు. ఎప్పటి కప్పుడు పునరాలోచనం,
పునర్వాఙ్మూలమునా సాగకపోతే ఆ సమాజం ప్రగతివైపు పయనించలేదు.

కట్టుబాటు లన్నవి నిత్య నిర్దేశకసూత్రాలు కావు. వాటిని
యంగుయంగానీ మార్చుకోవచ్చు. మారుతున్న విలువల కనుగుణంగా
వెరుగుతున్న అవసరాల కనుకూలంగా ఈ కట్టుబాట్లు మారకతప్పదు;
కట్టుబాటు కూడదనికాదు. వ్యవస్థ వేరు, స్వేచ్ఛావేరం వేరు. సంఘ
పురోగతికి వీటిని ముందుకొక తప్పదు. అద్భుతానంత వరకు వ్యక్తిస్వేచ్ఛను
ప్రగతిశీలదృక్పథం గల పసమాజమయినా హరిష్టుంది; ఆమోదిష్టుంది;
ఆచరణలో అనువదిష్టుంది. న్యాయమైన వ్యక్తిస్వేచ్ఛను సంకుచితపరిచే చట్టమన్నా,
సంపూర్ణంగా హరించే శాసనమన్నా ప్రగతిచేయనివి కావు.

అయితే, అనుచాసనవదం అధిష్ఠించినవ్వక్తులలో, తెగలలో సంకుచిత
దృష్టి యేర్పడడంవల్లనా, సడవగావూన సన్నగిల్లడంవల్లనా, స్వార్థపరత్వం
వెచ్చునెరగడంవల్లనా రూపాందించుటే సాంఘిక నియమనిబంధనలు సంఘపురాగతికి
గుడిబండలుగా తయారవుతాయి. ఒకానొక వర్గానికి అధికాన్ని కట్టబెట్టడానికా
లేక ఒకానొక తెగను అదుపాజ్ఞలలో వెట్టుకోడానికా పరస్పర దురుద్దేశ పూరిత
నిబంధనలు సామాజిక చరిత్రలో కాకాల్లుగా కనిపిస్తాయి. అంతే కాదు,
సదుద్దేశంతో తలవెట్టినవి స్త్రోతం క్రమక్రమంగా దురావ్యభావాలకు లోనయి గాని,
ఆశయానికి, ఆచరణకూ పాత్తుకుదరక కాని వెరితలలువేసిన సంఘటనలకూడా
మస్తుగా గోచరిస్తాయి.

అజ్ఞానంవల్లగాని, స్వార్థపరులు కల్పించడంవల్లగాని హక్కుతివ్వేరీత్యాలను
మాపి భయపడడంవల్లగాని మానవ సమాజంలో మూఢవిశ్వాసాలు రూపాంది
వెంపొందుతుంటాయి. మరి సంఘంలో ఇలా ఇన్నిన్నిరూపాల వేరుకుపోయిన
అనాచారాలకూ, దురాచారాలకూ అంతమెక్కడ? మూఢవిశ్వాసాలనూ,
మూర్ఖజ్ఞానాలనూ, మొదలంట తాలిగించే దెవ్వరు? అవినీతిని, ఆశ్రితవక్షవాతాన్నీ
అరికట్టి దెప్పుడు? ప్రసన్నవివేకంగలవారూ, లోకకళ్యాణకామనకలవారూ
వేతులు ముడుచుకు కూర్చారు. మట్టూఉన్నలోకం నందించినా, సిందించినా
లెక్కచేయక నడుంకట్టి కార్యరంగంలో దూకి అసహాయ కూర్చుల్లా విజృంభిస్తారు.

ఇది మంచి, ఇది బెడు అని విప్పివిప్పినా విసిరించుకోని సమాజంలో
సమాజానికి ఎదురేదడమంటే, ఎన్ని చిక్కుల నెదుర్కొనని వస్తుందో ప్రపంచచరిత్రలో
సంస్కర్తలగాథలను పరిశీలిస్తే విశదమవుతుంది. సాధారణంగా సంస్కారప్రియులు
సంస్కరణగా రూపొంది ప్రతి మార్పుకూ లోలోపల యిష్టపడతారు. కానీ
ఆచరణలో అనువదించడానికి, అనువదించవారిచర్యను ఆమోదించడానికి జంకుతారు.
ధైర్యంగా ముందడుగు వేసే కార్యకూరున్నీ కూడా వెనకడుగు వేయించే
ప్రయత్నమే చేస్తారు. ఒకసారి అంతలో ఆగరు. వెన్నుపోటు పొడవడానికి
వెనుదీరురు. ఖైకి చెప్పలేకపోయినా తమ కంగీకారయోగ్యమయిన మార్పుల్నే

చేయలేని మనుష్యులు, మంచివయినా తామంగీకరించని మూర్ఖులును, సమజం లో ఎలా ప్రవేశింపజేస్తారు? ఇక సంస్కారాయనవాదులమాట చెప్పనక్కర లేదు.

ఏ కాంచెం చీకటి వ్యాపించినా, దానిని పారదోలాలనే యులూరి, పక్షాభిమతి వ్యాదయినాన్ని చూచినా కల్లాశితమయ్యే మనస్తత్వం, కారు చీకట్లు కమ్ముకువచ్చినవేళ, గోదావరిలా అర్తులకన్నీరు వరదలై పారుతున్న సమయరాన నిశ్శబ్దంగా నీరవంగా తనకు పట్టనట్లు -జరుక్కోగలుగుతుందా? ఏ చిన్న అవకతవకునూ సహించలేని సంస్కారవ్యాదయిన నీడత్వంతో నిండిన సమాజానికి ప్రబోధం చేయకుండా మనగలుగుతుందా? కేవలం ఉపన్యాసాలూ, ప్రబోధాలూ వాలని దశకు, ఎన్ని కష్టసిద్ధులారాలేదురయినా కార్యక్షేత్రంలో దూకడం కర్మవీరుల జీవలక్షణం.

వీరకళింగంపతులుగారు మహామేధావి. అంతకంటే ఎక్కువగా సహృదయులుకాబట్టి చీకటి కాదు, రెండు కాదు, అంతలేనే అవలక్షణాలతో చీకటి పోతున్న సమాజాన్ని సంస్కరించడానికి, దీక్షాకంక్షలు ధరించారు. అచంచలైర్వవిశ్వాసాలు కవచంగా ప్రబోధపరమయిన సాహిత్యం ప్రధానాయుధంగా ఆయన సంస్కరణరంగంలో వీరవిహారం చేశారు.

సంస్కరణజం -

సాంఘిక దురాచారాలూ, మూఢవిశ్వాసాలూ, అవినీతి, లంచగాండితనం, వంచన, దంభాచారాలూ, మతమౌఢ్యాలవంటి దరిలేనే దుష్టలక్షణాలతో కాట్టుమీట్టాడి సమాజాన్ని సంస్కరించడానికి దీక్షాబద్ధుడయిన ఈ మహామనీషి ఎవ రందించా రీ పందేకం? తల్లిదండ్రుల సంస్కారమా? తాతమంత్రాతల ప్రభావమా? ఇరుగుపొరుగు సీమలలోని హేమాహేమీల ప్రబోధమా? తాతమంత్రాతల ప్రభావం, ప్రేరకం కావచ్చునేని వీరకళింగంపతులుగారే అంటారు. ముత్తాత వీరశైవుడయినా స్మార్తులకన్యను పెహహంచేసుకున్నారు. తాతగారు

లింగధారణ త్వజింవారు.† కాని కంటే ముందుగా కదమతాక్కి
పడునైనప్పుడందుం పంతులుగారిది. మతాన్నాదం రాజ్యమేలే ఆ రాజ్యుల్లో,
కాఖాదురభిమానం రాజ్యమేలే ఆరాజ్యుల్లో కాఖాంతర వివాహం, లింగధారణ
ఉపసంహరణలు చేసిన తాతమంత్రాతలు పంతులుగారి సంస్కారోద్యమానికి
ఉద్బోధకం కావడం ఆశ్చర్యంకాదు.

అయితే వంశపారంపర్యంగా వచ్చేల్లక్షణాలుమాత్రమే ఏ వ్యక్తిని
పరిపూర్ణసంస్కర్తగా మూర్తి కట్టించగలవని గట్టిగా నిష్కర్షించలేము. సమాజాన్ని
పరికించి, దాన్ని హృదయంతో చూచి స్పృహించి ఇతరపీఠులలోని సమకాలిక
సంస్కర్తలప్రభావంపై ఉత్తేజాన్ని పొంది అపూర్వకృషిమంతుడుగా ముందుతరాలకు
ఆదర్శవ్యక్తిగా నిలుస్తాడు.

వీరేశలింగంపంతులుగారితో సంస్కారపరమయిన వ్యక్తిత్వం రూపుదిద్దు
కుంటున్నరాజ్యుల్లో సహూపాధ్యాయునితో సాగిన చర్చలవల్ల బ్రహ్మసమాజవాసనలు
నాకి సమదర్శనానికి సమతాసమాజ సందర్శనానికి అంకురార్పణ జరిగింది.
అప్పట్లో దేశంలో కాత్తగా వీస్తున్నగాలి బ్రహ్మసమాజభావనలతో నిండి కేశవచంద్రనేన్,
ఈ శ్వరచంద్రవిద్యాసాగర్, దేవేంద్రనాథతాగూర్ వంటి మహామహుల ఉత్తమోదాత్త
రచనలు ఉపన్యాసాలు, పంతులుగారి కర్తవ్యనిష్ఠను ఆమోదితం చేశాయి. పంతులుగారి
కార్యక్రమాలకు వలసిన అర్థబలం అందజేసినవారు పితాపురంరాజాగారు.
బాలికాపాఠశాలకు తమ సత్యాన్ని, ఆరువేలరూపాయలను, టవున్ హాల్ నిర్మాణానికి
గాప్ప వీరాళు ఇచ్చి సంఘసంస్కరణకార్యకలాపాలకు వికేపిచి దాహదం చేశారు.‡

బ్రహ్మసమాజకార్యకర్తల ఉపన్యాసాలు పంతులుగారితో విప్లవజ్వాల
నాటాయి. వాటికాక పొప్పునూ పొప్పునూ కలిగింది విప్లవరూపం ధరించడానికి
మూలకారకులయ్యారు పితాపురంరాజాగారు.

†. వీ. స్వీ. చ. 1వే. 6

‡. వీ. స్వీ. చ. 2వే. 322.

1870 వరకు పంతులుగారు పూర్వం అడుగుజాడల్లా నడిచారు, చిన్న జుట్టుముడి, వారంవారం కత్తిరించుకోడం, జంభ్యం మొదలయిన వాటిల్లా. 1877 వరకు అయిన సంస్కరణ కోవలం బాలికాపాతకాలను స్థాపించడమే ఆచరణలో, వాస్తవం, ఉపనావాసాలు, పుస్తకాలకు పరిమితమయింది తక్కిన సంస్కరణల్లా, అయిన దురాచారాలను, మరాఠీవిశ్వాసాలను విమర్శిస్తూ వ్రాసేలా రాసేవారు. నభల్లా ఉపనావాసాలుచేసేవారు. కానీ నిర్మాణాత్మకమైన కార్యక్రమం పాతకాల స్థాపన తప్ప పడేవుండేది కాదు. కానీ 1877 నుంచి 1881 వరకు అయిన జీవితంలో అత్యంత క్లిష్టత అనవచ్చు. అప్పటినుంచి అయిన నిర్మాణాత్మకకార్యక్రమాలను చేపట్టారు. మొట్టమొదటి వితంతువివాహం జరిగింది 1881లోనేకదా! అందువల్ల సంఘంలో ప్రతిబంధకాలధికమయ్యాయి. అన్నిటినీ ఎదుర్కొని ఒక్కొక్క కార్యక్రమాన్ని ప్రారంభిస్తూ 1882 నాటికి వట్టణంలో ప్రముఖసంస్కర్తగా రూపొందారు.

సంస్కరణాభిలాషకు సంస్కారోద్యమానికి పాడైన మూడవకారణం నాటి సామాజిక పరిస్థితి. హృదయమంటూ వుంటే ద్రవించకుండా ఉండడానికి సాధ్యంకానివి అనాటి బాలవీతంతువుల కడగళ్లు. ఇన్నిన్న సంఘటనలు కలిసి అయిన చరిత్రలో చిరస్థాయిగా నిలిచిపోయే సంస్కర్తనుచేచాయి. కాబట్టి “ద్వంద్వవీతంతో తనలోనిలోపాలను కూడా సుగుణాలుగా మార్చుకున్నారు. తనకోపాన్ని అనాటి సమాజంలోని చిలిపిబంధవిశ్వాసాల మీద, కరుడుకట్టిన మూర్ఖత మీద అసహనంగా మార్చుకున్నారు. అయినలోని మర్యాదసనం ప్రతిదానిలో తనమాటే నెగ్గాలనుకోవడం. దానిని ఒకప్రత్యేక పద్ధతిలో ప్రతిభా వంతమయిన ధారణలో వియనాధనకు ఉపయోగించుకున్నారు. తుకతుకలాడే తనకోపంలో భగభగమండే ఖడ్గాన్ని రూపొందించి మర్యాదామన్నవలను మట్టిపెట్టున్న ప్రతిఅన్యాయంపై, అమానుషాలపై పోరాడడానికి వినియోగించుకున్నారు” .

“ తిరోగొమలగు వృగతిదేవుల
కరకుగుండెలను బుడించుటకై
కలమును కత్తిగ వ్రాడు ” 1

మూఢవిశ్వాసాలు -

లెక్కకు మీరిన మూఢవిశ్వాసాలు వృజాజీవితాన్ని కాసిస్తున్న కాలమది.
వృతియుంట్లో ఒకడయంపట్టినమనిషి, వృతివీధికి ఒకభూతవైద్యుడూ సామాన్య
మయ్యారు. ఆ సమయంలో

“ తెలుగుజాతిని తెరలుతెరుగు
కారుచీకటి కృమ్మినప్పుడు
మూఢభాందసగాఢరుగ్గుత
మూలుగుల్లో చాచ్చినప్పుడు
కాంతిబద్ధము, కరుణవైద్యము
కార్యవాదిగ కావ్వకీలుడు
జాజినుల సముద్ధరించగ ” 2

వీరేశలింగుగారు కార్యరంగంలో వృవేకించారు. 1872 నాటికి
పంతులుగారికి పూర్వవిశ్వాసాలు కాన్నిమారిపోతున్న ట్లసిపించింది. దయంప
వట్టినవాళ్లదగ్గరకు తరచు వెళ్లి వారిచేష్టలు, నటనలు పరిశీలించడంవల్ల మంత్రవేత్తలు
చేసే కుతంత్రాలు అర్థమయ్యాయి. నిరంతరచాఢనలో వాటివైన నమ్మకం
నకించింది.

ఆసమయంలోనే జ్యోతిశాశ్ట్రంలో ముహూర్త, జాతకభాగ్యాల కనునాలు
మొదలయినవాటిల్లోకూడ అయినకు నమ్మకం పడలింది. నమ్మకంలేనిదాన్ని
నడించడమంటే అయిన స్వభావానికే విరుద్ధం. నమ్మకంలేనిదాన్ని లేదనేవెప్పుడం
చెప్పిదాన్ని చేసిచూపడం అయిన సహజస్వభావం. అయిన అవిశ్వాసాన్ని

1. ' యుగపురుషుడు - వీరేశలింగు ', దాశరథి 'వీరాజనం' పే. 68.

2. ' యుగపురుషుడు - వీరేశలింగు ', అరుద్ర 'పే. 121

శాకానికి మావడానికి అతివేగుగా అందునకు చక్కటి అవకాశం వీడ్కొంది.

వాదిదాడ్డితోనే అరదిబెట్టు ఒకటి వేవ తరిగిన కారణంగా కాననుంచి గెలవేయక, బెట్టునడుమ నుంచి చీల్చుకొని పువ్వువైకి వచ్చి గెలవేసింది. ¹ ఇలా బెట్టుమధ్య నుంచి గెలవేరుడం అరిష్టాంకుకమనీ, వెంటనే బెట్టుకొట్టి మేయాలనీ, అమ్మలక్కలు, బంధుమిత్రులు, వెద్దలు, సుహృద్బాంధవులు. ఎవరెన్ని విధాల చెప్పినా అందున మాత్రం దాని నశాగీ ఊచారు. అదిలో జనులు గుంపులు గుంపులుగా వచ్చి చూచి వెళ్లేవారు. కాన్ని నెలలకు కాయలెదిగి కూరకు అక్కరకు వచ్చాయి. అప్పుడాకాయలు కోసి బెట్టును కాట్టారు, పంతులుగారు దూటకోసం. సరిగా ఆసమయంలోనే ఐదిదూలంకాసనున్న తారల తనెట్టు పట్టింది. అది కూడా అకుభసూచికమేని దాన్ని కూడా తీసివేసి దాష్టరిహారార్థం బ్రాహ్మణులతో శాంతికర్మ చేయించాలని అందరూ చెప్పి కట్టుకొని వెళ్ళారు. అయినా పంతులుగారు మొండికేశారు. ఏ మాత్రం వలించక మహామేరువులా నిలిచారు. తల్లీ, మంత్రవ్య కూడా చెప్పి చూశారు. ఫలితంలేక విసిగిపోయారు. ²

ఇక 1872లో కోరంగి అంగ్లవర్ణాకులర్ పాతకాలలో ప్రధానాధ్యక్షుల వదలి లభించింది. ఆపనికి వెళ్లేటప్పుడు మంచి ముహూర్తంలో వెళ్ళమని బంధుమిత్రులు లంతా నచ్చజెప్పాలని చూశారు. ఐట్లావారుకూడా బలవంతంపేశారు. అయినా లక్ష్యంబేరుక అమావాస్యనాడు పనిలో ప్రవేశించారు. పాతకాలకార్యనిర్వాహకు లిద్దరిలో ఒకరు పంతులుగారితాతగారిదగ్గర పనిచేసిన వారి పుత్రుడూ బంధువుడూ, సముద్రకులకవర్సవేక్షకుడు అయిన బజ్జేవల్లి నారాయణమూర్తిగారు. వెళ్ళగానే వార్షికో దిగారు పంతులుగారు. అయిన కూడా అమావాస్య నాడెందుకు వచ్చావన్నారు. ఈ క్వరుడు అన్నిదినాలను సముగా పేసినపు డిరాజ్జేతనే మన్నారు పంతులుగారు ³. దానిమీద జ్యోతిశాస్త్రంగురించి అవద్దరకూ వర్చజరిగింది. కాన్నాళ్ళకు నారాయణమూర్తిగారికికూడా ముహూర్తాలమీద విశ్వాసం పడలింది. అప్పుడో ప్రతియింటా పాథారణమయిన పికాష్యమ వరకలింగుగారితల్లిగారికూడా ఉండేది. కాని పంతులుగారు తరమ నచ్చజెప్పడంవల్ల 1876 తరువాత మాత్రం

1. వీ. స్వీ. చ. 1, పే, 68.

2. వీ. స్వీ. చ. 1, పే, 69.

3. వీ. స్వీ. చ. 1, పే, 70.

అభ్యమ కలుగలేదు. అది వచ్చినప్పుడు తాత్కాలికంగా ఏదో తంత్రం
 చేయిస్తూ వస్తే కాని పనికాకుండేది. కారంగిళా కూడా ఒకసారి ఇలాంటిసన్నివేశ
 మొకటి తటస్థపడింది. అక్కడివారు ఒక గొప్ప భూతవైదుష్యుని పంతులుగారి
 వద్దకు తీసుకొచ్చారు. గడ్డం, గోళ్లు వెంచి పొవుకొళ్లు తాడిగి చేతబెత్తం పట్టి
 కాషాయరూపరాళ్ల నుదుట కుంకమతా మూర్తానికే భయంకరుగా ఉన్నాడతడు.
 ముఖ్యై నల్లై పంతులూ లమధ్వ వయసువాడు. అతనికి భూజనసదుపాయాలు
 కలిగిస్తానని, తల్లిగారికి స్వస్థత చిక్కినతరువాత పమైనా ఇస్తాననీ అన్నారం
 పంతులుగారు. అతడు కళ్లెర్రజేసి పంతులుగారి వంక కూరంగా చూడ
 నారంభించాడు. పంతులుగారు లెక్కచేయక అతనికేకలు పిసి పకవకా నవ్వు
 నారంభించారు. దానితో కాపంపిచ్చి అతడు కారులు పోలి నారంభించాడు.
 అతని ఆగడాన్ని భరించలేక వెంటనే వక్కనున్న పాతకాల భటునితో బయటకు
 నెట్టించారు పంతులుగారు. తాకతాక్కిన తామలగా అతడు బయట కాడుతూ
 పంతులుగారిని కపిస్తూ “రేపి వేళ కేం చేస్తానా చూడు” అంటూ వినవిన
 వెళ్లిపోయాడు. వెళ్లినవాడు ఒక గది తీసికొని అలికి ముగ్గులు వెట్టి ఏదో
 యంత్రాన్ని వేసి ప్యంయోగం చేసి పంతులుగారిని చంపేస్తానంటూ స్నానం చేసి
 తలి విరబాసికొని కూర్చొని నిష్ఠగా ఏదో మంత్రజప మారుభించాడు. దాన్ని
 చూచి పంతులుగారి మిత్రులు భయపడి అరున దగ్గర కెళ్లి అలాంటి వారితో
 తగవు లాడడం క్షేమం కాజడంటూ అతని దగ్గర కెళ్లి క్షమాభిక్ష వేడమని హితవు చెప్పారు.
 అయినా పంతులుగారు పనింపక చిరునవ్వుతో ‘పం చేస్తాడో చూద్దాం’ అని
 వచ్చినవారిని వచ్చినట్లే పంపేచారు. ఆ యోగి రాత్రి వరకు భూజనం లేకుండా
 కూర్చొని వీకట్ల ‘హోం’ ‘హోం’ అని కేకలువేస్తూ అర్ధరాత్రి వరకూ ఆహారం
 లేకపోవడంతోనా, కాబ్బరినీళ్లు పైత్యం చేయడంవల్లనా, నిద్రమత్తువల్లనా,
 గేజాయిమైకంపేతనా మరేకారణమో కొని తూలి కింద పడిపోయాడు. ఎవరో
 తన్ను తానేసి పడగాట్టారని భయించి భయపడిపోయాడు. ‘అభయంతానే’
 అతనికి జ్వరం వచ్చింది. ఒకరిని భయపెట్టబోయి తానే భయపడినట్లు మరలనాడు
 చూడవచ్చిన వారందరితో పంతులు “కరణ సాక్షాన్ని” తన మీద ప్యంయోగం
 చేశారని, ఆ దేవత వచ్చి తాను పంపే దేవత నేర్పించి తన్ను కింద పడేసిందనీ

తాండరలోనే తన్నంతంజేస్తుందనే చెప్పనారంభించాడు. పంతులుగారికి మంత్రమహిమమీద విశ్వాసం తగ్గిన తరువాత తల్లిగారి భ్రమ నివారించడానికి, “కరభ సాశ్వ మంత్రో షడేకం” పాఠ్యం.

ఆవిషయం ఆయెరాగి విని పుండవచ్చు. అందువల్లనే ఆ భ్రమ. అతంతకు ఆభ్రమలోనే బలహీనుడై సంతోషం కూడా పంతులుగారినే పలవరిస్తున్నాడని విని పంతులుగారు జాతంత అతని దగ్గరకు వెళ్లి తానేమీ చేయలేదని ధైర్యం చెప్పి అతన్ని తమ ఐటికి తీసుకువెళ్లారు. అతడు మోమరాలుస్థితికి రావడానికి నెలరోజులు వట్టింది. అప్పుడాతనికి కాత్తబట్టలు కట్టబెట్టి జీరూపాయిలు ఇచ్చి పంపారు పంతులుగారు.¹

ముహూర్తాలు గురించి అయిన మాట్లాడుతూ, అంధ్రదేశం లో ఏ ఒక్క వెళ్లి కూడా మంచి ముహూర్తం లో తప్పితే జరగదు. తల్లిదండ్రులు బిడ్డలు సుఖపడాలని మంచి బెడ్డిలన్నీ విహరించి వధూవరుజాతకాలు పరీక్షించి లగ్నం నిశ్చయిస్తారు. జన్మపత్రాలు చూచి దీర్ఘాయుష్షుంతులైన వరులనే కామార్తెలకు భర్తలుగా నిర్ణయిస్తారు. మరి జాతకబలమే ఐతే దేశం లో ఇంతమంది బాలవితంతువు లెలా ఐటారన్నది అయిన మాటి పూర్వం.² అందువల్లనే కంటికి కన్పించే వాస్తవాలు తనకు ఈ ముహూర్తాల మీద నమ్మకం నశింపజేస్తుందన్నారు.

ఈ భయంకరమైన విశ్వాసాలూ అచారాలూ పూర్వం ఉన్న మూలక క్రూరమైన విశ్వాసం జంతు బలీ. మానవత్వానికి కళంకమైన ఈ అచారాన్ని వివేకవర్ధని పత్రికలో అయిన నిశితంగా విమర్శించారు.

సాంఘికదురాచారాలు

మరకలింగుగారి కాలంనాటికి అడ్డమాకలక రాజ్యమేలుతున్న అత్యంత పృథానమైన సాంఘికదురాచారం అతిబాల్యవిహారం. మనను వికసించని పక్షి దశనుంచి కళ్లు తెరవని పపికూన నుంచి కడుపులోని వాపకు కూడా వెళ్లిపో బోనంత హీనస్థితికి దిగజారింది, అదురాచారం. “మనవారు ముఢాచారానికి

1. వీ. స్వీ. చ. 1 పే. 72.

2. వీ. స్వీ. చ. 1 పే. 6.

దాసులు. అవేశాచమోవేకించినపుడు దురు, ధర్మం, సత్యం, సర్వం
పరిత్యాజ్యాస్తే, 1 పాశవిక షుష్కత్తి రాజ్యమేలేటపుడు కన్నబిడ్డ అనే వ్యమ
మమతలు అదృశ్యమవుతాయి. సమర్థిండుకోవడానికి, నారు తిరగని
పవా సంస్కృత క్లౌకాలను వల్లెవేస్తారు అర్థం తెలియకుండా. వారికి
సమాధానంగా వీరేశలింగంగారి మాటలు. “ప్రాచీనభారతీయుల్లో బాల్య
వివాహాలవారు కూడా వినుడి ఉండదు. వేదాల్లో బాల్యవివాహాలే మృగ్యం” 2

అస్వాభావికమైన యురబాల్యవివాహపికాచం అవేటులంవల్ల వచ్చిందే కాని
విధివిహితమైంది కాదు. పంతులుగారి వివాహసమయరానికి అరునకు
వేన్నెండూ, అమెకు ఎనిమిది పళ్లు. వధూవరులిద్దరికీ వెళ్లంటే పమిటా
తెలియదు. కేవలం పండివంటలు తినడం, బాగోమేళాలు చూడటం,
బాజాభజంత్రీలు వినడం మాత్రం అనందంగా ఉడి ఉండవచ్చు. బామ్మలవెళ్లితాగ
తమ వెళ్లి జరిగిందని పంతులుగారి అనువర్ణనం.

బాల్యవివాహంతోపాటు బాగోమేళం మరొక పాంఘికదురాచారం.
వీరేశలింగంగారి వివాహ సమయంలా కూడా వధూవరులతరపువా రిద్దరూ
చెరియెంక మేళం వెట్టించారు. మేళం శ్రేకపోతే పడిమందిలో తలవంపులని
వారిభావం. మౌత్సావికి ఇంత కంటే తార్కాణమేం కావాలి? 3

వీరేశలింగం గారిలో విప్లవభావాలు తలెత్తకముందు కూడా బాగోమేళాల
విషయంలా అరున దృక్పథం సమకాలికులకంటే భిన్నమైందే. వేక్వల
నుండుకోవడం అనాడు సర్వసామాన్యమైన విషయం. ఐకా దేప్పాంటే అది
ఒక గాప్సగా, ఉన్నతసంస్కారంలా భాగంగా కూడా భావించేవారు.
కాత్తకాత్తగా మారుతూ ఉన్నా వేశా విషయంగా భిన్నాభిప్రాయం కలవారు
పంతులుగారు. 4 భాండసుడుగా ఉన్న కాలంలోనే దుర్మతి మీద పంతులుగారికి
సవాజద్యేష ముండిది. దుర్మతిపరు లేదురైతే కంటగించుకునేవారు. కామరాజు.

1. వీ. స్వీ. చ. 1 వే. 27.

2. వీ. స్వీ. చ. 1 వే. 27.

3. వీ. స్వీ. చ. 1 వే. 29.

4. వీ. స్వీ. చ. 1 వే. 62.

వద్ద : చిత్రపు : పంతులుగారు శేషకుడుగా ప్యవేకించారు. ఈ చిత్రపు కామరాజుగారు వేశ్యాసాంగత్యం గౌరవ ప్యదమని భావించే పూర్వనాగరిక కోటిశావాడు, గవర్నమెంటుజ్జేడరు.

అయినఁబడివద్ద పంతులుగారు పనిచేసే కాలంనా నైతం కాన్నిసమయరాలైన అయిన వేశ్య నిశ్చయకంగా వచ్చి సరసన కూర్చుండి అజ్ఞేడరుగారితో సరసాలాడేది. అది సహించలేని పంతులుగారు నెఱజీతం అందుకోగానే అపని మానేశారు. పనివిషయంనానే కాక కామరాజుగారు సర్వవిధాల దయతో గౌరవంగా చూసినా ఈ కారణం వల్ల పంతులుగారు ఇమడలేకపోయారు. ఈ విషయంనా పంతులుగారి ప్యవర్తన మనల్ని ఆశ్చర్యపరుస్తుంది. ఎలాగంటే పచిన్నకష్టాన్ని చూసినా అలలల లంటి కరగిపోయే పంతులుగారి హృదయం వేశ్యలవిషయంనా పాషాణసదృశమే. కాగడాపెట్టి వేతికినా వారి పట్ల సానుభూతి అయినహృదయంనా మచ్చుక్కూడా కనబడదు. అంత కఠినం కావడానికి కారణం వేశ్యలు సమాజానికి చీడపురుగులని అయిన భావం. వెళ్లిళ్ల వంటి పవిత్రమైన కుభకారాల్లా వారి బాగుమేళాలు అసహ్యకరాలని అయిన అభిప్రాయం.

కాలుష్యమన్నచోట అయిన కాలు మోవలేరు. అంతేకాదు జాఘవానితగారి మాటల్లా

“కందుకూరి కులుడు కాలు మెట్టినచోట
కాలువెట్టలేదు కలుషవము”

వేశ్యలపట్ల అయిన ఇంత కఠినంగా ఉండడానికి మరొక కారణం వెళ్లిళ్ల బాగుమేళాలపేర నిర్బంధంగా వసూలుచేయబడుతున్న సంభావనలు. వెళ్లికి రావడం పాపం. తన స్థితిగతులతో సంబంధం లేకుండా అధికారుల మెప్పుకోసం ఉన్నా లేకున్నా తలకుమించిన సంభావన బాగుమేళాలకు సమర్పించాలి.² ఈ సంభావనల నిర్మూలన వివేకవర్ధని పత్రిక ప్యధానాకయరాలైన ఒకటి.

1. 'యుగపురుషుడు - వివేకచింగు' జాఘవా 'జాతలు', పే.81.

2. వీ.నీవ్.చ. 1 పే. 107.

“ఈ హిందూదేశమందు తప్ప మరేదేశంలానూ పకాలంలానూ షూతిలానూ వ్యభిచారమే ప్రతిష్ఠావహమైన కులవృత్తిగా నేర్పరచుకొని . . . స్వేచ్ఛగా విహరించు కులమువారు ఉన్నట్లు కనియు, వినియు వుండలేదు” . ఆకాలంలా రాజమండ్రి మొదలైన పట్టణాల్లా వేశ్యాప్రయులసంఖ్య మేర మీరిపోయింది. ¹ ఈ విషయాన్ని గురించి పేరొకరింగంగారు “ఈ కాలంలా జారిణీసంభాగమే సత్ప్రత్యమని కానియరాడుడుతోంది. కట్టుకున్నభార్యను దుఃఖవెట్టి పరాంగనలను జీవితీవారు గర్హణీయులుగా ² ఎన్నబడకున్నారు. వేశ్యలు లేనివారు పెద్దమనుషులే కారని గణింపబడుతున్నారు. మీదు మిక్కిలి పకవత్ని ప్రతస్థులు పురుషులేకారనీ పరిహసింపబడుతున్నారు” . అధికారులే, ధనికులే వేశ్యల వశవర్తులు కావడంతో వారి అనుగ్రహం కోలేవారు ఆవేశ్యల అడుగులకుమడుగుశాస్త్రవలసినవా రయ్యారు. ఈ వ్యసనపరులంతా తమను సమర్థించుకుంటూ వేశ్యావృత్తి నకిస్తే సంగీతనాట్యాలు నకిస్తాయని విలపిస్తూండేవారు. కులకాంతలకో అలలితకళలు నేర్పితే కళలకో గౌరవం వెరుగుతుందని పంతులుగారి వాదన. సమాజానికి పట్టిన వేశ్యలచే పీడపురుగుల దౌర్భాగ్యం నకిస్తుందని అయిన అభిప్రాయం. ఈ భావాలన్నీదీని ‘బ్రాహ్మ వివాహం’ ద్వారా అయిన ప్రచారం చేశారు. వీరు ముఖ్యంగా బాగుమేళాలకు సంభావనలిచ్చే అచారాన్ని ఎత్తిచూపి దానికి స్వస్తి చెప్పేవగలిగారు. అదీ ముందుగా వివేకవర్ధనిలానే ప్రచురింపబడింది. ఇలాంటి వ్యంగ్యరచనలు సంఘ దురాచారాలను కళ్లకుకట్టినట్లు చూపేవి అనాడు రావడం ప్రప్రథమ మవడంవల్ల ఆరాజుల్లా ఎక్కడ చూచినా జనులు గుంపులు గుంపులుగా చేరి దానిని చదివి ఆనందించడం మొదలుపెట్టారు. అది ప్రచురించిన రెండేళ్లతరువాత పంతులుగారు పదో పనిమీద బందరు వెళ్లారట. అక్కడాక బాలిక బ్రాహ్మవివాహాన్ని మొదటి నుండి చివరవరకూ పంతులుగారి కప్పజైపి అయినకాశ్చర్యాన్ని కలిగించిందని

1. “యుగపురుషుడు - పేరొకరింగం” మామిడిపూడి వెంకటరంగయ్య సర్వతోమంఖ సంఘ సంస్కర్త , పే. 36.

2. “వేశ్యలు” వివేకవర్ధని జరూన్ 1875, కం. పీ. కృ. గ్రంథం 8. పే. 362-63.

అంటారు. దీన్నిబట్టి ఆహారాసనం యిత హజ్రాదరణాన్ని బడసిందో తన్నూలంగా పంతులుగారు తలవెట్టిన కారాస్వనికి యిత పిజియం బేకరారిందో చెప్పవసరంలేదు. ఇలా కనీకనుడకుండా సమాజంల పేరుకుపోయిన దురాచారాలను ఎత్తి చూపి హజలకు దాని వల్ల కలిగే అన్యాయ నవగతం చేయగలిగారు.

ఈ పత్రికానిర్వహణంల పంతులుగారికి మేతులైన బుర్రా రాజలింగరాజ్రి గారు, వారి బాల్యసఖులైన వల్లవల్లి బాపయ్యపంతులుగారు, ధవళేశ్వరంల ఉన్నప్పుడు మేతులైన బసవరాజు గవరాజుగారు అప్పుడాయన దగ్గరకు తరమగా వచ్చి పలకరి బిక్షనరసింహంగారు పంతులుగారికి తాడ్డుతూ ఉండేవారు. పికాబట్టణము నుండి వచ్చి గదావరిమండలనాయయసభల నాయయవాడులైన పిర్రామూరి రుజున్నరాజ్రిగారుకూడా వారికి మేతులై పత్రికకెప్పుడయినా రాస్తూ ఉండేవారు. వీరితో కూడా బుర్రా రాజలింగరాజ్రి గారు, బసవరాజు గవరాజుగారు, పలకరి బిక్షనరసింహంగారు ఉప్పుడూ కలిసియెలసి ఉండేవారు. పత్రికల రానే విషయాలను గూర్చి, మానవలసిన దురాచారాలనుగూర్చి అనాచారాలనుగూర్చి వీరితోపిమ్మికానేవారు. పంతులుగారే వీరితో నాయకుడు. వారిరాతలనన నాచ్చినవారు వారిని దుష్టబతుష్టయమసి కూడా అనుకునేవారని పంతులుగారు రాస్తారు.¹

భయంకరమయిన ఈ దురాచారాల హక్కునే ఈ నాటికే ఐకామాసిహాసి మరికాన్ని దురాచారాలు, తాగుడు, యుభకత్వం, కులతత్వం, మతమౌధ్యం, వీటన్నిటినీ బండిస్తూ వ్యాపారులసి వివేకవర్ధనితో హక్కుబేవారు. వర్ణవ్యవస్థను గురించి మాట్లాడుతూ ‘‘ఈమవిభజనసిద్ధాంతమే హాచీకాలంల ఉన్నదనీ అదే వర్ణవ్యవస్థగా రూపొందిందనీ² అన్నారు. ‘‘అగ్రకులాలవారు కడూతిపారిసి నీమగా మాన్యనూరనీ మానవత్వం నకింపిహతుందనీ పంతులుగా రన్నారు. వివేకవర్ధనితో అయిన ‘ లీమిసి ‘ మూయయధమై దుర్నీతినీ బండింబింది. ‘‘కన్యాకులూన్ని’’ నిరపిస్తూ వ్యాపరంపర హమరితమయింది.³ మతాధిపతుల దురహంకారాలను, పురహతుల అజ్ఞానాన్నీ, హజలమంచి డబ్బుదామకానేవారి దాపిడీతనాన్నీ నిరసింబారు.⁴

1. కం. వీ. స్వీ. ప. 1. వే. 100, 101, 102.

2. ‘ వర్ణమం. కం. వీ. కృ. గృం. 7, పే. 39.

3. వీ. స్వీ. ప. 1. వే. 150.

4. ‘ వివేకవర్ధని’ వైదువులు ఫిబ్రవరి 1881, కం. వీ. కృ. గృం. 7. 508.

అవినీతి - లంచగాండితనం : -

అన్ని దురాచారాలూ అక్కచెల్లెళ్లుగా అడుక్కుంటున్న ఆరోజుల్లో వాటికి మూలబలం అందరిలో మరే ముఖ్యంగా అధికారుల్లో వెచ్చుకొనిన అవినీతి, లంచగాండితనం, అన్ని దురాచారాల మీద కత్తిర్రులు కిపించినట్లే, లేబిటీషియాన్లు ఈ లాపాన్ని నరకడానికూడా వినియోగించారు. 'వివేకవర్ధని' పదిమంది దృష్టిలో వేసింది. రాజమండ్రి మున్సిపల్ కౌన్సిలు గురించి రాసిన సంపాదకీయం వల్ల 'ఆర్క్యూలైన్' వ్యక్తులను మున్సిపల్ కౌన్సిల్లో నియమించాలని సంపాదకీయం సూచించింది. ఈ సూచన రాజమండ్రి సబ్ కలెక్టరు సమర్థతను దృష్టిలో పెట్టుకొనివేసింది. నగర అవరిక్యుభతనూ, గోదావరీనదీ తీరాన కాలబడుతున్న ఇటుకుబట్టిల మూలంగా కలుషిత మవుతున్న వాతావరణాన్ని వివేకవర్ధనిలో వివరించడం పంతులుగారి నిర్భీకతకు దూరదృష్టికి, శాస్త్రీయ దృక్పథానికి జూబి ఊహారణం¹. 1875 నాటికి వివేకవర్ధని పత్రికలో మరాకరు కలిచారు. అయిన మీదట జూవల్లీ ఖాన్ సాహెబుగారు. అయిన తన 'విప్లవనాహరిణి' పత్రికను తెచ్చి వీరేశలింగుగారికి వివేకవర్ధనితో కలిపి ఇంగ్లీషువిభాగాన్ని తానుమాడసాగారు.² ఎంతకాలం కలిసి పనిచేశారో స్పష్టంగా తెలియదు కాని అవినీతి నెత్తిమాపడంలా పంతులుగారు కృతార్థులయ్యారు.

“ప్రహసన ము ప్రహారాలతో

ప్రజలను నిద్దుర లేపాడు

కాంతి వధాలను చూపాడు” 4

వీరేశలింగుగారి “వివేకవర్ధని” మున్సిపల్ కౌన్సిల్ కార్యకలాపాలను గురించి వ్యాసవరుషర ప్రకటించనారంభించింది. అసమర్థులయిన మున్సిపల్ కమిషనర్ పథాకాలనూ, కపట వ్యక్తుల మోసాలనూ నిర్భయంగా

1. ఎం.ఎస్.ఎస్.ఆర్.ఆగస్టు 1887 ఐ.ఓ.యల్.

2. వేది

3. వీ.పీ.పీ.ప. 1 వే. 95.

4. “యంబుగపురుషుడు - వీరేశలింగం” దాశరథి ‘సీరాజనం’ పు. 68.

తూర్పాబట్టారు.¹ పరిపాలనలోని లోపాలనెత్తి చూపడమే కాదు ఆచరణ
యోగ్యతైన పరిష్కారమార్గాలను కూడా సూచించేవారు. సుబ్రమణ్య
అయ్యర్, బి.వి. సి.వెం.యగ్నేన్నకాస్త్రి, ఎఫ్.ఎ. లలాంటి సమర్థులు
కాండరు మునిసిపల్ కమిషన్లకు ఉన్నారనే వేర్కొన్నారు.² కాని తదితరులు
అక్కడ కూర్చోవడమే అపరాధమనే అన్నారు. తెలుగు, ఇంగ్లీషు రెండూ
రాని ఒక ముస్లింవ్యక్తి కమిషన్‌గా పనిచేసినప్పుడు అతని అజ్ఞానానికి నిందించారు.
ఈ విధంగా 1878 వరకు మునిసిపల్ కౌన్సిల్ విషయమై హారాడుతూనే ఉన్నారు.³
ఒకప్పుడు సనం కూడా అవ్వవలసినదే వ్యంగ్యభంగిలో రచించి ప్రచురించారు,
“మునిసిపల్ నాటకము” అని. బ్రిటిషు డాక్టర్లు తమ అభిమానపాత్రలకు
అస్థానాల నేరణంగా యిరువడంకంటే ఒకతరగతి ప్రజలకైనా వారి నెన్నుకానే
అవకాశం ఇస్తే ఉచితంగా ఉంటుందని ప్రభుత్వానికి సూచిస్తూనే రాకారు.
ఈ మునిసిపల్ కౌన్సిల్ల ప్రవర్తనలోని అవకతవకలను అయిన బట్టుబంతులు పేరారు.
వివేకవర్ధనీయ బ్రిటిషు అధికారులను, తగినచర్యతీసుకోలేని వారి అసమర్థతనూ,
పదవిలో ఉన్న భారతీయుల అవినీతిని విమర్శిస్తూ సంపాదకీయరూపు కానసాగేవి.
అధికారులలోని అవినీతికి విద్యార్థిదశలో నైతికబోధ చేయకపోవడమే కారణమనే
పాఠశాలలో నీతిబోధ పూర్వపు చేయడం అవసరమనే సూచించారు.⁵

1878 మేలో వీరకలింగం పంతులుగారు లండగాండి తనానికి ఒకమంచి
తార్కాణాన్ని కనుక్కున్నారు. కృష్ణాజిల్లాకోర్టు నిరస్తాదారు పి. శ్రీరామంలు
రాజమండ్రి జిల్లా మున్సిఫ్‌గా నియమించబడ్డారు.⁶ ఈయన ఒకసమయంలో
రెండుమూడు వాఙ్మయాలలో సాక్షుల్ని విచారణచేస్తూ, తామెంకవ్వవలసినవారల
సాక్షుల్ని విచారిస్తూ, ఇంకాక వ్వవలసినవారల సాక్షుల విచారణ గుమాస్తాల
కాప్పగిస్తారు. ఈ అవకతవకవ్వవలసినవారలన్నిరచనకీడిన వారు పంతులుగారు 7

1. ఎం.ఎన్.ఎన్.ఆర్, పేజీ 1878 ఐ.ఓ.యల్.

2. , , అక్టోబరు 1878 , ,

3. , , పేజీ 1878 , ,

4. , , అక్టోబరు 1878 , ,

5. , , మే 1878 , ,

6. మద్రాసు స్టాండర్డ్, అక్టోబరు 30, 1878.

7. ఎం.ఎన్.ఎన్.ఆర్, మే. 1878 ఐ.ఓ.యల్.

అంతేకాదు అష్టాంగ పీనల్ కాండ్ హృకరణలలో కాత్తకాత్త అంకెలన్నీ
వాటచేసుకున్నారేం. వాళ్ళు స్వయంగా వారి తరపు న్యాయం వాడుతే
హృకరణ సంఖ్య సూచించేవారు. ఎవరు చెప్పిన హృకరణ సంఖ్య ఎక్కువైతే
దాన్ని అరాతి పరిశీలించి మరలనాడు వారి కనుకూలంగా తీర్పు చెప్పేవారు.
ఈ హృకరణ సంఖ్య అంటే న్యాయ పరిభాషలో వారు సమర్థించుకొనే
లంచమన్నమాట. ఎవరెంత ఎక్కువ లంచమిస్తే తీర్పువారి కనుకూలంగా
ఉండేది.¹ ఈ హృకరణ నాటిమాటగా కానసాగవలసిందే కానీ లిఖితపూర్వ
కాధారం లభించేది కాదు. వట్టుబడకుండా ఉండేందుకే ఈ జాగ్రత్తలు.
గవర్నమెంటు ప్లేడరు పితృపు కామరాజుగారి డ్వారా ఈ అధికారి వాండే
లంచాలు వెల్లడిచేయడానికి కంకణం కట్టుకున్నారు, పంతులుగారు. కానీ,
లంచం తీసుకోవడం ఎంత నేరమో ఇవ్వడం నైతం అంతేనేరం. కాబట్టి లంచమిచ్చిన
వారెవ్వరూ సాక్ష్యమిచ్చేవారుకాదు. బహిరంగంగా సాక్ష్యమివ్వడానికి
ఎవ్వరూ ముందుకు వచ్చేవారు కారు. కాంతమండీ న్యాయవాదులు
తాము లంచమిచ్చినట్లు ప్రత్యక్షంగా చెప్పకపోయినా అక్కమాట జరుగు
తున్నట్లుగా సాక్ష్యమిస్తామన్నారు. ప్లవల్లీ బాపయ్య పంతులుగారు,
చిర్రావూరి యంగ్లన్ల కాస్తిగారు, వీరకలింగుగారు కలిసి న్యాయవాదుల
మాటల సారాంశాన్ని గ్రహించి, మునసబు లంచాలు పుచ్చుకుంటున్నాడని
అర్థం వచ్చేలా ఒక వ్యాసం హృకరించారు. ఈ అరావణ కోర్టులో విచారణకు
వచ్చినప్పుడు అన్యాయవాదులు తాము చెప్పినదానికి విరుద్ధమైన సాక్ష్యమివ్వాలనీ
భావించారు.² కానీ పితృపు రామరాజుగారు మునసబుగారి తీర్పు
నిమిత్తం వ్రాసిన పత్రం తీర్పుకాగితాలు పింఛివేయబడిన తరువాత ఇతరమైన
కాగితపు ముక్కలను కలిపి తమ ఇంటికెదురుగా నున్న పాడుబడ్డ దాడ్డిలో
శెట్టి వెంటకుప్పలో పొర్రసిన విషయం ఒక న్యాయవాది డ్వారా పంతులుగారికి
తెలిసింది. వెంటనే అయినే వీధులు తుడిచేవారికి కాంతడబ్బు ముట్టజెప్పి ఆముక్కల్ని

1. పీ. స్వీ. ప. 1 పే. 114

2. మద్రాసు ప్లాండర్లు, అక్టోబరు 30, 1878.

నేకరించి అతికించారు. ఆ వాఙ్మోక్షాన్ని హాగాట్టుకున్న మహాదీయంబు
 పిలిచి మాట్లాడారు. తన ప్రతివాది కామరాజుగారికి లంచమివ్వడంవల్ల
 ముంసజుతనకన్యాంబులచేసాడన్నాడు. అవిషయాన్నే అతని సమ్మతితో
 మండలినాన్వయరాధిపతికి పిన్నవయసుకంటే వ్రాంబుంచి అతనిసంతకం నేకరించారు.
 చిత్తుతీర్పు సగభాగాన్ని అపిన్నవంతో జతపర్చి మండలినాన్వయంసభకు అప్పీలు
 వెట్టుకున్నారు. జెత్తులమారి ఎత్తులకు ప్రసిద్ధుడైన చిత్రపు కామరాజుగారు
 ఎంతో చాకచక్యంతో వీరేశలింగుగారి దగ్గరున్నతీర్పుముక్కలను అపహరించారు.
 సిరస్థాదారుకు లంచువెట్టి మండలినాన్వయంసభ కాసమసి భద్రపరచుడ్డ ముక్కలను
 కూడా తారుమారు చేశారు.

ఇంత చేసినా సత్యం, ధర్మం తనవైపు ఉన్నాయనీ తుదివిజయం తనదేననీ
 నమ్మి వీరేశలింగుగారి నమ్మకం కూడా వమ్ముకాలేదు. అయినదగ్గరున్న
 చిన్నముక్క తీర్పు అసలు స్వభావాన్నేమారీచేసింది. తప్పిదుకానే దారి కానక
 అవమానం భరించలేక అరాత్రి కామరాజుగారు ఆత్మహత్య చేసుకున్నారు.¹
 సిరస్థాదారు రాజారెయో అచిరకాలంలోనే దరిదురుడై మతిచాంచల్యాన్నికూడా
 పొందాడు. లంచాలు తీసుకొన్నందుకు శ్రీరాములుగారిని కూడా విచారించే
 వలసిందని ఉన్నత నాన్వయస్థానం ఉత్తరువులు జారీచేసింది. కేసు పూర్తికాకముందే
 శ్రీరాములు కూడా మరణించారు. అదీ ఆత్మహత్య అని ప్రజాభిప్రాయం.²

వాలేసు దార మండలినాన్వయరాధిపతిగా ఉన్నరాజులలో తమ్మాశ్రయించిన
 వారికోసం ప్రాధ్వవాకు వెంకయ్య ప్రార్థించినా పరిక్షాసిద్ధులు కానివారికి
 పట్టాలను ఇవ్వలేదు. కాని, కాత్త సిరస్థాదారు కాలపు లా చేరుడంతో
 నాన్వయవాదులనుంచి యోగ్యతాపత్రాలు తెచ్చుకొన్నవారికే పట్టాలుప్రసాదించబడ్డాయి
 కాన్ని నెలలలోనే ఎన్నెమందివరకూ అక్షరజ్ఞానంలేనివారికూడా నాన్వయవాద పట్టా
 లివ్వబడ్డాయి. ఈ అక్రమాన్ని బయటపెట్టింది మళ్ళీ వివేకవర్ధిన్. విచారణ

1. మద్రాసు స్టాండర్డ్, అక్టోబరు 30, 1878.
 2. వీ. నీ. ప. 1. పే. 134

జరవలసిందిగా ఉన్నతనాన్వయసభ నాన్వయరూఢిపతికి ఉత్తర్వులుజారీ చేసింది.

1879 జనవరి 23 తేదీ మధ్యాహ్నం మూడు గంటలకు సభకు రమ్మని ఆజ్ఞాపత్రం వచ్చింది పంతులుగారికి. ¹ ఆజ్ఞాపత్రం రాసి పంపింది మండలనాన్వయ సభలూని సిరస్తాదారు కాజి రామకృష్ణారావు. కానీ ఆజ్ఞాపత్రం పంపే అధికారం ఎవరికీ లేదు. విషయమేమిటో విచారించమన ఉన్నత నాన్వయరూఢిపతి ఆదేశించిందే కాని వీరేశలింగుగారిమీద చర్య తీసుకోమనలేదు. కానీ లంచాల కలవాటుపడ్డ సిరస్తాదారు తనదారికి అడ్డుగా నిలచారన్న ఆరోపాన్ని లాతీర్చుకో దలచాడు. “చర్య తీసికొనే అధికారం ఐదా?” అన్న పంతులుగారి ప్రశ్నతో మండలనాన్వయరూఢిపతి వీరేశలింగుగారికి నెలవిచ్చి పంపి ఉన్నతనాన్వయరూఢిపతి ఆజ్ఞానుసారం కాత్తగా ఇచ్చిన నాన్వయవాదపట్టా టన్నిటిని మరొకమూడిగా రద్దు చేశారు.

ఇలా ఎక్కడ ఏ అనాన్వయం జరిగినా, అవినీతి కల్పించినా అవారు వివేకవర్ధని ప్రకటించి తీరవలసిందే. ఈ అవినీతికి హోద్యం లంచగాండితనం. అనాది లంచాల విశ్వరూపాన్ని వీరేశలింగుగారి రిలవర్టీస్తారు. ² “దారితనం వారికి చెల్లించవలసిన నేలపన్నులకంటే వీరిచ్చే రాజపురుషుల కివ్వవలసిన లంచాల మొత్తం మెక్కువ. హాజువుపుచ్చు మొత్తం కంటే నాన్వయరూఢిపతికి సమర్పించ వలసిన ఉపాంశం ఎక్కువ. చిక్షాస్మృతి ననుసరించి కట్టవలసిన డబ్బుకంటే విడివిట్టడానికి పెట్టవలసిన లంచ మెక్కువ.....రాజకీయరూఢిగూళ్లలో లంచం పుచ్చుకోవడం సర్వసాధారణం. పుచ్చుకోకపోవడం అరుదు. లంచం తప్పు కాదు. ఉద్యోగధర్మమని అందరి నమ్మకు.

ఇలా అన్నిరంగాల్లో సంస్కరణావశ్యకత కనబడుతున్నప్పుడు వ్యంగ్యంగా సంపాదకీయాల ముఖంగా అనాది సమాజాన్ని పొద్దరించారు. తన ప్రహసనాల ద్వారా హాసనచేశారు. ఈ ప్రహసనాలు రాజమండ్రి పంఛజీవితంతో అమితమైన సంచలనాన్ని కలిగించాయి. ఒక్కొక్క ప్రహసనం ఒక్కొక్క

1. వీ. స్వీ. చ. 1 పే. 108.

2. వీ. స్వీ. చ. 1 పే. 80.

దురాచారాన్నా, ఒక్కొక్క మూఢవిశ్వాసాన్నా రవ్చ కీడ్చవేగా
రూపాండాలు. ఊర్వాగుల్ల పబలిన అవినీతి, లంబగాండితనాన్ని ఎత్తి
చూపెట్టే రవనలు కాకాల్లలుగా వెలుగు చూశాయి. అయీ పృహసనాల
వేర్లు అందలి పాత్రల వేర్లు కూడా కథావస్తువునకు తగినట్లుగా, అయీ
పాత్రల గుణగణాలు వ్యక్తంచేసేవిగా ఉంటాయి.

పృహసనాల్లా 'కలి క్షైకృత పిలాసం' లా హిందువుల మూఢ
విశ్వాసాన్నీ, 'హాస్యసంజీవనీ' లా ఆవారం పేరిట చాడ్చుకొన్న, దానం పేరిట
కులభేదానాన్ని, పూర్వాచారపుటసహస్వతీ పిచ్చినమ్మకాల ధాష్టికాలనీ
అయిన హాసనవేశారు. 'వేశ్యాప్రియపహసనం' లా, 'కౌతుక వర్ణనీ' లా
వేశ్యలనూ, వారిప్రియులనూ, హాస్యాస్పదులుగా వర్ణిస్తారు. గణికా
ప్రాణనాథరావు, విజయరావు, వివేకరావు, సత్యప్రియవాచుర్లు,
నయభరాణరావు అనివేర్లులానే వెన్నిధినీ పరమార్థాన్నీ పృథ్విస్తారు.

ఇక 'బ్రాహ్మవివాహం' అన్న పృహసనంలా ఆనాటి బాల్యవివాహాలూ,
వృద్ధవివాహాలూ, దంభాచారాలూ, వేశ్యా గమనం, బాగంమేళాలూ మొదలైన
దురాచారాలన్నీ వ్యంగ్యంగా వర్ణితవుతాయి. మునిసిపల్ నాలుకం
తిర్వగ్విద్వన్నహా సభ, మహారణ్యపురాధిపత్వం లాంటి పృహసనాల్లా మరికొన్ని
సామాజిక లాపాలు, బలహీనతలు బహిర్లతంచేయబడ్డాయి. ఈ పృహసన
రవనల్లా పత్రికానిర్వహణలా ఉపన్యాసాలలా హాస్యాలలా అయిన ఎన్నో సమస్య
లను పృస్తావించారు. ఎన్నెన్నో ఇక్కట్లను ఎదుర్కొన్నారు.

'లంచాలు తగవంటే రాజకుమారాధ్వగులకు కావం. వేశ్యాగనా సంగమం
నీతి కాదంటే కృంగారనాయకులకు కావం. పూర్వాచారం మరల్చుకోవాలంటే
పామరజనానికి కావం. నీతిమాలిన బాహ్యవేషాలు మతపిరుద్ధాలంటే ఆచారణ్ణ
పురుషులకు కావం' 1 ఐదరి కావాలకు గురి అయినా అజేయదుగా
నిలబడిన వీరకలింగుగారు

“ అరంభించిన సుకృతులు
పారము ముట్టంగ జంతుము బడిసిన ధీరుడు ” ౧

పంతులుగారిలోని ప్రత్యేకత :—

పంతులుగారి సమకాలికులలో విద్యాధికులలో ఎక్కుమంది
రాజకీయరంగులో సంస్కరణలు చాలనే భావం కలవారే. పంతులుగారు
మాత్రం దేశాభివృద్ధి కాంక్షించేవారు. అన్నిరంగాల్లాంటి సంస్కరణలు
కాంక్షించాలన్నారు. ఇదీ వీరిలోని విశిష్టత. ఆవిషయం వారి భావాలు
1888 ప్రాంతంలో వారు వెల్లడించిన విషయాలవల్ల వెల్లడవుతుంది.

ఇందుమీందు అన్నివిషయాల్లా సమానంగా వృద్ధిపొందడం అభివృద్ధి
అవుతుంది గాని, అన్నివిషయాలు అధమదేశలో ఉండి కేవలం ఒక్కవిషయంలోనే
వృద్ధిపొందడం నిజమైన అభివృద్ధి కానే కాదు. అవిధంగా ఏకదేశాభివృద్ధివల్ల
దేశానికి కావలసినంత క్షేమ కరాలు కానేకావు. అందువల్ల రాజ్యాంగవిషయ
మయినాస్వాతంత్ర్యంతో పాటు జ్ఞానం విషయంలో, నీతివిషయంలో, మత
విషయంలో, కులాలాచారవిషయంలో కూడా అభివృద్ధి సాధించడం అత్యంతావశ్యకం.
కర్మరమయిన కులాలారాలకు బానిసత్వమైన మనం మనయిళ్లలోని స్త్రీలపట్ల
కర్మరులమై వారి కష్టాలను నివారించేసివాళ్లం - రాజకీయస్వాతంత్ర్యం
సంపాదించి దేశకష్టాల్ని ఎలా నివారించగలుగుతాం? మతవైషమ్యాలతో సమైక్యతను
విస్తరించి పరస్పరం ద్వేషింపకుంటూ అల్పవిషయాలపై తగవులాడుకుంటూ
స్వాతంత్ర్యం సంపాదించినంతమాత్రాన సర్వజనక్షేమంకోసం సమైక్యంగా ఎలా
పాటుపడగలుగుతాం? అదీగాక రాజకీయస్వాతంత్ర్యంకోసం ప్రభుత్వసహకారం
కూడా కావాలి. కానీ సంఘ సంస్కరణ అలాకాదు. స్వయంగా పాటుపడి
సాగించవచ్చునని పంతులుగారి అభిప్రాయం. ² అందువల్లే అదినంది వారు
చాలావరకు సంఘసంస్కరణ మీదే తమ సర్వశక్తుల్ని కేంద్రీకరించారు.

1. ' యుగపురుషుడు - పరీక్షింపు ' జాతాంత్రపు వెంకటాపు ' సంస్కరణ ',
పే. 45.

2. వీ.పీ.చ. 2, పే. 457.

రాజకీయస్వాతంత్ర్యాన్ని గురించి వర్తించుకొనవలసినది, వేదాంతములతో
 కలసిమెలసి తీరగడం, స్నేహభావంతో ప్రవర్తించడం, దృష్టినింతా సంఘసంస్కరణ
 మీదే కేంద్రీకరించడం - అప్పట్లో చాలా మందికి పంతులుగారికి స్వాతంత్ర్యం
 రావడం ఇష్టం లేదనే అభిప్రాయాన్ని స్ఫురింపజేశాయి. ఆకారణాన
 దురాచారనిర్మూలనంకోసం పోరాడినందుకు స్వార్థపరులు కాందరు,
 స్వాతంత్ర్యద్యమంలో మరుకుగా పాల్గొనలేదని యువకుల్లో అయినకు
 వ్యతిరేకులు కాంద రేర్పడ్డారు. చాలా తక్కువసహకారంతో అన్ని ఘనకార్యాలు
 నెరవేర్చిన ప్రతిష్ట పంతులుగారిది. అయిన-ఈ జాతికి, ముఖ్యంగా స్త్రీజాతికి
 చేసినవేవ ధైర్యంగా అవగాహన చేసికోవాలంటే ప్రధానసాధనం అయిన స్వీయ
 చరిత్ర. అయితే రసభావపరులెంతో సాగెపోయే మధురకావ్యం గాదది.
 కానీ అపకుండా పదిపింట్ల ఉత్కంఠపుట్టించే అపూర్వరచన. వ్యక్తిగా నంతరించుకో
 వలసిన గుణాలన్నిటినీ ఒకచోట కుప్పకూలిన ఉత్తమగ్రంథం. పదిపింట్ల ప్రతివాడు
 తీర్చుకోలేనిబుంబు తనతలవై మోపబడిందని అంగీకరించక తీరదు. వీరశింగంగారి
 పుట్టుక లేకపోతే-ఈ జాతి మరొక వందేళ్లు వెనకబడి ఉండేది. అంతనకంన్న
 సీతమంబున అంతర్బుష్టి, అచంచలధైర్యసాహసాలు, సంపూర్ణాత్మకకీర్తి అయినను
 భారతీయముహూర్తపురుషుల్లో ఒకటి చేసిందంటారు రాజగోపాలాచారి గారు.
 హెర్కులెస్ అంటే ఉద్బంధతతో అవినీతిని ఎదిర్చినవాడు పంతులుగారు.
 అదే అయినవ్యక్తిత్వం

—

వి డ్ ఆ థ్ యం

సమాశాకనం

=====

కలం వట్టిన కపి ముందు ఎన్నో భావాలు తలవంచి నిలుస్తాయి. ఆభావాలకు -ఉ పిరికపి అంతశ్చేతనమే, అతను సంతరించుకున్న సంపాదనమే. అయితే అభ్యుదయం కామియైన కపిభావాలు కపితానందరస్యం వేరుతా -ఉ హాశాకాశ్లా విహారిస్తూ హంయోజనరహిత మయిన కపిత లల్లవు. నిరర్థక మయిన సాహిత్యాన్ని రూపొందించవు. స్పందన అతని అయివువట్టుయితే కళ్లతో శాకాన్ని చూస్తున్నంతవరకూ హృదయంతోపాటు మేధ కూడా మానవత్వపు పరమార్థాన్ని తెలుసుకున్నప్పుడు, “ఒడివిపోయిన జీవితాల కుదుళ్లతో అత్యంత అనే అర్థంతను విదల్చడమే” కపితా పరమార్థమవుతుంది. అలా విదల్చిన వాడే ఉన్నతుడు. అకపిత్యం ఉదాత్తం. మరో అడుగు ముందుకు వేసి బాధలకు పాదేమిటా తెలిసికొని వాడి వాదనతో, కపితా పాదనతో బాధలమూలన్నే బండించేవాడు మహారాన్నతుడు, యుగపురుషుడు.

తమ -ఉ హాశ్లా సమాజాన్ని సృష్టించుకున్నవారు సామాన్య సాహితీ సృష్టలు. సమాజ పరిశీలనతో తమ భావాల కూపిరి-ఉదేహారు సాహిత్యసంస్కర్తలు; సాహిత్యమర్మజ్ఞులు. సామాజిక జీవనాన్ని కళ్లకు కట్టించడమే కాదు వారి సాహిత్యహంయోజనం; జీవితాన్ని ఇలా మలుపు తిప్పుకో ‘నీ హృదయాన్నిలా సరిదిద్దుకో’ అనిపెచ్చరించడం కూడా దానిల్లో. ఆసామాజిక స్పృహ దండిగా గల సాహిత్యమే సమాజాన్ని సక్రమమార్గాన నడిపిస్తుంది. జనుల లక్ష్యమేమిటా గుర్తించేస్తుంది. కతాబ్దాల కిందటి సాహిత్యాన్ని అనుశీలనంచేస్తే సమాజ నిర్మాణం, సామాన్యవ్యక్తుల జీవనవిధానం, కాన్నింట దృశ్యకర్షకంగా, కాన్నింట రేఖామాత్రంగా మరేకాన్నింట మరేకాంత స్ఫుటంగా పాడగట్టుతాయి. గతించిన కాలంలో సృష్టించిన సాహిత్యాన్ని మాస్తే అనాటి సాహిత్యం హాయికంగా గీర్వాణవాదికి అనుకరణమో, అనుసరణమో కావడంవల్లనూ, ధీమాదాత్తాది వ్యక్తులు కథానాయకులుగా ఉండాలని సాహిత్యానుశాసకులు

కాసిందడం వల్లనూ సామాన్యుల జీవనరీతులు మనకంతగా కన్పించవు. అలనాటి కవులు తీర్చినది చాలాభాగం పారి మధురహల్లా జనించిన ఆదర్శసమాజాన్నే. ఒక్కొక్క తరాన్ని ఒక్కొక్క ప్రధాన ధర్మం కాస్తీస్తుంది. అతరం జీవితానికది జీవనాడి అవుతుంది. ఒకే ధర్మం ప్రతి శతాబ్దాన్నీ కాసిందడు. కాన్నీ కాన్నీ మార్పులకు శానవుతూ ధర్మాలు ఎప్పటికప్పుడే కాత్తకాత్త రూపులు దిద్దుకుంటూ ఉంటాయి. అలా ధర్మంపరివర్తన చెందకుండా ఒకేలా ఉండాలనుకోవడం మూర్ఖత్వమవుతుంది. పతరంలా పది ప్రధానధర్మమైందీ, ఎప్పుడో మార్పులకు శానయిందీ తెలుసుకోవాలంటే ఆ అవగాహనకు ఒక అలయనం సాహిత్యం.

సాహిత్యాన్నిలా పరిశీలనాత్మకంగా పరికించినప్పుడు దిగ్భ్రాంతిని కల్గించే విషయం భారతీయ సమాజంలా స్త్రీల స్థితిగతులు.

పరిణామశీల మయిందీజగత్తు. కాలచక్రభ్రమంతో ఎన్నెన్నోమార్పులు, పవహ్ బడిదుడుకులు. పనాడా స్త్రీదశ ఉన్నతమయిందని చరిత్రకందిన కాలు చెపుతుంది. కాని కళ్లమందున్న పరిస్థితి నమ్మలేని మార్పు నాగరికత అంటే పురోగమనం కావాలి గానీ తిరోగమనం కూడాఉంది. అలా జరిగిననాడు జాతి అధఃపాతాళానికి దిగజారక తప్పదు. తన అవేకం వల్ల సుసంపన్నమయిన భాగభాగాలను కోల్పోయినట్లే ముందుమాపు లేని స్వార్థం పగు జాతిని నిర్వీర్యంగా అవేకంగా జ్ఞానంలా ముంచింది. ఒకనాడు జ్ఞానం ఒక వర్గంవారి సాత్త. తక్కినవారి కది అందుబాటులాలేనిది. స్వత్వం గలిగిన వర్గంలా నైతం స్త్రీలకు కాలక్రమాన పతనపాతనాలకు సంబంధించిన అధికారం అంతరించింది. ఇలా పకాద్దిమందికో జ్ఞానం పరిమితం చేయబడడమే జాతిపతనానికి నాందీవాచక మయింది. ప్రశ్నించే అధికారంలేదనీ, "అడిగే హక్కు కూడాదనీ మరార్థంగా అనుకాసిందడమే తార్కికశక్తిని చిదిమేసింది." ఇలా ఒక్కొక్క జ్ఞానరాజుకు స్త్రీని దూరం చేస్తూ పాతుబద్ధమయిన ఆశావనను అణగార్చింది. ఇలా ఒక్కొక్క కట్టుబాటు క్షణే నేర్పరచి భవిష్యత్తులాని తరాలను చీకడిదారులలో పయనింపజేసారు గతకాలపు సంకుచిత జీవులయిన వేదానులు మేధావులు.

గురుకుల వాసం కావచ్చు, అర్థికస్థితిగతులం కావచ్చు, కారణమేమియినా చరిత్ర కండినంత వరకూ అతిప్రాచీనకాలం న్నీ విద్యకు పాతాళం, పురుషులతో సమానత్వం ముగ్ధుల కాలు వరకే ఉన్నాయి. తరువాత పరిణామాలతో క్రమంగా విద్యావతుల సంస్కృతిగోతరా వచ్చింది. ఒక్కొక్క తరమూ సహజంగానే కాన్పి మార్పులకు పానవుతూ రావడం కనబడుతుంది. మార్పు మంచిదేదో రెండు విధాలుగా ఒకడం సాధారణమ; ప్రతికూల క్తు లెంత బలీయాలా కాని ఎప్పుడు పమార్పు పరిగినా స్త్రీల స్థితిని మరింత దిగబెట్టేగా మాత్రమే తయారయ్యింది. వెకువ ఎప్పుడో తెలియదు అంటులేని పీకడికి. అంత పీకడినా సూ ఎక్కడో మినుకు మినుకుమంటూ చుక్కలు మెరుగుచునున్నట్లే ఒక్కొక్క తాబ్దాలా కాడ్డికాడ్డి మండి స్త్రీలు విద్యావతులుగా, వీరనారీమణులుగా, పరిపాలనా వ్యక్తులుగా, కవయిత్రులుగా కళాప్రములుగా రూపొంది వెలుగురెలు విస్తరింపజేశారు. అలమకున్న పీకడికి పటాపంచలు చెయ్యాలంటే ఆవెలుగు దివ్వెల మితాలను తెలుసుకోవాలి. అ కాడ్డి కాంతిరాలే త్తాపుంజాలు కావాలి.

ఇప్పటి వరకూ పూర్వప్రకరణాలతో చర్చించింది, కడికపీకడినా కాంతి కిరణాలను వెడల్పిన ఆకాడ్డి వెలుగు దివ్వెలను గురించి. కానీ అసలీక లయగు వీరేశలింగంగారి జన్మకాలం. అన్నివిధాలా కన్నుపాడుచుకున్నా కావరాని పీకటి ముద్ద. అంతపీకటి చూచారు గనకనే వెలుగు విలువ తెలుసుకున్నారు. ఉషోదయం కాసే టులాట వడ్డారు. ఒక్కసారి పృష్టిని గతంవైపు సారించి స్వీకరింపడగిండేముందో అన్వేషించారు, ఆక్కరగల దానిని గ్రహించారు. సమకాలీక సమాజం పక్షవాతపు రాగిగా కన్పించింది. ఒక సగభాగం ఆరోగ్యంగా, మరొక సగురుగ్ధతతో ఉన్న సమాజానికి తగు చికిత్సమేరవలసిన అవసరం గుర్తించారు.

“ అంగ వ్యాతముల జీకిత్సకుడు దుష్టాంగంబు బుడిచి శేషాంగ శ్రేణికి రక్ష సేయు క్రియ . . . ” పరిస్థితి వ్యమించక ముందే సహారణ బేంరువలసిన అగత్యం ఎంతయినా కనిపించింది. కలాన్నే కత్తిగా ఉపయోగించు కున్నారు. కళకళ కాసమే అన్న పాతపడ్డ సిద్ధాంతాన్ని పక్కకు నెట్టారు. సమాజాన్ని నిలబెట్టే వెన్నెముకగా తెలిసివేసే తప్పబడుగుల నుంచి మళ్ళించే కారడా డెబ్బగా నిద్దుర నటించే కళ్ళల్లా సూచిగా గుచ్చుకానే సూర్యకిరణాల్లాగా సాహిత్యాన్ని బహుముఖంగా మరెవరికీ చేతకానంత సమర్థంగా, సమర్థంగా తన దీక్షాదక్షతలకు కార్యకలాపాలకూ సైదోడు చేసుకున్నారు, పంతులుగారు. పాత సిద్ధాంతాలకు అవారాలకూ రాసినట్లే పాతకవితావాన్నీ కవితాసామగ్రినీ వదిలేశారు. సాహిత్యంలో ఒక్కొక్క నూతన ప్రక్రియకూ నాంది పలికారు. చేసిన ప్రతిరచన, చెప్పిన ప్రతి ఉపన్యాసం, అచ్చొత్తిన ప్రతిపత్రికా, జరిపిన ప్రతివాదం సమాజప్రయత్నం కారక అంకితం చేశారు. ఆసమాజ శ్రేయస్సుకు మూలం స్త్రీజనాద్ధరణ. ఆనగ్నసత్వాన్ని మొట్టమొదట గుర్తించిన షిక్షాని వీరేశలింగంపంతులుగారు. అందుకే వారిచేతిమీదగా సాగిన ప్రతిరచనకూ, సంస్కరణకూ స్త్రీమంజుషకేంద్రమయింది.

రేఖామాత్రంగా అదీనుంచి స్త్రీల స్థితిగతులను పరికింపా గదా! పంతులుగారు తమ అమచలదీక్షతో అవరక కృషితో అసితర సాధ్యంగా మహిళా లోకపు స్థితిగతుల్లా తీరిగి తెచ్చిన జ్ఞులమయిన మారుపును ముందు చూద్దాం.

నడుంకట్టి 1872 నుంచి వీరేశలింగంపంతులుగారు స్త్రీల కోసం, వారి దౌర్భాగ్య స్థితి నిర్మూలన కోసం అనుక్షణం శ్రమించారు. బాలికాపాఠశాలను స్థాపించి స్త్రీలలో జ్ఞాన వికావాన్ని, మౌఢ్య మహాభూతాన్ని పారదోలే షిక్షానాన్ని వారికండజేసే ప్రయత్నాని కంకురార్పణ చేశారు.

ఉపతపిద్యను స్త్రీలకందించే ఉన్నతపాఠశాల ఈ వీరేశలింగం ఆస్తిక పాఠశాల. పాఠశాలలకే పరిమితం కాలేదు ఈ కృషి. పత్రికల్లా స్త్రీవిద్యాప్రాముఖ్యం చర్చించబడింది. ‘పురుషార్థప్రదాయిని’ పత్రికలో స్త్రీవిద్యా మండనమే

ప్రధానలక్ష్యమయింది. వీరు రచించిన ప్రతి నవల, నాటకం, ప్రహసనం - ఇందలి పాత్రలన్నీ అవకాశమున్నంత వరకూ స్త్రీవిద్యా ప్రాముఖ్యాన్ని ఉపన్యసిస్తాయి. స్త్రీవిద్యా ప్రహసనంలలో సరస్వతి తండ్రిపాత్ర చేసిన ఉపన్యాసం స్త్రీవిద్యా వ్యతిరేకులందరికీ, వీరేశలింగంగారిపైన సమాధానం. అంతిమ క్వాస అనంతవాయువుల్లో కలిసే వరకూ కలందించలేదు. ప్రతి అక్షరమూ స్త్రీ నౌభాగావానికి అంకితం.

ఈ యున సంస్కరణ కార్యక్రమాల్లో అతిప్రధానమయింది పితంతు వివాహం.

వీరేశలింగంపంతులుగారి జీవిత విశేషాల నుంచి అనేక ప్రధానాంశాలు తీయవలసివస్తుంది. 1880లో రాజమండ్రి సంఘసంస్కర్తల్లో మదరాసు సంఘసంస్కరణ విషయంలలో మురుగ్గా పాల్గొన్నారు. అందున తన నాయకత్వాన్ని జిల్లాకేంద్రం నుంచి రాష్ట్రరాజధాని వరకు వెంచడానికి ప్రయత్నించినట్లు కనబడుతుంది. 1870లో పంతులుగారికి మదరాసు తెలుగుపండితులతో మాత్రం సంబంధమేర్పడింది. కానీ 1880 మధ్యకాలానికి మదరాసు జాతీయసంఘసంస్కరణ స్థలకు అందున అవ్వనిండుబడ్డారు. కళాకాల డిగ్రీ లోకపోషణ, పల్లెటూరి వాలకం, అంగ్లభాషలో ఉపన్యసింపే కత్తి పరిమితం కావడం - ఇవి కాన్మాపాలిటిన్ నగరమైన మదరాసులో పంతులుగారికి కాంత బుందీతి కల్గించాయి. రఘునాథరావు వంటి వారితో స్థాయిలోగానీ, గౌరవప్రతిష్ఠలలో గానీ పంతులుగారు సరికాలకపోయారు. కానీ మదరాసు నాయకుల అంగీకారంవల్ల పంతులుగారు మదరాసునగరంలలో పితంతు వివాహాలు జరపడానికి వాటికాసు విరాళాలను సేకరించడానికి పలుపర్పడింది.

1880లో వీరేశలింగంపంతులుగారి వివిధ కార్యకలాపాలతో ప్రముఖ మయింది పితంతు వివాహాద్యమం. ఇది అందునకు విశేషమయిన ప్రాముఖ్యాన్ని ఇచ్చింది. వీరుప్రఖ్యాతులు కూడా తెచ్చింది. అందునప్పటికీ కంకరావారులవారు క్రీముఖద్వారా కాపించిన కులవివాహార క్షమాత్రం తప్పలేదు. అది అందునకు

కాశ్యతంగా ఉడిపోయింది. మతాధికారులను, స్థానిక సనాతననాయకులను
ఎదిరించి వివాద పడేవారికి జరిగే శిక్షనముభవించడంతో పంతులుగారు సుష్రద్ధు
లంబూర్లు. వీతంతు వివాహాద్యమం పంతులుగారి దీర్ఘకాలిక కార్యక్రమం.
ఆసంఘజ్ఞానాలు కూడా కార్యక్రమాన్ని కానసాగించడమే కావడంవల్ల కేవలం
ప్రచారం చేయడమే కాకుండా శిశువులతో కలిసి ఆచారాత్మకం గావించడం
ప్రధానమయిన విషయం. సంఘసంస్కరణల సహచరులతో కలిసి పనిచేయడం
పంతులుగారికి క్రమక్రమంగా కష్టతరమైపోయింది.

ఈ సంఘం సుమారు ముప్పయికిపైగా వీతంతు వివాహాలు జరిపింది.
నిధులను పంచడంతో పంతులుగారికి, అత్మూరి లక్ష్మీనరసింహంగారికి భిన్నాభిప్రాయా
లర్పడ్డాయి. వీరకు వివాహాలను నుంచి, లక్ష్మీనరసింహంగారి నుంచి
పంతులుగారు వేరయిపోవలసివచ్చింది. రాజమండ్రి వీతంతువివాహసంఘం
సమావేశమవుతూనే ఉన్నది. కాని పంతులుగారు మాత్రం వీతంతువివాహ
సంస్కరణలకే ఆసంఘం నుంచి ధనసహాయ మింకేమీ ఆశించలేదు. 1879లో
సంఘాల సామర్థ్యాన్ని గురించి అరునకు సందేహం కలగలేదు. వాటిని
స్థాపించవలసిన అవశ్యకతను మాత్రం గ్రహించారు. 1887 నాటికి స్వీయసామర్థ్యం
ఆ విశ్వాసాన్ని అరునతో కాంత పడబడింది. అయినా, ఆసంస్థల కనుకరాలంగా
మూలకాండ్రం అరున మానలేదు. వానితో చేరడం మానలేదు. అయినప్పటికీ
మన మిక్కడాకీ వికేషాన్ని గమనించాలి. అరున సంఘసంస్కరణ కార్యకలాపాలు
ఈ స్వచ్ఛందసేవాసంస్థలకు వెలుపల నుంచే జరగడం మొదలయినాయి.

1880 ఆరంభంలో పంతులుగారు సాధించిన ఘనవిజయం బ్రిటీషు
ఛార్జ్ గులతోను యూరూపియన్ మిషనరీలతోనూ కలిసి పనిచేయడం వల్ల వచ్చిందే.
ఆక్స్ ఫి వల్ల వారితో పన్నివేల సంవత్సరాల వేర్పరమకాగలిగారు. అరున మీద
వారికున్న విశ్వాసంవల్లనే అరున బాలికాపాఠశాలను నెలకొల్పగలిగారు. ఆస్తిక
పాఠశాలను ఉన్నతపాఠశాలగా చేయగలిగారు. దీనితో అరున సాధించిన
ఘనవిజయాల రెండు సూచకాలను నెలకొల్పడం. ఒకటి ఆస్తికపాఠశాలతో సహవిద్యను

ప్రప్రథమంగా ప్రారంభించడం. బాలికలకు ఉచితవిద్యానౌకర్వాలు
పర్వరచడం. సహవిద్యవల్ల సంభవిస్తాయనే అనేక కష్టనష్టాలనురాసేయక తగు
జాగ్రత్తలను తీసుకోవడమూను. ఇది పితాపురురాజాగారి ఉన్నతపాఠశాల,
కళాశాలలలోకూడ వారిని అమలుపరిచేటట్లు ప్రోత్సహించింది. దీనివల్ల పంతులు
గారికి అభిమానపాత్రమయిన స్త్రీవిద్య ఋచ్చిగా, ముబ్బడిగా లాభంపొందింది.

రెండో సత్కార్యం వారిజనులకు ఉచితవిద్య అదే పాఠశాలలో పర్వరచడం
మతాన్ని మార్చుకున్నవారికే క్రైస్తవ పాఠశాలలో ప్రవేశంలభించి ఉచితవిద్య
లభిస్తుండగా వైందవ ధర్మాన్ని వదలని వారికాభాగ్యం లేకపోవడాన్ని చూచారు
పంతులుగారు. జాతిపిత మహాత్ముని కంటే ముందుగానే వారిజనులను
పంపింపాలని దూరంగా పారదేశీ రోజులలో అంజరానితనాన్ని అధ్యక్షులవేసి వారికి
పాఠశాలలో ప్రవేశమిచ్చారు. ఉచితవిద్యా సదుపాయం సమకూర్చారు.
అపూర్వమైన యాసదాచారాన్ని అంధ్రదేశంలో ప్రప్రథమంగా ప్రారంభించి
మానవత్వంగల మహామనీషిగా నిలబడ్డారు పంతులుగారు.

పాఠశాలలు నెలకొల్పడమే కాదు. అంతకంటే ముఖ్యమయిన సంస్కరణ
మోడువారిన జీవితంలో నవనాతాన్ని సృజించడం. దానికే ఒక మహారాధ్యమాన్ని
ఆరంభించారు. ఆ ప్రథమ విశంతంవివాహానికి అవసరమయిన బంధుబంధులకూడా
సంపాదించారు. ఆసంపాదించగలగడానికి కూడా అయినకు బీదీషు షాద్ గులతో,
మిషనరీలతోగల గాఢస్నేహమే కారణం. అపూర్వశాస్త్రుల అభిమానం పంతులుగారి
విజయనానికి ప్రధానకారణమయింది. షాద్ గులతో అయినకు గల సంబంధం
అయినకు గౌరవాన్ని, మర్యాదనూ సంపాదించగలిగాయి. మునిసిపల్ కౌన్సిల్ లో
మెంబరుకావడంవల్ల రాజమండ్రీ పట్టణంలో ఒకస్థానం లభించింది. నిధులసీర్వహణలో
భాగస్వామ్యం చేకూరింది. దానివల్ల అయిన వ్యతిరేకుల మీద దాడిరఫ్ గలిగారు.
అయిన పత్రికలు కూడా దానికెంతో ఉపకరించాయి.

పట్టణంలోని సంప్రదాయసిద్ధమయిన సంబంధాల నుంచి పంతులుగారిని
కులబహిష్కరణతో కాశ్యతంగా వెలిపేసినా స్థానికులయిన ముఖ్యధాన్యగులతో

అయినకు గు సబంధం దానివల్ల కలిగే యిబ్బందులను కాంతవరకు తగ్గించింది. మదరాసులో అయిన సంపాదించిన స్థాయి స్థానికంగా కూడా అయిన ఎదుర్కోడానికి తోడ్పడింది. అంతకాదు అయిన స్వీయ ప్రతిభాపాటవాళే ఆ స్థాయికి కారణమని వాదించిన ఆధారవడే అడ్డు వచ్చిన ఆటంకాలను పంతులుగారు అనాయాసంగా అధికమించేవారనీ స్పష్టమయింది. తన వక్షంవారి నాకట్టుకుని కార్యక్రమాల్ని నిర్వహించగలిగారు. నాగజీరావు, నావతి సుబ్బారావు, బసవరాజు గవరాజుగార్లవంటి ప్రముఖులయిన సహచరులతో పంతులుగారు సన్నిహితసంబంధాలను కలిగివున్నప్పటికీ అనుచరుల నాకర్పించడంలతో సంపూర్ణజియం సాధించలేకపోయారు.

ఇతరులను తనవైపు తిప్పుకోవడం, తనను బలపరచుట పేసుకోవడం - ఇవి జీవితమంతా అయిన కెదురయిన సమస్యలు. ఈ సమస్యలతో సతమతమవుతూనే సమస్యల మూలబ్బిడానికి తలపడ్డారు పంతులుగారు. అందుకే మూలవిశ్వాసాలూ, సాంఘికదురాచారాలనూ రూపుమాపడానికి అయిన చేసిన ప్రయత్నాలు అయిన కనీక కష్టనష్టాలను కాని తెచ్చాయి. జీవితకాలంలో వాదినన్నిటికీ ఎవరేని ధైర్యసాహసాలతో అయిన ఎదుర్కొన్నారు. చారిత్రక తార్చల్యంకాని, రుగ్గత కానీ అయిన కార్యక్రమాల నాపతక పోయాయి. మహారాష్ట్రతమయిన మనోబలంతో ఆప్రతిభులను, కష్టనష్టాలను జయించుతంగా అతిగమించి తన కార్యక్రమాలను అమలుపరచగలిగారు. ప్రజానీకంలో జీర్ణించుకుపోయిన దురాచారాలకు, అనాచారాలకూ గు కారణాలను తెలుసుకాని పరిష్కారమార్గాలను సూచించారు. అన్నిటికీ కారణం అజ్ఞానమే అవడంవల్ల ప్రతివ్యక్తికీ విజ్ఞానసుధలు పంచే అమృతమూర్తి అయ్యారు పంతులుగారు.

ఇక్కడ ఒకవిషయాన్ని మనం గమనించాలి. అనాడాయన ప్రతికక్షలవల్ల వడ్డ బాధలను ఆవిషయం మనకవగతం చేస్తుంది. ఇప్పటికాయన గతించి సుమారు అరు దశాబ్దాలయిందీ గదా! ఈ నాటికీ అయిన వ్యక్తిగతలోపాలనెంచి ప్రచారు చేయడాని కరుణకులయ్యే వారున్నారంటే అనాడికెంత అధికంగా ఉండేవారో అవగతమవుతుంది గదా! సత్పురుషులు సమాజంలో పర్వజనులకు ఉపయోగపడే

సత్కర్తావల నాచరించడాని కారంభించినా వాటికి ప్రతిఫలంగా సర్వవిధాలయిన
అవమానాలనూ, అవహేళనలనూ అనుభవించవలసి రావడం చరిత్రననుకీలించిన
సర్వసామాన్యంగా కనబడే విషయాలే గదా! పంతులుగారు తమ జీవితంలలో
వీటిని ఎదుర్కొని నిలవడం అసాధారణం.

పంతులుగారి అంతరంగాన్ని తెలిసికోడానికి ప్రధానాధారు ఆయన
స్వీకరించరీతి, ఆయన రచించిన గ్రంథాలు గ్రంథాలునూ. వాటిలోపాటు
సమకాలీక పత్రికలు, సమకాలీనుల రచనలూ, ప్రత్యేకించి 'సోషల్ రిఫార్మర్',
మదరాసు నుంచి ఆనాడు వెలువడుతూ వుండిన పత్రికలూ కూడా అందునకు
సంబంధించిన విషయాల కాధారభూతాలు. జీవితం పశ్చిమదీకకు చేరేసమయరాన
రాజమహేంద్రవరవాసులకాయన చేసిన విన్నపం అసాధారణమయింది.
ఆయనకు భగవంతుని మీద ఉన్న విశ్వాసంకూడా అచంచలమయిందే. భగవంతునికి
తనవై "నిర్హతుక జాయమాన కటాక్షమన్న" దేని ఆయన అచంచలవిశ్వాసం.
తానాయున్నారాధించడమే కాదు, స్త్రీలకూడా ఒక ప్రార్థనాసమాజాన్ని
కట్టించడం, సంఘసంస్కరణ కార్యకలాపాలలో సద్భక్తి, వేషంతో సంబంధించే అంతరంగపు
శాతుల భక్తి కూడా ఒకటి అన్నట్లు పాశ్చాత్య ప్రార్థనా కార్యక్రమాల్లో పాల్గొనడం
ఇందుకు తార్కాణాలు.

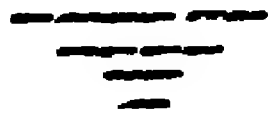
తనలాటి అర్చకపు జీవితం ఇంకా ఏ సత్కర్తానికూ బతికిస్తున్నాడు
భగవంతుడంటారు పంతులుగారు. స్త్రీలంటే ఆయనకున్న అర్థచిత్తం, పవిత్రభావం,
అపహేయ్యంకా వారికై కృమించిన ఆయన దీక్ష, అనవసరపు నిందారోపణలతో
అనుభవించిన మానసిక వ్యథ, అది కూడా జీవితంలలోని చరమాంకులతో, అనుక్షణం
నేడలాగో అనుసరిస్తూ ప్రతివిషయంలను చేదోడువాడోడుగా మన్న అర్థాంగి
ఆయన్ను ఏకాకిని చేసేపుడు ప్రాణంకంటే మెన్నగా భావించిన జీవిత పరమ
లక్ష్యాలను మరార్చేంతం గామంచుకాని స్వయం విధాలయిన ప్రజాళిక
నాచరించాలన్న దృఢ మనస్కుణ్ణి వాటి నుండి వైదొలగమని సహచరులనేవారు

నలవోలిచ్చినపుడు అయినారాగ్వ పరిస్థితులలో తాడులైన అయిన పలవించిన
చిత్తక్షోభ - స్వీయచరిత్రలో వర్ణితమై పాతకుల కంటనీరు తిరిగేలా చేస్తాయి.

పరిశీలన సమగ్రంగా చేసిన తరువాత దర్శనమిచ్చే వీరేశలింగపంతులుగారి
విశ్వరూపం సాంఘికదురాచార గహనానికి దావాన్ని, మహాధవిశ్వాస విష
వృక్షానికి పరశురామకుతారం, అంతటా ప్రళయతాండవం చేసే అవినీతిని అంతం చేసే
అద్భుత కృత్యం, చీకటింట అల్లాడే అనడల కన్నీళ్లు తుడిచే అర్హభావానికి, జ్ఞానజ్ఞానములు
వెడజల్లే పుంభావ సారస్వతరూపానికి, పౌణ్యమై నిలచిన మూర్త్యభవతే నవ్యభైతన్యమే
పంతులుగారు.

ఇది ప్రస్తుతి కాదు. రాజమండ్రిలో ఆయన శిలావిగ్రహం దిగువున
ప్రత్యక్షమయ్యే కింది పద్యం అక్షరాలా సత్యం.

“ తన దేహము తన గేహము
తనకాలము తన ధనము తన విద్య జగ
జ్ఞనులకు వినియోగించిన
ఘనుడే వీరేశలింగ కవి జనులారా ”

ఆధార గ్రంథ సూచిక

1- తెలుగు

1) గ్రంథాలు :

1. అపూర్వా, గుర్జూడ - కన్యాశుల్కము, ఫ్రీడమ్‌వెస్, మద్రాస్, ప్య.ము. 1969.
2. - గుర్జూడరచనలు : మహాకవి డైరీలు, విశాలాంధ్రప్రదేశ్‌మరణానందము, షింఝువాడ, 1954
3. - ముత్యాలసరాలు: విశాలాంధ్రప్రదేశ్‌మరణానందము, షింఝువాడ, 1955.
4. - శేఖరులు, విశాలాంధ్రప్రదేశ్‌మరణానందము, షింఝువాడ, 1958.
5. ఆరుద్ర - సమగ్రాంధ్రసాహిత్యం, 12 సంపుటాలు, ఎమెస్కోప్రదేశ్‌మరణ, 1965.
6. ఉపనిషత్తులు - ఆనందాశ్రమ గ్రంథమాల, పూనా.
7. బుంగ్‌గేడసంహిత, అధర్వేదము - ఓరియంటల్ రీసెర్చ్ ఇన్‌స్టిట్యూట్, పూనా.
8. కాళేశ్వరరావు - నా జీవిత కథ.
9. కృష్ణమూర్తి, దంట్లు - శ్రీ వీరేశలింగ చరిత్ర.
10. కృష్ణారావు, డి.వి. - కావ్యజగత్తు, సువర్ణ ప్రింటర్స్, పల్నూరు, ప.ము. 1963
11. కేసరి, కె.యస్. - నా చిన్ననాటి ముచ్చట్లు, మద్రాసు, 1953.
12. కాళేశ్వరమ్మ, పి. - భారతదేశం శ్రీవిద్య, ఉష:శ్రీ ప్రింటర్స్, షింఝువాడ, 19
13. గోపదేవ్, పండిత : అను - వేదతత్వప్రకాశము, బుంగ్‌గేడదాడి భాష్యభూమిక, తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం, తిరుపతి, 1967.
14. చంద్రశేఖరరావు, మద్దుకూరి - చంద్రం వ్యాసావళి, విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్, షింఝువాడ-2, 1974.
15. తిరుమలరావు, సర్దేశాయి - కన్యాశుల్కనాటకకళ, చారిత్ర ప్రింటింగ్ వెస్, ఆనంతపురం, 1974.
16. దాణప్ప తూమాటి - ఆంధ్రసంస్థానములు - సాహిత్యపరిషత్తు, ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్తు, హైదరాబాద్, 1969.
17. - తెలుగులో కావ్యవైబులు, డిలైట్‌ప్రింటర్స్, విశాఖపట్టణం, 1972.

18. నన్నంతు - శ్రీమదాంధ్రమహాభారతము, ఆదిపర్వం, వావిళ్ల రామస్వామికాశ్రిత్తి
అండ్ సన్స్, మద్రాసు.
19. నరసింహం, కె.వి.ఆర్. - సాహిత్యదర్శనము, కె.వారనాథ్ అండ్ బ్రదర్స్,
వాల్తేరు, 1973.
20. నారాయణరెడ్డి, సి. - ఆధునికాంధ్రకవితవము, షివాజీప్రెస్, సికింద్రాబాదు,
ద్వీ.ము. 1977.
21. ప్రతాపరెడ్డి, సురవరం - ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర, ఆంధ్రసారస్వతపరిషత్తు,
హైదరాబాదు, 1950.
22. బసవేశ్వరరావు, కల్లూరి - చరిత్రనేర్పుతున్న పాఠాలు, యెర్రాచనగ్రంథమాల,
షియంవాడ, 1976.
23. బ్రహ్మరత్న రఘుపతివేంకటరత్నం రజీవితనంగ్రహం - ఉపదేశాలు - కథలు,
డా. రఘుపతివేంకటరత్నంనాయుడు కళయంతి
ఉత్సవసంఘం, 1970.
24. ముద్దుకృష్ణ - వైతాళికులు, ఆదర్శగ్రంథమండలి, షియంవాడ, 1966.
25. రమాకాంతరావు, అక్కిరాజు - వీరచింగుపంతులు సమగ్రచరిత్ర, షివాజీప్రెస్,
సికింద్రాబాద్, 1972.
26. రమణారెడ్డి, కె.వి.- మహాదయం, విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్, షియంవాడ, 1969.
27. రాజగోపాలరావు, చీకుమళ్ల - హిందూసంఘ సంస్కారచరిత్ర.
28. రామకృష్ణమాచార్య, నండూరి - ఆంధ్రసంస్కృతి - వికాసము, శ్రీవేదవాస్వతి
చక్రవర్తి, ప్రగతి గీతామందిరం, భైరతాబాదు,
హైదరాబాదు, 1976.
29. రామచంద్ర, తిరుమల రసంపా. - తెలుగు వ్యాసము - నూరుసంవత్సరాలు,
ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్యఅకాడమి, హైదరాబాదు, 1974.
30. రాహుల్ సాంకృత్యాయన్ - ఋగ్వేదాంశులు, మిక్కిలినేని సుబ్బారావు రిజన్.
విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్, షియంవాడ, 1974.
31. లక్ష్మీకాంతం, పింగళి - సాహిత్యకిల్పసమీక్ష, మాల్విక్పబ్లిషర్స్, తిరుపతి, 1966.

32. బక్షీనరసింహం, అత్మూరి - తైత్తిరీయసంహిత, రాజమండ్రి, 1886.
33. బక్షీనరసింహంపంతులు, చిలకమర్తి - మహాపురుషుల జీవితములు, కాండవల్లి
వీరవెంకయ్య అండ్ సన్స్, రాజమండ్రి, 1948.
34. - స్వీయ చరిత్రము, విశాఖపట్టణం, 1957.
35. బక్షీనారాయణ, కాడాలి - భారతీయసంస్కృతి, శారదా వెస్, తెనాలి,
రెండవకూర్పు 1972.
36. బక్షీరెడ్డినం, బండవల్లి - అధ్యుల చరిత్ర - సంస్కృతి, ఎడ్యుకేషనల్ పబ్లిషర్స్,
కర్నూలు, డి.వి.ము. 1957.
37. వరబక్షి, జె. - యుగయుగాల భారతీయ మహాళ, ప్రియదర్శిని ప్రచురణ,
ప్రథమమండ్రణ, హైదరాబాద్, 1977.
38. వీరభద్రరావు, కాత్తవల్లి - తెలుగుసాహిత్యంపై ఐదేళ్లు ప్రభావం, ఢిల్లీ, 1960.
39. వీరాస్వామి, పనుగుల - కాశీయాత్రచరిత్ర, దిగవల్లి వెంకటచివరావు సంపా. 1
షియంవాడ, 1941.
40. వీరేశలింగం, కందుకూరి - ఉత్తమస్త్రీచరిత్ర, హితకారిణీ సమాజం, రాజమండ్రి, 1951.
41. - కందుకూరి వీరేశలింగ కృత గ్రంథములు, సుజనరెడ్డి
మొదాక్షరశాల, కాకినాడ, రెం.సంపు. 1917.
42. - వీరేశలింగం, కందుకూరి కృత గ్రంథములు, సర్వాదయగ్రంథ
మండలి, పటమటలంక, షియంవాడ, మూడవసంపుటి,
1948.
43. - కందుకూరి వీరేశలింగకృత గ్రంథములు, మనోరమా
మొదాక్షరశాల, రాజమండ్రి, పడవసంపుటి, 1917.
44. - డైరీలు, లేఖలు, అక్కిరాజు రమావతిరావు సం. 1, విశాలాంధ్ర
పబ్లిషింగ్ హౌస్, షియంవాడ, 1970.
45. - నీతిచంద్రిక - విగ్రహం, శ్రీరామా మొదాక్షరశాల, రాజమండ్రి 1950.
46. - నీతిచంద్రిక - సంధి, హితకారిణీ సమాజం, రాజమండ్రి, 1948.
47. - శ్రీకళ్యాణకల్పవల్లి, హితకారిణీ సమాజం, రాజమండ్రి, నాల్గవ
కూర్పు 1950.
48. - సత్యవతిచరిత్ర, హితకారిణీ సమాజం, రాజమండ్రి, 1950.

49. - శ్రీ విక్టోరియరామహారాజగారి చరిత్రము, హతకారిణీసమాజం,
రాజమండ్రి, 1951.
50. - స్వీయచరిత్ర, హతకారిణీ సమాజం, రాజమండ్రి, 1954.
51. - సత్యవాదినీ, హతకారిణీ సమాజం, రాజమండ్రి, 1957.
52. - సత్యరాజా పూర్వదేశియరాత్రులు, ఎమెస్కోప్రచురణ,
మచిలీపట్టణం, పునర్ముద్రణ, 1969.
53. వెంకటప్పయ్య కాండా - స్వీయచరిత్ర, షియంవాడ, రెండవసంపుట 1952-55.
54. వెంకటశివుడు, రాయస - శ్రీవీరేశలింగ సంస్కృతి, చంద్రికామండ్యాక్షరశాల,
గుంటూరు, 1931.
55. వెంకటావధాని, దివాకర్ల - అంధ్రరాజ్య వాఙ్మయచరిత్రము, ఆంధ్రసారస్వత
పరిషత్తు, హైదరాబాదు, 1958.
56. - సంపా. I దైతన్యలహరి, యువభారతీ పబ్లికేషన్సు, సికింద్రాబాదు, 197
57. శ్రీ శ్రీ - ప్రాసక్రీడలు, నవాదయపబ్లికేషన్సు, షియంవాడ-2.
58. శ్రీనివాస్, ఎమ్.ఎస్. - ఆధునిక భారతదేశంనా సామాజిక పరివర్తన, రత్నయ్య,
ఇ.వి.ఐ.ఎం.ఐ., తెలుగు అకాడమీ, హైదరాబాదు,
1973.
59. శ్రీనివాసరావు, వేమూరి - పూర్వగాథాలహరి, వేంకటామా ఆండ్ కో,
షియంవాడ, పృ.ము. 1976.
60. శ్రీరామ అపూర్వావు, హాణిగి - తెలుగు నాటక వికాసము, శివాజీవెన్,
సికింద్రాబాదు, 1967.
61. సత్యనారాయణ, రుండమూరి - ఉష:కిరణాలు, విక్టరీవెన్, షియంవాడ, 1960.
62. సీతమ్మ, కె. - కందుకూరి వీరేశలింగ చరిత్ర, కాకినాడ, 1921.
63. సీతాపతి, గిడుగు - స్వీయచరిత్ర, హైదరాబాద్, 1962.
64. సీతారామయ్య, కురుగుటి - హనుమంతరావు, పిల్లలమర్రి - నవ్యాంధ్ర
సాహిత్యవీధులు, హైదరాబాదు, 1942.
65. సుబ్రహ్మణ్యం, జి.వి.ఐ.సంపా. I - మహాతి, యువభారతీపబ్లికేషన్సు,
సికింద్రాబాదు, పృ.ము. 1972.

66. సుబ్రహ్మణ్యభారతి - చంద్రిక కళ, గోపాలకృష్ణరాఘవన్ : అను., బంగ్లూరు, 1971.
67. సుబ్బారెడ్డి, మద్దూరి - నాహిత్యవివేచన, శ్రీడమ్ ప్రిస్, మద్రాసు, 1974.
68. సూర్యనారాయణరావు, వల్లూరి - సూర్యనారాయణీయము, స్వీయచరిత్ర కావ్యము, 1936.

XXX

II. వ్యాసాలు :

1. కాటేశ్వరరావు, కాళవెన్ను - దివ్యస్మృతి, భారతి, మే, 1948.
2. నారాయణరావు, జి.పి - శ్రీవేదకలింగపంచులు, భారతి, ఏప్రిల్, 1957.
3. రమావతిరావు, అక్కిరాజు - 120 పళ్ల వేదకలింగం, భారతి, ఏప్రిల్, 1968.
4. వెంకటాపు, నిడదవోలు - నవయుగ సీర్మాత శ్రీవేదకలింగం, భారతి, ఏప్రిల్, 1948.

III. పత్రికలు, ప్రత్యేక సంచికలు మొ.

1. ఆభ్యుదయం, అక్టోబరు, 1978, డిసెంబరు, 1978.
2. ఆంధ్రభాషాసంజీవని - మద్రాసు
3. తెలుగు విజ్ఞానసర్వస్వం, తెలుగుభాషాసమితి, మదరాసు, సంపు. 3 & 4, 1959.
4. పురుషార్థప్రదాయిని - మదరాసు.
5. భారతి.
6. వివేకవర్ధిని - రాజమండ్రి.

IV. రేడియో వ్యసంగాలు :

- కాశీకర్మము, ఏ. - చరిత్రపుటల్లా స్త్రీవైభవం - అకాశవాణి నౌజనన్వంతం.
- మారుతున్న సమాజంలా స్త్రీపాత్ర - 4.12.76
దానిపై తూమాటి- అకాశవాణి నౌజనన్వంతం, వేమన-వీరబ్రహ్మేంద్రుల తాత్త్విక
ధోరణులు.

౧౧. అమృద్యతాబు :

- జక్షణరెడ్డి, పి. - ' సాంఘికాభ్యుదయం - భాషావికాసం ' పందామ్మిదా
కతాబ్దీ తెలుగుపత్రికలు, ఆముద్రీత ఎం.ఐ.ఐ.సిద్ధాంతవాన్సం,
నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం, నాగార్జునపట్నాగర్, 1978.

NAME	DATE	SCORE
NAME	DATE	SCORE

II. ENGLISH

I. BOOKS :

1. Altekar, A.S - the position of women in Hindu civilisation, I Ed. Delhi, 1938, Motilal Banarsidas Indological Publishers and Book Sellers, Delhi, Reprint 1973.
2. Anjaneyulu, D - Kandukuri Veeresalingam, Publications Division, I.Ed., New Delhi, 1976.
3. Basham, A.L - the wonder that was India, Fontana, I.Ed., Delhi, 1971.
4. Bhat, G.K. - Vedic Themes, Ajanta Pub., Delhi, I.Ed. 1978.
5. Chandavarkar, G.L & Dhondkeshav Karve, Pub. by the Director of Publications Division, Patiala House, Manager of Indica Press, Faridabad, Delhi, 1970.
6. Chhandachakraborty - Common Life in the Rgveda and Atharvaveda--an account of the Folklore in the Vedic Period, Pub. by Sri Shankar Battacharya, 34, Mohan Bagan Lane, Calcutta, 1977.
7. Jeannine Aubozor - Daily Life in Ancient India, Asia Publishing House, Bombay, II Ed. 1967.
8. Kosambi, D.D. - the culture+civilization of Ancient India, Vikas Publishing House, New Delhi, IV Ed. 1976.
9. Majumdar, R.C - Ancient India, Pub. by Motilal Banarsidas, Delhi, VII Ed. 1974.
10. Majumdar, H.C, Ray Choudary - An advanced History of India, Pub. by Macmillan and Co. Ltd., London, Third Ed. 1967.

VII.

11. Mahajan V.D. - Ancient India, Pub. by S.Chand & Co., Delhi 1968.
12. Malabar B.M - Infant marriage and enforced Widow hood in India, Bombay, 1887.
13. Narla V.R - Veeresalingam, Central Sahitya Acadami, New Delhi-I, First Ed. 1968.
14. Nilakanta Sastry, K.A., & Srinivasachari, G. - "Life and Culture of the Indian People", Allied Publishers, Bombay-400 001, Second Edn. 1974.
- *14(a) -
15. Panduranga Vaman Kane - "History of Dharmasastra", Pub.by: R.N.Dandekar, New Delhi-7, 2nd Ed. Vol.I&II.
16. - History of Dharma Sastra, Bombay, 4th Vol., 1932-53.
17. - History of Dharma Sastra, Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona, Vol.I, 1968.
18. Pramadhanath Bose - A History of Hindu Civilisation during British Rule, Asian Publication Services, New Delhi, Vol.I, 2nd Ed., 1975.
19. Phauke. H.A.- "R.G. Bhandarkar", National Book Trust India, New Delhi, 1st Ed. 1968.
20. Pratima Asthana - "Women's Movement in India", Vikasa Publishing House Pvt. Ltd., Delhi, 1974.
21. Radhakrishna. S - Introduction to 'The Cultural Heritage of India The Ramakrishna Mission, Institute of Culture, Calcutta, Vol. I & II, 1975.
22. Rapson. E.J - "The Cambridge History of India" Pub.by S. Chand & Co., New Delhi, 3rd Ed. 1968.
23. Sakuntala Rao Sastry - Women in Vedic Age, Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay, 1954.

VIII.

24. Sharma R.S. - "Indian Society: Historical Probing, In Memory of D.D. Kosambi," People's Publishing Houses, New Delhi, 1974.

25. Shiekh Kidwai, M.K - "Woman under different Social and Religious Laws", Seema Publications, Delhi, 1st Ed. 1976.

26. Subal Chandra Mitra - "Isvar Chandra Vidyasagar", Ashish Publishing House, New Delhi, 2nd Ed. 1975.

27. Talbay Wheeler, J. - "India of the Brahmanic Age", with Reference to the Ramayana, Cosmo Publications, Delhi, First Ed. 1973.

28. Tara Ali Baig --- India's Woman Power, S.Chand & Co. (Pvt.) Ltd., New Delhi, 1st Ed. 1976.

* 14(a) Padmini Sengupta - 'Pandita Ramabai Saraswati' Her Life and Work. 22. Asia Publishing House, New York, 1970.

II. ESSAYS, PAPERS etc :

Benson, Charles - A Statistical Atlas of the Madras Presidency, Govt. of Madras, Madras, 1895.

District Gazette - Godavari District, 1868 - 1876.

Heming Way, F.R - District Gazetter of Godavari, Madras 1895 1915.

Fort St. George Gazette - 1869, 1871 & 1893.

Government of India Census of the Madras Presidency - Vol.I, 1871,

Vol.I. 1881, Vol. XIII. 1891, Vol.I, XV. 1901, Vol.XIII, Part-I, 1921.

Indian Law Review - Madras Vol.VI 1883, pp.381-396, Vol.XIII 1889, pp.293 - 308.

Joshi, V.C (Ed.) - Rammohan Ray & the Process of modernisation in India, Vikas Publishing House Pvt. Ltd., Delhi, 1st Ed. 1975.

IX.

- Swami Lokeshwara, Nanora - The Early Phases, Ithihas, Puranas,
The cultural heritage of India, the
Ramakrishna Mission Institute of Culture,
2nd Ed.
- Madras Civil List - Jan. 1882, Jan. 1886, Jan. 1889, Oct. 1905,
Oct. 1906, Oct. 1909.
- Papers relating to the establishment of Village Vernacular Schools,
in the Sub-Division of Rajahmundry, No. XXVI
in the Selections from the records of the
Madras, Govt. of Madras, 1858.
- Prakasa Rao, D.V. - The widow marriage movement in South India,
Kayaste Samachar, Allahabad, VII No.6,
VIIV, No.4 & 5.
- Punnaiyan, K - A Tribute Sri K.Veerasingam, Triveni, Masulipatam
XI^A. No. 9 & 10, April & May, 1948.
- Ramakrishna Bharatiya Vidya Bhavan (Pub.) - the history and culture
of the Indian People - the Vedic Age,
R.B.Vidyabhavan, Bombay, Vol.I, 3rd Ed.1970.
- Reports on Public Instruction in the Madras Presidency - 1878-79,
1880-81, 1881-82.
- Report of the Committee for the Revision of English, Telugu and
Tamil Schools, Books in the Madras
Presidency, No.XLIV in the selection of
the Madras Government, Madras, 1875.
- Report of the Twelfth Tour of H.E. the Hon. Sir Arthur Lawley,
G.C.I.E., K.C.M.G. Governor of Madras,
Madras 1909.
- A Statistical Appendix for Godavari District, Madras 1906.
- Subba Rao. K. - Revived Memories, Madras 1933.
- University of Madras Calenders - 1875-76, 1891-92, 1896-97,
1898-99, 1899-1900.

The Hindu - Madras, The Hindu Weekly Review - Madras,
'Indian Social Reformer' - Madras, and Bombay.
Madras Mail - Madras, Madras Standard - Madras,
Madras Times - Madras, A Thennaeum & Daily News, Madras.

III. UNPUBLISHED WORKS :

John Leonard, G - 'Kandukuri Veeresalingam' - 1848-1919,

A Biography of an Indian Social Reformer, A thesis
submitted in partial fulfillment of the requirements
for the degree of Doctor of Philosophy (History) at
the University of Wisconsin, Madison, U.S.A., 1970.